

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRK EKİLMAT TARİH ENSTİTÜSÜ

TEZ KONUSU

MİLLİ MÜCADELEDE MATBUAT VE İSTİHBARAT MÜDÜR YET-
UMUMYESİ

Yüksek Lisans Tezi

Öğrencinin Adı,

Aykut ÇALAK

Ankara-2011

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRK EKİLMAT TARİH ENSTİTÜSÜ

TEZ KONUSU
MİLLİ MÜCADELEDE MATBUAT VE İSTİHBARAT MÜDÜR YET-
KİLİMLERİNİN İZLENİMİ

Yüksek Lisans Tezi

Öğrencinin Adı,

Aykut ÇALAK

Tez Danışmanı,

Doç. Dr. Recep BOZTEMUR

Ankara-2011

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRK İNKILÂP TARİHİ ENSTİTÜSÜ

TEZ KONUSU

MİLLİ MÜCADELEDE MATBUAT VE İSTİHBARAT MÜDÜR YET-
UMUMYESİ

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı:

Doç. Dr. Recep BOZTEMUR

Tez Jürisi Üyeleri

Adı, ve Soyadı,

İmzası,

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Tez Sınav Tarihi

Prof. Dr. Temuçin F. ERTAN
Enstitü Müdürü

ÖZET

Bu tez çal, mas,nda Matbuat ve stihbarat Müdüriyet-i Umumiyesi'nin Milli Mücadele sürecindeki faaliyetlerine de inilmi tir. Matbuat ve stihbarat Müdüriyet-i Umumiyesi, 7 Haziran 1920'de Milli Mücadele dönemi ihtiyaçlar,na uygun olarak kurulmu , matbuat ve istihbarat, bir arada bulunduran yap,s,yla Milli Mücadele'de aktif rol oynam, bir kurumdur.

Matbuat ve stihbarat Müdüriyet-i Umumiyesi halka gerçek ve güvenilir bilgilerin ula mas,n, amaçlam, t,r. Toplumsal bütünle me, dayan, ma ve toplumda ortak duygular,n geli tirilmesine önemli katk,larda bulunarak Milli Mücadele'nin ba ar,ya ula mas,nda müdürlük üzerine dü en görevi yapm, t,r.

stihbarat,n temel fonksiyonlar,ndan olan propaganda yöntemi halk,n bilinçlendirilmesi noktas,nda etkin bir ekilde kullan,lm, t,r. Ayr,ca yay,nlanan ve da ,t,lan bülten ve ajanslarla kar , propaganda teknikleri ba ar,l, bir ekilde kullan,larak dü man devletlerin olumsuz propagandalar, da engellenmi tir.

Anahtar kelimeler: Milli Mücadele, Matbuat ve stihbarat Müdüriyet-i Umumiyesi, propaganda, istihbarat.

ABSTRACT

Under this study it is aimed to touch on the activities of the General Directorate of Press and Intelligence during the Turkish National Struggle. The General Directorate of Press and Intelligence was established on 7th June 1920. It is a directorate which was established according to the needs of the period of time. General Directorate of Press and Intelligence had a structure which holds both press and intelligence and acted a kind of an active role in the Turkish National Struggle.

The General Directorate of Press and Intelligence aimed to get over the real, certain and trustable news to public. The Directorate performed its task by making a contribution to social integration and social solidarity and by developing common feeling in society.

Propaganda which is the main functions of the intelligence was used effectively by The General Directorate of Press and Intelligence to make people conscious of the National Struggle. Also counter propaganda technics was used successfully in the bulletins and news letters and enemy's propaganda was blocked.

Key words: The Turkish National Struggle, The General Directorate of Press and Intelligence, propaganda, intelligence.

ÖNSÖZ

Dünya üzerindeki tüm devletler, ülke güvenliğine yönelik iç ve dış tehditleri önceden haber alabilmek ve gerekli tedbirleri almak amacıyla eski çağlardan beri istihbarat faaliyetlerine önem vermiş ve bu yönde stratejiler geliştirmiş uygulamalar olmuştur. Olması muhtemel olaylar hakkında toplanan bilgilerin değerlendirilmesi sonucunda pozisyon alınması, bir gerekliliktir. Bu gereklilik Milli Mücadele döneminde de son derece önemli bir yer tutmuştur. Kurtuluş Savaşı'nın kazanılmasında istihbarat ve istihbaratın temel fonksiyonlarından olan propaganda faaliyetlerinin önemi açıktır.

Milli Mücadele'nin istihbari yönünün ön plana çıkarılarak geliştirilmesi; kamuoyuna duyurulması, ve halka doğru bilgiler ulaştırılarak halkın Milli Mücadele'ye verdiği desteğin artırılması, noktasında Matbuat ve istihbarat Müdüriyeti Umumiyesi'nin oynadığı, merkezi rolün açıklanması, tarihsel literatüre yapılacak önemli bir katkı olacaktır.

Bu çalışmada, Milli Mücadele öncesinde ve Milli Mücadele döneminde istihbaratın, istihbarat kuruluşları, iç kamuoyu ve basın, ve Matbuat ve istihbarat Müdüriyeti Umumiyesi'nin faaliyetlerini inceleme alanı içinde görülmektedir.

Milli Mücadele sürecinde elde edilen başarılar, ve başarılarında Matbuat ve istihbarat Müdüriyeti Umumiyesi'nin rolünün inceleneceği bu tez, müdüriyetin teknik imkanları ve kalifiye teknik eleman eksikliğine rağmen, eldeki tüm imkanları etkin bir şekilde kullanarak Milli Mücadele'nin kazanılmasında aktif bir rol oynadığını varsaymaktadırlar.

Bu varsayım, istihbaratın tanınması, çeşitliliği, önemi ve istihbarat stratejilerinin neler olduğunu, Milli Mücadele dönemine kadar istihbarat faaliyetlerinin durumu, Milli Mücadele döneminde iç kamuoyu, istihbarat konusundaki gelişmeler ve istihbarat kuruluşları, nihayet Kurtuluş Savaşı sırasında istihbaratın önemi, durumu, propaganda ve karşı propaganda konularını, ilgilendiren alt sorularla tartışılmaya çalışılacaktır.

Bu çal, mada, Matbuat ve stihbarat Müdüriyet-i Umumiyesi'nin Milli Mücadelede oynad, , merkezi ve aktif rol, müdüriyetin kurumsal kabiliyet ve performans,n,n Milli Mücadeleye yans,malar,, propaganda faaliyetleri, istihbarat üretimi ve bu üretimin uygulama alan,nda buldu u de er ele al,nacakt,r.

Çal, ma, Milli Mücadele s,ras,ndaki istihbarat faaliyetlerini, istihbarat ile ilgili kurulu lar,, propaganda ve kar , propaganda alan,nda Matbuat ve stihbarat Müdüriyet-i Umumiyesi'nin oynad, , merkezi rolü incelemek amac,n, gütmektedir. Çal, mada, Kurtulu Sava , incelemelerinde yeterince ilgi görmemi olan Matbuat ve stihbarat Müdüriyet-i Umumiyesi'nin faaliyetleri ve uygulad, , propaganda tekniklerinin Milli Mücadeleyi nas,l etkiledi ini aç,klamak amaçlanmaktad,r.

Bu çal, ma, istihbarat,n tan,m, ve çe itli istihbarat yöntemlerini tart, an çal, malar,, istihbarat konusundaki literatürü, modern istihbarat kavramlar,n, ve kurumlar,n, inceleyerek bir kavramsal çerçeve çizmek amac,ndad,r. Ancak kuramsal bak, ne olursa olsun, Milli Mücadele dönemindeki istihbarat kurumlar,, Matbuat ve stihbarat Müdüriyet-i Umumiyesi ve müdüriyetin istihbarat ve istihbarat,n temel fonksiyonlar,ndan biri olan propaganda ve kar , propaganda uygulamalar,, istihbarat geli melerinin tarihsel incelemesi bu kuramsal yap,n,n geli tirilmesine katkı yapacakt,r.

Çal, man,n giri bölümünde, istihbarat, istihbarat,n tan,m,, fonksiyonel ve stratejik istihbarat, istihbarat,n önemi ve istihbarat,n k,sa tarihçesi konular,na yer verilecektir.

Birinci bölümde Osmanl, Devleti'nde istihbarat konusuna de inilecek, Osmanl,larda istihbarat,n geli imi, padi ahlar,n istihbarata verdikleri önem aç,klanarak, iç ve d, istihbarat alan,ndaki faaliyetler incelenecek, özellikle Osmanl,n,n son döneminde II. Abdülhamid ve ttihat ve Terakki'nin istihbarata bak, aç,s, irdelenecektir.

Çal, man,n ikinci bölümünde Milli Mücadele döneminde istihbarat faaliyetlerinde etkin olan kurulu lar ve gruplar ile bu kurulu ve gruplar,n faaliyetleri

incelenecek, iç kamuoyunu etkilemi olan Milli Mücadele yanlıs, ve Milli Mücadele karıştı, gazete ve dergiler hakkında bilgiler verilecektir.

Üçüncü bölümde ise Matbuat ve stihbarat Müdüriyet-i Umumiyesiğnden önce kurulmu ve propaganda alanında faaliyet göstermi olan Anadolu Ajansı, Nasihat Heyetleri ve r ad Encümenine ve de inildikten sonra Matbuat ve stihbarat Müdüriyet-i Umumiyesiğnin kuruluşu ve amaçları, müdüriyete Milli Mücadele döneminde genel müdür olarak hizmet etmi olan kişiler, bu kişilerin genel müdürlükleri döneminde müdüriyete olan katkıları, ve müdüriyetin Milli Mücadeledeki rolü açıklanacaktır.

Ç NDEK LER

Özet	i
Abstract	ii
Önsöz	iii
çindekiler	vi
K,saltmalar	viii

G R : stihbarat

A. stihbarat,n Tan,m,	1
1. Fonksiyonel stihbarat	4
2. Stratejik stihbarat	7
B. stihbarat,n Önemi	10
C. stihbarat,n K,sa Tarihçesi	13

I. BÖLÜM: Osmanl, Devletiønde stihbarat

A. Tarihçe	21
B. II. Abdülhamid Döneminde stihbarat	34
C. ttihat ve Terakki Döneminde stihbarat Alg,s, ve Önemi	42
D. Te kilat-, Mahsusa	49

II. BÖLÜM: Milli Mücadeleøde stihbarat

A. stihbarat Kurulu lar,	57
1. Karakol Cemiyeti	57

2. Zabitan, Yavuz, Hamza ve Felah Grubu	62
3. Di er Gruplar	64
B. Milli M¼cadelede  Kamuoyu	70
1. Milli M¼cadele Yanl,s, Gazete ve Dergiler	73
2. Milli M¼cadele Kar ,t, Gazete ve Dergiler	85
III. BÖLÜM: Matbuat ve stihbarat M¼d¼riyet-i Umumiyesi	
A. Anadolu Ajans,	89
B. Nasihat Heyetleri ve r ad Enc¼meni	97
C. Matbuat ve stihbarat M¼d¼riyet-i Umumiyesinin	
Kurulu u ve Amaçlar,	102
D. Milli M¼cadelede Matbuat ve stihbarat M¼d¼riyet-i	
Umumiyesi Genel M¼d¼rleri	110
SONUÇ	137
KAYNAKÇA	149
EKLER	156
ÖZGEÇM	182

KISALTMALAR

AA: Anadolu Ajans,

Age: Ad, geçen eser.

Agm: Ad, geçen makale.

Agt: Ad, geçen tez.

ATAM: Atatürk Ara tırma Merkezi.

A.Ü: Ankara Üniversitesi.

B.C.A: Ba bakanlık Cumhuriyet Ar ivi.

Bkz: Bak,n,z.

C: Cilt.

Çev: Çeviren.

M T: Milli stihbarat Te kilat,.

MM: Müsellah Müdafaa-i Milliye Grubu.

TBMM: Türkiye Büyük Millet Meclisi.

TBMM GCZ: Türkiye Büyük Millet Meclisi Gizli Celse Zab,tlar,.

TBMM ZC: Türkiye Büyük Millet Meclisi Zab,t Ceridesi

TTK: Türk Tarih Kurumu.

Yay: Yay,nlar,.

G R

ST HBARAT

A. ST HBARATIN TANIMI

stihbarat kelimesi Arapça istihbar kelimesinin ço uludur. Haberler, duyulup ö renilen bilgiler anlamlar,na gelir. Teknik olarak istihbarat, muhtelif imkan ve vas,talar, kullanarak herhangi bir konuda enformatik materyal temini ve temin edilen bilgilerin ham halden kurtar,larak i lenmesi, k,ymetlendirilmesi ve yorumlanarak bunlardan bir netice ç,kar,lmas,yla ilgili faaliyettir.¹ stihbarat örtülü bir faaliyettir, yan,ltma faaliyetidir. Ak,l oyunudur. stihbarat bütün yan,ltmalar,n çok ciddi yap,ld, , küresel bir zeka yar, ,d,r.²

nsanl,k tarihinin ba lang,c,ndan bu yana var olan istihbarat faaliyeti, geçmi te oldu u gibi günümüzde de devletlerin gelece inde rol oynayan önemli ve öncelikli faktörlerden biridir. Çünkü bu faaliyet, hedef ve hedef olmas, muhtemel ki i, grup, örgüt veya devletlerin imkan ve kabiliyetlerini ortaya ç,karmak, muhtemel hareket tarzlar,n, önceden tespit etmek için yürütülür. Gelece i görebilmek, muhtemel sorunlar hakk,nda önceden bilgi sahibi olabilmek, olaylar,n gerçek nedenlerine ula abilmek, ancak sa l,kl, istihbarat üretimi ile mümkün olabilir.³

Sa l,kl, istihbarat üretimi ile hem sivil hem de askeri yöneticiler karar süreçlerinde kendilerine önemli avantajlar sa layacak bilgilere sahip olurlar. Bu sayede belirsizlikler azal,r ve iyi te kilatlanm, bir istihbari yap, devlet yönetiminde ve güvenlik politikalar,n,n geli tirilmesinde, tehditleri öngörme ve önleme noktas,nda önemli i levler üstlenir.

Dünyadaki tüm devletler milli güvenli e ve devletin bekas,na içten ve d, tan yönelen mevcut veya olası, tehditler hakk,nda önceden bilgi sahibi olmak zorundadırlar ve al,nacak kar , tedbirler yönünden bu geli meleri ilgili makamlara

¹ Gültekin Avc., **stihbarat Teknikleri Aktörleri Örgütleri ve Açmazlar**., Tima Yay,nlar,, stanbul, 2004, s.11.

² Mahir Kaynak, **stihbarat ve Terör Oyunlar**., Selis Kitaplar, stanbul, 2006, s.25.

³ Erdal İter, **Milli stihbarat Te kilat, Tarihçesi**, MiT Bas,m Evi, Ankara, 2002, s. 2.

zaman,nda bildirmek için ulusal ve uluslararası, alanda görev yapacak bir istihbarat tekilatları, ihtiyaç duymalarıdır.⁴

istihbaratta tekilatlanma esastır. Çünkü her ne kadar yapılan işlemler ve eylemler gizli de olsa, bu işlemler ve eylemleri yerine getirecek olanlar, uyum zorunda olduğu yasal düzenlemeler vardır. Yasal düzenlemelere göre faaliyette bulunmanın yolu ise örgütlenmedir. Örgütte istihdam edilecek kişilerin çalışmaları, ve işlemlerinin yasal düzenlemelere uygun olması, ve devlet adına yapabilmeleri için tekilatlanma gereklidir. istihbarat tekilatları, kendine özgü kuruluşları, çalışmaları yöntemleri ve terminolojileri vardır.⁵ Her istihbarat tekilatı, organizasyon emelleri, doğrultusunda sürekli işleyen bir mekanizmadır ve bu işlemlerde en ufak haber ve bilgiler, dahi önemlidir.

Toplanan haber ve her tür bilginin istihbarat haline dönüştürülmesi çeşitli safhalardan oluşan bir süreç (istihbarat çarkı) dahilinde olmaktadır.⁶ Bu sürecin çok ayrıntılı ve düzenli bir şekilde planlanması, ve bu planlamanın belirli bir akış formatı, çerçevesinde gerçekleşmesi gerekmektedir.⁷ istihbarat üretim süreci beş ayrı safhadaki faaliyetlerden meydana gelmektedir.

- 1) Planlama ve yönlendirme; sürecin hem başlangıcında, hem sona ermesinde yeni ihtiyaçları karşılanması, yönelik olarak bütün süreç boyunca devam eden bir faaliyettir. Politik karar vericilerin veya güvenlikle ilgili kurumların direktifleri, planlama ve yönlendirme faaliyetlerine rehber tekil eder.
- 2) Toplama; açık, kapalı, ya da teknik usullerle toplanan ham haber veya bilgilerin bir araya getirilmesi ve tasnif edilmesidir.
- 3) İşleme (Processing); toplanan ham bilgilerin çözümü, terminolojiye uygun hale getirilmesi ve bilginin analize hazırlanmasıdır.
- 4) Analiz ve üretim; basit haber ve bilginin istihbarat haline getirilmesidir. Bu faaliyet; bilginin birleştirilmesi, değerlendirilmesi, diğer bilgilerle

⁴ Atilla Çeliktepe, **Tekilat-, Mahsusanın Siyasi Misyonu**, IQ Kültür Sanat Yayınları, İstanbul, 2002, s. 9.

⁵ Sait Yılmaz, **21. Yüzyılda Güvenlik ve istihbarat**, Alfa Basın Yayınları, İstanbul, 2006, s. 187.

⁶ a.g.e., s. 143.

⁷ Ümit Özdamar, **istihbarat Teorisi**, Kripto Kitaplar, Ankara, 2008, s. 355.

analizini ve istihbarat ürünü haline getirilmesini kapsar. Analiz uzman, bilginin güvenilirli ini, geçerlili ini ve kullan,labilirli ini gözden geçirir. Toplanan bilgi, di er tüm bilgilerle, olaylar, daha önce yap,lan de erlendirmeler ve muhtemel sonuçlar, ile birlikte analiz edilir.⁸ stihbarat sürecinde analiz istihbarat döngüsünün kalbidir.⁹

- 5) stihbarat,n yay,m,; üretilen istihbarat,n ya da sonuçlar,n kullan,c,lara aktar,lmas,d,r. Bu ayn, zamanda, yeni ihtiyaçlar,n belirlenerek sürecin ba a dönmesi için de gerekli altyap,y, sa lar.¹⁰ stihbarat çark,n,n dönme sürecini kullan,c, tetiklemektedir. Kullan,c, bir siyasetçi olabilece i gibi istihbarat analizcisi ile siyasetçi aras,nda bulunan üst düzey bir istihbaratç, da olabilmektedir.¹¹

stihbarat süreci sürekli bir faaliyet olup, belirtilen be a ama ayn, zamanda meydana gelebilir. Yeni haberler istihbarat vas,talar, taraf,ndan toplanm, oldu u anda, daha önce toplanan haberler de incelenir, i leme tabi tutulur ve yay,m,lan,r.¹²

stihbarat çark, safhalar,nda, nitelikli insan i gücü, özel e itim, eyleme dönük çal, malar, ilgililerle verimli koordinasyon gibi hususlar da önemli rol oynamaktad,r.¹³

Haz,r,lanan istihbarat raporlar, aras,ndaki ili ki de önemlidir. Farkl, kaynaklardan gelen bilgilerle olu turulan raporlar,n içerdi i bilgilerin uyu mas, istihbarat,n sa lam oldu unun bir göstergesi olarak kabul edilir.

stihbaratta yerle mi bir söz vard,r. öTek bir rapor, rapor de ildirö Ayr, ve ba ,ms,z bir kaynak taraf,ndan do rulanmad,kça hiçbir bilginin önemi yoktur.¹⁴

stihbarat genel olarak elde edilen tüm bilgilerin toplanmas,, tasnifi, de erlendirilmesi, analizi, birle tirilmesi ve aç,k,lanmas,n,n yap,lmas, neticesinde ortaya ç,kan ürün olarak tan,m,lanmaktad,r.¹⁵

⁸ Y,lmaz,a.g.e., s. 143

⁹ Özda , a.g.e., s. 329.

¹⁰ Y,lmaz, a.g.e., s. 143

¹¹ Özda , a.g.e., s. 357.

¹² Y,lmaz, a.g.e., s. 143.

¹³ Bekir Ç,nar, **Devlet Güvenli i, stihbarat ve Terör**, Sam Yay,nlar,, Ankara, 1997, s. 105-107

¹⁴ Reinhard Gehlen, **Hitler'in S, ,na ,ndan Pentagon'a-An,lar**, İeri Yay,nlar,, stanbul, 2005, s. 68

stihbarat,n teorik bo luklar, nedeni ile yap,lan bütün tan,mlara ra men istihbarat, tan,m,ndan hep daha fazlas, olagelmi tir. Bunun nedeni ise bilgi toplama ve analizi d, ,ndaki örtülü operasyonlar, propaganda ve koruyucu güvenlik fonksiyon ve kabiliyetlerinin de tüm istihbarat çal, malar,n,n entegre birer ana faaliyet alan, olmas,na ra men istihbarat,n tan,mlanmalar,nda gerçek yerini bulamamas,d,r.¹⁶

1. Fonksiyonel stihbarat

stihbarat genel olarak haber toplama ekinde alg,lanmaya devam edilse de istihbarat toplumunun temel fonksiyonlar,; istihbarat üretimi, propaganda ve psikolojik sava , örtülü faaliyetler ve operasyonlar ile koruyucu güvenlik olmak üzere dört ana kategoride toplanmaktadır.¹⁷

Bilgi ve istihbarat üretimi her eyden önce yetenekli ve yarat,c, beyinler istemektedir. Bu beyinler sadece istihbarat analizi için de il, bilgiyi üretmek ve kullanmak için de gerekli olacaktır.¹⁸ stihbarat üretiminde haberin inan,l,r ve güvenilir bir kaynaktan geliyor olmas, önemlidir. Ham haberleri verebilecek nitelikte bir haber kayna ,n,n seçilmesinde de sözü edilen yetenekli ve yarat,c, beyinler etkin rol oynayacaktır.

Ham bilginin istihbarata dönü mesi sürecinde gizlilik esast,r. Gizlilik ilkesi çerçevesinde istihbarat toplama i i aral,ks,z devam eden bir faaliyettir. Hedef ah,s kurum ya da ülkenin her an farklı hamleler yapabilece i göz önünde tutulup istihbarat, kullan,c,lara ula t,rma i i disiplinli bir ekinde devam ettirilir. stihbarat haline getirilen ham bilgi aç,k ve anla ,l,r olmalıdır.

stihbarat üretimi ile birlikte istihbarat,n temel fonksiyonlar,ndan biri de propagandadır. Propaganda belirli bir grubun dü üncelerini, duygular,n, ve eylemlerini genel nitelikli amaçlar do rultusunda etkilemeye yönelik sistematik ve

¹⁵ Tyrus G. Fain, **The Intelligence Community**, Public Document Series, New York: Bowker, New York 1997, s. 973

¹⁶ Y,lmaz, **a.g.e.**, s. 140.

¹⁷ **a.g.e.**, s. 140.

¹⁸ **a.g.e.**, s. 146.

tasarlanmı, çabalar, r.¹⁹ Propagandada önemli olan sınırlar, kesin çizgilerle belirlemek ve gündemi belirleme gücüne sahip olma, r.²⁰

Gerek uygulanan yöntemler, gerekse kullanılan vasıtalar, örtülü olma ihtiyacı, propagandayı, istihbaratın ana fonksiyonlarından biri haline getirmiştir. Hedef kitlenin belirlenmesi, isabetli temaların ve yöntemlerin seçilmesi, propaganda vasıtalarının gizliliğinin sağlanması, ve uygun kullanım, gibi konular propaganda planlamasının ana unsurlarını oluşturmaktadır.²¹

Psikolojik savaş; klasik anlamdaki savaşın kazanılması, veya kaybedilmesinde; savaştan sonra da üstünlüğün devam etmesinde yahut sorunların çözülmesinde insanların ruh haline etki ederek sonuç almaktadır.²² Toplumda itaat duygusunu arttırmak, uluslararası kamuoyunu yönetmek, halkla yönetimin arasını açmak, liderleri yönetmek ve kültür değişimini sağlamak psikolojik savaşın önemli taktik hedefidir.²³

Örtülü faaliyetler ve operasyonlarda ilan edilmemesi bir savaş durumu söz konusudur. Askeri operasyon seçeneği her zaman uygun bir seçenek olmayabilir. Aynı zamanda diplomasi de sorunun çözümünde etkisiz kalıyorsa bu noktada örtülü faaliyet ve operasyonlar devreye girer. Ayrıca örtülü faaliyet ve operasyonlar dış politikamızın tamamlayıcı bir unsur olarak da düşünülebilir.

Örtülü faaliyet ve operasyonlarda söz konusu olan bilgi toplamanın ötesinde, bir devletin ya da devlet içindeki bir grubun, istenen yönde hareket etmesini ya da istenmeyen yönde hareket etmesinin önlenmesini sağlamaktadır. Başka bir ifade ile örtülü operasyonlarda hedef alınan grubun hareketinde istenilen yönde bir değişiklik yapmak amaçlanmaktadır. Örtülü operasyonlar; yabancı bir ülkenin siyasi kararlarını, liderlerini, kurumlarını, veya otoritesini değiştirmek için yapılır,

¹⁹ Faruk Sönmezolu, **Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi**, İstanbul, 1995, s.305.

²⁰ Noam Chomsky, **Medya Gerçeği**, Tümgözen Yayınları, İstanbul, 1993, s. 80.

²¹ Yılmaz, **a.g.e.**, s. 150.

²² Nevzat Tarhan, **Psikolojik Savaş**, Tima Yayınları, İstanbul, 2003, s. 15.

²³ **a.g.e.**, s. 24

yapanlar,n kimliklerinin sakl, kald, , veya inkar edildi i ki ilerin düzenledi i operasyon ve programlard,r.²⁴

stihbarat toplumunun bir di er fonksiyonu olan koruyucu güvenlik temel olarak üç alan, kapsamaktad,r: (1) Güvenlik, (2) stihbarata kar , koyma, (3) Casuslu a kar , koyma.

Güvenlik kelimesi ile anlat,lmak istenen, bir ülkenin ulusal politikas,n,n, diplomatik kararlar,n,n, askeri alandaki ve ülkenin güvenli ine dair gizli hususlar, ilgilendiren s,rlar,n muhafazas, için sarf edilen gayretler ve al,nan tedbirlerdir.²⁵

Koruyucu güvenlikte en önemli faaliyet istihbarata kar , koymad,r. Devletin kendi amaçlar,na uygun olarak haz,rlad, , plan, proje ve stratejileri ile bunlara uygun olarak yapt, , eylem ve i lemlerini dü mandan ya da dü man olarak nitelendirilebilecek ki i, grup ve istihbarat birimlerinden korumak; bunlar,n etkisini azaltmak ya da yok etmek amac, ile aktif ya da pasif istihbarat yapmak, istihbarata kar , koyma (KK) olarak tan,m lanabilir.²⁶

stihbarata kar , koymak için belirli ve kesin bir yöntem olmamakla beraber genel olarak aktif ve pasif yöntemler ekinde bir s,n,fland,rma kullan,lr. Aktif yöntemler; hedefin casusluk, sabotaj, anar i ve terör eylemlerini gerçekle tirmek amac,yla kulland, , malzeme, araç ve ki ileri tespit etmek, kullan,lm as,n, önlemek ve ele geçirmek amac,yla al,nan önlemlerdir. Pasif yöntemler ise hedefi aldatmaya yönelik yanl, ve yan,lt,c, bilgiler sunarak gerçek durumu gizlemek için al,nan önlemleri ihtiva eder.²⁷ stihbarat,n bulundu u her yerde KK faaliyetleri de mevcuttur.²⁸

stihbarat birimleri; rakip ülke ajanlar,n,n istihbarat temin etme çal, malar,n, önlemek (kontr-espionaj; casuslar ve casuslukla mücadele), fiziki güvenlik sa lamak, kendi istihbarat faaliyetlerini örtmek, önemli ki ilere koruma sa lamak

²⁴ Y,lmaz, a.g.e., s. 156.

²⁵ a.g.e., , s. 162.

²⁶ Ç,nar, a.g.e., s. 120.

²⁷ Y,lmaz, a.g.e., s. 163.

²⁸ Serhat Tezsever; **Milli Güvenli imiz çinde stihbarat**, .Ü. Bas,m., stanbul 1999. S. 122.

gibi pek çok kar , istihbarat ve koruyucu güvenlik hizmeti sa lamaktad,rlar.²⁹ Bu noktada casuslu a kar , koyma (kontrespiyonaj) tekniklerinin etkin kullan,m, da koruyucu güvenlik önlemlerinin al,nmas, noktas,nda son derece önemlidir.

2. Stratejik stihbarat

Karar al,c,lar,n hatal, planlama ve hareketleriyle kendi politikalar,na ve taahhütlerine zarar vermeyecek ekilde di er devletlerle ilgili olarak sahip olmalar, gereken bilgi türüne verilen add,r.³⁰ Bu anlamda stratejik istihbarat devletlerin milli güvenlik politikalar,n,n önemli bir unsurudur.

Milli politikay, belirlemek ve milli hedeflere ula mak maksad,yla, do ru kararlar,n verilmesi veya askeri hareket,n icras,n, sa layacak planlar, yapmak üzere meydana getirilen, dü man veya dü man olmas, muhtemel ülkelerin milli güç unsurlar,n,n imkan ve kabiliyetleri ile kuvvetli zay,f ve hassas taraflar,n, tespit eden ve de erlendiren, stratejik istihbaratt,r.³¹

Stratejik istihbarat, bir devlet için gelecekte ortaya ç,kabilecek f,rsatlar,, tehditleri tespit edip öngörerek, karar al,c,lar,n önüne olabileceklerle ilgili seçenekler koyarak, onlar,n politika üretme sürecini daha do ru bir zemine çekmek amac,yla yap,lan istihbarat türüdür.³²

Stratejik istihbarattan amaç; bar, tan itibaren ulusal güvenli in sa lanmas, için gerekli planlar,n haz,rlanması, ve uygulanmas,n, sa lamak ve kriz yönetimini sava a gerek kalmadan veya asgari insan zayıyat, ile politik hedeflere ula acak ekilde icra etmektir. Bu maksatla, stratejik istihbarat gayretleri hedef ülke veya ülkelerin imkan ve kabiliyetlerini, hassas ve zay,f taraflar,n, ve muhtemel tepkilerini önceden meydana ç,karacak istihbarata yöneltilir. Stratejik istihbarat bilgilerinden ilgili politikalar,n belirlenmesi, gerekli haz,r,klar,n zaman,nda yap,lması, ve uygun bir eylem plan, yap,lması, amac,yla yararlan,l,r. Stratejik istihbarat,n de i meyen hedefi, kayna , ne olursa olsun karar vericilerin ve planlay,c,lar,n mümkün olan en iyi haber

²⁹ Y,lmaz, **a.g.e.**, s. 163.

³⁰ Sherman Kent, **Stratejik stihbarat**, ASAM Yay,nları,, Ankara, 2002, s.11.

³¹ Erdiñ Karagöz, *öStratejik stihbarat,n Anlam,, Önem ve Konular,ö*, **Stratejik stihbarat Bülteni**, Aralık 2003, Say, 1, s. 13.

³² Y,lmaz, **a.g.e.**, s. 171.

ve bilgi ile desteklenmesidir.³³ Gelecekte olmas, muhtemel olaylarla bağlantılı, bilgi toplanarak geleceğin eklenilirmeye çalışılması, ancak stratejik istihbarat faaliyetleri ile mümkündür.

Klasik anlamıyla stratejik istihbarat işlemi gerçekte tirebilmenin üç safhası mevcuttur: Stratejik istihbarat planlaması, görevlendirme, uygulama ve değerlendirme (analiz).³⁴

stihbarat sürecinin ilk adımı; kullanıcıların neyi bilmek istediklerini tespit ederek, bu bilgileri üretecek organizasyonlara görevi verecek koordine edilmiş bir plan yapılmasıdır. Hem bilgi toplayıcılar hem de analizciler birlikte bu planı hazırlayarak bir ihtiyaçlar listesi oluştururlar. Analizciler ise bu çalışmada içinde östihbarat üretim planları veya öara tırma programları yaparlar.³⁵ Analizciler istihbarat aleminin öentelektüel motorlarıdır ve onlar olmadan istihbarattan bahsetmek mümkün değildir.³⁶

Östihbarat üretim planları ve öara tırma programları ile ihtiyaçlar listesinin direktif olarak ilgili kurumlara gönderilmesi ögörevlendirme adımlarıdır.³⁷

stihbarat analizi temel olarak; elde edilen ham bilgilerin değerlendirilmesi ve bu de erlendirmelerin tanımlamalara, açıklamalar ve sonuçlara dönü türülmesi sürecidir. stihbarat analizinde ilk adım hangi bilginin analiz edileceğine karar vermektir. stihbarat amaçları olarak rapor ve de erlendirmelerin hazırlanmasında dört çeşit bilgi söz konusudur: Açık, gizli, sahte ve henüz sır olan bilgiler. Analiz; açık bilgilerin toplanması, gizli bilgilerin ortaya çıkarılması, ve sahte veya yanlış bilgilerin tanımlanması, ve ayıklanması ile istihbarat kullanıcılarına istenen bilginin sağlanması, diğeryandan hala cevaplanmas, gereken veya çözülememiş bilgilerin tespit edilerek resmi yetkililerin uyarılması, bir süreçtir.³⁸

³³ a.g.e., s. 171,172.

³⁴ a.g.e., s. 175.

³⁵ a.g.e., s. 176.

³⁶ Özdağ, a.g.e., s. 329.

³⁷ Yılmaz, a.g.e., s. 176.

³⁸ a.g.e., s. 179.

Stratejik istihbarat kavramı, bilimsel yöntemlerle inceleyen ve stratejik istihbaratın temellerini atan Sherman Kent stratejik istihbaratın yedi aşamasını, olduğunu söylemektedir. Buna göre ilk aşamada istihbaratçıların dikkatini çekecek bir sorunun ortaya çıkmasıdır. İkinci aşamada bu sorunun hangi amaçlar için önemli olduğu tespit edilip analiz ve hipotezler geliştirilmeye başlanılır. Üçüncü aşamada hipotez ile ilgili bilgi toplanır, sonra dördüncü aşamada bilginin analiz ve tasnifini müteakip hipotezler test edilir. Beşinci aşamada bilginin özünün tespit edilmesi amacıyla tekrar değerlendirme yapılır. Altıncı aşamada ise olasılıkları hipotezlerin ortaya çıkması, olasılıkları dikkate alınarak daha fazla bilgi toplanması, hipotezin doğrulanması ya da yanlışlanmasıyla sonuçlandırılır. Yedinci ve son aşamada son hipotez belirlenir.³⁹ Stratejik istihbarat sorunun yapısını, amaçlarını, nedenlerini ve geleceğini anlamaya yöneliktir.⁴⁰

³⁹ Kent, **a.g.e.**, s. 7.

⁴⁰ Muazzez Çelikel ve Turhan Çelikel, **İstihbarat ve Genel Güvenlik Konularında**, Emniyet Genel Müdürlüğü Yayınları, 3. Baskı, Ankara, 1997, s. 26.

B. ST HBARATIN ÖNEM

Yabanc, devletler hakk,nda bilgi toplamak, toplanan bilgileri de erlendirmek ve hassas taraflar,n, kullanmak suretiyle onlar, zay,flatmak, bölmek için yap,lan faaliyetler, genel anlamda istihbarat olarak adland,r,lmaktad,r.⁴¹

Bir devlet ya da devletler grubu taraf,ndan di er bir devlet ya da devletler grubu üzerindeki ulusal ç,kar veya ç,karlar,n,n gerçekleştirilebilmesi için içeriden ve/veya d, ar,dan gere inde kullan,lmak üzere potansiyel tehdit yarat,lmaz, ve bu olgunun mevcut di er politikalar içine oturtulmas, tarihsel süreç içerisinde çok s,k rastlanan bir güvenlik politikas,d,r. Yarat,lan potansiyel tehdidin, ne zaman ve nas,l kullan,laca , hakk,nda politikalar geli tirilirken, hedef olarak seçilen devletler de kendi politika ve stratejilerini ortaya koymaya çal, m, lar, ülkeler aras, uzun dönemli ancak örtülü mücadeleler böylece süregelmi tir.⁴²

Sava lar,n kazan,lmaz,nda oldu u kadar, bar, devrelerinin de uzamas,nda istihbarat,n büyük bir rolü oldu u aç,kt,r. Bu gerçe i bilen devletler bütün imkanlar,n,, ba ,ms,zl,k ve güvenliklerinin teminat, olarak gördükleri istihbarat te kilat, emrine vermektedirler. Tarihin eski devirlerinden bugüne kadar kurulan her devlette bir istihbarat örgütünün varl, , göze çarpmaktad,r.⁴³

stihbarat faaliyeti kurumsal olarak insanl,k tarihinde devletle me olgusunun geli imi ile birlikte mevcudiyetini gösteren, hassas ve devlet güvenli i için elzem bir faaliyettir.⁴⁴

Dünya tarihinde bir devre mührünü basan askeri liderlerden Napolyon Bonapartøn öiyi bir mevkide konu land,r,lm, bir casusun temin edebildi i bilgi ve haberlerin, bazen birkaç tümen askerden daha fazla önem arz etti iö ekindeki

⁴¹ Mustafa Balç,o lu, **Te kilat-, Mahsusadan Cumhuriyet**, Asil Yay,n Da ,t,m, Ankara, 2004, s.

1.

⁴² Y,lmaz, **a.g.e.**, s. 239-240.

⁴³ Balç,o lu, **a.g.e.**, s. 1.

⁴⁴ Avc., **a.g.e.**, s. 12.

sözleri istihbarat,n ne derece önemli bir faaliyet ve hayat sahas, oldu unu göstermektedir.⁴⁵

stihbarat esas itibariyle tek bir amaca yönelik olarak yapılr. Kurulu unu tamamlam, , gelene i olan ülkelerde devlet tektir ve istihbarat tek bir kaynaktan toplanır. stihbarat, devletin politikalar,n, ve kararlar,n, uygulayacak olan bir organdır, ba l, ba ,na karar verici de ildir.⁴⁶

Her devletin gelece e yönelik hedefleri ve bu hedefler do rultusunda olu turdu u bir vizyonu vardır. Kısa, orta ve uzun vadeli hedeflerin gerçekleştirilmesi sürecinde disiplinli kurumsal çal, malar yapılır, gereklidir. Plan ve projelerin ortaya konulması,, gerçekleştirilmesi muhtemel senaryolar üzerinde çal, lması, noktasında bilgi eylem ili kisi koordinasyonu da son derece önemli oldu undan istihbarat fonksiyonları,n,n etkin olması, hayati öneme sahiptir.

stihbarat, uluslararası, siyasetin, askeri gücün, propagandan,n, psikolojik savaş ,n, örtülü savaş ,n, ekonomik baskı,n,n yönünü belirler.⁴⁷ stihbarat rasyonaliteyi temsil eder. stihbarat, kullanılmay, seçen bir devlet adam, insan,n bilgi da rcı ,n, geneliten iki eylem s,rt,n, dönmü olur. Bunlar ak,l ve bilimsel yöntemdir.⁴⁸ yi te kilatlanm, bir istihbarat sistemi olmad, , takdirde devlet ya ayamaz.⁴⁹

stihbarat birimlerinden beklenen sadece çe itli haber alma yöntemleri kullanılarak bilgi toplanması, ve bu bilgilerin karar al,c, mekanizmalara iletilmesi de ildir. Hedef unsurları,n zayıf, istismar edilebilir, kullanılabılır tarafları,n,n tespit edilmesini müteakip gerekti inde operasyonel uygulamalara girişilmesi de seçenekler dahilindedir. Özellikle savaş durumu söz konusu ise istihbarat birimlerinin operasyonel özelliklerinin daha çok ön plana ç,kt, , görülür.

nkâr edilemeyecek bir güç olmakla beraber devletlerin silahlı kuvvetleri bir topyekün savaş ta yeterli olmamaktadır. Çünkü bu gücü tamamlayacak, ona yön

⁴⁵ a.g.e., s.12.

⁴⁶ Kaynak, a.g.e., s.58.

⁴⁷ Harry Howe Ransom, **The Intelligence Established**, Harvard University Press, 1971, s. 3

⁴⁸ Michael Hermen, **Intelligence Power in Peace and War**, Cambridge University Press, 1999, s. 138.

⁴⁹ Aziz, Yak,n; **stihbarat Casusluk ve Casuslukla Mücadele**, D, i leri Akademisi Yayınları,, Ankara, 1969, s. 21.

gösterecek öncülük edecek, bazen gerek dahi bırakmayacak görünmez kuvvet, istihbarat gücüdür.⁵⁰

Geçmişte savaşan ülkeler, karşı, tarafın askeri hazırlıkları, güçlerini, planları, ve hedeflerini bilmek için karşı, tarafa casuslar göndermiş ve oradan bilgi almak istemişlerdir.⁵¹

Kazım Karabekir savaşta istihbaratın önemi ile ilgili olarak anlatıyor, söylemektedir. "En basit bir taktik sorunun çözümünde dahi dümana ve araziye ait bilgilerin elde edilmesi bir mecburiyettir. Duruma hâkim olmak her zaferin anahtarıdır. Ordularımız, zafere ulaşmasın, için dostu, düman, iyi tanımak gereklidir. Yalnız seferdeki çetle keşif vasıtalarıyla haber almak bir sakatlıkla yürütmesine benzer. Ordunun istihbaratı gözü ve kulak unsurlarıdır. Vücut ne kadar kuvvetli olursa olsun kulaktan, hele gözden yoksun olmak, onu felçli hale getirebilecektir."⁵²

Özellikle savaş durumunda dikkatlerin daha üst seviyede tutulmasıyla birlikte önleyici tedbirlerin süratle alınması, istihbaratın güvenilirlik seviyesinin yüksek olması, başlıca, Aslı olan içyâda tehdit karşı, şında devletin otoritesini devam ettirebilmesini sağlamak, milli çıkarları, korumak, milli varlıklarını, ve bütünlükü kollamaktır. Sağlıklı istihbaratın sağlanması, etkili kesin ve süratli kararlar alınması, savaşta ve barışta hayati bir unsurdur.

⁵⁰ Serhat Tezsever; **Milli Güvenli İmiz Çinde İstihbarat**, .Ü. Basım., İstanbul 1999. S.89

⁵¹ Kaynak, **a.g.e.**, s.15.

⁵² Kazım Karabekir, **Gizli Harp İstihbarat**, Kamer Yayınları, Hazırlayan: Emrullah Tekin, İstanbul, 1998, s. 23.

C. ST HBARATIN KISA TAR HÇES

İlk istihbarat faaliyetleri insanlar,ın av pe inde iz sürmekten yola ç,karak dü man pe inde iz sürmeye ba lamalar, ile ortaya ç,km, t,r.⁵³ stihbarat ve Espiyonaj (Casusluk) faaliyetlerinin uzun bir geçmi i vard,r. Tarihin eski dönemlerinde falc,l, a ve astrolojiye dayanan istihbarat sonralar, ayr,nt,l, ke fe dönü mü tür. stihbarat te kilatlar, ve bunlar,ın faaliyetleri her zaman merak konusu olmu tur.⁵⁴

Casusluk mesle i her ne kadar insanl,k tarihi ile ba lasa da ilk defa Çinliler, M,s,r,l,lar ve Romal,lar taraf,ndan casuslar kullan,ld, , bilinmektedir.⁵⁵

stihbaratç,l,k, dünyanın,ın en eski mesleklerinden biri olarak bilinmektedir. Yaz,l, metinlere göre, istihbaratç,l, ,ın kökeni milattan 5000 y,l önceye dayanmaktadır. Milattan 5000 y,l önce M,s,r Kral, III. Tutmosis'ın, ku atma alt,ındaki Yafa'ya ajanlar,ın, gizlice gönderdi i yaz,l, metinlerde yer almaktadır. Ve yine bu tablet metinlere göre, Tutmosis'in ajanlar, Yafa'ya un çuvallar, içinde girmi ler ve ehir ile ilgili gerekli bütün bilgileri krallar,na iletmi lerdir. Gelen bu istihbarat raporundan sonra III. Tutmosis, sava stratejisini belirleyip ehri daha az bir maliyetle ele geçirmi tir.⁵⁶

Dini efsanelerde de peygamberlerin istihbari bilgi toplad,klar, anlat,lmaktadır.⁵⁷ Tufandan sonra Hz. Nuh'ın güvercin yollayarak sular,ın çekilip çekilmedi ini ara t,rmas, dahi baz, ara t,rmac,lar taraf,ndan modern anlamda istihbarat olarak yorumlanmaktadır.⁵⁸

Eski Ahit'te Hz. Musa 12 adam,ın, M,s,r'ø terk ettikten sonra kavminin yerle ik düzene geçebilece i bir yer bulmalar,ı, amaç,yla Filistin'e yollar ve öyle der: "Gidin görün ülkenin nas,l bir yer oldu unu, orada ya ayan insanlar,ın güçlü mü çok mu olduklar,ın,. Gidin görün ya ad,klar, ülke zor mu kolay m,, ehirlerinin savunmas,ı, zay,f m, yoksa iyi mi tahkim edilmi . Toprak çorak m, verimli mi? A aç var m, yok

⁵³ Peter Gudgin, **Military Intelligence, A History**, İngiltere, 1999, s.106.

⁵⁴ İter, **a.g.e.**, s.5.

⁵⁵ Dr. Necdet Aysal, *öÇökü ten Mütarekeye Osmanl,'da Haberalmaö*, **Ankara Üniversitesi Türk nk,lâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi** Say, 40, Kas,m, 2007, s. 524.

⁵⁶ Erdal İmrek, **Türkiye'de stihbaratç,l,k ve M T**, Kum Saati Yay,nc,l,k, İstanbul, 2004, s. 12.

⁵⁷ Aysal, **a.g.m.**, s. 524.

⁵⁸ Özda , **a.g.e.**, s. 41.

mu?ö Hz. Musa'nın bir peygamber de il, bir komutan veya devlet adam, olarak sordu u sorular esasen stratejik istihbaratın bütün unsurların, içermektedir.⁵⁹

Ülkenin coğrafyası, halkın nitelik ve niceliği, askeri, coğrafyası, ekonomik durumu araştırılması, istenen konular olarak kararlaştırılmaktadır. Her bir Yahudi kabilesini temsilen seçilen 12 casus gidip bilgileri toplayıp gelmişlerdir. Getirdikleri bilgiler ileri gelenler tarafından bir toplantıda değerlendirilmiştir. Kamuya açık yapılan bu değerlendirme sonucunda dümanın çok güçlü olduğu inancı ile Yahudiler arasında panik çıkmış, onlar, Filistin'e götüremeyen Hz. Musa kavmi ile birlikte 40 yıl çölde kalmayı tercih etmişlerdir.⁶⁰

M.Ö 1580-1150 arasında Mısır'da istihbarat kendi içinde esir sorgucularından özel iz sürücülere kadar değişik alt birimlere ayrılmış bir eğitim ve profesyonel bir meslek haline gelmiştir.⁶¹

Çinliler de casusluğu ve istihbaratı etkin bir şekilde kullanmışlardır. Çinlilerin casusları, daha çok din görevlisidir. Gezgin rahipler gittikleri boylarda gördüklerini ve yaadıkları, dönüşte ülkelerine sunmuşlardır.⁶² Çinlilerin iyi işleyen istihbarat ve psikolojik savaş mekanizması, başlıca hedefi Asya'da sürekli mücadele içinde oldukları Türkler olmuştur.

Örneğin, Topalar Çin hanedanları, görevlendirilen casusları yarattı, toplumsal karmaşık ve kültür empozesine dayanamayarak önce bölünmüş, sonra da yok olmuşlardır. Topalar M.Ö. 534'te Çinli casusları sayesinde etkisinde kalmışlardır, ki toprakları, yitirmekle kalmayıp, Çin kültürünü de benimsemiş, Çinlilerimizdir.⁶³

İstihbarat konusuna ilk olarak somut bir şekilde yaklaşan, önemini ve gerekliliğini savunanların başında Sun-Tzu gelmektedir. M.Ö. 500 yılında istihbarat

⁵⁹ a.g.e., s. 41.

⁶⁰ a.g.e., s. 41.

⁶¹ a.g.e., s. 42.

⁶² Ergun Hiçılmaz, **Belgelerle Tevrat-ı İncil, Mahsusa ve Casusluk Örgütleri**, Ünsal Kitabevi, İstanbul, 1979, s.5.

⁶³ Fikret Kızıler, **Tevrat-ı İncil, Mahsusa'dan Günümüze Kadar Türk İstihbarat Tevratları ve Konuyla İlgili Bibliyografya Denemesi**, Ankara, 1995, s.2.

konusunda ilk kitap olan "Sava Sanat,"n, yazan Sun-Tzu bu eserinde istihbarat konusunda zamana göre çok önemli tespitlerde bulunmu tur.⁶⁴

Sun-Tzu, özeki bir hükümetin ve ak,ll, bir komutan,n rakiplerini yenip, ola anüstü ba ar,lar kazanmas,nda neden ön bilgisidir. stihbarat, hayaletler ya da ruhlar arac,l, ,yla, k,yaslama ya da hesaplama yollar,yla elde edilemez. Ancak dü man,n durumundan haberdar olan insanlar arac,l, ,yla elde edilir.ö⁶⁵ derken istihbarat,n ba ar,n,n ön art, olarak önemine i aret etmi tir.

nsani istihbarat,n de erinin de bilincinde olan Sun-Tzu casuslu u da be e ay,rm, t,r: öBe çe it casus vard,r: yerli casus, dahili casus, kar , casus, ölü casus ve diri casus. Bu be çe it casusun tümü de görevde oldu unda, hiç kimse onlar,n yolunu yordam,n, bilmez. Buna örgütlenme dehas, denir ve önderler için çok de erlidir. Yerli casuslar bir yörenin insanlar, aras,ndan dev irilir. Dahili casuslar, dü man görevlileri aras,ndan, kar , casuslar ise dü man,n casuslar, aras,ndan seçilir. Ölü casuslar, dü man casuslar,na yanl, istihbarat gönderirler. Diri casuslar, rapor vermek için geri dönerler.⁶⁶ö Buradaki ölü casus tan,mlamas,n, açmakta fayda vard,r. Sun-Tzu dü man casuslar,na yanl, istihbarat gönderen casusun de ifre olup öldürülme ihtimalini yüksek olarak gördü ü için bu görevi üstlenen casusa ölü casus gözüyle bakmaktad,r.

Sun-Tzuöya göre öBir liderin be çe it casuslu u bilmesi gereklidir. Ve bu bilgi kar , casuslara dayan,r, bu nedenle kar , casuslara iyi davran,lmal,d,r. Ancak casusluk yolunda çok zeki ki ileri kullanabilen zeki bir idareci ya da ak,ll, bir komutan mutlak bir zaferden emin olabilir.ö⁶⁷ Casuslar her yerde yarar sa larlar.⁶⁸

Sun-Tzuönun ö retilerine paralel olarak Çinli din adamlar, Türkler aras,na girmi , seyyah gibi davran,p elde ettikleri bilgileri seyahatname biçiminde hükümdarlar,na sunmu lard,r. Bu ekilde Çinlilerin Hunlar,n aras,na soktuklar, bilinen ilk seyyah kisveli casus Chang-Chienødir. Kendisi M.Ö. 138 y,l,nda Hunlar

⁶⁴ Aysal, **a.g.m.**, s. 524

⁶⁵ Sun Tzu, **Sava Sanat,**, Anahtar Kitaplar, stanbul, 2006, s. 196-197.

⁶⁶ **a.g.e.**, s. 196-197.

⁶⁷ **a.g.e.**, s. 200.

⁶⁸ **a.g.e.**, s. 198.

aras,nda gezintiye ç,km, ve tam 13 y,l dola t,ktan sonra toplad, , bilgileri Çin hükümdar,na rapor halinde sunmu tur.⁶⁹

Daha sonralar, Türkler, Hindistan, ran ve Hristiyan dünyalar, ile kom u olmalar, üzerine yeni casuslarla u ra mak zorunda kalm, lard,r. Bat, Hunlar, Avrupa içlerine kadar ilerleyince Bizans ve Roma'dan elçi ve din adam, gibi özel görevlerle Atilla'ya casuslar gönderilmi tir. Atilla'n, Roma üzerine yürüyü ü s,ras,nda birdenbire sava a ara vermesi ve sava tan vazgeçmesi Papa'n, gönderdi i casuslar,n ba ar,s, olarak yorumlanmaktad,r.⁷⁰

Birçok kayna a göre, dünyanın ilk profesyonel istihbarat örgütünün ngiltere Kraliçesi I. Elizabeth taraf,ndan 1530'du y,llarda kuruldu u söylenmektedir. Buna kar ,n Do u'ya bakt, ,m,zda, ilk te kilatlanm, istihbarat örgütünün bu tarihten yakla ,k 1000 y,l önce kuruldu unu belirtmek mümkündür. İlk istihbarat örgütü, Çinliler taraf,ndan Göktürklerle kar , 570'li y,llarda kurulmu ve bir de sorumlu bakan atanm, t,r. Göktürkler'in h,zla yükselmesi, bölgede güç olmas, ve Çin'in Bat, ile Hindistan gelirlerine el koymas, üzerine imparatorluk taraf,ndan derhal bir haber alma örgütü kurulmu tur.⁷¹

Çinliler di er devletlere gönderdikleri elçilerden de istihbarat elde etmede faydalanm, lard,r. Örne in bir Çin elçisi olan Wan Yen Te, 681 y,l,nda Türk yurtlar,nda yapt, , gezi s,ras,nda istihbarat faaliyetlerinde bulunmu , Uygur Türkleri'nin di er Türk kavimlerinden daha h,zl, ilerledi ini, güçlü ordular kurdu unu tespit etmi tir. Elçi ayr,ca, halk,n zengin oldu unu, Göktürkler aras,nda 100 ya ,n, geçenlere s,kça rastlan,ld, ,n,, ayr,ca Çinliler'in Türk s,n,r, yak,n,ndaki istihbarat faaliyetlerinin Türk kar , istihbarat faaliyetleri ile kar ,land, ,n, rapor etmi tir.⁷²

stihbarat sadece eski M,s,r, brani toplumu ile eski Çin'de de il, eski Hint ve Pers mparatorlu unda da M.Ö. IV-VII. Yüzy,llar aras,nda farklı doktriner

⁶⁹ Bora yiat, **Türk stihbarat Tarihi**, Platin Yay,nlar,, Ankara, 2006, s.11.

⁷⁰ a.g.e., s.11-12.

⁷¹ im ek, a.g.e., s. 13.

⁷² Mesut Hakk, Ca ,n, *Askeri istihbarat,n Politik ve Stratejik Yap,s,ndaki Boyutsal De i imö*, **Strateji Dergisi**, 1996/1, s. 95.

kavramsalla t,rmalar çerçevesinde uygulanm, t,r. Hindistan'da Maurya döneminde kutsal Hindu metinlerinde evren ve devletin yönetiminin ancak düzgün bir ekilde yap,lacak gözlem ve istihbarat ile mümkün oldu u kaydedilmektedir.⁷³

Türkler de tarih boyunca istihbarata önem vermişlerdir. Türkler pek çok casusluk faaliyetine maruz kalmaları, n, nyan,nda kendileri daha ziyade siyasi ve politik casusluk alan,nda faaliyet göstermişler ve kendilerine has bir istihbarat terminolojisi de oluşturmuşlardır.

Daha ilk dönemlerde Türkler, Orta Asya'da Çin ile olan mücadeleleri sırasında kendi devletlerini y,kmak için görevlendirilmiş olan Çin istihbarat örgütünün elemanlarına *ça ,t-ça ut* adını vermişlerdir.⁷⁴ İstihbarat etme işine de *ça utlama* demişlerdir.⁷⁵

Ça ,tlar genellikle ya Çinli din adamları, ya da Hindistan'da doğup büyüyen Budist din adamlarıdır. Görevleri Türk toplumlarına kendi inançlarını benimsetmek, yöneticileri etki altına almak olmuştur.⁷⁶ Burada dikkat edilecek husus bu casusluk faaliyetlerinin nitelik olarak y,k,c,-bölücü olduğudur.⁷⁷ Örneğin, Uygurların içine s,zm, olan Çinli, Mo ol, K,rg,z ve İranlı casuslar da hem dini hem siyasi, aç,dan Uygur devletini y,kmak için büyük çaba harcamışlardır.⁷⁸

Göktürk alfabesi ile yazılan yaz,tlarda istihbarat temin eden habercilere *sabc*, denilmiştir. Ouzlar ise haberci ve casuslara *körig* ya da *t,grak* demişlerdir.⁷⁹ Kök Türk kitabelerinde de geçtiği ekliyle Kök Türklerin diğer Türk kavimlerinden olan Türgiler, K,rg,zlar ve Dokuz-Ouzlarla aralar,ndaki mücadelede *Körüglerin* (haberci) oynadığı rol bilinmektedir. Nitekim Kök Türk Kağanı İleri'in Dokuz-Ouzlar ile ilgili haberleri habercileri aracılığıyla örendiği Kök Türk kitabelerinde

⁷³ Özdamak, a.g.e., s. 43.

⁷⁴ Ercan Arıklı, (Genel Yönetmen), **Ba lang,çtan Günümüze Dünya Casusluk Tarihi**, (Redaksiyon Hilmi Yavuz) c. I, İstanbul, 1974, s. 3.

⁷⁵ İyiat, a.g.e., s.10

⁷⁶ a.g.e., s.11.

⁷⁷ a.g.e., s.13

⁷⁸ Arıklı, a.g.e., s. 6.

⁷⁹ İyiat, a.g.e., s.10.

yaz, l, d, r.⁸⁰ Ayn, ekilde Türki ka an, n, n Ötüken'e asker gönderece i, K, rg, zlar üzerinden seferden gelen Kök Türkler'in habercilerinin kendilerine ilettikleri rapor do rultusunda ö renilmi tir.⁸¹

Türkler ülkelerini emniyette tutmak ve ani bask, nlar, önlemek üzere etrafa gözcüler dikmi ve uygun yerlere erken haber almay, sa layan, içinde daimi nöbetçilerin bulundu u *karguy* ate kuleleri in a etmi lerdir.⁸²

Türkler, di er Türk kavimleri ile ran, Hint ve di er uluslarla olan ili kilerinde siyasi ve politik casusluk faaliyetlerinde bulunmu lard, r. Özellikle ran- Turan mücadelesinin anlat, ld, , ran anlat, lar, nda casuslar, n oynad, , rolün ne kadar önemli oldu u vurgulanmaktadır.⁸³

Selçuklu Devleti de daha önceki Türk- slam devletlerinde oldu u gibi istihbarat te kilat, na sahiptir. O dönemin devlet adamlar, da milli menfaatlerin ve ülke ç, karlar, n, n korunabilmesi için istihbarat te kilatlar, n, n gereklili ine inanm, lard, r. Büyük Selçuklu Devleti'nin en önemli devlet adamlar, ndan olan Nizamü'l-Mülk bunlar, n ba , nda gelmektedir. Ünlü eseri *Siyasetname*de hükümdar, n çe itli yerlere istihbarat için adamlar göndermesi gerekti ini yazmaktadır.⁸⁴

Nizamü'l-Mülk, hükümdar, n etrafta olup bitenle ilgili bilgi sahibi olmas, gerekti inden bahisle öyle demektedir: "Ö böyle yapmazsa ay, p olur. Gaflet, tembellik ve zulme hamlederler ve memlekette olup biten fesad, ve zulmü biliyor ve ya bilmiyor, e er biliyor da meselenin çaresine bakm, yorsa t, pk, onlar gibi zalimdir ve zulme r, za göstermi tir ve e er bilmiyorsa gaflete dü ürülmü tür. Tembel ve cahildir. Bu her iki husus da iyi de ildir. Mutlaka haberciye (*Sahib-i berid*) ihtiyac,

⁸⁰ Hüseyin Nam, k Orkun, **Eski Türk Yaz, tlan**, TTK Yay, nlar,, Ankara 1986, s. 110, Sadettin Gömeç, **Kök Türk Tarihi**, Akça Yay, nlar,, Ankara 1999, s. 46.

⁸¹ Orkun, **a.g.e.**, s. 110-111, Gömeç, **a.g.e.**, s. 58vd.

⁸² *Yiat*, **a.g.e.**, s.11.

⁸³ Ar, kl,, **a.g.e.**, s. 4.

⁸⁴ *Yiat*, **a.g.e.**, s.14.

vardır.ö Nizamü'd-Mülk'e göre *Sahib-i berid* güvenilir ve salih bir kişi olmalı, ve do rudan hükümdara bağlı olmalıdır.⁸⁵

Yine *Siyasetname*'den anlaşıldığı kadarıyla Nizamü'd-Mülk'ün telkinlerine rağmen Sultan Alparslan casuslara güvenilemeyeceği ve taraf değiştirebilecekleri gerekçesiyle istihbarata gereken önemi vermemiştir. Sultan Alparslan *Siyasetname*'de şöyle der: "Sahib-i haber mecburen bizim dostlarımız hakkımızda kulağımıza daima kötü sözler, dümanlarımız hakkımızda ise iyi sözler ulaştırır. İyi ve kötü söz ok gibidir. Biri hedefini bulur. Bu sebepten her gün gönlümüz dostlara karşı, daha fazla kırılır. Onların nezdinde daha fazla uzaklaşır ve dümanlar, ise kendimize daha fazla yaklaşır. Baktığımızda az zamanda bütün dostlar düman, dümanlar onların yerini alırlar. O zaman hükümdarlıkta hiç telafi edilemeyecek bozukluklar doğar."⁸⁶

Melikah döneminde ise istihbarata gereken önem verilmiş, gizli haberciler sayesinde ülke içi ve dışımızda olup bitenlerden haberdar olunmuştur.⁸⁷ Eskiden beri kervanlar vasıtasıyla elde edilen haberlerin Selçuklular zamanında bizzat devlet eliyle yürütüldüğü görülmektedir. *Divan-*, *Berid* (posta işlerinden sorumlu divan), vilayetlerde *Sahib-i Haber* denilen memurlara sahiptir. Bunlar memleketin her yerinden haber getirmek üzere peykler istihdam etmişlerdir. Peyklerin *nakip* adı verilen timar sahibi amirleri vardır. Haberler değişik usullerle gerekli yerlere ulaştırılmıştır. Bu iş için at, güvercin, bilhassa Suriye ve Irak tarafında deve gibi hayvanlar kullanılmıştır. İstihbarat tekilatında görevli kişilere *münhi* denilmiştir. İstihbaratın en önemli unsurlarından birisi olan güvenilir haberlemenin düzenli ve hızlı yapılabilmesi için yollar üzerinde karakollar ve daimi kontrol gerektiren yerlerde kontroller için *ribatlar* kurulmuştur.⁸⁸

Bu bölümde istihbaratın tanımı, yapılmış, istihbarat faaliyetlerinin insanlık tarihinin başlangıcından bu yana var olan faaliyetler olduğu ve devletlerin istihbarat faaliyetlerine önem verdikleri anlatılmış, fonksiyonel ve stratejik istihbarat

⁸⁵Nizamülmülk, *Siyasetname*, (haz. M.Altay Köymen), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1990, s.80-81.

⁸⁶a.g.e., s. 89.

⁸⁷a.g.e., s. 100.

⁸⁸Yiat, a.g.e., s.19.

tanımlanmış, istihbaratın tarih boyunca taahhütleri, deşifre edilerek istihbaratın kısa bir tarihçesi verilmiştir.

Bundan sonraki bölümde Osmanlı Devleti'nde istihbarat konusu tartışılacak, Osmanlılarda istihbaratın gelişimi incelenecek, iç ve dış istihbarat alanlarında yürütülen faaliyetler gözlemlenmiş ve istihbarata önem verildiği açıklanacaktır. Özellikle II. Abdülhamid ve İttihat ve Terakki dönemlerinde istihbarata verilen önemin arttığı, Yıldız İstihbarat Teşkilatı ve Teşkilat-ı Mahsusanın daha profesyonel bir istihbari yapıya dönüştürülmesine çalışıldığı anlatılacaktır.

B R NC BÖLÜM

OSMANLI DEVLETİNDE İSTİHBARAT

A. TARİHÇE

Dünya tarihinde istihbarat faaliyetlerine her dönem önem verildiği ve bunun Türk Devletlerinde de yer alan bir uygulama olduğu görülmektedir. Osmanlı Devleti de kendisine karşı, olası bir faaliyette bulunulması için, hem ülke içinde hem de ülke dışında istihbarat faaliyetlerine başvurmuştur.⁸⁹ Osmanlılarda istihbarat ve espionaj faaliyetleri, uç beyliğin kuruluşu döneminde (1298-1301) başlamıştır.⁹⁰

Osmanlı Beyliğinin kurucusu Osman Gazi, çevresindeki Bizans tekmüllerine karşı, istihbarat ve espionaj faaliyeti yürütmüştür. Onun, köklü tekmüllerine karşı, girişimi hareket esnasında ve oğlu Orhan Bey (1324-1362) zamanında Konur kalesinin fethi münasebeti ile *Martolos* adıyla verilen ajanlar ve habercilerin kullanıldığı bilinmektedir.⁹¹ Orhan Bey zamanında da haberalma faaliyetlerine büyük önem verilmiş ve düman içerisine sürekli casuslar gönderilmiştir. Bu sayede saldırılara karşı, tedbirini alan Orhan Bey'in defalarca baskın tarzı askeri hareketlerle başarıları, *Tevârih-i Âli Osman*'de da anlatılmaktadır.⁹²

Murad Hüdâvendigâr da (1362-1389), Balkanlardaki fetihleri sırasında, Venedik tüccarları, vasıtasıyla Avrupa kamuoyunu yoklamaya, krallar ve onların siyasetleri ile muhtemel Haçlı tehlikeleri hakkında haberler almıştır.⁹³

1402'de Yıldırım Bayezid (1389-1402) ile Timur arasında cereyan eden Ankara Savaşı'nda darbe yiyen Osmanlılar kısa zamanda toparlanarak yurt içinde ve dışında istihbarat faaliyetlerini sürdürmüşlerdir.⁹⁴ Yurt dışında faaliyetler genellikle,

⁸⁹ Haldun Eroğlu, *Öklâsik Dönemde Osmanlı Devleti'nin İstihbarat Stratejileri*, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi, Cilt: 22, Sayı: 34, Ankara, 2003, s. 33.

⁹⁰ İter, a.g.e., s.5.

⁹¹ Erdal İter, "Osmanlılarda İstihbarat (XIV.- XIX. Yüzyıllar)", *Avrasya Dosyası*, cilt 8, sayı: 2, s. 233-254, Ankara, 2002, s. 233.

⁹² Cengiz Konuralp, *Osmanlı Devletinde Haberalma*, Konuralp Matbaası, İstanbul, 1986, s. 8.

⁹³ İter, a.g.m., s. 233.

⁹⁴ a.g.m., s. 234.

ba ta Bizans olmak üzere Macaristan, S,rp Krall, , ve Venedik Cumhuriyeti ile Papal, a kar , H,ristiyan *Martolos* ve *Voynuk* kullan,larak yap,lm, t,r.⁹⁵

Osmanl, Devletinde istihbarat ak, ,nda rol oynayan iki önemli olu um *Voynuk* ve *Martolos* te kilatlar,d,r. *Voynuk* ve *Martolos* te kilatlar, Osmanl,ın,n Rumeli'ye geçi i ile birlikte burada yeterli Türk nüfusunun bulunmamas,ndan dolayı, gerekli askeri gücü sa lamak amac,yla gayrimüslimlerden olu turulan askeri birliklerdir. Bu askeri birlikler Balkanlardaki s,n,r ve kale muhaf,zl, ,n,n yan,nda bölgenin inzibat,ndan da sorumlu olmu lard,r. Gayrimüslim olmaları,, birden fazla yabanc, dil bilmeleri, di er gayrimüslim topluluklar aras,nda rahatça hareket edebilmeleri ve co rafyay, çok iyi tan,malar,ndan dolayı, s,n,r bölgelerinde haber toplama i lerini üstlenmi lerdir.⁹⁶ *Martoloslar* dikkat çekmemek için kay,kç,l,k ve pazarc,l,k gibi i lerle u ra m, lard,r.⁹⁷

Osmanl,lar, *Martolos* ve *Voynuk* te kilatlar, sayesinde merkezi sisteme yönelen iç ve d, tehditlerden mümkün oldu u kadar ayrınt,l, bir ekilde haberdar olmaya çal, m, lard,r.⁹⁸ Kurulu u 1376-77 y,llar,na kadar inen ve Rumeli'de fethedilen bölgelerde gayrimüslim halktan olu turulan *Voynuk Te kilat*,n,n görevleri aras,nda casuslu un bulundu u ve bunlar,n görevleri kar ,l, ,nda vergilerden ba , land,klar, H. 952 /M. 1545 tarihli *Kanun-, Ö ür ve Haraç ve Sair Rusum ve Bac-, Reaya-, Liva-, Pojega Kanunnamesinde* aç,kça belirtilir.⁹⁹

Kurulu tarihi tam olarak bilinmeyen ama genelde XV. yüzy,lda olu turuldu u kabul edilen *Martolos Te kilat*, elemanlar, da casus olarak kullan,lm, t,r.¹⁰⁰ *Martoloslar*, Osmanl, Devletine kar , istihbarat faaliyetlerini art,ran Papal,k ve Venediklilere kar , Avrupa'da, özellikle talya ve Avusturya'da casusluk faaliyetlerinde bulunmu lard,r.¹⁰¹

⁹⁵ a.g.m., s. 234.

⁹⁶ Ero lu, a.g.m., s. 18.

⁹⁷ Ç,nar, a.g.e., s. 150.

⁹⁸ lter, a.g.e., s.5.

⁹⁹ Ero lu, a.g.m., s. 18.

¹⁰⁰ a.g.m., s. 18.

¹⁰¹ Ar,kl,, a.g.e., s. 12-13.

II. Kosova Savaşı, (1448) arifesinde, Osmanlı, Sultan, II. Murad (1421-1444; 1446-1451), Doğu Anadolu, bir Martolostan durumu hakkında bilgi edinmesini istemiştir.¹⁰² Bu durum, Osmanlı, Devletinde, istihbarat sahaslarında Martoloslardan etkin bir şekilde faydalandığı, bunun bir göstergesidir.

II. Murat da istihbarata özel önem veren Osmanlı, padişahlarındandır. Karamanlılar ile yaptığı, mücadelede çok sayıda casusları faydalandığı, casus bölükleri oluşturdu ve değerli haberler getiren casuslara ihsanlarda bulunduğunu bilinmektedir.¹⁰³

Fatih Sultan Mehmed ve Kanuni Sultan Süleyman (1520-1566) dönemlerinde Martolosların önemi çok artmıştır. Bunlar genellikle hudut, kale askeri ve askeri, sayılmaktadırlar. Fatih devrinde Macaristan'a yapılan akınlardan birinde, gerçekte Müslüman, fakat görünüşte Hıristiyan, 40 Martolos haberci olarak kullanılmıştır. Kanuni döneminde de Batıya yapılan seferlerde Martoloslardan geniş ölçüde yararlanılmış ve daha çok haber alma işlerinde görevlendirilmişlerdir.¹⁰⁴ Martolos tekilâtı, bunların çok ileri giden takımları, sebebiyle III. Ahmed (1703-1730) tarafından lâ vedilmiş, fakat sonraki bir şekilde de olsa XIX. yüzyıla kadar devam etmiştir.¹⁰⁵

Osmanlı, Devletinde, esirler vasıtasıyla da istihbarat temini yoluna gidilmiştir. Türkçe ödilö tabiri, diğer anlamlar yanında, dümandan bilgi almak üzere tutulan esirler hakkında kullanılan bir tabirdir. Osmanlı, kaynaklarında geçen ödil almak, dil getirmek gibi tâbirlerde ödilö, öesirö anlamında kullanılmaktadır.¹⁰⁶ Örneğin Anadolu birliğini sağlamak için beyliklere, özellikle Karamanlılara karşı, dil (esir) alması, durumu öğrenmek için ajanlar kullanılmıştır.¹⁰⁷

Dil alma yöntemi, daha önceki dönem ve devletlerde de uygulanan bir yöntemdir. Dümandan bilgi almak açısından yapılan akınlarda alınan

¹⁰² İter, a.g.m., s. 234

¹⁰³ Konuralp, a.g.e., s. 13.

¹⁰⁴ İter, a.g.m., s. 234-235.

¹⁰⁵ a.g.m., s.235.

¹⁰⁶ a.g.m., s. 234.

¹⁰⁷ a.g.m., s. 234.

esirlerden bilgi edinme yöntemidir. Osmanlı, Ar ivindeki Mühimme Defterlerinde bu konuda pek çok kayıt bulunmaktadır. Bu kayıtlardan anlaşıldığına göre, Osmanlı askerleri, savaşlarda dil almak ekonomik ve hiyerarşik açıdan önemli bir fırsattır.

Nitekim, getirdiği dil yararlı olduğu için Kürt Mahmut'un zeametine terakki verilmesi için Van Beylerbeyine gönderilen emir, seferde Turhan Bey'e dil almakta yardımcı eden İskender'in zeametine yapılan terakki, Kemhis kalesi savaşında dil almakta faydasız dokunan Oltı Alay Beyi Hüseyin'in zeametinin arttırılması, için gönderilen hüküm, Hacısnkeyf sancağı, beyi Ferhad Bey'in seferde dil almakta gösterdiği faydadan dolayı, tımarların arttırılması, için Diyarbakır Beylerbeyine gönderilen emir, Alvonya sancağı, Tımar mutasarrıfı, Doraolu Divane Kasım'ın Elbasan Beyi Tarhan Bey ile dil almakta birlikte olduğu undan dolayı, tımarların arttırılması, için Rumeli Beylerbeyine gönderilen hüküm, Kütahya'nın Lazkiye nahiyesi tımar mutasarrıflarından Paşaoğlu Mustafa'nın Kocaeli Beyi Ferruh Bey ile dil almak hizmetinde bulunmasından dolayı, tımarın yapılmayan terakkiler dil almanın getirdiği ekonomik ve hiyerarşik faydalara örnek olarak gösterilebilir.¹⁰⁸

Ayrıca hiç tımar olmayan fakat dil almakta yararlı olan kişilere de tımar verildiği olur. Mirza Ali ile dil almak hizmetinde bulunduğu için Ali bin Pir Kulu'ya tımar tevcihi yapılmış, için Erzurum Beylerbeyine emir gönderilmiştir.¹⁰⁹

Dil almak görevinde başarılı olanların çocuklarına da tımar tevcihi yapıldığı görülmüştür. Kocaeli Beyi Ferruh Bey ile dil alan Yusuf'un tımarı oğlu Ali'ye tevcih için Anadolu Beylerbeyine hüküm gönderilmiştir. Ayrıca dil almakta iken yaralanarak hayatını kaybeden Latif'ten boşalan tımarın da oğlu Kasım'a verilmesi, Zulkadriye Beylerbeyine gönderilen hükümden öğrenilmektedir. Bu bilgilerden anlaşılacağı gibi dil almak bir devlet görevi sayılmı, bunun karşılığında hem ekonomik açıdan hem de itibar bakımından saygınlık kazanılmı olmaktadır. Hatta Koçi Bey XVII. yüzyıldaki kaleme aldığı eserinde Osmanlı Klasik Döneminde bu işe verilen öneme atıfta bulunarak "*Ve erbâb-ı tımdardan yararlı olan, zahir olmayana ve sefer-i hûmayunda bave dil getirmeyene terakki olunmazd,*" hükmünü vermektedir. Osmanlılardan haber

¹⁰⁸ Eroğlu, a.g.m., s. 19.

¹⁰⁹ a.g.m., s. 19-20.

almak üzere gelen ve dil almak isteyen yabancılar da vardır ki, bunlara engel olanlar da ayrıca tımar ve terakkilerle ödüllendirilmişlerdir. Tata ve Yanık kalelerinden dil almak amacıyla gelen düman ile savaşın ve dil alınmasıyla engel olan Budun Beylerbeyi Buygun Paşa, bu savaşta kendisi ile birlikte hareket eden kişilerin isimlerini deftere yazarak Divan'a göndermiş, bunun üzerine bu kişiler tımarlar tevcih edilerek ve terakkiler verilerek ödüllendirilmişlerdir.¹¹⁰

Ödüllendirilmeye hak kazananlara da kılavuzluk yapmışlardır. Böylece, Osmanlılar merkezî sisteme yönelik iç ve dış tehditlerden mümkün olduğu kadar ayrıntılı bir şekilde haberdar olmaya çalışmışlardır.¹¹¹

Osmanlı Devletinde klasik dönemde istihbarat temininde kullanılan bir diğer yöntem de gönüllü casusluk yöntemi olmuştur. Devletin, istihbarat faaliyetlerinden biri olan gönüllü casusluk uygulamasının, özellikle kuruluş döneminde yoğun bir şekilde kullanıldığı görülmektedir. Gönüllü casuslar, devletin kuruluşunda henüz devlet kurumlarının tam olarak oluşmadığı ve kurumsallaşmanın tamamlanmadığı dönemde, özellikle dış istihbarat alanında beylik mensupları arasından yeni fethedilecek yerlerdeki dümanlar hakkında bilgi toplamak ve bu bilgileri hızlı bir şekilde merkeze ulaştırmakta önemli işlevler üstlenmişlerdir.¹¹²

Osmanlı Devletinde bu gibi değerli bilgileri getiren kişilerin getirdikleri bilgi karşılığında ödüllendirildikleri de görülmektedir. Bu ödüllendirmeler daha çok tımar olmayana tımar verilmesi ya da tımar olanın tımarının terakki ettirilmesi (artırılması) şeklinde olmuştur.

Örneğin Kanuni Sultan Süleyman döneminde Pasin Sancağı Kanunnamesinde bazı kimselere fethedilen yerleri enlendirmek amacıyla tımar verildiği ve bu kişilerden aynı zamanda casusluk yapmalarının da beklendiği kaydedilmiştir.¹¹³

26 Rebiü'l-ahir 963 / 09 Mart 1556 tarihli bir buyruktan anlaşıldığı kadarıyla Kemhis sancağına tımar mutasarrıfı Sinan bin Abdullah Paşa Maksud'un

¹¹⁰ a.g.m., s. 20.

¹¹¹ İler, a.g.m., s. 234.

¹¹² Eroğlu, a.g.m., s. 17

¹¹³ Ahmet Akgündüz, *Osmanlı Kanunnameleri ve Hukukî Tahlilleri*, Cilt 5, Kısım 2, **Kanuni Devri Kanunnameleri**, İstanbul, 1990, s. 586.

ordusu hakkında haber getirdi i için t,mar,na terakki yap,larak ödüllendirilmi tir. Yine ah Maksud'un ordusundan haber getiren Mehmet Çavu bin Mehmet' e, Nemlio lu Mehmet'in t,mar, verilerek ödüllendirilmi tir.¹¹⁴

Osmanl, Devleti ulufeli (ücretli) casuslar arac,l, ,yla da istihbarat teminine gitmi tir. Ulufeli (ücretli) casuslar devlet taraf,ndan kendilerine maa ödenerek görev yapan resmi casuslard,r. Bu uygulama özellikle XVI. Yüzy,lda devlet sistemati inin yerle ti i süreçte uygulanan bir yöntemdir. İlk defa ücretli casuslardan bahseden Osmanl, kayna , Tarih-i Selanikî'dir. Bu kaynakta, H.973 aban / M.1565 Mart tarihinde ikinci vezir Pertev Pa a'n,n, Göle kalesini fethetme gitti inde kale kafiri askerinin be bin ki ilik oldu unu ve H,rvat as,ll, Karaçi'nin bu kaleye zahire, barut ve asker yard,m,nda bulundu unu ulufeli casus vas,tas,yla ö rendi i kay,tl,d,r.¹¹⁵

XVI. yüzy,lda art,k Osmanl, Devleti maa kar ,l, , casuslardan faydalanmakta ve istihbarat te kilat,n,n sistemati ini ortaya koymaya ba lamaktad,r. Böylece Osmanl, istihbarat tarihinde bir dönüm gerçeikle mi olmakta, devlet sadece gönüllülerden de il ayn, zamanda mesle i ve görevi haber toplamak ve ula t,rmak olan ama henüz kurumsalla mas,n, tamamlamam, bulunan bir te kilatlanman,n ad,m,lar,n, atm, bulunmaktad,r.¹¹⁶ Di er taraftan bat,l,lar XVI. yüzy,l,n ortalar,ndan itibaren stanbul'da devaml, diplomatik temsilcilikler kurarak istihbarat, kurumsalla t,r,m, durumdad,rlar.¹¹⁷

Tüccar ve Gezginlerden faydalan,lmas, da istihbarat temininde kullan,lan bir ba ka yöntemdir. Klasik Dönem Osmanl, tarihine bak,ld, ,nda gerek Osmanl, vatanda , gerekse yabanc, ülke vatanda lar, olan tüccar ve zenginlerden de Osmanl, lehine casusluk yapanlar vard,r. Bu tüccar ve gezginlerin hemen her ülkeye gitmelerinde bir sak,nca bulunmamas, ve sahip olduklar, statüleri gere i istenilen ülkelerde her yere gidebilmeleri sayesinde bu ki ilerden gerekli bilgiler al,nabilmi tir. Bu durumlar,ndan dolay, bu ki ilerinin sahip olduklar, bilgiler hemen hemen bütün devlet adamlar,n, cezbetmi , devlet adamlar, bu bilgileri ö renebilmek

¹¹⁴ Ero lu, **a.g.m.**, s. 18.

¹¹⁵ **a.g.m.**, s. 19.

¹¹⁶ **a.g.m.**, s. 19.

¹¹⁷ Tuncay Özkan, **M Tdın Gizli Tarihi**, Alfa Yay,nlar,, Ekim 2003, s. 31.

amacıyla her yolu denemi lerdir.¹¹⁸ Özellikle Venedikli ve Cenoval, tüccarlar geni birer istihbarat a ,na sahip olmalar, münasebetiyle bu alanda etkin olarak kullan,lm, lard,r.¹¹⁹ Örne in, Fatih Sultan Mehmed'ın talya'da sahip oldu u haber alma a ,, çe itli talyan devletlerinin en yüksek çevrelerine kadar nüfuz etme imkân, sa lam, t,r. Fatih, stanbul'a yerle mi Türk tüccarlar,ndan da faydalanm, t,r. Bakalar,n,n elde edemeyecekleri haber ve bilgileri toplayacak durumda olan tüccarlar her zaman iyi kar ,lanan ki iler olmu lard,r.¹²⁰

Sanatkârlardan da istihbarat amacıyla faydalan,lm, t,r. Buna en güzel örnek Fatih döneminden verilebilir. Franz Babinger Fatih Sultan Mehmet ile ilgili biyografisinde Sultan'ın, saray,na davet etti i talyan sanatkârlardan zaman zaman istihbarat amacıyla yararland, ,n, yazmaktadır.¹²¹

Osmanl,lar, imparatorlu un yükseli döneminde, özellikle yurt d , istihbarat faaliyetlerinde s,k,nt, çekmemi lerdir. XVI. yüzy,ıl,n ortalar,ndan itibaren, stanbul'da daimi elçilikler kurarak istihbarat, kurumla t,ran Bat,ı, devletlerde Osmanl,lar,n daimi elçi bulundurmam, olmalar, bir eksiklik olarak gösterilirse de, onlar çok iyi haber toplayan espionaj elemanlar, yan,nda, yabanc, elçiler marifeti ile de de erli bilgiler toplam, lard,r. Ayr,ca, Venedik, Milano, Floransa, Ragusa ve S,rbistan zaman zaman Osmanl,lara güvenilir haberler yeti tirmekte yararlı, olmu lard,r.¹²²

Osmanlı Devletinde yurt içinde ve d ,nda istihbarat ve espionaj hizmetlerine en fazla önem veren Padi ah Yavuz Sultan Selim (1512-1520) olmu tur.¹²³ Yavuz Sultan Selim Çald,ran Sava ,ın, ran'da ilgili istihbarat toplad,ktan sonra kazanm, ve istihbarata dayalı, ilk maliyet muhasebesi de bu sava ta yap,lm, t,r.¹²⁴

¹¹⁸ Ero lu, **a.g.m.**, s. 20-21.

¹¹⁹ Konuralp, **a.g.e.**, s. 42.

¹²⁰ İter, **a.g.m.**, s. 234.

¹²¹ Özkan, **a.g.e.**, s. 30-31.

¹²² İter, **a.g.m.**, s. 235-236.

¹²³ **a.g.m.**, s. 236.

¹²⁴ Tezsever, **a.g.e.**, s. 96.

Yavuz Sultan Selim döneminde kuvvetli bir istihbarat tekilât, kurulmas, fikri, Sadrazam Piri Mehmed Pa a (?-1532) taraf,ndan ortaya at,lm, t,r. Pîrî Mehmed Pa an,n, Yavuz Selimœ verdi i fikirler do rultusunda istihbarat tekilât, kurulmu , dü man,n ordusu hakk,nda en ince ayr,nt,s,na kadar bilgi toplanm, t,r. Yurt d, ,nda, bir yerin al,nmas,ndan önce, o topraklar hakk,nda istihbarat faaliyetinde bulunmak ve sava s,ras,nda dü man,n genel durumu hakk,nda haber almak için elemanlar,n dü man taraf,na gönderilmesine, Yavuz Selim zaman,nda, Pîrî Mehmed Pa an,n sadrazaml, , s,ras,nda ba lanm, t,r.¹²⁵

Kanuni Sultan Süleymanœn (1520-1566) da Rodos övalyeleri aras,nda ajanlar,n,n bulundu u bilinmektedir. Bunlar,n en ünlüsü, Saint-Jean Te kilât,œn,n en büyük reislerinden öGrand-Croixö pâyesini haiz Don Andrea dœAmaral ad,ndaki övalyedir. 1522 y,l,nda Rodos adas,n,n Osmanl,lar taraf,ndan ku at,lm,as, günlerinde, Yahudi hekim ile Don Andrea dœAmaral, Türkler ile haberle meyi sürdürmü ler, adada olup bitenleri günü gününe rapor etmi lerdir. Yahudi hekim, bir taraftan di er ajanlar ile temas, temin etmi , di er taraftan da adan,n müdafaa vaziyeti hakk,ndaki raporlar,n, oklara ba layarak Türk ordusuna iletmi tir; ancak 14 Eylül 1522 Pazar günü yine raporunu ok ile atarken yakalanarak öldürülmü tür. Don Andrea dœAmaral da, ayn, ak,bete u ram, t,r. Türklere kalenin müdafaa plânlar,n, vermekle suçlanan Amaral, önce övalyelikten at,lm, , sonra da idam edilmi tir.

Rodos adas,nda kurulan Osmanl, haber alma a ,nda esir Türk kad,nlar,n,n da görev yapt,klar, görülmektedir. Bunlar da ku atma s,ras,nda, ehrin muhtelif yerlerinde yang,nlar ç,karm, lard,r.¹²⁶

Di er taraftan Kanuni döneminde istihbarata kar , koyma anlam,nda sorunlar ya anmam, de ildir. Bu dönem içerisinde Osmanl, saray,nda en etkili ki iler aras,nda Fransa ve Venedik elçileri say,lmaktad,r. Elçilerin ülkelerine gönderdikleri mektuplarda, Osmanl, ordusu ve Osmanl, toplumunun ya am, hakk,nda en ince

¹²⁵ İter, a.g.m., s. 236-237.

¹²⁶ a.g.m., s. 237.

ayr,nt,s,na kadar her türlü bilgiyi bulmak mümkündür.¹²⁷ Bu durum Kanuni döneminde istihbarata kar , koyma anlam,nda zaaf lar bulundu unu göstermektedir.

Osmanl,lar, haberle me ve posta hizmetlerine eskiden beri önem vermişlerdir. Nitekim başlangıçta beri bu yolda ate kuleleri, köçerler, güvercinler ve haberci atlılar kullanılmıştır. Emevi, Abbasi, Selçuklu ve Mısır Memlük devletlerinde Beridö, Mollalar ve İhanlılarda Yamö, Safevilerde Çaparhâne gibi adlar altında zikredilen haberleşme (istihbarat ak, n,) sağlayabilmek amacıyla kurulan tekilâta, Osmanlılarda Menzilö ad, verilmektedir. te, haberleşme bu tekilât, bünyesinde bulunan ve Ulakö ad, verilen kiler tarafından yürütülmüştür. Başka bir ifadeyle, haberleşme tekilât, Ulak-Menzilhâne ikilisinden oluşmuştur.¹²⁸

Ulak Tekilatında daha çok Kırmızı Tatarlar kullanılmıştır. Ulaklar, Çoğuş Osmanlı devleti yararına çalış, an özel görevli ajanlardır. 1649 tarihine kadar, Divân-, Hümayununda hazırlanan ve çıkan padişah hükümlerinin tarih sıras, ile yer aldığı, Mühimme Defterleri'nde, padişahların Anadolu ve Rumeli beylerbeyinden sırası ülkeleri hakkında istihbarat ve espionaj faaliyetlerine ilişkin vermeleri konusunda hükümler bulunmaktadır. Bu hükümlerde, ajanlar vasıtas, ile sırası ülkeleri ve ordular, ile hareket tarzları hakkında bilgi toplanması ve saraya bildirilmesi emredilmektedir.¹²⁹

Bilgi ak, n, nivedi bir şekilde sağlanması Osmanlı ulaştırma sistemi bilgiyi getirenlere önemli avantajlar sağlamıştır. Osmanlı ulaştırma sistemi, dümanlı durumunu öğrenmek için ele geçirilen *dil*'den elde edilen bilgileri ulaştırılan ulaklar için her zaman beygirlerinin ücretsiz olarak kullanılması olanak sağlamıştır. Sadece dillerden elde edilen bilgilerin de il di er casuslar, n getirdi i bilgilerin ulaştırılması,nda da Osmanlı ulaştırma sisteminden yararlanmışlardır.¹³⁰

XVII. yüzyıl ile birlikte Osmanlı imparatorluğu, Yeniçeri alayları, ve ulemanın yönetime sürekli katılması, rüvet ve yolsuzluğun artması, ekonominin ve ilmiye sınıfının bozulduğu, halkın devlete olan güveninin azaldığı, İstanbul ve Celali

¹²⁷ Özkan, a.g.e., s. 32.

¹²⁸ İter, a.g.m., s. 240.

¹²⁹ a.g.m., s. 241.

¹³⁰ Yusuf Halaçoğlu, **Osmanlılarda Ulaştırma ve Haberleşme, Menziller**, PTT Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 2002, s. 45.

isyanlar, n, n ya and, , ve her türlü haber alma faaliyetinin ciddiyetle yapılması, gereken kritik ve zorlu bir döneme girmiştir.¹³¹ Devletin zaafı, hükümdar ve yönetici kadronun yetersizliği, kanun düzeninin iletmez durumunu yakından görenlerin sayıları, daha da artmıştır. Böylece, XVII. yüzyılda, silah ihtiyacı ve bilimleri belirgin, dönemin düzenleri ve devlet yönetiminde deneyimli olanlar çareler aramaya başlamışlardır.¹³²

Hezarfen Hüseyin Efendi (1600-1676) de, 1675 yılında doğru meydana getirmiş olduğu *Te'lhisü'l-Beyân fî Kavânin-i Al-i Osmanî* (Osmanlı Kanunları, Özet Açıklamalar) adlı kanunnâmesinin IX. Bâbında yer alan *Öhvhâl-i Tecessüs ve Câsüsânö* (Tedkik-Tahkik Durumları, ve Casuslar) başlıklı bölümünde, Fatih Sultan Mehmed ve Sadrazam Mahmud Paşanın ajanları, memleketi dolaşarak köşelerinde gizlenmiş olan kişiler, kileri araştırmaya dikkat ettiklerini belirtip eski dönemlere atıfta bulunarak, Padişahlar, gizli ve özel ajanlar kullanmaları gerektiğini böylece vezirler, ulemâ ve ümerâ hakkında ayrıca kent ile ülkenin diğer şehirlerindeki halkın durumundan bilgi sahibi olabileceklerini tavsiye etmektedir. Hezarfen Hüseyin Efendi, serhad boylarının korunması konusunda da önemli tavsiyelerde bulunmaktadır. Ona göre, düzenin düzenli olduğu hakkında bilgi sahibi olmak ve serhad boylarında çıkabilecek bir ayaklanmayı önlemek için, serhad bölgeleri, ajanlar kullanılmak suretiyle devamlı kontrol altında tutulmalıdır.¹³³

İstihbarat işleri, başlıca bir şekilde gerçekleştirilmesinde kilit rol oynayan Menziller XVIII. Yüzyılın sonlarından itibaren önemlerini yitirmeye başlamışlardır.¹³⁴ XVIII. yüzyıl, imparatorluğun çeşitli biçimlerde tehditlere uğradığı, yüzyıldır. Osmanlı imparatorluğunun gerilemesinde istihbarata artan gereken önemin verilmeyişinin de büyük rolünün olduğu bilinmektedir. XVIII. yüzyılda da, dönemin siyaset bilimcileri bu hususa dikkat çekmişlerdir. Nitekim, Defterdar Sarı Mehmed Paşa, 1714-1717 yılları arasında kaleme aldığı *Nesâ-yihü'l-Vüze râ ve'l Ümerâö* (Vezirlere ve Emirlere Nasihatler) adlı eserinin 6. bölümünde: *Ödü manın hallerini bilmek de çok önemlidir. Dü man halleri bilinmemekle ve inceden inceye*

¹³¹ Konuralp, a.g.e., s. 61.

¹³² İter, a.g.m., s. 241.

¹³³ a.g.m., s. 242.

¹³⁴ Necdet Aysal, *ÖUlusal Başlıca Savaş, İstihbaratın Etkisi (23 Nisan 1920-20 Ekim 1921)*, (A.Ü. T. TE, Basım, Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 1989, s. 4.

ara tırma ve bilgi alınmamakla nice devlet berbat olmu tur. Her bir s,n,rdan dü man içine gizli ajanlar gönderilip yava yava din dü manlar,n,n niteliklerinden haberdar olmaya çal, lmal,d,r.ö tavsiyesinde bulunmaktad,r.¹³⁵

XVIII. yüzy,l sonlar,na kadar Osmanl, devlet adamlar, Avrupa devletlerinin siyasi durumlar, ile ilgili bilgileri Divan-, Hümayun Tercümanlar, arac,l, ,yla edinmi lerdir. Genelde Fenerli Rum Beyleri aras,ndan seçilen bu tercümanlar, stanbuldaki yabanc, devlet elçilikleri tercümanlar,yla ili ki kurmak suretiyle bilgi ak, ,n, sa lam, lard,r.¹³⁶

XVIII. yüzy,l sonlar,nda, Menzillerin bozulma süreci içine girdi i dönemde, Osmanl, devletinde ayr, bir haber kayna ,n,n daha ortaya ç,kt, , görülmektedir: kamet elçilikleri.¹³⁷ Özellikle Frans,z htılâli ile ortaya ç,kan dü ünçe ak,malar,, Avrupa güçler dengesini bozmu tur. Osmanl, devleti, art,k tek ba ,na dü manlar, ile ba a ç,kamaz duruma gelmi tir. Bu durum, III. SelimØ bir denge politikas, takip etmeye zorlam, t,r.¹³⁸ Bu sebeple, III. Selim AvrupaØda olup bitenleri takip etmek üzere 1792 y,l,nda dost devletler nezdine birer ÷ kamet Elçisiö göndermeyi uygun bulmu tur. kamet Elçileri, AvrupaØda üç y,l kalacaklar, bu sürenin sonunda yurda dönünce yerlerine ba kalar, gidecektir. 1793 y,l,ndan itibaren ngiltere, Fransa, Prusya ve AvusturyaØya kamet Elçileri tayin edilmi tir. Böylece, Osmanl, devletinde istihbarat temininde yeni bir dönem aç,lm, t,r.¹³⁹ kamet elçiliklerinin aç,lmas,ndaki ana hedef, Osmanl,Øn,n AvrupaØdaki geli meler hakk,nda daha güvenilir bilgiler elde etmek istemesidir.¹⁴⁰

XVIII. yüzy,lda, genel anlamda elçilere önurlu bir ajanö gözüyle bak,lmaktad,r. Elçilere dü en en önemli görev, bulduklar, ülkeler hakk,nda mümkün oldu u kadar fazla bilgi toplayabilmektir. Bu yüzy,lda, elçilerin h,rs,zl,k ve ajanl,k yapmalar, ve rü vet almalar, da ola an kar ,lanm, t,r.

¹³⁵ İter, **a.g.m.**, s. 243.

¹³⁶ Ercüment Kuran, **AvrupaØda Osmanl, kamet Elçiliklerinin Kurulu u ve İlk Elçilerin Siyasi Faaliyetleri:1793-1821**, Türk Kültürünü Ara tırma Enstitüsü Yay,nlar,, Ankara, 1968, s. 9-10.

¹³⁷ Aysal, **a.g.t.**, s. 4.

¹³⁸ Aysal, **a.g.t.**, s. 5.

¹³⁹ İter, **a.g.m.**, s. 245.

¹⁴⁰ Bernard Lewis, **Modern Türkiye'nin Do u u**, (Çeviren: Metin K,ratl,), Ankara, 2004, s. 62.

Osmanlı Devletinde kamet Elçiliklerinin diplomatik çal, malar, beklenildi i ölçüde verimli olmam, t,r. Ba ar,s,zl, n sebepleri, seçilen ah,slar,n ço unun siyasî tecrübelerinin bulunmamas, ve yabanc, dil bilmemeleri sebebiyle ço u ajan olan Rum tercümanlardan faydalanmalar,d,r. Bu yüzden, en gizli s,rlar yabanc, devletlerin Hariciye naz,rl,klar,na s,zm, ve Osmanlı elçileri faaliyetlerinde te ebbüs imkânlar,n, kaybetmi lerdir.

Daimi Elçilikler, Rum maslâhatgüzalar,n kasten yanlı, bilgi vermelerinin anla ,lmas, üzerine Padi ah II. Mahmud (1808- 1839) taraf,ndan 1821 y,l,nda geçici olarak kapat,lm, t,r.¹⁴¹ Bununla birlikte, kamet Elçilikleri Osmanlı, mparatorlu uğun Bat,l,la mas,nda etkili olmu tur. Bu sayede, Bâb,âli, devletleraras, diplomasi usullerini ve elçiliklerde görevli Müslüman memurlar da yabanc, dil ö renmi lerdir.¹⁴² II. Mahmud'un saltanat,n,n son y,llar,nda, 1834 y,l,nda kamet Elçilikleri yeniden kuruldu u zaman, hiç üphesiz 40 y,l önce III. Selim'in giri ti i tecrübeden faydalan,lm, ve bu yeni te ebbüs günümüze kadar aral,ks,z devam etmi tir.

XIX. yüzy,lda ayr,l,kç, hareketlerin ba lamas,yla birlikte öTebdilö gezenlerin say,s, da artm, t,r. öTebdil Gezmekö, yani bir hüviyete bürünerek bilgi toplamak çok eski zamanlardan beri görölmektedir. öTebdilö, ajan anlam,nda kullan,lan bir tâbirdir. Tebdil ajanlar,, bütün imparatorluk sath,nda yapt,klar, inceleme ve ara t,rma seyahatleri sonunda haz,rlad,klar, raporlar, merkeze göndermi lerdir.¹⁴³ Tebdil ajanlar,n,n özellikleri sadarete verilen raporlarda en ince ayr,nt,s,na kadar aç,klanm, t,r. Özellikle, istihbarat eleman,n,, gönderilecek yerin özelliklerine göre dilinden inançlar,na, giysisinden meraklar,na kadar yeti tirmek XIX. yüzy,l,n sonlar,nda çok geçerli bir yöntem olmu tur.¹⁴⁴

Yabanc, ajanlar,n faaliyetlerinin yo unla t, , XIX. yüzy,l ortalar,nda, Sultan Abdülmecid (1839-1861) döneminde, ngiltere'nin stanbul Büyükelçisi Canning'in Sadrazam Mustafa Re id Pa aya telkinleriyle, Balkanlardaki muhtemel ayaklanmalar, gözlemek amac,yla Frans,z gizli polis te kilât, örnek al,narak modern

¹⁴¹ İter, **a.g.m.**, s. 246.

¹⁴² Aysal, **a.g.t.**, s. 6.

¹⁴³ İter, **a.g.m.**, s. 246.

¹⁴⁴ Aysal, **a.g.t.**, s. 8.

tarzda gizli bir tekilât, n kuruldu u ve ba ,na da Rum as, ll, Civinis Efendinin getirildi i, ancak bu tekilâttan beklenen faydan, n sa lanamad, ,, önce kapat, ld, ,, bilâhare Sultan Abdülaziz (1861-1876) döneminde 1863 y, l, nda tekrar aç, ld, ,, bu defa da tekilât, n ba ,na büyük say, da bir Katolik Ermeni grubunun giri imiyle ve baz, ba ka nedenlerle Baron C... adl, birinin getirildi i, bunun da ülke aleyhine faaliyette bulundu u ve bu sebeple görevine son verildi i, II. Abdülhamid'ın (1876-1909) özel doktoru Rum as, ll, Mavroyani Pa a taraf, ndan iddia edilmektedir. Mavroyani Pa a, Fransa'da imzas, z olarak yay, nlanan "Türk Gizli Polisi" adl, kitab, nda, Osmanl, devletinde gizli polisin nas, l kuruldu unu anlatmaktadır. Bu imzas, z 52 sayfal, k kitab, n Mavroyani Pa a'ya ait oldu u, İstanbul'daki Frans, z Hastahanesi eski Ba Cerrah, Dr. Edmond Lady taraf, ndan 7 Kas, m 1900 tarihinde Fransa Millî Kütüphanesi Müdürü'ne yaz, lan mektupta belirtilmekte ve Mavroyani Pa a'n, n bu kitab, II. Abdülhamid'ın iste i üzerine yazd, ,n, iddia etmektedir. Abdülhamid'ın bir hatt-, hümâyunu ile Eflâk Voyvodas, olarak tayin edilen Mavroyani Pa a, bilâhare bir tertiple idam edilmi tir.¹⁴⁵

XIX. yüzy, l, n sonlar, na do ru istihbarat ço unlukla özel ç, karlara hizmet eden bir araç haline getirilmi tir. Bu konuda en çok ileri giden ki i hükümdar ve ba komutan yetkilerini kendinde toplayan II. Abdülhamid olmu tur. Abdülhamid, istihbarat, n yaln, zca memleket içi haber al, m, yla ilgilenmekle yetinmi ve geni Hafiye Te kilat, n, genel ve askeri istihbarat, n aleyhine olarak geli tirmi tir.¹⁴⁶

¹⁴⁵ İter, **a.g.m.**, s. 247.

¹⁴⁶ Aysal, **a.g.m.**, s. 529-530.

B. II. ABDÜLHAMİD DÖNEMİNDE SİYASİ DURUM

II. Abdülhamid, Sultan Abdülmecid'in V. Murat'tan sonra doğan oğludur. Annesi, Abdülmecid'in 4. Kadın Efendisi Çerkez asıllı, Tır-i Müjgân Kadın Efendidir. Abdülhamid 22 Eylül 1842'de doğmuştur. On yaşında iken annesini kaybetmiş, Sultan Abdülmecid'in başkibali olan Perestu Han, mefendi'nin himayesine alınmış, t.r.¹⁴⁷ Abdülhamid, Sultan Abdülmecid'in peşpeşe Osmanlı tahtına çıkan dört oğlundan ikincisidir. Dişleri 1840 yılında doğan Murat (V. Murat), 1884 yılında doğan Reşad (V. Mehmet Reşad) ve 1861 yılında doğan Vahidettin (VI. Mehmet Vahidettin)'dir.¹⁴⁸

Ancas, Abdülaziz ve ailesi Murat'ın ardından tahtın üçüncü varisi olan II. Abdülhamid ehzade eli zamanında kardeşi Murat ile birlikte sarayda özel eğitim görmüştür.¹⁴⁹ Abdülhamid küçük yaşta kendisine hocalar tayin edilerek eğitilmiştir. Klasik bir ehzade eğitimi almış, t.r. Gerdankıran Ömer Efendi'den Türkçe, Ali Mahvi Efendi'den Farsça, Ferid ve İref Efendilerden Arapça ve diğer ilimleri, Vakanüvis Lütfi Efendi'den Osmanlı Tarihi, Ethem ve Kemal Paşalarla Gadret adındaki bir Fransız'dan Fransızca, Guatelli ve Lombardi adındaki iki İtalyan'dan müzik eğitimi almış, t.r.¹⁵⁰

II. Abdülhamid, Topkapı Sarayı'nda toplanan vukela, ulema ve ümeradan oluşan Meclis-i Umumi'nin huzurunda okunan fetva gereğince tahttan indirilmesine karar verilen kardeşi V. Murat'ın yerine 11 Şaban 1293 H. / 31 Ağustos 1876 M. tarihinde Osmanlı Devleti'nin 34. padişahı olarak 34 yaşında tahta çıkmış, t.r.¹⁵¹

Kanun-i Esasi ilan edildikten sonra 19 Mart 1877'de meclis bizzat padişah tarafından açılmış, t.r. 141 üyeden oluşan bu ilk meclisin üyelerinin 115'i mebus, 26'si daayanlardan oluşmaktadır. Mebusların 69'u Müslüman 46'si gayrimüslimdir. İlk Osmanlı meclisinin açılışında Sultan Abdülhamid açılış konuşması yaparak uygar

¹⁴⁷ Cevdet Küçük, *Abdülhamid II*, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Cilt 1, İstanbul, 1988, s. 216-217.

¹⁴⁸ Vahdettin Engin, *II. Abdülhamid ve Dış Politika*, İstanbul, 2005, s.15.

¹⁴⁹ Küçük, *a.g.m.*, s. 217.

¹⁵⁰ Joan Haslip, *Bilinmeyen Taraflar, İle Abdülhamid*, (Çeviren: Nusret Kuruoğlu), İstanbul, 1964, s.23.

¹⁵¹ Küçük, *a.g.m.*, s. 217.

devletlerin ayrıştırdığı görüşlerini, yasaların herkesin oyu ve görüşlerine dayalı olarak çözümlenmesinde bulduğunu belirtmiştir. Osmanlı Devleti'nde de ilerlemeyi sağlamak için Kanun-i Esasi'yi ilan ettiğini vurgulamıştır. Kanun-i Esasi hukuka bağlı devlet fikrinin ilk defa olarak bir anayasa şeklinde ifade edilmiş bir örnektir. Bu da görünüşte de olsa üç alanda önemli gelişmelere kapı açmıştır: Birincisi devlet hayatında dini ve vicdani yaptırımlar yerine özünde laik, belirli ve objektif esasların korunması, ikincisi kişisel yönetimli bir idare yerine yasama-yürütme-yargılama güçlerini görünüşte de olsa ayrılmaya yatkın modern devlet sisteminin kurulması istenmesi. Üçüncüsü ise hükümdar karşısında bir yasama meclisinin kurulması, ve kişisel hakların tanınmasıyla "merit" sistemine yönelmesi. Ayrıca bu anayasa mutlakiyet otoritesinin tek boyutlu devlet yapısından, ortadan kaldırılmakta, dolayısıyla iktidarın beşerilemesine ve demokratikleşmesine katkıda bulunmaktadır. Burada açılan parlamento da sonraki gelişmeler için "hazırlık ve tecrübe" dönemini oluşturmuştur. Daha ileriki atılımlar için "olgunlaşmayı" sağlaması bakımından da önemlidir. Ayrıca parlamento idealini siyasal bilinçlenmeyi de beslemiştir.¹⁵²

II. Abdülhamid tahta çıktktan sonra halledilmeyi bekleyen birçok sorunla karşılaşmıştır. Mali bunalım, Krım Savaşı'ndan beri süregelen dış borçlar en başta gelmektedir. Özellikle babası Abdülmecid ile amcası Abdülaziz'in yaptıkları harcamalar devleti darboğaza sokmuştur. Ödenmemiş ve faizleriyle birlikte yekûn teşkil eden bu borçlar en büyük sorunlardan biridir. Yine İngiltere'de gündemde tutulan Bulgar katliamı meselesi ve Gladstone'un "Bulgar Dehşeti ve Doğu Meselesi" adlı kitabının yayınlanması, Moskova'da da bu kitabın basılarak 10000 adet satılması, Avrupa kamuoyunun Osmanlı'ya karşı cephe alması, neden olmuştur.¹⁵³

II. Abdülhamid tahta çıktığında ilk günlerden itibaren 93 Harbi'nin sonuna kadar mevcut kadrolar ile yani Tanzimat döneminde iktidara mensup devlet adamları ile birlikte çalışmıştır. Bu süreçte hem devletin iktidarı için öğrenme hem de mevcut olan idari kadroların tanınması imkanı bulmuştur.¹⁵⁴ Kendisi için bir çeşit stajyerlik dönemi olan bu devre çevresini tanıması ve kendi iktidarını sağlaması için ön hazırlıkların

¹⁵² Bülent Tanör, *Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri*, İstanbul, 2002, s. 165.

¹⁵³ Alan Palmer, *Son Üç Yüzyıl Osmanlı İmparatorluğu: Bir Çöküşün Tarihi* (Çeviren: Belkıs Çorakçı, Diğbudak), İstanbul, 2003, s. 154.

¹⁵⁴ Gökhan Çetinsaya, *Öç,ban Başı, Koparmamak: II. Abdülhamid Rejimine Yeniden Bakış, Türkiye Günlüğü*, Sayı: 58, Ankara, 1999, s. 55.

yapıldı, bir geçiş sürecidir ve 1882 yılına kadar devam etmiştir.¹⁵⁵ François Georgeon'a göre ise, Midhat Paşa'nın 5 Nisan 1887'de sürgün edilmesi ile Tanzimat devri kapanmış ve II. Abdülhamid iktidarıyla sonuçlanmıştır.¹⁵⁶

Abdülhamid tahta çıktığından itibaren otoriter bir tavır sergilemiş ve saltanat, süresince bu tavır devam etmiştir. Bu yüzden II. Abdülhamid dönemi için "otokratik Devri" tabiri kullanılmıştır.

II. Abdülhamid silik bir karaktere sahip olmadığına, daha tahta çıktığı ilk zamanlarda göstermiştir. Midhat ve Rüdü Pasalara; Sadullah, Namık Kemal ve Ziya Beyleri mabeyne alacağına söz verdiği halde, bu sözünü tutmamış ve Küçük Said Bey ile Lebib Efendi'yi mabeyn katipliklerine getirmiştir.¹⁵⁷ II. Abdülhamid, Osmanlı-Rus Savaşı'nın bitmesi ve İngiltere ile Fransa'nın Tunus ve Mısır'ı işgal etmeleri ile sonuçlanan 1880'li yılların başlarında iç ve dış politika konusunda saltanatının sonuna kadar devam edecek olan temel yönetim ilkelerini oluşturmuştur. Bu ilkeler şu şekilde sıralanabilir: Merkeziyetçilik, meriti monarşiye karşı, mutlakiyetçilik, Tanzimatın devam niteliğinde sosyal, ekonomik ve askeri alanda uyguladığı reform siyaseti, sıkı mali politika, sağlam bir din ve siyasi ideoloji olarak özel önem vermesi, hususi karakterinden kaynaklanan ve her sahada uygulanan ahlak, ihtiyatkârlık.¹⁵⁸

I. Mevriyetten sonra II. Abdülhamid imparatorluğun tarihinde görülmeyen bir biçimde bütün erki elinde toplamış ve bunun modern bir bürokratik aygıt ve yapı, önemlisi bir ideolojiyi kullanarak yapmıştır. Abdülhamid döneminde devletin topluma, o zamana kadar görülmemiş bir derecede nüfuz etmeye başladığı, görülmektedir. Kuşkusuz Fatih, Yavuz Selim, IV. Murat, II. Mahmud da güçlü hükümdarlardır; ama II. Abdülhamid otoritenin parçalanmaya başladığı ve bu parçalanmanın kurumsallaştığı bir ortamda her şeyi hükmetmiştir. Yönetimin ubeleri kadar, toplumda ideoloji üreten kaynaklar, dağınık kontrolü altına

¹⁵⁵ a.g.m., s. 55-56.

¹⁵⁶ François, Georgeon, **Sultan Abdülhamid**, (Çeviren: Ali Berktaş), Homer Kitabevi, İstanbul, 2006, s. 81.

¹⁵⁷ Georgeon, a.g.e., s. 65.

¹⁵⁸ Çetinsaya, a.g.m., s. 56.

alm, t,r.¹⁵⁹ Abdülhamid toplumsal piramidin zirvesindeki geli meleri dondurmay, ba arm, t,r fakat bu arada Osmanl, toplumundaki ve ekonomisindeki bozulma h,zla geli mi ve ifadesini, 1889'da ttihat ve Terakki Komitesi olarak bilinen gizli bir siyasal örgütün kurulmas,nda bulmu tur.¹⁶⁰

II. Abdülhamidın a ,r, ihtiyatkâr ve merkezîyetçi yakla ,m, istihbarat anlay, ,na da yans,m, t,r. XIX. yüzy,l,n sonlar,na do ru devlet istihbarat, geli tirilmi , ancak özel ç,karlara hizmet eden bir araç hâline getirilmi tir. II. Abdülhamid devrinde, ya anan iç ve d, olaylar, Abdülhamidø Y,ld,z stihbarat Te kilât,øn, kurmaya sevk etmi tir. Bir rivayete göre, II. Abdülhamid bu azametli istihbarat te kilât,n, bir Alman uzman,n yard,m, ile kurmu tur. Hat,rat,nda bu te kilâta neden lüzum gördü ünü de anlatan II. Abdülhamid, tebaas,n,n ne dü ündü ünden, ne gibi ikayetleri oldu undan kendi valileri, kad,lar, ve hükümeti vas,tas,yla haberdar oldu unu söylemektedir. Bir taraftan da memleketin dört buca ,na yay,lm, olan tekkelerin eyhlerinden, dervi lerinden de haber toplan,p memleketin idare edildi ini belirtmektedir. Ceddi Sultan II. Mahmud da daha önce kendi yönetimi döneminde bu gibi görevlilere seyyah (gezginçi) dervi leri ilâve ederek istihbarat, geni letmi tir. II. Abdülhamid tahta ç,kt, ,nda istihbari i leyi bu ekildedir. Bir gün II. Abdülhamid Londra Sefiri Musurus Pa ađdan, eski sadrazam ve serasker Hüseyin Avni Pa aœn,n ngilizlerøden para ald, ,n, ö renmi tir. Abdülhamidø göre, padi ah ad,na devleti idare eden bir sadrazam kendi devletine ihanet ediyor ise, istihbarat, da elbette ki mant, ,na uygun geldi i ekilde saraya bildiriyordur. Bu durum Abdülhamidø hem üzmü hem de üpheye dü ürmü tür. te bu günlerde Mahmud Celaleddin Pa a padi aha gelmi ve Jön Türklerøden baz,lar, hakk,nda önemli bilgiler getirmi tir. II. Abdülhamid Mahmud Celaleddin Pa aœya bunlar, nas,l ö rendi ini sormu ve Mahmud Celaleddin Pa aœn,n özel bir istihbarat te kilât, kurmu olup baz, ah,slar,n yak,nlar,n, para ile elde etti ini ö renmi tir. Bu kimseler, görüp i ittiklerini Mahmud Celaleddin Pa aœya haber vermekte, o da bunlar, ehemmiyetlerine göre k,ymetlendirmektedir. Bu noktada II. Abdülhamid, devletin bir parças,n,n dahi devletten gizli bir istihbarat kurmas,n,n do ru olmayaca , dü üncesiyle Mahmud Celaleddin Pa aœya bu te kilat, hemen kendisine

¹⁵⁹ Iber Ortayl,, **mparatorlu un En Uzun Yüzy,l,**, stanbul, 2001, s. 89-90.

¹⁶⁰ Feroz Ahmad, **Modern Türkiye'nin Olu umu**, (Çeviren: Yavuz Alogan), stanbul, 1999, s. 42-43.

devretmesini ve bundan sonra bu i lerle u ra mamas,n, söylemi tir. Mahmud Celaleddin Pa a bundan al,nm, fakat te kilat, Abdülhamidø devretmi tir. II. Abdülhamid, yabanc, devletler kendi emellerine hizmet edecek kimseleri vezir ve sadrazam mertebesine kadar ç,karabilmi ise devletin emniyet içinde olamayaca ,n, dü ünmektedir. Do rudan do ruya ahs,na ba l, bir istihbarat te kilât, kurmaya bu dü ünçe ile karar vermi tir ve dü manlar,n,n jurnalcilik dedikleri te kilat,n kurulu sebebini bu ekilde aç,klam, t,r.¹⁶¹

II. Abdülhamid, kendisinin kurdu u ve yönetti i istihbarat te kilât,na, esas itibar,yla vatanda , de il, hazine den maa ald,klar, halde devlete ihanet edenleri tan,mak ve izlemek için ihtiyaç oldu unu da belirtmektedir.¹⁶²

II. Abdülhamid toplad, , istihbaratla öncelikle devlet memurlar, üzerinde etkili bir kontrol mekanizmas, olu turmaya çal, m, t,r ve bu noktada telgraf sistemini de etkin bir ekilde kullanm, t,r.

Osmanl, Devleti'nde 29 Mart 1855'te Telgraf müdürlü ü kurulmu ve ilk telgraf müdürü olarak da Billurzade Mehmed Bey atanm, t,r. Bu müdürlük 2 ubat 1870 tarihinde Posta Nezaretiyle birle mi ve Posta ve Telgraf Nezareti ad, alt,nda Dâhiliye Nezareti'ne ba lanm, t,r.¹⁶³ Osmanl, yol ve demiryollar,n,n giremedi i yerlere kadar telgraf hatlar,n, geren ilk devlet olmu tur.¹⁶⁴ Demiryolu ve telgraf, ça ,n en önemli ve modern icatlar,d,r. Bu yüzden II. Abdülhamid ülkenin telgraf ebekesiyle örülmesine önem vermi tir. Onun döneminde 30 bin kilometreden fazla telgraf hatt, gerilmi tir.¹⁶⁵

II. Abdülhamid saraydaki kontrolü daha iyi sa layabilmek için ve haberle meyi kolayla t,rmak için Mabeyn Telgrafhanesini kurmu tur.¹⁶⁶ Yine ayn, amaca yönelik olarak Mabeyn ifre Katipli i olu turulmu tur. Kurulan bu birimler sayesinde II. Abdülhamid merkez dairelerini devre d, , b,rakarak vali, vali

¹⁶¹ İter, **a.g.m.**, s. 247-248. (EK-1)

¹⁶² **a.g.m.**, s. 248.

¹⁶³ Nesimi Yaz,c,, "*Tanzimat Döneminde Osmanl, Posta Örgütü*", **TCTA**, Cilt 6, stanbul, 1985, s. 1649.

¹⁶⁴ Niyazi Berkes, **Türkiye'de Ça da la ma**, stanbul, 2002, s. 344.

¹⁶⁵ **a.g.e.**, s. 344.

¹⁶⁶ Aky,ld,z, **a.g.m.**, s. 288.

yardımcı, ordu komutanı, mutasarrıf, elçi ve konsolos gibi devlet görevlileri ile ifreyle irtibat sağlam, t.r.¹⁶⁷

Saraya telgraf hattı, çekilmesi Abdülhamid'ten daha önce ise de onu en iyi kullanan ve ülkede meydana gelen olaylar, en iyi izleyen ilk hükümdar o oldu. Kendisi hatıra,nda telgraf, n al, n, , ile ilgili olarak unlar, söylemektedir:

Memleket içindeki yollar yeterli değildi. Haberleşme atış,rt,nda yapılmıyordu. Ordu bir kere serhade gönderildikten sonra, ondan haber almak günler, bazen haftalar meselesiydi. Bazı Avrupa memleketlerinde "Telgraf" diye bir haberleşme vasıtası kullanılmaya başlandı, duymuştum. Hemen harekete geçtim ve Belçika'dan bir uzman getirttim. Adı Jan Dikru idi. İnin erbabı, bir adamdı. Zamanın en kuvvetli bataryalar, ile donanmış bir telgrafhane merkezini Saray'da kurdurdum. Her vilayet kendi sahasındaki direklerini dikti, teller başlandı, ve hatları iletti. Telgrafhaneyi bu Jan Dikru idare ediyordu. Kendisini çağır,rdım ve bizim adamlarımız,za 6 ay içinde bütün işleri başları,na yürütecek ölçüde öretecek olursa, kendisine bir Osmanlı nisan, ile 2000 altın vereceğimi söyledim. Hemen Saray'da bir okul açtı, ve üç gruba böldü. İ talebelerine gece gündüz ders vermeye başlandı. İki buçuk ay sonra, gerek Anadolu ve gerekse Rumeli'nin belli başlı vilayetlerini merkeze bağlayan telegrafı kendi başları,na idare edecek kabiliyette telgrafçıları yetiştirdi. Hiç değilse böyle haberleşme sağlanm, t.¹⁶⁸

II. Abdülhamid'in telgrafa önem vermesindeki temel neden merkezilemeyi sağlamak oldu. Telgraf Abdülhamid döneminde her tarafta kentlere ulaşmak, böylece merkezi hükümete ilk kez taraftaki memurlarıyla haberleşme ve onları denetleme olanakları sağlandı, t.r.¹⁶⁹

Mâbeyn-i Humayun Ba kitabet-i Celilesinde görev yapan Tahsin Paşa hatıra,nda *Sultan Hamid bidayet-i cülusundan başlayarak devletin bütün umurunu Saraya toplamak siyasetini takip etmiştir. Mülki ve askeri büyük memurları, n intihab (seçim) ve tayinlerini yakından ve alaka ile takip ederdi. Hünkar, bu tayinlerin bazıları, n, ifahi iradelerle geri çevirirdi. Bazı mühim memuriyetlere de münasip gördüklerini reşen (doğrudan doğruya, kendisi) tayin ederdi. Her halde sefir, vali, kumandanları, n ve hatta bazı mutasarrıfları, n tayinleri arz olunmadan evvel istizmac*

¹⁶⁷ Mehmet Tevfik Bey, **II. Abdülhamid, Mevritiyet ve Mütareke Devri Hatıraları**, İstanbul, 1992, s. 21.

¹⁶⁸ İsmet Bozdağ, **Sultan Abdülhamid'in Hatıra Defteri**, İstanbul, 2002, s.94-95.

¹⁶⁹ Eric Jan Zürcher, **Modernleşen Türkiye'nin Tarihi**, (Çeviren: Yasemin Saner Gönen), İstanbul, 2003, s. 117-118

olunurdu (fikirler söylenirdi). Bab-, Ali'nin umûr ve salahiyetine müdahale demek olan bu siyaset Y,ld,z merkeziyet siyaseti icabat,ndan idi. Bütün kuvvet ve kudret, olanca hüküm ve salahiyet Saraya intikal ettikten veya ettirildikten sonra i lerin ba ka türlü tem iyet olundu u (uygulanmas,) beklenemezdi¹⁷⁰ derken tek merkezden idare edilen bir mekanizman,n i lemekte oldu unu örneklemektedir. Tüm bilgilerin topland, , merkez Y,ld,z Saray,d,r. Padi ah memurlar,n tayinleriyle tek tek ilgilenmekte ve özellikle önemli memuriyetlere, uygun gördü ü ki ileri do rudan do ruya kendisi atamaktad,r.

Y,ld,z stihbarat Te kilât,onda da II. Abdülhamid'ın ahsen güvenini kazanm, olan ki iler i ba ,na getirilmidir. Ajanlar içinde her rütbeden ve her seviyeden isim yapm, veya yapmam, kimseler vard,r. Te kilâta generaller, amiraller, valiler, hâkimler, profesörler, doktorlar, ö retmenler, gazeteciler ve ba ka meslek sahipleri olmak üzere 990 ajan,n yer ald, , ve 23 ajan merkezinin bulundu u görülmektedir. Resmi ajanlar,n dikkatlerini en çok teksif ettikleri ah,slar sadrazamlard,r. Abdülhamid'ın saltanat,n,n ikinci yar,s,nda ajan korkusundan, insanlar üçüncü bir ki inin bulundu u yerlerde konu amaz hâle gelmi ler ve Avrupa'ya kaçanlar,n say,s, artm, t,r.¹⁷¹ II. Abdülhamid, istihbarat te kilât,n, genel ve askeri istihbarat,n aleyhine olarak geli tirmi tir.¹⁷²

Y,ld,z stihbarat Te kilât,ın,n ordu üzerinde önemli bir etkinli i bulunmaktad,r. II. Abdülhamid'ın te kilât kadrosundan bekledi i asl,nda, kendi taht,na yönelik komplolar, ortaya ç,karmas,d,r. Abdülhamid'ın bu yolda yürüttü ü operasyonlar sadece imparatorlu un dört bir yan,nda yap,lmam, , Avrupa'da kendisine kar , grupla anlar,n bulundu u Paris, Londra, Brüksel, Cenevre ve Kahire gibi ehirlere de kapsam, t,r.¹⁷³ Te kilat sadece içeride de il d, ar,da da etkili olmu , te kilat arac,l, , ile dünyadaki geli melerden haberdar olunmu , yabanc, gizli servis ve örgüt elemanlar, kullan,labilmidir.¹⁷⁴ Y,ld,z stihbarat Te kilât,, iç istihbarat faaliyetlerindeki ba ar,lar,n,n yan,nda, Balkanlardaki az,nl,k isyanlar,nda da önemli ba ar,lar sa layarak en gizli örgütlerin içine de s,zabilmidir. ngiliz gizli servisinin

¹⁷⁰ Tahsin Pa a, Y,ld,z Hat,ralar,, II. Abdülhamid, stanbul, 1989, s. 31.

¹⁷¹ İter, a.g.m., s. 248.

¹⁷² Aysal, a.g.m., s. 530.

¹⁷³ İter, a.g.e., s. 7.

¹⁷⁴ Çeliktepe, a.g.e., s. 10.

ajan, olan Türkolog Prof. Arminius Vambery, aynı zamanda II. Abdülhamid'in İngiltere nezdindeki ajanıdır.¹⁷⁵

II. Abdülhamid zamanında Yıldız Sarayında tekilatlanan bu servis, onun saltanat süresince devamlı bir gelişme göstermiştir. Padişaha muhalif olanlar ise tekilat, basit bir hafiyetekilat, olarak göstermektedirler.¹⁷⁶ II. Abdülhamid'e göre, jurnalcilik ayıp ve kötü bir eylemdir fakat bundan vazgeçmek de mümkün değildir. Zira dünyanın hiçbir yerinde entrika Osmanlı Devletindeki kadar büyük boyutlara ulaşmamıştır. Sultan'a göre, pek çok avare memur ve subay, hiç kimseyi be enmemekte ve devleti yalnız kendilerinin kurtarabileceklerine inanmaktadır. Bunu ispat etmek için ajanlık yapmak, entrika çevirmek, bu da olmazsa padişaha hakaret etmek ve iftira atmaktan çekinmemişlerdir.¹⁷⁷ II. Abdülhamid saltanat süresince sürekli kendisine karşı, komplolar kuruldu ve savıyla hareket etmiştir.

İmparatorluğu 30 yıl istibdatla yöneten Abdülhamid'in sevmediği üç okul vardır: Harbiye, Tıbbiye ve Mülkiye. Bu üç okul sıkı bir takip ve teftişlerle menhürriyet ve menrutiyet fikirlerini yaymamıştır. Özellikle Makedonya'daki genç subaylar arasında ittihatçılık fikri taraftar toplandı. Nitekim, istibdatçıyan topluluk da buradan çıkacaktır. Abdülhamid'e karşı Paris'te Jön Türkler tarafından 1889'da kurulan ittihat ve Terâkkî Cemiyeti, 1906'da Selânik'te 3. Ordu subayları tarafından kurulan Hürriyet Cemiyeti ile 1907'de birleşecek, böylece asker-sivil karşılaşımına, ortaya çıkan örgüt, Abdülhamid'den 1877'de ortadan kaldırılan anayasanın yürürlüğe konmasını isteyecektir. Yönetim karşı, Makedonya'da başlatılan hareket sonunda, 23 Temmuz 1908 tarihinde II. Menrutiyet ilân edilecek, istibdat rejimine son verilecektir.¹⁷⁸

¹⁷⁵ İter, **a.g.m.**, s. 249.

¹⁷⁶ Kızıler, **a.g.e.**, s. 6.

¹⁷⁷ Küçük, **a.g.m.**, s. 219.

¹⁷⁸ İter, **a.g.m.**, s. 249.

C. TTHAT ve TERAKK DÖNEMİNDE STHBARAT ALGISI ve ÖNEM

tthahat ve Terakki'nin çekirdeğini gizli olarak kurulan tthahat-, Osmanlı örgütüdür.¹⁷⁹ tthahat-, Osmanlı Cemiyetinin kuruluşu, Osmanlı Devleti'nin dışarıda askeri başarıları, ve içeride II. Abdülhamid'in sınırsız iktidarı, kurduğu dönem rastlar. Rus yenilgisi, Tunus ve Mısır'ın elden çıkması, halkta büyük hoşnutsuzluk yaratmıştı. Mithat Paşa'nın yargılanması, Meclis'in yanlısı aydınların birer birer merkezden uzaklaştırılması, da bu hoşnutsuzluğu beslemişti ve II. Abdülhamid'in keyfi yönetim ve baskısına karşı, cephe alınması, gereğini ve isteğini birçok gencin konularını, konusunu oluşturmuştu. Hafif tekilatları, sansürün günden güne artması, ve basılan getirilen sınırlamalar da bu hoşnutsuzluğu açık bir şekilde desteklemişti. Bundan dolayı, yüksek okullarda bazı hareketler baş göstermiş ve "istibdat" yönetimine karşı, örgütlenmek isteğini kuvvetlenmişti.¹⁸⁰

Cemiyet, Tbbiye Mektebinde bir teneffüs saatinde, Şak Sükûtî, Mehmet Reşit, Abdullah Cevdet, ve İbrahim Temo tarafından 1889 yıl, Mayıs ayında kurulmuştu.¹⁸¹ Cemiyetin faaliyetleri, ilk önce Tbbiye, Mülkiye ve Harbiye okullarında gizli komiteler kurmak suretiyle başlamıştı.¹⁸² tthahat-, Osmanlıyı kuran öncüler devrimi ancak ordunun yapabileceğini inandırmışlardı.¹⁸³

1889'da Askeri Tbbiye'de kurulan bu gizli örgüt, 1889-1895 arasındaki bir tarihte Osmanlı tthahat ve Terakki adını almıştı.¹⁸⁴ tthahat ve Terakki adını, Ahmet Rıza Bey'in pozitivist akından etkilenerek cemiyete koyduğunu iddia eder.¹⁸⁵ 1895'e değin bu cemiyet bir fikir kulübü olarak çalışmış, bu tarihten sonra özellikle Ermeni

¹⁷⁹ İskender Hanioğlu, **Bir Siyasal Örgüt Olarak Osmanlı tthahat ve Terakki Cemiyeti ve Jön Türklük**, Cilt I., İletişim Yayınları, İstanbul, 1989, s. 174.

¹⁸⁰ Ahmet Bedevi Kuran, **Osmanlı İmparatorluğunda Halk Hareketleri ve Milli Mücadele**, Çeltik Matbaası, İstanbul, 1959, s. 154.

¹⁸¹ İbrahim Temo, **İbrahim Temo'nun tthahat ve Terakki Anıları**, Arba Yayınları, İstanbul, 1987, s. 130.

¹⁸² Hüseyin Tökin, **Türk Tarihinde Siyasi Partiler ve Siyasi Düzenin Gelişmesi**, (1839-1965), İletişim Yayınları, İstanbul, 1965, s. 32.

¹⁸³ Ahmet Bedevi Kuran, **Halk Tarihimiz ve Jön Türkler**, İstanbul, 1945, s. 224.

¹⁸⁴ Sina Akşin, **Jön Türkler ve tthahat ve Terakki**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1987, s. 23.

¹⁸⁵ Lewis, a.g.e., s. 196.

sorununun ortaya ç,k, ,yla birlikte etkin bir hareket haline gelmeye ba lam, t,r.¹⁸⁶ Yap,lan toplant,larla, sohbetlerle, da ,t,lan bildirilerle halk etki alt,na al,nmaya çal ,lm, ; bildirilerde ç,kan bütün toplumsal sorunlar,n ve ho nutsuzluklar,n müsebbibi olarak sürekli Bab,ali gösterilmi tir.

Örne in 1894'te stanbul'daki ayaklanma hareketleri, Bab,ali'ye sald,r, ve Ermenilerin Osmanl, Bankas,'na sald,r,lar, üzerine Doktor Abdullah Cevdet Bey taraf,ndan öyle bir bildiri yay,nlanm, t,r:

Müslümanlar ve Ey Sevgili Vatanda lar,m,z Türkler,

Ermeniler devletimizin büyük makam, olan ve bütün Avrupal,larca tan,nan, hürmet gören, Bab,ali'yi basmaya kadar cüret ettiler, payitaht,m,z, sarst,lar. Ermeni vatanda lar,m,z,n bu küstahane hareketleri mucibi teessüfümüzdür; Lakin hakikatte zulüm, istibdat ve idaresizlik, bu mucibi teessür ve teessüf hadiseleri do urmu tur. Biz Türkler de bütün Osmanl,lar gibi bu müsta'bid (kul köle edinen, kendisine ibadet ettiren) hükümetten ,slahat ve hürriyet isteriz. Cemiyetimiz bu maksatla çal ,yor. Biz bugün Ermenileri tedibe (terbiye vermeye, onlara haddini bildirmeye) çal ,aca ,m,za idaresizli in zulüm ve istibdat,n (keyfi yönetim ve zulmün) merkezi olan Bab,ali'yi eyhülislam Kap,s,'n,, Y,ld,z', basarak, bu daireleri müsta'bidlerin ba ,na y,kal,m; el ele verelim, toplanal,m, ço alal,m. Bizim de hürriyete serbestiye a ,k ve müstehak oldu umuzu alem-i medeniyete gösterelim.

Cemiyetin amac, uygarl, a do ru ilerleyen dünyada Osmanl, Devleti'nin de yer bulmas,n, sa lamak,¹⁸⁷ ayr,ca ülkenin gerçek sahibinin padi ah ve onun bendeleri olmad, ,n,, ülkeyi kan, pahas,na korumaya çal ,an millet oldu unu eylem alan,nda kan,tlamakt,r.¹⁸⁸ Bildiride hedef, zulüm ve istibdat,n merkezi olarak görülen Bab,ali'dir. Ermeniler k,nanmakla birlikte bu ve buna benzer olaylar,n as,l sebebi olarak Bab,ali gösterilmektedir. ttihat ve Terakki'nin amac, ,slahat çal ,malar, yap,lmas,n, sa lamak ve hürriyet taleplerinin dikkate al,nmas,d,r. Me ruti bir yönetim sa lan,rsa sorunlar,n çözülebilece ine inanmaktad,rlar. Ayr,ca bildiriden de anla ,laca , gibi ttihatç,lar,n bir hükümet darbesi yapmalar, da ihtimal dahilindedir. Bildiride *zulüm ve istibdat,n merkezi olan Bab,ali'yi eyhülislam Kap,s,'n,, Y,ld,z', basarak, bu daireleri müsta'bidlerin ba ,na y,kal,m* denilmesi bunun aç,k bir

¹⁸⁶Sina Ak in, **Türkiye Tarihi**, (Yay,n Yönetmeni: Sina Ak in), Cilt 3, Cem Yay,nlar, stanbul, 1990,s. 171.

¹⁸⁷Kaz,m Karabekir, **ttihat ve Terakki Cemiyeti 1896-1909**, stanbul, Emre Yay,nlar,, 1993, s. 28.

¹⁸⁸a.g.e. s. 31.

kan,t,d,r. Ayr,ca bu durum psikolojik sava ,n taktik hedeflerinden biri olan halkla yönetimin aras,n, açma yönteminin sahada uygulamaya konuldu unu da göstermektedir.

Özellikle Ermeni bunal,m, (1894-1896) s,ras,nda, Abdülhamid yönetiminin gözden dü tü ü ve uluslararası, aç,dan tecrit edildi i bu y,llarda, ttihat ve Terakki Cemiyeti'nin üye say,s, aniden h,zl, bir ekilde artm, t,r. Cemiyetin 1896'da bir hükümet darbesi tertiplemeye te ebbüs etti i anla ,lmaktad,r ancak Abdülhamid'ın hafiye örgütü gizli tertibi ortaya ç,karm, ve tertipçileri tutuklam, t,r. çlerinden ço u sürgüne gönderilmi tir.¹⁸⁹ Bu gibi tutuklama ve sürgünler, ittihatç,lar,n istihbarat alg,s,n,n olu umunda, kar , tedbirlerin al,nmas, ve gizli örgütlenmelerin daha dikkatli olu turulmas, noktas,nda belirleyici rol oynayacakt,r. Abdülhamid'ın hafiye te kilat,nca toplanan bilgiler do rultusunda yap,lan sürgün ve tutuklamalar hafiye te kilat,n,n operasyonel anlamda etkinli ini artt,rd, ,n, göstermektedir ki bu da ttihatç, gizli komitelerin daha s,k, tedbir almas,n, zorunlu k,lan bir faktördür. Di er taraftan ttihatç,lar,n Ermeni sorunu kar ,s,nda etkin tav,r almalar, ve hükümet darbesi planl,yor olmalar, ttihatç, kadrolar,n propaganda tekniklerini geli tirilmeleri, uygulamada sahada tecrübe kazanmalar,, fiziki güvenliklerini sa lamalar, ve kendi faaliyetlerini örtmeleri noktas,nda istihbari perspektiflerinin olu umunda etkilidir.

Tutuklama ve sürgünlere ra men cemiyet üyeleri, yava yava da olsa memleketin her yan,na yay,lm, t,r. Rumeli'de ubeler aç,lm, , oralardaki devrimci ayd,nlar te kilatland,r,lm, lard,r. Paris'teki merkezden ba ka, di er yabanc, memleketlerde de ttihat ve Terakki Cemiyeti ubeleri kurulmu tur. 1897'de Cenevre'de ve ayn, y,l içinde Kahire'de bir ube aç,lm, t,r. Londra'da ve Napoli'de de birer ube kurulmu tur. Gerek Paris'teki merkez, gerekse di er ubeleri muntazam yay,n yapm, lar ve bunlar memleket içindeki ttihad-, Terakki Te kilat, arac,l, , ile halka da ,t,lm, t,r. Paris'teki merkez öMe veretö; Cenevre'deki öOsmanl,ö; Kahire'deki öKanun-i Esasiö, öBasiretül arkö ve öHakö ad,ndaki gazeteleri

¹⁸⁹ Zürcher, a.g.e., s.131.

yayınlanmamış, t.r. Abdullah Cevdet'in öçtihadö mecmuas, da bir süre M, s, r'da yayınlanmamış, t.r.¹⁹⁰

ttihat ve Terakki'nin çal, malar, etkisini zamanla göstermi ve me ruti bir yönetimi hedefleyen yeni muhalefet odaklar, da olu maya ba lam, t.r. Abdülhamid kar ,t, gruplar, 3 ana ba l,k alt,nda toplamak mümkündür. Birincisi, t,p ve harp okullar, gibi yüksek ö retim kurumlar,ndaki baz, ö renci ve hocalar; ikincisi, Paris, Cenevre, Kahire gibi merkezlerde bir araya gelen ayd,nlar; üçüncüsü ise üyelerinin ço u ordudaki subaylardan olan gizli komitelerdir.¹⁹¹ 1905 y,l,ndan sonra Avrupa'daki Jön Türklere Türkiye'deki genç subaylar da kat,lmaya ba lam, t.r. Abdülhamid aç,s,ndan bu sonun ba lang,c, olmu tur. Cemiyetin ilk kuruldu u y,llarda askeri ö renci statüsünde bulunan bu insanlar, k,ta subay, gibi görevlere gelmi ler, yüzba ,, binba , gibi rütbelere askeri kuvvetlere emir komuta etmeye ba lam, lard,r. Bu genç subaylar,n stanbul'da oldu u gibi bilhassa Rumeli'de say,ca artmalar,, muhaliflerin gücünü artt,ran etkenlerdendir. 1906 y,l,nda 3. Ordu subaylar,n,nda aralar,nda bulundu u bir grup taraf,ndan Selanik'te kurulan Osmanl, Hürriyet Cemiyeti k,sa zamanda geli mi tir.¹⁹² Osmanl, Hürriyet Cemiyeti yurt içinde büyük bir muhalefet oda , olmay, ba ar,rken, ba ,nda Ahmet R,za Bey'in bulundu u, Paris'teki ttihat ve Terakki Cemiyeti, Osmanl, Hürriyet Cemiyeti'ni yak,ndan izlemi ve bu Cemiyet arac,l, , ile yurt içinde çal, malara giri ebilece ini dü ünmü tür. Bu amaçla, Dr. Bahaettin akir ve Dr. Naz,m Bey Osmanl, Hürriyet Cemiyeti ile ili kiye geçmi lerdir. Paris'teki grupla ili ki sa lan,nca Merkez-i Umumi'nin önerisi üzerine Osmanl, Hürriyet Cemiyeti'nin, ttihat ve Terakki Cemiyeti'nin dahili grubu olarak kabul edilmesine karar verilmi tir.¹⁹³ Böylelikle iki ana merkez ortaya ç,km, t,r: Paris ve Selanik. Ancak imparatorlukta muhalefet hareketine as,l hakim olan merkez Paris'teki de il Selanik'teki merkez olmu tur.¹⁹⁴

¹⁹⁰ Tökin, a.g.e., s. 32-33.

¹⁹¹ Berkes, a.g.e., s. 381-382

¹⁹² Hasan Babacan, öMehmed Talat Pa a 1874-1921 (Siyasi Hayat, ve craat,ö, (Isparta Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yay,nlanmam, Doktora Tezi), s. 4.

¹⁹³ Tefik Çavdar, Talat Pa a, Dost Kitabevi, Ankara, 1984, s. 65.

¹⁹⁴ Zürcher, a.g.e., s. 135.

Talat ve Enver Beylerin de bulundu u Selanik ubesi, Abdülhamid'e kar , muhalefet hareketinin ba ar, ya ula mas, nda önemli rol oynam, t,r.¹⁹⁵

ttihat ve Terakki Cemiyeti, kurulu sürecini tamamladıktan sonra hızlı, bir şekilde geli meye ba lam, t,r. Özellikle genç subaylar aras,nda Cemiyete kat,l,m artm, t,r. Bununla birlikte halk aras,nda da ttihat ve Terakki etkisi hissedilmeye ba lanm, t,r. Bunda ttihat ve Terakki Te kilat, arac,l, , ile halka da ,t,lan yay,nlar, mecmualar ve bildiriler son derece etkili olmu tur. Ayr,ca II. Abdülhamid'in bask,c, yönetiminin devam ediyor olmas, ve Osmanlı Devleti'nin içinde bulundu u bunal,ml, durum da ttihat ve Terakki'nin propagandas,n,n etkili olmas,na yard,mc, olmu tur.

mparatorlu un birçok de i ik bölgesinde belgelere geçmi grevler ve küçük çaplı isyanlarla ortaya ç,kan ho nnutsuzluk belirtileri ortam, haz,rlam, t,r ama Temmuz 1908 Devriminin do rudan nedeni Makedonya sorunu olmu tur.¹⁹⁶

Makedonya'n,n ve hatta bütün imparatorlu un yitilmesi tehlikesi her geçen gün ciddile mi ve bu durum ba ta genç subaylar olmak üzere Jön Türkleri bir kurtulu çaresi bulmak için harekete geçmeye zorlam, t,r.¹⁹⁷ Ayn, zamanda Sultan II. Abdülhamid'in Cemiyet üzerindeki bask,s,n, yo unla t,rmas,, ttihat ve Terakki'yi harekete geçmeye zorlayan önemli etkenlerden biri olmu tur. ttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Selanik örgütünün ba ,nda olan Manyasizade Refik Bey 25 Haziran 1908 gecesi örgütün yetkili elemanlar,n, evinde toplant,ya ça ,rm, , bu toplant,da Saray ve Bab,ali'nin her gün daha aç, a vurulan ttihat ve Terakki çal, malar,n, kökünden bast,rnak ve Cemiyete girmi subaylar, tasfiye için geni yetki ile Birinci Ferik emsi Pa a'y, memur etti i haberini verdikten sonra, emsi Pa a faaliyete geçmeden sad,k kuvvetlerini alarak birkaç subay,n fiilen kar , ç,kmas,n,, yani isyan ederek da a ç,kmalar, gerekti ini belirtmi tir.¹⁹⁸ Bu hamle istihbarata kar , koyman,n aktif yöntemlerinden olan, eylemi gerçekle tirecek araç ve ki ilerin tespiti,

¹⁹⁵ Babacan, a.g.t., s. 4.

¹⁹⁶ Zürcher, a.g.e., s.135.

¹⁹⁷ Do an Avc,o lu, **Türkiye'nin Düzeni (Dün-Bugün-Yar,n)**, Bilgi Yay,nlar,, Ankara, 1969, s. 120.

¹⁹⁸ Fethi Okyar, **Üç Devirde Bir Adam**, Tercüman Yay,nlar,, stanbul, 1980, s. 10.

kullanılmasın, önlenmesi ve ele geçirilmesi amaçna uygun olarak yapılmış bir hamledir.

Reval görüşü mesisi de tthatchı,lar,n müdahale sürecini hızlandırmış, t,r. Reval görüşü mesisinde çıkan sonuçlardan biri, Makedonya sorununun çözümüne yönelik olmuştur; yabancı denetimini esas alan bu öneriye göre padişah sadece görünüşte hükümdar konumunda kalacaktır. Reval görüşü mesinin haberi (İngiltere ve Rusya'nın Osmanlı imparatorluğunu parçalamay, kabul ettikleri söylentisiyle beraber) Selanik'e ulaştırıldı, nca tthatchı ve Terakki Cemiyeti eyleme geçmeye karar vermiştir. Bu zamanlamada hükümet ajanları, örgütün unsurları, ortaya çıkarmak üzere oldukları, kefedilmesinin de etkisi olduğu söylenebilir.¹⁹⁹

tthatchı ve Terakki Cemiyeti'nin Manastır Merkezi 22 Temmuz 1908'de II. Abdülhamid'e, saygıyla, elden bırakmayan ama kesin bir ifade içeren bir ultiमत vermiştir:

Hilafetin sağlığına, olan padişahımız, kutsal katına;

Sizin kendi irade ve kararlarınızla halkımıza vaktiyle ihsan buyurulan Kanun-i Esasi'nin arttırılarak uygulanmasına irade buyurulması, suretiyle, bizim size karşı olan sadakatimizin bozulmamasına ve korunmasına, dileriz. Pazar gününe kadar Meclis-i Mebusan'ın açılması, ferman etmediğiniz takdirde rızanızı hilafına (tersine) hareketlere girişilecektir. Manastır vilayeti dahilinde bugün mevcut olan bütün sivil amir ve memurlarla, bütün askeri amirler, subaylar ve erler ve bütün din ve tarikat büyükleri ile küçük büyük bütün diğer dinler ve mensupları, istisnasız olarak ve Allah'ın birliğine yemin ederek bu umumi misak (anlaşılma, verilen söz) altına toplanmışlardır.²⁰⁰

22 Temmuz'da tthatchı,lar Makedonya'da yönetime el koymuşlardır.²⁰¹ Makedonya'da Mevritiyetin ilanından sonra gelen telgraflarda veliahdın biat edeceklerini ve İstanbul'a 3. Ordu ile hareket edecekleri yönündeki tehditlerin belirtilmesi üzerine Abdülhamid Kanun-i Esasi'nin ilanına mecbur kalmış, t,r. Makedonya'da olup bitenler karşısında başkalarını kalmadığını, anlayan Sultan Abdülhamid, 24 Temmuz günü Kanun-i Esasi uyarınca Meclis-i Mebusan'ın

¹⁹⁹ Zürcher, a.g.e., s.135-136.

²⁰⁰ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "1908 Yılında İkinci Mevritiyetin Ne Suretle İlan Edildiğine Dair Vesikalar," **Bellekten**, Cilt XX, Sayı 77, ss. 103-174, Ocak 1956. s. 122.

²⁰¹ Babacan, a.g.t., s. 27.

açılması, ve hemen seçime gidilmesini emreden ferman, yayınlamak zorunda kalmı, t.r.²⁰²

ttihat ve Terakki, ihtilâlden hemen sonra saray çevresindeki grubu ve istihbarat tekilâtı, ortadan kaldırmak için harekete geçmiştir. Mevâzînin ilânından bir hafta sonra, Meclis-i Vükelâ (Bakanlar Kurulu) tarafından tekilât kaldırılması, ile ilgili 29 Temmuz 1908 tarihli mazbatas, (kararnâmesi) paralelinde, 30 Temmuz 1908 tarihinde açıklanan iradeye uygun olarak Yıldız istihbarat Tekilâtının faaliyetine son verilmiştir. 31 Mart 1909 tarihinde İstanbul'da patlak veren irtica hareketinin baş sorumlusu olarak görülen II. Abdülhamid, Meclis-i Umumi-i Milli'nin Kararnâmesi gereğince 27 Nisan 1909 tarihinde tahttan indirilerek yerine V. Mehmed Reşad (1909-1918) geçirilmiştir. Abdülhamid'in hallinden sonra Yıldız istihbarat Tekilâtına ait olan yüzbinlerce rapor (jurnal) saraydan alınarak, ttihat ve Terâkkînin önde gelenlerinin teklif ve kararlar, do rultusunda Harbiye Nezaretinin avlusunda yakılmış, t.r. ttihat ve Terakki artık eskisinden daha güçlü bir duruma gelmiştir. Giderek hükümeti doğrudan ele alacak, Ekim 1909'da siyasi parti haline gelecek, altı aylık kısa bir dönem (17 Temmuz 1912-23 Ocak 1913) hariç, Birinci Dünya Savaşı (1914-1918) sonuna kadar iktidarda kalacaktır.²⁰³

²⁰² İsmail Hakkı, Uzunçarşılı, **a.g.m.**, s. 67-68.

²⁰³ İler, **a.g.m.**, s. 249.

D. TE K LAT-I MAHSUSA

XIX. yüzyılda ve XX. yüzyıl başlarında Osmanlı Devleti'ne karşı, ayrılıkçı, hareketlerinin alevlenmesi ve isyanların genişlemesi, istihbarat ve casusluk çabalarının arttırılmasıyla, yabancı istihbarat örgütleri çalışmalarıyla, ayrılkçı verimlilikler ve genellikle İstanbul ve İzmir'i istihbarat merkezleri olarak seçmişlerdir. Gizliliği sağlamak amacıyla faaliyetlerini paravan firmalarla sürdürmüşlerdir.²⁰⁴

Büyük devletlerin istihbarat servislerinin kozmopolit olan İstanbul ve İzmir gibi şehirlerde faaliyet göstermeleri, Arap yarımadası gibi ekonomik konum ve gerekse dinî farklılıklar açısından deikenlik gösteren yerlerden daha kolay olmuştur. Yabancı servis ajanları, mühendis, arkeolog, böcek koleksiyoncuları, meraklıları, ve tüccar kesimi arasında istihbarat faaliyetleri yürütmüşlerdir.²⁰⁵ Bu gibi faaliyetler karşısında tedbir alınması, ve özellikle kontrespiyonaj faaliyetlerinde daha dikkatli olunması, Osmanlı İmparatorluğu için bir zorunluluk haline gelmiştir.

Osmanlı İmparatorluğu istihbarat faaliyetlerine önem vermeye bir İmparatorluktur. Padişahlar içerisinde özellikle II. Abdülhamid istihbarat faaliyetlerine pek önem vermeye ve istihbarat işlerini bizzat idare etmiştir. Yıldız İstihbarat Teşkilatı, denilen haber alma örgütünü kurmuştur. Bu teşkilat batılı devletlerin emellerini gerçekleştirmeye yolunda bir engel olarak görüldüğünden onların boy hedefi haline gelmiştir.²⁰⁶

Türk tarihinde çağdaş anlamdaki istihbarat çalışmaları en fazla önem veren yönetim ttilat ve Terakki olmuştur. Amaç da, İlmakta olan Osmanlı Devletine sahip çıkmaktır.²⁰⁷ II. Meşrutiyetin ilanından sonra birçok kuruluş gibi Yıldız İstihbarat Teşkilatı da da, ttilat, görevleri Miralay Galip Bey tarafından Emniyet-i Umumiye'ye devredilmiştir.²⁰⁸

²⁰⁴ Aysal, **a.g.m.**, s. 530.

²⁰⁵ İter, **a.g.m.**, s. 250.

²⁰⁶ Balçoğlu, **a.g.e.**, s. 1.

²⁰⁷ Emin Demirel, **Teşkilat-, Mahsusadan Günümüze Gizli Servisler**, IQ Kültür Sanat Yayınları, İstanbul, 2002, s. 129

²⁰⁸ Balçoğlu, **a.g.e.**, s. 1.

Balkan Savaşı (1912-1913) sonuna kadar, Osmanlı devletinde geniş olarak istihbarat yapan gizli bir teşkilâta rastlanılmamaktadır. Balkan Savaşı getirdiği kötü sonuçlardan sonra, Osmanlı imparatorluğu gibi üç kıtaya hükmetmiş, çeşitli din ve mezhepte çeşitli milletleri idare etmiş bir devlet için gizli modern bir istihbarat teşkilâtına mutlak surette ihtiyaç olduğu tartışılmazdır.²⁰⁹

İngilizlerin mesihur Intelligence Service gibi, Osmanlı Devletinin de çeşitli ülkelerde propaganda yapmak, Osmanlı sınırlarında kalan veya bu sınırların dışında, özellikle tehlikesi taşıyan Türk ve Müslümanları, özellikle bölgeelerde örgütlenmek, bilgi toplamak (istihbarat), askerî sınırları ele geçirmek, dümanları karşılamak, gerilla mücadelesini örgütlemek, ordunun görevini kolaylaştırmak, Panislâmizm ve Pantürkizm ideolojilerini gerçekleştirmek gibi bir takım meselelerin hallini isteyen bir istihbarat teşkilâtına sahip olma zaruretinin dümanları Enver Paşaya olmuştur. Harbiye Nazırı, Enver Paşaya tarafından kurulan istihbarat teşkilâtına "Teşkilât-ı Mahsusa" veya "Umûr-u Milliye Dairesi" adı verilmiştir.²¹⁰

"Teşkilât-ı Mahsusa"nın kurulması, tthahat ve Terakki Cemiyetinin Panislâmizm ve Pantürkizm politikalarını somut örneklerinden biridir.²¹¹ "Teşkilât"ın ajanları, sorumlu oldukları devlet otoriteleri gibi, geleneksel Osmanlı fikrine sözde bağlılıklarını, gösterecekleri de "teşkilât"ın birliği ve Pantürkizm fikirlerine dayanmaktadır. Eğer "Teşkilât-ı Mahsusa"nın faaliyetlerinin arkasında herhangi bir büyük fikir, uygulamasında "teşkilât"ın bir mekanizma olduğu tek bir politika varsa bu, Panislâmizm ve Pantürkizmin bir karşılaştırmadır.²¹²

"Teşkilât"ın gayesi, bir taraftan bütün İslamların bir bayrak altında toplamak, bu suretle Panislâmizme vasıl olmak; diğertaraftan da Türk dinini, siyasi bir birlik içinde bulundurmaktır, bu bakımdan da Pantürkizmin hakikat sahasına sokmaktır. Enver Paşanın, bir yandan Emiri Efendi'nin tthahat ve Terakki programındaki

²⁰⁹ İler, a.g.m., s. 250.

²¹⁰ a.g.m., s. 250.

²¹¹ Balçıkolu, a.g.e., s. 2.

²¹² Philip H. Stoddard, **Teşkilât-ı Mahsusa**, Arma Yayınları, İstanbul, 2003, s. 56.

Panislamizminden di er taraftan da Ziya Gökalp'ın Pantürkizminden ilham ald , ,
muhakkakt,r.²¹³

Te kilât-, Mahsusa'n,n kurulu u ile ilgili çe itli tarihler verilmektedir.
ATASE ar iv belgelerinden te kilât,n 30 Kas,m 1913 tarihinde resmî olarak
kuruldu u anla ,lmaktad,r. Te kilât,n ilk ba kan,n,n Kurmay Binba , (bilahare
Yarbay) Süleyman Askeri Bey (30 Kas,m 1913-14 Nisan 1915), ikinci ba kan,n,n
Ali Bey Ba hampa (24 May,s 1915-31 Ekim 1918) ve son ba kan,n,n da Hüsametdin
(Ertürk) Bey (5 Aral,k 1918-?) oldu u bilinmektedir.²¹⁴

Te kilat-, Mahsusa'n,n çekirde ini ttihat ve Terakki'nin vurucu gücü olan
Manast,r Oca , olu turmu tur. Bu ocak II. Me rutiyetin ilan, öncesinde hafiyeleri
temizleme operasyonlar,n,n yap,lmas,nda da rol oynam, t,r.²¹⁵

Te kilat-, Mahsûsa, Avrupa tarz,nda bir örgüttür. Te kilât, nev-i ahs,na
münhas,r bir kurulu olarak kar ,m,za ç,kmaktad,r. Örgüt, direkt olarak Osmanl,
Harbiye Nezareti'ne ba l,d,r ve üyelerinin ifadelerine göre, özel bir ifresi
bulunmamaktad,r.²¹⁶

Te kilât,n genel merkezi, Tercüme ve Telif ubesi; Hindistan, M,s,r,
Afganistan, Arabistan ubesi; ark ubesi, Rumeli ubesi, Afrika-y, arkî ve
Afrika-y, Garbî Sevkiyat, Umur-u Tanzimiyye, Muamehit-, Zatiye, Kurye ubesi;
Evrak ve Dosya ubesi ile Muhasebe ubesi olmak üzere 7 ubeden ve bu ubelere
ba l, olan 21 masadan meydana gelmi tir. Bu masalar,n ba ,nda genellikle yedek
subaylar, Te men, Üste men ve Yüzba ,lar bulunmaktad,r. En yüksek rütbeli subay,
yarbay rütbesindedir.²¹⁷

Osmanl, mparatorlu u Birinci Dünya Sava ,na girince Te kilat-,
Mahsusa'n,n niteli i de i mi tir. Enver Pa aya ki isel olarak ba l,, küçük, gizli bir
grup olmaktan ç,k,p yeniden örgütlenmi tir ve Harbiye Nezareti içinde yar,-aç,k

²¹³ Hüsametdin Ertürk, **ki Devrin Perde Arkas,,** Sebil Yay,nevi, stanbul, 1996, s. 105.

²¹⁴ lter, **a.g.m.**, s. 250.

²¹⁵ Abidin Nesimi, **Y,llar,n çinden,** Gözlem Yay,nlar,, stanbul, 1977, s. 33.

²¹⁶ lter, **a.g.m.**, s. 250.

²¹⁷ lter, **a.g.m.**, s. 250-251.

resmi bir statü kazanm, t,r ama Enver Pa a n, n do rudan denetimi alt,nda kalm, t,r. Bu yeni statüyle birlikte, personeli geni lemi tir ve operasyonlar,n,n büyüyen kapsam, için bütçeden daha çok pay almaya ba lam, t,r.²¹⁸

1914 y,l, sonlar,nda Birinci Dünya Sava , bir siper sava ,na dönü önce Almanlar,n gözünde Osmanl,lar,n katk,s,n,n önemi artm, t,r. Sultan taraf,ndan 14 Kas,møda resmen cihat ilan edilmi tir.²¹⁹ Te kilât-, Mahsûsa taraf,ndan, özellikle Kafkasya ve Yak,n Do uıda görev yapan ve gerilla tipi bir çal, ma yöntemini benimsemi küçük askerî birlikler (müfrezeler), çeteler ve taburlar kurulmu tur.²²⁰ Fetvalar ve beyannameler, gazete ba makaleleri, sade Türkçe ve di er dillerde yaz,lm, say,s,z bro ür Te kilat-, Mahsusa ajanlar, taraf,ndan Osmanl, mparatorlu u s,n,rlar, içinde ve d, ,nda da ,t,lm, t,r.²²¹ Bu da te kilat,n askeri birlikler ve çeteler vas,tas,yla gerçekleştirildi i gerilla faaliyetleri yan,nda propaganda çal, malar,na da e zamanl, olarak yer verdi ini göstermektedir.

Te kilat-, Mahsusaøya büyük ümitler ba lam, olan ttihat ve Terakki, seçti i fadakar zabitan sayesinde Birinci Cihan Harbi ba larken ve bütün harp devam,nca slam memleketlerinde olsun, di er Türk diyarlar,nda olsun çe itli hareketler ihdas,na, isyanlar tevlidine muvaffak olmu tur.²²²

Te kilat-, Mahsusa Birinci Dünya Sava , içerisinde oldukça geni bir alanda faaliyet göstermi tir. Do u Anadolu ve Kafkasyaøya, Suriyeøye, Afrika içlerine, Hindistanø, Türkistanø, Rusya içlerine bu te kilat taraf,ndan ajanlar gönderilmi tir, ajanlar yerli halk aras,nda örgütlenmeye ve buralarda özellikle ngilizlere ve Ruslara kar , halk, harekete geçirmeye çal, m, lard,r.²²³

Orta Do udaki eylemlerin içerisinde dikkati çekenler, propaganda yapmak üzere Bingaziøye gönderilen Bingazi Milletvekili Yusuf etvan Bey ile eyh Esseyid erif Ahmed Es-Sünusî'nin bir Alman denizalt,s, ile stanbuløa kaç,r,lmas, ve ngiliz

²¹⁸ Stoddard, **a.g.e.**, s. 59.

²¹⁹ Zürcher, **a.g.e.**, s.168.

²²⁰ lter, **a.g.m.**, s. 251.

²²¹ Stoddard, **a.g.e.**, s. 35.

²²² Ertürk, **a.g.e.**, s. 105.

²²³ Balç,o lu, **a.g.e.**, s.8.

ajan, Lawrensø kar , giri len hareketlerdir.²²⁴ Arap kabileleri ba lang,çta Osmanl,larø bölgede yard,mc, olsalar da daha sonra ngilizler bölgeye Miralay Lawrenceø göndermi ler, o da kabile reisleri aras,na girerek ve onlara sand,klarla alt,n da ,arak ihanetlerini temine muvaffak olmu tur.²²⁵

Kafkasya bölgesi, Orta Asya seferlerinin atlama tahtas, olarak Te kilât-, Mahsûsaø, fazlas,yla ilgilendirmi tir.²²⁶ Enver Pa a Almanyaa,n,ya yard,m,ya Rusyaøya bir darbe indirelece ine, Kafkaslarø ve Orta Asyaøya do ru ilerlenebilece ine inanm, t,r.²²⁷ Enver Pa aøya göre böylece Osmanl, Devleti önderli inde slam devletleri güçlü bir birlik olu turabilecektir.²²⁸ Kafkasya seferleri Trabzonødan yönetilmi tir. Trabzon, Hopa ve Artvin k,y,lar,ndan Kafkasya içlerine denizden ajanlar sokularak, Ruslar,n askerî durumu ö renildi i gibi, buralarda eylemler yap,larak, Osmanl, ordusu oraya girdi i zaman yard,mc, olacak geni bir te kilât kurulmu tur.²²⁹

Te kilât,n Orta Asyaøya yönelik faaliyetlerinin en önemlisi, Rauf (Orbay) Bey ile Ömer Naci Beyin gerçekle tirdikleri ran seferidir. Rauf Bey, ran üzerinden Afganistan ve Hindistanø kadar uzanarak buralarda ngilizlere kar , kar, ,kl,k ç,kartma görevini üstlenmi tir. Ancak, bu grubun harekât, Almanlar taraf,ndan engellenmi , Rauf Beye geri dönme emri verilmi tir. Rauf Beyin geri dönerken ranøda b,rakt, , müfreze Afganistanø girmi , baz, elemanlar, Hindistanø giderek buralarda küçük çapl, eylemler gerçekle tirmi lerdir. Meselâ, Ku çuba , E ref ve karde i Selim Sami Bey, ngiltereøye kar , slâm Birli i ad,na iddetli bir propaganda kampanyas, ba latmak, e er mümkün olursa bu kampanyay, Orta Asyaøda Ruslara kar , da yürütmek ve ayaklanmalar ç,karmak için Hindistanø gitmi lerdir. Bunlar Bombayøa gitmek üzere yolda iken, Birinci Dünya Sava , ba lar. Enver Pa aødan emir alan Ku çuba , E ref hemen stanbuløa döner. Selim Sami ve dört arkada , Hindistanøda kalarak göreve ba larlar, daha sonra da Türkistanøa giderler. Ku çuba , E ref de, bilâhare te kilât,n Arabistanødaki bölge sorumlulu una getirilir. Ömer Naci

²²⁴ lter, **a.g.m.**, s. 251.

²²⁵ Ertürk, **a.g.e.**, s. 106.

²²⁶ lter, **a.g.m.**, s. 251.

²²⁷ Stoddard, **a.g.e.**, s. 24.

²²⁸ Stoddard, **a.g.e.**, s. 25.

²²⁹ lter, **a.g.m.**, s. 251.

Bey kumandasındaki gönüllü birlikleri ise, 12 Ocak 1915 tarihinde Tebriz'e girmişler ve Ahraz'a ulaşıp petrol boru hatlarını tahrip etmişlerdir.²³⁰

Te kilat aynı zamanda Balkanlarda da etkili olmaya başlamıştı. Bronsart Paşa'nın 20 Ekim 1914 tarihli planı, Enver Paşa'ya kurmay heyetine danışılarak kabul edilmiştir. Bu plan, içeren raporda Osmanlı Devleti'nin tilaf Devletlerine karşı ortak savaşta payına düşen ve yapacağı faaliyetlerin bir listesi bulunmaktadır. Bu faaliyetler, cihat ilanını, Kafkaslarda Ruslara karşı saldırı ve Mısır ile Sırbistan'da da saldırılara geçmeyi kapsamaktadır.²³¹ Te kilat, Mahsusa'nın Makedonya ve Trakya bölgelerinde Sırlara ve Yunanlılara karşı istihbarî nitelikli faaliyetleri ve Kuşçubaşı Erefân'ın 1915'te Mısır'da Kanal bölgesindeki faaliyetleri²³² de bu plan kapsamında yapılmış operasyonlar olarak değerlendirilebilir.

Bilhassa harp esnasında, bir memleketin maddi ve manevi cephelerini sarsmak, onu içinden çökertmek için Te kilat, Mahsusa gibi fedai bir tekilata ihtiyaç vardır.²³³ Hüsamettin Ertürk İspanya iç savaşındaki mehur Beinci Kolonun amacı ve İkinci Dünya Savaşı'nda gerilla olarak isimlendirilen çetelerin görevinin Te kilat, Mahsusa amaç ve görevleriyle örtüşüyor görülmektedir. Ona göre Enver Paşa'nın metodu, kendinden sonra birçok milletin dikkatini çeken ve üzerinde önemle durdukları, bir tekilat olarak tarihe maledilmiştir.²³⁴

Birinci Dünya Savaşı (1914-1918), Osmanlı imparatorluğu için 30 Ekim 1918 tarihinde imzalanan Mondros Mütarekesi ile resmen sona ermiştir. Özellikle İngilizlerin, Afrika'da ve Orta Doğu'da kendilerine karşı iddetli bir mücadele yürüten Te kilat, Mahsusa'yı cezalandıracakları beklenen bir durumdur. Bu sebeple, onlardan önce harekete geçerek tekilat, en az zarara uğramasın, sağlayacak biçimde yeniden örgütlemek gerekmiştir.²³⁵

²³⁰ İter, **a.g.m.**, s. 251.

²³¹ Stoddard, **a.g.e.**, s. 22.

²³² İter, **a.g.m.**, s. 251-252.

²³³ Ertürk, **a.g.e.**, s. 105-106.

²³⁴ Hüsamettin Ertürk, **iki Devrin Perde Arkası**, Sebil Yayınları, İstanbul, 1996, s. 106.

²³⁵ İter, **a.g.m.**, s. 252.

Devrin seçkin subaylar,n, ve ayd,nlar,n, da içinde bar,nd,ran te kilat, Birinci Dünya Sava ,n,n Osmanl, Devleti'nin yenilmesiyle sonuçlanmas, üzerine ösiyasetenö ilga edilmi tir.²³⁶ Ancak, te kilat,n kurucular, daha önce etkinli in sürmesi için gerekli tedbirleri alm, lard,r.²³⁷ ttihad ve Terâkkî hükümetinin ileri gelenleri mütareke görü melerinin yap,ld, , günlerde Te kilât-, Mahsûsa'n,n gelece i hakk,nda kararlar almay, kararla t,rm, lard,r.²³⁸

Mütarekeden az sonra, 5 Aral,k 1918 tarihinde te kilât,n ba ,na getirilecek olan Hüsametdin (Ertürk) Bey, ttihad ve Terâkkî'nin üst düzey yöneticilerinin stanbul'u terk etmelerinden birkaç gün önce Enver Pa a'n,n Kuruçe me'deki yal,s,nda gerçekte ini belirtti i bir görü mede, Enver Pa a'n,n konuya ili kin talimat,n, öyle nakletmektedir:

imdiye kadar vekâleten bakmakta oldu un Te kilat-, Mahsûsa'ya bundan sonra riyâset (ba kanl,k) edeceksiniz... Te kilât-, Mahsûsa'y, resmen la vedeceksiniz, fakat hakikatte bu te kilât asla ortadan kalkmayacaktır. Te kilât-, Mahsûsa'n,n bundan sonraki ismi "Umum Alem-i slam htilâl Te kilât,øolacaktır. Muhaberelerimiz hep bu titr üzerine cereyan edecektir. Siz Türkiye'de bu te kilât,n stanbul ubesi Reisisiniz. Onu kuran benim, sizi seçen benim, yak,nda bu te kilât,n heyet-i merkeziyesi Berlin'de toplanacaktır.²³⁹

Enver Pa a ve arkadaş lar,n,n bir Alman denizalt,s, ile yurt d ,na ç,kmalar,n, müteakip, Bahriye Nâz,r, Mü ir zzet Pa an,n iste i do rultusunda Te kilât-, Mahsusa, Hüsametdin (Ertürk) Bey taraf,ndan tasfiye edilmi ; ancak, te kilât,n depolar,ndaki silâhlar ve cephane saklanarak, Anadolu'ya sevki için çareler aranmaya ba lanm, t,r.²⁴⁰

Te kilat kapat,ld,ysa da, faaliyetleri gayri resmi olarak ve ba ka adlar alt,nda devam etmi tir. Söz konusu gayri resmi faaliyetleri Enver Pa a'n,n verdi i talimat do rultusunda Süvari Kaymakam, Hüsameddin Ertürk yerine getirmi tir. stanbul'da

²³⁶ Balç,o lu, **a.g.e.**, s. 8.

²³⁷ **a.g.e.**, s. 8.

²³⁸ lter, **a.g.m.**, s. 252.

²³⁹ **a.g.m.**, s. 252.

²⁴⁰ **a.g.m.**, s. 252.

kurdu u te kilatla tilaf Devletleri'nin olumsuz hareket ve zararlar,n,, örgütlerini tespit ederek, Anadolu'daki milli hareketin geli mesine yard,m etmi tir.²⁴¹

Bu bölümde Milli Mücadele öncesi dönemde Osmanl, Devleti'nin istihbarata bak , , tart ,lm, t,r. Osmanl, Devleti'nin iç ve d, istihbarat faaliyetleri ile padi ahlar,n istihbarata verdikleri önem ele al,nm, t,r. II. Abdülhamid ve ttihat ve Terakki dönemlerinde istihbarata kurumsal ve profesyonel nitelik kazand,rma çal, malar,n,n neticesi olan Yıld,z stihbarat Te kilat, ve Te kilat-, Mahsus olu umlar,na yer verilmi tir.

Bundan sonraki bölümde ise Milli Mücadele'de istihbarat konusu ele al,nacakt,r. Ba ta Karakol Cemiyeti, Zabitan, Yavuz, Hamza ve Felah Gruplar, olmak üzere Milli Mücadele'de aktif rol alan di er istihbarat kurumlar, ve gruplar,n,n faaliyetleri hakk,nda bilgi verilecektir. Milli Mücadele'de iç kamuoyunu yönlendirmede söz sahibi olan Milli Mücadele yanl,s, ve Milli Mücadele kar ,t, gazete ve dergilere de inilecektir.

²⁴¹ Balç,o lu, **a.g.e.**, s. 8.

K NC BÖLÜM

M LL MÜCADELE DÖNEM NDE ST HBARAT

A. ST HBARAT KURULU LARI

1. Karakol Cemiyeti

Osmanlı Devleti 30 Ekim 1918'de Mondros Mütarekesini imzalamak zorunda kalmış, mütarekeyi imzalayan İttihat ve Terakki Partisi ileri gelenleri ise yurdu terk etmişlerdir. Kısa bir süre sonra Irak, Suriye, Skenderun, Güney Anadolu, Doğu Trakya işgal edilmiş ve 13 Kasım 1918'de tilaf donanmasına ait bazı gemiler İstanbul'da Dolmabahçe Sarayı önlerinde demirlemişlerdir.²⁴² Tilaf gemilerinin İstanbul önlerine gelmesi ile bir kışın girişi mümkün olabileceği olasılığı, İstanbul'daki askeri kesimin ve esnafın tekilatların hızla örgütlenmesi zorunluluğunu doğurmuştur. Üsküdar, Beylerbeyi, Beykoz, Kavaklar ve Bozcaada'da bazı vatanseverler önderliğinde yerel örgütler kurulurken, Kara Vasıf, Galata, Evket ve Kara Kemal Beyler tarafından 1918 sonlarında Karakol Cemiyetinin tekilatlanması çalınmıştır.²⁴³

Talat Paşanın sağ kolu ve İttihat ve Terakki sivil kanadından olan Kara Kemal ile askeri kanattan Miralay Kara Vasıf Bey Karakol Cemiyetinin fiili kurucularındır.²⁴⁴

Kara Kemal, Mustafa Kemal ve Ziya Gökalp ile birlikte İttihat ve Terakki'nin 1909 kongresinde parlayan üç isimden biridir.²⁴⁵ 1913'te İstanbul müfettişi, 1916'da ise İttihat ve Terakki Merkez-i Umumi üyesi olarak görev yapmış, t.r.²⁴⁶ 1918'de a e

²⁴² Hamit Pehlivanlı, **Kurtuluş Savaşı, İstihbaratında Askeri Polis Tekilatı**, Genelkurmay Basın Mevki, Ankara, 1992, s. 1.

²⁴³ Bülent Çukurova, **Kurtuluş Savaşı'nda Haberalma ve Yeraltı Çalınmaları**, Ardıç Yayınları, 1994, Ankara, s. 29.

²⁴⁴ Suat Parlak, **Osmanlı'dan Günümüze Gizli Devlet**, Spartaküs Yayınları, İstanbul, 1996, s. 104.

²⁴⁵ Falih Rıfkı Atay, **Çankaya**, Cilt I, Cumhuriyet Yayınları, İstanbul, 1999, s. 74

²⁴⁶ Tarık Zafer Tunaya, **Türkiye'de Siyasi Partiler**, Cilt III, İttihat ve Terakki, Hürriyet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1989, s. 205-241.

Nazır, olmu tur ve ttihat ve Terakki'de Talat Pa a grubunun en etkin eylemcisi olarak bilinmektedir.²⁴⁷

Kara Vasıfın da ttihat ve Terakki Cemiyeti üyesi i 1908 öncesine dayanır. 1909'da Hareket Ordusu genelkurmayında görev yapmış ve 1913'teki Balkan Savaşı, fiyaskosunun sorumlularından, yargılayan divan-ı harp üyelerindedir.²⁴⁸

Karakol Cemiyetinin ilk faaliyeti yerel örgütleri birleştirmek olmu tur.²⁴⁹ Karakolun İstanbul'daki Türk güvenlik güçlerinin büyük bir bölümünü denetiminde tutması, birçok yararlar sağlamış, Anadolu için faydalı olacak subay ve sivillerin İstanbul'dan güvenle çıkmasını sağlamış ve İstanbul'dan Anadolu'ya geçenlerin ellerine de güvenilir olduklarını göstermek amacıyla cemiyetin tavassut vesikaları (aracılık belgesi) verilmiştir.²⁵¹ Karakol Kasım 1918 ile Mart 1920 arasında hatırası sayılabilecek ttihatçı, subay, -ki birçoğu aranmakta olan kişilerdi- Anadolu'ya gizlice kaçırılmayı başarmışlardır.²⁵²

Cemiyetin çalımları, çok yönlü olmuştur, İstanbul-Anadolu arasında ili kıyısı sağlamak için bir kömür hattı olarak hat kumandanlığına Yenibahçeli İskender Bey getirilmiştir.²⁵³ Karakol Anadolu'da gelişmekte olan direniş hareketine tilaf Devletlerinin denetimi altındaki Osmanlı depolarından çalımları, büyük miktarlarda silah, erzak, gereç ve cephanelik sağlamış ve Anadolu'ya bu şekilde 56000 ateşli silah, 320 makineli tüfek, 1500 tüfek, 2000 sandık cephane ve 10000 adet üniforma, kaçak gitmiş oldu u bildirilmektedir. Bu eylemlerde, eski Teşkilat-ı Mahsusa ajanlarından başkaları- halen Kara Kemal'in denetiminde olan- hamal ve kayıkçı, esnaf, ve Harbiye Nezareti ile telgraf idaresindeki ttihatçı, memurlardan çok büyük rolleri olmu tur.²⁵⁴

²⁴⁷ İhan Tekeli, Selim İkin, **Kurtuluş Savaşı'nda Talat Paşa ile Mustafa Kemal'in Mektupları**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1980, s. 309.

²⁴⁸ Eric Jan Zürcher, **Milli Mücadelede ttihatçılık**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2008, s. 82.

²⁴⁹ Çukurova, **a.g.e.**, s. 29.

²⁵⁰ **a.g.e.**, s. 30.

²⁵¹ **a.g.e.**, s. 30.

²⁵² Zürcher, **Modernleşen Türkiye'nin Tarihi**, s. 206.

²⁵³ Çukurova, **a.g.e.**, s. 30.

²⁵⁴ Zürcher, **Modernleşen Türkiye'nin Tarihi**, s. 206-207.

Karakol Cemiyetinin örgütlenme biçimi tihat Terakki Cemiyeti ile yakın benzerlik içindedir. Karakol Cemiyeti Türkiye çapında duyurulmuş ; 5 kişiden oluşan genel merkezin, Cemiyet çal, malar, yürütecek 5 daireye başkanlık etmesi, her daire başkanından diğer üyelerin bilgisi dışında ubeler açmak ve istediği sayıdaki eleman almak yetkisinin olması, kararlarla t.r.lm, t.r.²⁵⁵ Tekilat, nizamnamesini Kara Vasıf Bey kaleme almış, t.r.²⁵⁶

Dairelerin görev dağılımları, işleri şu şekilde tasarlanmıştır, t.r.:

1. Daire: Siyaset, haberleşme, idari işleri.
2. Daire: Ordu, silahlanma, seferberlik, harp hareketleri, zararlı örgütlerle ilgilenme.
3. Daire: Sevkiyat, haberleşme.
4. Daire: Cemiyete gerekli parayı sağlamak.
5. Daire: propaganda, ubeler açılması, özlük işleri, mahkemeler.²⁵⁷

Ayrıca İstanbul ve Anadolu'da çeşitli bölgelerde yönetim kurulları kurulmuş, Cemiyet hakkında en ufak bilgi sızdırılmaması için idam edilecekleri de tüzükte belirtilmiştir.²⁵⁸

Karakol Anadolu'da örgütlenebilmek amacıyla bütün ordu makamları ve sivil kurumlara bu tüzüğü dağıtmış, t.r.²⁵⁹ Tüzüğün ulaştırılması, komutanlardan biri de Mustafa Kemal Paşadır ve kendisine bu tüzük Erzurum Kongresi sırasında ulaştırılmış, t.r. Atatürk Nutuk'ta, Karakol'un tüzüğünü basılmış, birtakım kâğıtlar olarak nitelendirmekte, derhal komutanları uyararak, bu tüzük ve yönetmelik hükümlerini asla uygulamamaları gerektiğini ve bu tüzük ebbüsün kaynağı olduğunu bildirdiğini söylemektedir. Çünkü bu yönetmeliği okuyanlar, Mustafa Kemal Paşaya en yakın komutanlar bile, bu gizli tüzük ebbüsün Mustafa Kemal Paşadan geldiğini sanarak, birçok üphe ve kararsızlıklara düşmüşlerdir. Mustafa Kemal Paşanın bir

²⁵⁵ Çukurova, a.g.e., s. 31.

²⁵⁶ Ertürk, a.g.e., s. 205.

²⁵⁷ Çukurova, a.g.e., s. 31.

²⁵⁸ a.g.e., s. 31.

²⁵⁹ a.g.e., s. 31-32.

yandan kongrelerle aç,kça ortak millî faaliyetlerde bulunurken, bir yandan da esrarengiz ve korkunç bir komite kurmaya çal, t, , zann,na kap,lm, lard,r.

Mustafa Kemal Pa a Sivas'a vard,ktan sonra Kara Vas,f'da bu konuyu konu mu Kara Vas,f'a bu gizli merkezi, merkezin gizli ba komutan,n,n ve gizli büyük kurmay heyetinin kimler oldu unu sormu , Kara Vas,f da cevaben *hepsi siz ve arkadaş lar,n,zd,r* kar ,l, ,n, vermi tir. Bu cevap Mustafa Kemal Pa a'y, çok a ,rtm, t,r zira böyle bir örgütlenmeden kendisine kimse söz etmemi ve kendisinden izin almam, t,r.²⁶⁰

Mustafa Kemal Pa a'n,n gönderilen bu tüzük ve yönetmelikten rahats,z oldu u aç,kt,r. 9 A ustos 1919'da bütün kurulu lara gönderdi i genelgede özetle *Cemiyet ile bir ili kisinin olmad, ,n,, tüzü e uyularak ikilik yarat,lmamas,n, ve Cemiyeti kimlerin kurdu unu ara t,rtt, ,n,* belirtmektedir.²⁶¹

Karakol ttihatç, liderlerden de emir alm, t,r. Sivas Kongresi s,ras,nda Mustafa Kemal ile görü en Kara Vas,f Beyo'n, Anadolu'da ba layan Milli Hareketi ttihat ve Terakkiye mal etme giri iminin fark,na var,lm, ve Cemiyet'o'n bu te ebbüsünün önlenmesine çal, ,lm, t,r.²⁶² Mustafa Kemal Pa a Sivas Kongresi s,ras,nda Kara Vas,f ile görü mü *Karakol Te kilat, rumuzuyla, talimat,yla ve ah,slar,yla taraf,m,zdan ilga ve iptal edilmis tir*²⁶³ demi tir ancak Karakol Cemiyeti faaliyetlerine devam etmi tir.

Mustafa Kemal Pa a 12 Mart 1920'de Çanakkale Müstahkem Mevki Komutan, Albay evket Beyefendi'ye göndermi oldu u bir yaz,da da Karakol Cemiyeti ve cemiyetin stanbul'da hâlâ te kilât,n, geni letmeye çal, mas, ile ilgili olarak u ifadelere yer vermektedir:

stanbul'da bulunan te kilât,m,z,n gayeye hizmet konusunda yetersiz oldu u anla ,lmaktad,r. Çe itli zamanlarda ve özellikle bugünlerde

²⁶⁰ Mustafa Kemal Atatürk, **Nutuk**, Atatürk Ara tırma Merkezi Yay,nlar,, Ankara, 2004, s.50-51-52. (Bkz. EK-2)

²⁶¹ Mazhar Müfit Kansu, **Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk ile Beraber**, Cilt I, Türk Tarih Kurumu Bas,mevi, Ankara, 1986, s.139.

²⁶² Pehlivanl,, **a.g.e.**, s. 3.

²⁶³ Mesut Ayd,n, *öMilli Mücadele Y,llar,nda stanbul'da Faaliyet Gösteren Gizli Gruplarö*, (**Ankara Üniversitesi Türk nk,lap Tarihi Enstitüsü, Bas,lmam, Doktora Tezi**) Ankara, 1989, s. 5.

Ankara'ya gelen ve durumu bilen baz, kimselerin verdi i bilgilere göre, bundaki ba ar,s,zl,k sebebi, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti te kilât, ad, alt,nda Karakol Cemiyeti tüzü ünün uygulanmaya çal, ,lmas,ndan ileri gelmektedir.

Karakol Cemiyeti'nin tüzü ü, birçok kimseyi te kilâtla ili ki kurmaktan ürktümü tür. Bu sebeple, Müdafaa-i Hukuk Te kilât, Tüzü ü'nün esaslar,na göre te kilâtlanmak, özellikle stanbul için yeterlidir. Çünkü, stanbul'da as,l gücü fikir ak,mlar,n, birle tirmede aramal,d,r. stanbul'da fiilî hareketler ve özel te ebbüsler için kurulacak silâhl, te kilâtta bile, Müdafaa-i Hukuk Tüzü ü ekinin uygulanmas, gerekir.

stanbul Merkez Heyeti'nin ve ona ba l, ubelerdeki yönetim kurullar,n,n ortaya ç,kmas,nda bir sak,nca görülüyorsa, bu kurullara girecek olan kimseler ah,slar,n, gizli tutabilirler.

Bu esaslar çerçevesinde kurulmu ve kurulacak olan te kilât,n ve bunlar,n merkez heyetleri ile yönetim kurullar,n, olu turan kimselerin adlar,n,n güvenilir bir vas,ta ile gönderilmesine yüksek lûtuflar ve yard,mlar, özellikle istirham olunur.ö²⁶⁴

Burada vurgu Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti te kilât, ad, alt,nda Karakol Cemiyeti tüzü ünün uygulanmaya çal, ,lmas,nad,r. Mustafa Kemal bu durumu ba ar,s,zl,k sebebi olarak görmektedir. Müdafaa-i Hukuk Te kilât, Tüzü ü'nün esaslar,na göre te kilâtlanman,n yeterli olaca ,, stanbul'daki fikir ak,mlar,n,n birle tirilerek güçlü olunabilece i ve yap,lanma sürecinde gizlili e önem verilmesi gerekti i konular,nda uyar,lar,n, s,ralamaktad,r.

u da bilinmektedir ki Mustafa Kemal Pa a sonraki dönemde her eye ra men cemiyetin geni istihbarat a ,ndan ve stanbul'daki etkinli inden son noktas,na kadar yararlanm, t,r.²⁶⁵

Karakol direni hareketine hükümet dairelerindeki kendi casusluk ebekesinden edinilmi istihbarat, da temin etmi tir. Osmanl, bürokrasisinin Anadolu'daki milliyetçilerle olan i birli inin geni li inin anla ,lmas,, ngilizlerin 1920'de stanbul'un resmen i galinin ba l,ca nedeni olmu tur.²⁶⁶ 16 Mart 1920'de stanbul'un i gal edilmesi ve bu tarihten sonra i galcilerin stanbul'da en büyük güç

²⁶⁴ Atatürk, **a.g.e.**, s. 279.

²⁶⁵ Demirel, **a.g.e.**, s. 186.

²⁶⁶ Zürcher, **Modernle en Türkiye'nin Tarihi**, s. 207.

olarak ortaya ç,km,as, Cemiyetin sonu olmu tur. galden sonra Kara Vas,f Maltaçya sürülmü , yöneticilerin büyük k,sm, Anadoluçya kaçm, t,r.²⁶⁷

2. Zabitan, Yavuz, Hamza ve Felah Grubu

16 Mart 1920den sonra Karakol Cemiyetinin önde gelen isimleri ya Anadoluçya kaçm, lar ya ngilizler taraf,ndan tutuklanarak Maltaçya sürgüne gönderilmi ler ya da stanbulda gizlenmek mecburiyetinde kalm, lard,r. stanbulda gizlenerek ngiliz takibinden kurtulmay, ve isimlerini gizlemeyi ba aran bir k,s,m Karakolcular,n, Zabitan ve Yavuz Gruplar, ismi alt,nda cemiyeti devam ettirme istekleri görülmü tür.²⁶⁸

Karakol Cemiyeti merkez kurulu üyelerinin Anadoluçya geçmesinden sonra stanbulda çe itli gruplar ortaya ç,km, , Karakol taraf,ndan olu turulmu semt örgütleri bu Gruplar,n k,sa zamanda kurulmas, ve güçlenmesinde en önemli faktör olmu tur.²⁶⁹

Karakol Cemiyetinin devam, olan Zabitan Grubu, Cemiyetin Üsküdar ubesi Reisi Kurmay Yarbay Mu lal, Mustafa Bey taraf,ndan 27 Ekim 1920 tarihinde yeniden yap,land,r,lm, t,r. Zabitan Grubu da, Anadoluçya istihbarat temini yan,nda subay, silah ve cephane sevkinde ba ar,l, hizmetler vermi tir. Fakat belirli bir tarihten sonra, kurulu u ayn, tarihlere rastlayan ve Ankara taraf,ndan kurdurulan Hamza Grubu ile bu konularda rekabete giri mesi ve yeterli tetkik-tahkik yap,lmadan Anadoluçya gönderilen subaylar,n baz,lar,n,n tilaf Devletlerine hizmet etmelerinin anla ,lmas,, kendilerine tepki gösterilmesine sebep olmu tur.²⁷⁰

Zabitan Grubu Karakol Cemiyetinin kullanm, oldu u mührü kullanmaya devam etmi tir.²⁷¹ ngiliz ajan, Hintli Mustafa Sagiroin, Zabitan Grubunun da kulland, , Karakol Cemiyetinin mührü ile mühürlenmi bir belge ile neboluçya ç,km,as, ve 29 Kas,m 1920 tarihinde 10. Kafkas F,rkas, sab,k Kumandan, Yarbay

²⁶⁷ Çukurova, a.g.e., s. 32.

²⁶⁸ Ayd,n, a.g.t., s. 297.

²⁶⁹ Çukurova, a.g.e., s. 33.

²⁷⁰ lter, a.g.e., s. 12.

²⁷¹ Musa Gürbüz, öKarakol Cemiyetiö, (Ankara Üniversitesi Türk nk,lap Tarihi Enstitüsü, Bas,lmam, Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 1987, s. 177.

Kemal Bey ile Anadolu'ya hareket ederek, 11 Aralık 1920'de Ankara'ya gelmesi ve Mustafa Kemal Paşaya suikast tertip edeceği anlaşılarak tutuklanması, 23 Mayıs 1921 tarihinde Ankara İstiklal Mahkemesi tarafından yargılanarak ölüm cezasına çaptırılması, ve bir gün sonra da idam edilmesi; ayrıca grup mensuplarından bazıların, kahvehanelerde görevlerini ifa etmeleri de bardağı taştan son damla olmuştur.²⁷²

Bütün bu olumsuz olaylar neticesinde Zabitan Grubu'nun bir müddet sonra adından söz edilirdi ve yine Mustafa Kemal, Mustafa Bey başkanlığında Yavuz Grubu olarak faaliyetini devam ettirdi anlaşılmaktadır.²⁷³ Grubun yönetim kadrosu titizlikle seçilirdi ve bu grup da istihbarat sağlamak ve diğer güçlerinin depolarından silah, cephane ve malzeme kaçırmak suretiyle milli hükümete hizmet etmiştir.²⁷⁵ Yavuz Grubu bazı çalınmalarında MM ve Felah Gruplarıyla da işbirliği yapmıştır.²⁷⁶ Mustafa Kemal, Mustafa Bey'in yakalanma tehlikesi sebebiyle, Eylül 1921'de İstanbul'dan Anadolu'ya geçmesinden sonra Yavuz Grubu'nun faaliyetlerinin sekteye uğradığını anlaşılmaktadır.²⁷⁷

Ankara, Karakol Cemiyeti'nin tecrübesinden sonra işi başarılmamak için yeni gizli grupların teşkili cihetine gitmiştir.²⁷⁸ Hamza Grubu Milli Mücadele yıllarında Anadolu'ya yardım amacıyla Ankara'nın tasvibi ile kurulmuş olan ilk gizli gruptur. Felah Grubu'nun ilk teşkilatı ve çekirdeği olan Hamza Grubu 23 Eylül 1920'de faaliyete başlamıştır. Kurucusu Kurmay Yüzbaşı Mehmet Beydir.²⁷⁹ Hamza Grubu Erkan-ı Harbiye Umumi Riyaseti'ne bağlıdır.²⁸⁰ Grubun faaliyet alanı, genelde milliyetçilerin kontrolü altında olmayan yerlerdir ve bu yüzden grup ajanlarından ifre olmaması için alternatif bir ajan ağına kurulmuştur.²⁸¹

²⁷² İter, a.g.e s. 12.

²⁷³ İter, a.g.e s. 13.

²⁷⁴ Çukurova, a.g.e., s. 47.

²⁷⁵ Kaya Karan, **Türk İstihbarat Tarihi**, Truva Yayınları, İstanbul, 2008, s. 82.

²⁷⁶ Çukurova, a.g.e s. 47.

²⁷⁷ İter, a.g.e., s. 13.

²⁷⁸ Aydın, a.g.t., s. 297.

²⁷⁹ Pehlivanlı, a.g.e., s. 3-4.

²⁸⁰ İter, a.g.e., s. 14.

²⁸¹ Manos İliadis, **Türk Gizli Servisleri ve MİT**, Atina, 1998, s.107.

öFerhad Grubuö ve öKerimi Grubuö Hamza Grubuönun ihtiyat gruplar, olarak kurulmu lard,r. Herhangi bir tehlike an,nda Hamza Grubuönun yerine öFerhad Grubuö, onun da yerine öKerimi Grubuö geçecektir.²⁸²

15 Aral,k 1920øden itibaren öHamza Grubuö öMücahidö ismini alm, t,r. Bu da 23 ubat 1921øde öMuharip Grubuö ad,n, alm, t,r. Te kilat,n ad, en son 31 A ustos 1921øde öFelah Grubuö eklinde de i tirilmi tir. Bütün bu de i iklikler eklîdir. Esas olan, grup te kilat,n,n Milli Mücadele sonlar,na kadar devam etmi olmas,d,r.²⁸³

3. Di er Gruplar

Müsella Müdafaa-i Milliye Grubu:

TBMMønin ulusal hareketin yönetimini ele almas,ndan sonra, stanbuløda Ankara hükümetinin emrinde çal, acak bir örgütün kurulmas, zorunlulu u ortaya ç,km, t,r. Haberalma, silah ve mühimmat sevkiyat,, adam kaç,rma, herhangi bir sald,r, durumunda stanbuløun savunulmas, görevini üstlenecek resmi bir örgütün kurulmas, yetkisi Fevzi Pa aya verilmi tir.²⁸⁴ 1921 y,l, ba lar,nda Fevzi (Çakmak) Pa a,n,n direktifiyle öMüsella Müdafaa-i Milliye Grubuö, Hüsameddin (Ertürk) Bey taraf,ndan kurulmu tur.²⁸⁵

Grup te kilatlanma aç,s,ndan Karakol Cemiyetine benzemektedir.²⁸⁶ 3 May,s 1921øde MM Te kilat, TBMM hükümetince resmen kabul edilmi tir. MM Grubu faaliyetleri aras,nda en önemlisi stanbulødan Anadoluøya silah sevkiyat,d,r. stanbuløun kurtulu undan sonra te kilat 5 Ekim 1923øte kald,r,lm, t,r ve MM elemanlar, hükümetçe ödüllendirilmi lerdir.²⁸⁷

²⁸² Pehlivanl,, **a.g.e.**, s. 4.

²⁸³ **a.g.e.**, s. 4.

²⁸⁴ Çukurova, **a.g.e.**, s. 33-34.

²⁸⁵ Pehlivanl,, **a.g.e.**, s. 4.

²⁸⁶ liadis, **a.g.e.**, s. 96.

²⁸⁷ Pehlivanl,, **a.g.e.**, s. 5.

Muavenet-i Bahriye Grubu:

Felah Grubunun deniz subaylar, taraf,ndan kurulmu tur²⁸⁸ ve faaliyetleri Felah Grubu taraf,ndan koordine edilmi tir.²⁸⁹

Kas,mpa ağdaki tersane, havuz ve fabrika ambarlar,n,n o u bu grup taraf,ndan bo alt,larak Anadoluçya ta ,nm, t,r. Kay,k,lar, deniz yükleme ve bo altma i ileri aras,nda da örgütlenen grup, Halite bulunan sava gemilerimize ait bütün harp malzemesini de sökerek Anadoluçya ta ,m, t,r. Muavenet-i Bahriye faaliyette bulundu u sürece 48 vapur ile 1421 parça ve yakla ,k 138 ton sava malzemesini ulusal glere kazand,rm, t,r.²⁹⁰

malat-, Harbiye Grubu:

19 Mart 1920de Kaymakam Eyüp Bey taraf,ndan kurulmu tur. Grubun amac,, harp malzemesi üreten fabrikalardan üretime yarayacak malzemeyi uygun bir yere götürüp, oradan Anadoluçya geçirmek olmu tur.²⁹¹

Bu grup 23 May,s 1921de Felah Grubu ile birle mi ve bu beraberlik 26 Ekim 1923e kadar devam etmi tir.²⁹² Gerek Muavenet-i Bahriyenin gerekse malat-, Harbiye Grubu mensuplar,n,n Felah Grubu te kilat, bünyesinde toplanmas, müspet sonuçlar vermi tir.²⁹³

Berzenci Grubu:

Bahriye mam, Ahmet Berzenci taraf,ndan kurulmu tur. Gruba zaman zaman Karakol da denmi ve grup K.G rumuzunu kullanm, t,r.²⁹⁴

²⁸⁸ Çukurova, **a.g.e.** s. 46.

²⁸⁹ Parlar, **a.g.e.**, s. 114.

²⁹⁰ Çukurova, **a.g.e.**, s. 46.

²⁹¹ **a.g.e.**, s. 47.

²⁹² Ayd,n, **a.g.t.**, s. 91-92.

²⁹³ **a.g.t.**, s. 298.

²⁹⁴ Çukurova, **a.g.e.**, s. 48.

Namık Grubu:

30 Ocak 1921'de kurulmuştur.²⁹⁵ Namık Grubu adıyla faaliyet gösteren Halil İbrahim ve kardeşi Naci Bey kardeşler Anadolu'da silah ve cephane temini sağlamak amacıyla kurulmuşlardır. Esas görevleri olan silah ve cephane temini konularından uzaklaşarak siyasi meseleler ile ilgilenen Halil İbrahim ve Naci Beyler Ankara tarafından takibe alınmışlardır.²⁹⁶ Avansın, da alarak teslim etmeyi taahhüt ettikleri silah ve cephaneleri tam olarak teslim etmedikleri için haklarında soruşturma açılmıştır.²⁹⁷ Grup nebuluğa 1921 ortalarında 8000 topçu mermisi götürmüştü ve bu sevkiyatı yapmamıştır.²⁹⁸

Askeri Polis Teşkilatı, (P Teşkilatı):

tilaf Devletleri ile mücadele ettikleri yerlerdeki kalan bölgelerde bağımsız direniş hareketlerini kırmak, Anadolu'da karışıklıklara çıkan Türk ordusunun içten yıkılmasını sağlamak ve ordunun dayanağı olan milleti kandırarak bu dayanağı ortadan kaldırmak için çalışmalarda bulunmuşlardır. Teşkilat bu çalışmalar için Ankara Hükümeti tarafından Askeri Polis Teşkilatı olarak kurulmuştur.²⁹⁹

Askeri Polis Teşkilatı, 20 Aralık 1920 tarihinde kurulmuştur.³⁰⁰ Genelkurmay Başkanlığına bağlı olarak çalışmış, bir de ikilikle 2. übe istihbarat üyesi adıyla almış ve buraya bağlı olarak P Teşkilatı olarak kurulmuştur. Teşkilat irtibat ve haberleşme birimlerinden oluşmuştur.³⁰¹

Teşkilat suçlu olanları yakalayacak, İstanbul gruplarını güvenilir diye gönderdikleri şahısların vesikalarını kontrol edecek, casusluk olaylarını önüne geçecektir. Deniz ve kara yolu ile Anadolu'ya getirilen silah ve cephaneyi kontrol ederek ilgili yerlere ulaştıracaktır. Ayrıca düman birlikleri arasında ve mücadele bölgelerine casus göndererek bilgi toplayacak, düman propagandasına karşı,

²⁹⁵ Aydın, a.g.t., s. 102.

²⁹⁶ a.g.t., s. 299-300.

²⁹⁷ Pehlivanlı, a.g.e., s. 6.

²⁹⁸ Çukurova, a.g.e s. 48.

²⁹⁹ Pehlivanlı, a.g.e., s. 7.

³⁰⁰ Kızıler, a.g.e., s. 20.

³⁰¹ Çukurova, a.g.e s. 49.

propaganda yapmak suretiyle halk üzerinde dü man,n kötü propagandas,na engel olacakt,r. Milli Mücadele aleyhinde çal, an Türk ve az,nl,klar, takip ederek halk üzerindeki kötü tesirlerine ve fiili hareketlerine mani olmak, ordu içerisinde kar, ,kl,k ç,karan veya ç,karmaya çal, anlar, tespit etmek, firar edenleri yakalayıp mahkemelere teslim etmek de Askeri Polis'in görevlerindedir.³⁰²

Te kilat,n memleket için faydal, i ler yapt, ,, ordunun ve hükümetin ihtiyac, olan istihbarat, temin etti i muhakkakt,r.³⁰³ Faydal, i ler yapt,klar, muhakkak olmakla beraber görevlerinde lakayt davranmalar,n, ve yetkilerini aarak gerekli gereksiz i lere kar, malar,n, göz önüne alan Erkan-, Harbiye Umumi Riyaseti te kilat, kald,rmaya karar vermi tir.

21 Mart 1921 tarihli emirle te kilat kald,r,larak yerine Tedkik Heyeti Amirlikleriö kurulmu tur.³⁰⁴ Bu karar te kilat içinde tepkiyle kar ,lanm, hatta baz, ubeler kendilerini la vetmeyerek faaliyetlerine bir süre daha devam etmi lerdir.³⁰⁵

Tedkik Heyeti Amirlikleri:

1 Nisan 1921 tarihinden itibaren Askeri Polis Te kilat, yerine Tedkik Heyeti Amirlikleri kurulmu tur.³⁰⁶ Askeri Polis Te kilat, kadro ve ube adedi bak,m,ndan küçültülmü , görev ve sorumluluklar öAskeri Polis Te kilat, Vazife Talimatnamesiöne göre yürütülmü tür.³⁰⁷ En yüksek amir yüzba , rütbesindedir.³⁰⁸

Tedkik Heyeti Amirlikleri bünyesinde birçok te kilat,n elemanlar,n, bar,nd,ran karma bir komisyon özelli i ta ,maktad,r. Tedkik Heyeti Amirlikleriönde P Te kilat, mensuplar,, emniyet te kilat, (sivil polis memurlar,), rtibat Zabitli i personeli ve Sansür Müdürlü ü temsilcileri de bulunmaktad,r.³⁰⁹

³⁰² Pehlivanl,, **a.g.e.**, s. 7.

³⁰³ **a.g.e.**, s. 179.

³⁰⁴ **a.g.e.**, s. 181.

³⁰⁵ im ek, **a.g.e.**, s. 198.

³⁰⁶ Hamit Pehlivanl,, **Kurtulu Sava , stihbarat,nda Tedkik Heyeti Amirlikleri**, Genelkurmay Bas,mevi, Ankara, 1993, s. 4.

³⁰⁷ Mustafa Balç,o lu, öMilli Mücadelede Merkez Ordusuö, (**Ankara Üniversitesi Türk nk,Jap Tarihi Enstitüsü, Bas,lmam, Doktora Tezi**) Ankara, 1990, s. 47.

³⁰⁸ K,z,ler, **a.g.e.**, s. 26.

³⁰⁹ Ayd,n, **a.g.t.**, s. 303.

Te kilat,n üzerinde durdu u konular, komünist faaliyetler, casusluk faaliyetleri, az,nl,klar,n tutum ve davran, lar,, dü manla i birli i, Yunan i galleri ve zulümleri, halk,n Milli Mücadele kar ,s,ndaki tav,rlar, gibi konular,d,r.³¹⁰

Tedkik Heyeti Amirlikleriønin faaliyetlerine 22 Haziran 1922øde son verilmi tir. Burada öncelikli sebep, görevli personelin tan,nm, olmalar, ve gizlili in ortadan kalkmas,d,r. Bir di er sebep de personelin vazifesini uzun müddet arzu edilen seviyeye ula t,ramam, olmas,d,r. Tedkik Heyeti Amirlikleriø nin de a a , yukar, Askeri Polis Te kilat, ile ayn, sebeplerden dolayı, kapat,ld, , görülmektedir.³¹¹

Tedkik Heyeti Amirlikleriønin yapt, , istihbarat, propaganda, takip, ara t,rma vs. gibi görevler ordu kurmay ba kanl,klar,na ba l, olarak çal, an istihbarat ubelerine devredilmi tir. 1922 y,l,n,n ortalar,ndan itibaren bu görevleri üstlenen ordu müfetti likleri istihbarat ubeleri, görevlerine 1926 y,l,n,n sonlar,na kadar devam etmi lerdir.³¹²

Emniyet-i Umumiye Müfetti likleri:

Askeri Polis Te kilat, ve Emniyet-i Umumiye Te kilatlar,ndan, casuslar ve dü man propagandac,lar,n yakalanmas, için yard,mla malar, istenmi ve bu iki te kilat birbirinin tamamlay,c,s, olarak kabul edilmi tir.³¹³ Emniyet-i Umumiye Müfetti likleri ve polis örgütü birlikte çal, m, t,r. Samsun, Zonguldak, zmit, Antalya ve Mersinøde Anadoluya girip ç,kanlar ç, i leri Bakanl, ,øna ba l, Emniyet-i Umumiye Müfetti liklerince kontrol edilmi tir.³¹⁴

Haziran 1922øde bu müfetti liklerin Askeri Polis Te kilat, ile birle tirilmesi Meclisteki görü melerde dile getirilmi se de sonuç al,namam, t,r.³¹⁵

³¹⁰ Pehlivanl,, **Kurtulu Sava , stihbarat,nda Tedkik Heyeti Amirlikleri**, s. 6.

³¹¹ Pehlivanl,, **Kurtulu Sava , stihbarat,nda Tedkik Heyeti Amirlikleri**, s. 56.

³¹² **a.g.e.**, s. 60.

³¹³ Pehlivanl,, **Kurtulu Sava , stihbarat,nda Askeri Polis Te kilat,**, s. 80.

³¹⁴ Çukurova, **a.g.e** s. 52.

³¹⁵ **a.g.e** s. 53.

Trabzon'daki Müfreze-i Bahriye Grubu, Fethiye'deki Bizci Grubu gibi daha
ba ka gruplar da Anadolu'da ba layan Milli Mücadele'ye imkanlar, ölçüsünde
yard,mda bulunmu lard,r.³¹⁶

³¹⁶ Pehlivanl,, **Kurtulu Sava , stihbarat,nda Askeri Polis Te kilat,** s. 6.

B. M LL MÜCADELEDE Ç KAMUOYU

Osmanl, yönetimi 18. yüzyılın başından beri Avrupa'daki gazetelerin varlığından haberdar olmuştur. Fakat ilgisi sadece siyasi düzeyde kalmamış ve bu gazetelerden örnek alma yoluna gidilmemiştir. Sadece Bab-ı Ali'de Tercüme Bürosu kurulup Avrupa gazetelerinin orada çevrilmesine girişimi vardır.³¹⁷

Türk basın hayatı, 1 Kasım 1831'de Takvim-i Vekayi'nin yayınlanmasıyla başlamıştır. Osmanlı Devleti'nin resmi gazetesi olan Takvim-i Vekayi'yi 1840 tarihinde çıkarmaya başlayan yarım resmi bir gazete olan Ceride-i Havadis izlemiştir. 1860'ta Agah Efendi Tercüman-ı, Ahvalı, 1862'de İncisi Tasvir-i Efkarı çıkarmaya başlamıştır.³¹⁸

Türkiye'de Tasvir-i Efkar gazetesinden sonra dikkati çeken bir gazete de Ali Suavi'nin çıkardığı Muhbir gazetesidir. 1866 yılında çıkmış, t.r.³¹⁹ Muhbir gazetesini belirli bir amaç ile çıkaran ilk fikir gazetesi olan, Namık Kemal ve Ziya Paşa'nın yayınladığı oldu mu Hürriyet izlemiştir. Ocak 1872'de çıkarmaya başlamış ve dönemin en güçlü gazetelerinden biri olmuştur.³²⁰

Gazetelerin yayın hayatına girmelerinin ardından dergiler de çıkmaya başlamıştır. Bunlar arasında Vakayi-i Tıbbiye, Mecmua-i Fünun, Mecmua-i Askeriye ve Mirat gibi dergiler sayılabilir.³²¹

Basın ya da basın hem devlet hem de özel kişilerin çıkarılması, gazete ve dergiler sayesinde gelişmeye başlamış olmasıyla 1864'te bir Matbuat Nizamnamesi yapmak gereksinimi olmuştur. Bu nizamnameden önce Matbuat Müdürlüğü kurulmuşsa da tarihi kesin olarak bilinmemektedir.³²²

³¹⁷ Orhan Koloğlu, **Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Basın**, İletişim Yayınları, İstanbul, 1992, s. 11.

³¹⁸ Zeynep Öztoprak, **Kurtuluş Savaşı'nda Türk Basını**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1981, s. 23.

³¹⁹ Enver Behnan Apolyo, **Türk Gazetecilik Tarihi ve Her Yönü ile Basın**, Güven Matbaası, Ankara, 1969, s. 126.

³²⁰ Öztoprak, **a.g.e.**, s. 24.

³²¹ **a.g.e.**, s. 23.

³²² **a.g.e.**, s. 23.

II. Mahmud, Abdülmecid ve II. Abdülhamid devirlerinde Batı anlayışı, basınla ilgili bir gazetecilik görülmesi tür. Gazete, hükümdarların icraatını, tenkit ettiği olaylar, halka bildirdiği ferdi saltanata dayanan hükümdarların buna razı olmayacakları, ağırdır ve öyle de olmuştur. Hürriyet ve demokrasi isteyen münevverlerle hükümdarın arasında açılım, tır. Bu hal kendini Abdülaziz devrinde göstermiştir.³²³

Abdülaziz devrinde başlayan baskılar Abdülhamid devrinde yoğunlaşmıştır.³²⁴ Hatta Sadrazam Mithat Paşa ile padişah arasında beliren anlaşmazlıklardan en önemlilerinden biri de basınla ilgili tutumdan kaynaklanmıştır. Abdülhamid, anayasa gereği hazırlanan basın yasasının meclisten geçmesine izin vermemiştir.³²⁵ II. Abdülhamid istibdat idaresini bütün iddetiyle kurarak basınla göz açtırmamıştır. Söz ve yazı hürriyetini kaldırmıştır. Gazetelere sansür konulmuştur.³²⁶

24 Temmuz 1908'de ikinci Meclis'in ilan ve Kanun-i Esasi'nin yeniden yürürlüğe konmasıyla basınla ilgili yeni bir dönem başlamıştır. Her şeyi yaygın üzerindeki kontrol ve denetim ortadan kaldırılmıştır.³²⁷ Yeni dönemin özelliği, her aklı, her can, çekenin sokak başına çıkıp nutuk çekmesi gibi, gazete ve dergi çıkartması olmuştur.³²⁸ Buna basın patlaması, demekten çok basın çıkartılması, demek daha uygun olacaktır.³²⁹

1908 basınla ilgili belirli karakterini siyasi mücadele oluşturur. Politik alandaki bu ayrışma, sosyal alanda basınla ilgili gerçek cepheyi tutmuştur: 1. İslamcı Cephe, 2. Osmanlıcı Cephe, 3. Türkçü Cephe.³³⁰

Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı'na girdiği yıl 73 gazete ve derginin çıktığı, saptanmıştır. 1915 yılında gazete ve dergi sayısı 60'a düşmüştür. 1916'da bu sayı 8'e düşmüştür, 1917'de 15 olmuştur.³³¹

³²³ apolyo, a.g.e., s. 157.

³²⁴ Öztoprak, a.g.e., s. 24.

³²⁵ Koloğlu, a.g.e., s. 43.

³²⁶ apolyo, a.g.e., s. 157.

³²⁷ Öztoprak, a.g.e., s. 25.

³²⁸ Koloğlu, a.g.e., s. 53.

³²⁹ a.g.e., s. 54.

³³⁰ Öztoprak, a.g.e., s. 28.

Birinci Dünya Savaşı ile birlikte basın üzerine zorunlu bir kontrol getirilmiştir. Sıkıyönetim ve kapatılmaları da etkisiyle pek çok gazete kapanmış ya da kapatılmıştır. Sadece iktidardaki İttihat ve Terakki yanlılar ayakta kalabilmiştir. Tanin, İdam, Sabah ve Tasvir-i Efkar bunlara örnek verilebilir.³³²

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra dümana karşı verilen Milli Mücadele sürecinde basın homojen bir yapıya sergilememiştir. Milli Mücadele taraftarları, olanlar ve Milli Mücadele aleyhtarları olmak üzere iki zıt grup ortaya çıkmıştır. İkinci gruba i birlikçi basın demek de mümkündür.

Kurtuluş Savaşı'nı destekleyen Millî Mücadele basını, da Anadolu ve İstanbul basını olmak üzere iki grupta toplamak mümkündür. İstanbul basınında Millî Mücadele'den yana olan önemli gazeteler Tasvir-i Efkar, Vakit, İdam, Zaman, Akşam, Tercüman, İstiklâl Halkı ve Yenigündür. Millî Mücadele'ye karşı olan İstanbul gazeteleri ise Peyam-ı Sabah, İstanbul, Alemdar gazeteleridir. Anadolu basınında da, Millî Mücadele'den yana olan önemli gazeteler İzmir'de Doğu, Açık Söz, Arkadaş, Yeni Adana, Albayrak, Anadolu, Babalıklar, Dertli, İnkılap, Özgür, Emel, Ahali, İstikbal, İrade-i Milliye ve Hakimiyet-i Milliye gazeteleridir. Millî Mücadele'ye karşı olan bazı Anadolu gazeteleri ise Ferda, İrşat, Zafer isimlerini taşımaktadır.³³³

1919 ortalarından 1921 sonlarına kadar Türkiye'nin bugünkü sınırları içerisinde çıkmakta olan veya belirli bir süre çıkmaktan sonra kapanmış bulunan gazete ve dergilerin, edebi ve mizahi nitelik taşıyanları dışında, siyasi ve bilimsel nitelikte olanları, 100'den fazla olduğunu belirtmektedir.³³⁴

Toplumsal değişimlerde, toplumun yeniden yapılandırılmasında, toplum üyeleri arasında ortak duyguların oluşturulmasında basın önemli bir rol oynar ve önemli bir propaganda aracıdır. Milli Mücadele sürecinde okuyucu halk, fikri mücadeleleri, savaşları, gelişmeleri ve cephe haberlerini gazetelerden takip etmiştir.

³³¹ a.g.e, s. 27.

³³² Koloğlu, a.g.e, s. 60.

³³³ Öztoprak, a.g.e, s.3-13.

³³⁴ Öztoprak, **Türk ve Batı, Kamuoyunda Milli Mücadele**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1989, s. x,,,

1. Milli Mücadele Yanl,s, Gazete ve Dergiler

Milli Mücadele Yanl,s, stanbul Gazete ve Dergileri

- Tasvir-i Efkar:

1862'de inasi ç,karm, t,r. Mim Mim grubuyla beraber çal, m, t,r. B,rak, ma Devri'nde çekinmeden korkmadan yaz,lar yay,nlayan gazetelerin ba ,nda gelir. Ulusal Direni hakk,nda derli toplu ve etkili haberler yay,nlam, t,r. Mustafa Kemal'in resmi ve biyografisi ilk kez bu gazetede yay,nlanm, t,r. Türkiye ile ilgili d, haberleri daha çok Frans,z bas,n,ndan alm, t,r. 5 Mart 1925 tarihine kadar yay,n hayat,n, devam ettirmi tir.³³⁵

Tasvir-i Efkar, Kuva-y, Milliye hakk,nda bilgiler verirken, Mustafa Kemal Pa a'n, beyannamelerini yay,nlamaktan da kaç,nmam, t,r. stanbul'da zmir'in i galini protesto eden mitingler ve konu malar da Tasvir-i Efkar'da yay,nlanm, t,r.³³⁶

Gazeteyi ön plana ç,karan en önemli özellik yap,lan kongrelere ve kurulmu olan cephelere muhabirlerini göndererek geli meleri yak,ndan takip etmesi olmu tur. Örne in Ru en E ref (Ünayd,n) gazetesinin muhabiri s,fat,yla Sivas Kongresi'ne gönderilmi tir. Ayr,ca Ayd,n Cephesi'ne muhabirler gönderilerek stanbul'da, Ulusal Direni hakk,nda derli toplu ve etkili haberler yap,lm, t,r.³³⁷

-Vakit:

1875 y,l,nda Filip taraf,ndan kurulmu tur. Ba yazar, Mehmet Said'dir. Tiraj, en yüksek gazetelerden biridir. 1917 sonras,nda Ahmet Emin Yalman da ba yazarl, ,n, yapm, t,r. Ulusal direni i bütün gücüyle desteklemi bir gazetedir. D, haberleri genelde Birle ik Amerika bas,n,ndan ve Ermenice gazetelerden alm, t,r.³³⁸

³³⁵ Öztoprak, **Türk ve Bat, Kamuoyunda Milli Mücadele**, Türk Tarih Kurumu Bas,mevi, Ankara, 1989, s. x,v.

³³⁶ Yücel Özkaya, **Milli Mücadele'de Atatürk ve Bas,n**, Atatürk Ara tırma Merkezi, Ankara, 2007, s. 23-24

³³⁷ Öztoprak, **Türk ve Bat, Kamuoyunda Milli Mücadele**, s. xiv.

³³⁸ Öztoprak, **Türk ve Bat, Kamuoyunda Milli Mücadele**, s. xv.

Vakit gazetesi ileri görü lü ve Bat, dü ünceli bir gazete olarak tan,nm, t,r ve birçok gazetecinin yeti mesini de sa lam, t,r.³³⁹

Mustafa Kemal Pa a, stanbul Divan-, Harbinin karar,yla idama mahkûm edilmi , Dürrizade'nin fetvas,yla katlinin uygun olaca , duyurulmu oldu undan resminin gazetelerde yay,nlanmas,, ad,n,n yan,nda öPa aö unvan,n,n yaz,lmas, stanbul Hükümetince yasaklanm, t,r. Bu yasa a uymayarak öAnadolu harekât,n, idare edenlerö alt yaz,s, ile Mustafa Kemal'ın resmini basan 4 Temmuz 1920 tarihli Vakit gazetesi ile onun ad,n,n yan,nda öPa aö unvan,na yer veren 3 ve 4 Temmuz 1920 tarihli kdam gazeteleri onar gün kapat,lm, , sorumlular, bir süre tutuklu kalm, t,r.³⁴⁰

- kdam:

1894-1928 aras,nda stanbul'da ç,km, t,r. Ba yazar, ve kurucusu Ahmet Cevdet'tir. B,rak, ma y,llar,nda gazeteyi Yakup Kadri yönetmi tir. Ankara'ya muhabir gönderen ilk stanbul gazetesidir. Ermeni ve Yunan gazetelerinden al,nm, d, haberlere de yer vermi tir.³⁴¹

D, haberlere kar , tepkiler ço u kez ba yaz, biçiminde gösterilmi tir.³⁴² Yakup Kadri (Karaosmano lu) ve Falih R,fk, gibi önemli isimler de bu gazetede ba yazar olarak hizmet vermi lerdir.³⁴³

- leri:

1918-1924 y,llar, aras,nda stanbul'da yay,nlanm, t,r. Ba yazar, Celal Nuri'dir. Cephe haberleri veren ilk gazetedir. Anadolu Hükümeti taraf,ndan maddi yönden desteklenmi tir. Yay,nlanan d, haberler daha çok Frans,z kaynaklı,d,r. Ulusal Kurtulu Direni i'ni bütün gücü ile desteklemi tir.³⁴⁴

³³⁹ Öztoprak, **Kurtulu Sava ,nda Türk Bas,n,**, s. 4.

³⁴⁰ Sadi Borak, **Ata ve stanbul**, stanbul, 1983, s. 50-51.

³⁴¹ Öztoprak, **Türk ve Bat, Kamuoyunda Milli Mücadele**, s. xv.

³⁴² Öztoprak, **Kurtulu Sava ,nda Türk Bas,n,**, s. 5.

³⁴³ Kolo lu, a.g.e, s. 63.

³⁴⁴ Öztoprak, **Türk ve Bat, Kamuoyunda Milli Mücadele**, s. xv.

-Yeni Gün:

Yunus Nadi ç,karm, t,r. Ayn, zamanda gazetenin ba yazar,d,r. İlk say,s, 2 Eylül 1918 tarihinde yay,nlanm, t,r.³⁴⁵ Yeni Gün gazetesini stanbulda ç,karmaya ba layan Yunus Nadi Bey daha sonra matbaas,n, gizlice Anadolu yakas,na geçirerek kat,rlar üzerinde Ankaraøya nakletmi ve gazete Ankaraøda ç,kmaya ba lam, t,r.³⁴⁶ Gazete, Anadoluøda Yeni Gün ad,yla Ankaraøn,n ilk günlük gazetesi olmu tur.³⁴⁷ Yeni Gün, Ulusal Direni bas,n, içerisinde en kuvvetli ve nitelikli gazetelerden birisidir. Mustafa Kemalın dü üncelerini yans,tm, , Misak-, Milliøyi bütün gücü ile savunmu tur.³⁴⁸

Yay,nlanan d, haberler Frans,z bas,n, a ,rl,kl, olmak üzere Bat, dünyas, ve fazla olmamakla birlikte Sovyetler Birli iønden al,nm, t,r. 1924øten sonra Cumhuriyet ad,n, alm, t,r. 7 May,s 1924øten itibaren Cumhuriyet ad, alt,nda yay,n hayat,n, sürdürmü olup günümüzde de bu isim alt,nda ç,kmaktadır.³⁴⁹

-Sebilürre at:

1908 y,l,nda yay,nlanmaya ba lanm, t,r. slami dü ünceleri yaymaya çaba göstermi tir. Sahibi ve sorumlu müdürü E ref Edipoøtir. Ba yazar, Mehmet Akifoøtir. 1-182. say,lar, S,rat-, Müstakim ad, ile yay,nlanm, t,r. 1921 A ustos ay, sonlar,nda Kayseriøye ta ,narak bir süre orada yay,nlanm, , Sakarya Sava ,øndan sonra Ankaraøda yay,n hayat,na devam etmi tir. Ulusal Kurtulu øu desteklemi tir.³⁵⁰

-Ak am:

Kurucular, Necmettin Sadak, Kaz,m inasi ve Ali Nacioødir. stanbulda günlük olarak yay,nlanm, t,r. İlk say,s, 9 May,s 1918øde ç,km, t,r. Bütün gücü ile Ulusal Direni øten yana olmu tur.³⁵¹ Ak am gazetesi Cumhuriyetøin ilan,ndan sonra

³⁴⁵ Öztoprak, **Türk ve Bat, Kamuoyunda Milli Mücadele**, s. xvi.

³⁴⁶ apolyo, **a.g.e.**, s. 190.

³⁴⁷ Öztoprak, **Türk ve Bat, Kamuoyunda Milli Mücadele**, s. xvi.

³⁴⁸ Öztoprak, **Kurtulu Sava ,ønda Türk Bas,n,** s. 6.

³⁴⁹ Öztoprak, **Türk ve Bat, Kamuoyunda Milli Mücadele**, s. xvi.

³⁵⁰ Öztoprak, **Kurtulu Sava ,ønda Türk Bas,n,** s. 7.

³⁵¹ Öztoprak, **Türk ve Bat, Kamuoyunda Milli Mücadele**, s. xvi.

da Atatürk ilke ve ink,laplar,n, savunmu ve yay,nland, , sürece ilkeli yay,n anlay, , ile bas,nda güvenilir bir yer edinmi tir.³⁵²

Milli Mücadele Yanl,s, Anadolu Gazete ve Dergileri

-Babal,k:

29 Aral,k 1910-1951 tarihleri aras,nda Konya'da ç,km, t,r. Gazetenin sahibi Yusuf Mazhar, r. Gazete ba l, ,n,n alt,nda çiftçi, i çi, esnaf karde lerin ilerlemesine çal, ,r, her eyden yazar, köylü gazetesidir yaz,l,d,r. Ulusal Kurtulu Sava , ve Cumhuriyet dönemlerinde yaz, i leri müdürlü ünü Samizade Süreyya ve Server skit yürütmü tür.³⁵³

Samizade Süreyya ve Server skit'ın yan, s,ra Enver Behnan apolyo, Namdar Rahmi, Re at Ekrem Koçu, air Yahya Saim, Sadettin Nüzhet gibi daha sonralar, bas,n ve edebiyat alanlar,nda ünlenecek olan isimler de bu gazetenin yazar kadrosunu olu turan isimlerdir.³⁵⁴

Gazete, Ulusal Direni i tüm gücüyle desteklemi tir. Atatürk ilkelerini yay,n hayat, boyunca savunmu tur.³⁵⁵ Babal,k'ın Kuvay, Milliyeyi destekledi ini gören Bat, Cephesi Komutan, smet Pa a Babal,k gazetesine u telgraf, çekmi tir: "Babal, , Garp Cephesinin vefakar bir arkada , addediyoruz."³⁵⁶

-Albayrak:

Erzurum'da 1913 Mart'ndan itibaren ç,km, olan bu gazete 1921 Mart'na de in yay,n hayat,n sürdürmü tür. ttihat ve Terakkî'nin yay,n organ, olarak kurulmu tur. Ba l, ,n,n alt,nda "Vilayat-, arkiye Ermenistan olamaz" yaz,l,d,r. Do u Bölgesinin en etkili propaganda organ,d,r. Kongreler döneminin rade-i Milliye gazetesi ile birlikte en önemli tarihi kaynaklar, aras,nda yer alm, t,r.³⁵⁷

³⁵² Füzuran Hüsrev Tökin, **Bas,n Ansiklopedisi**, Kule Bas,mevi, stanbul, 1963, s. 11.

³⁵³ Öztoprak, **Türk ve Bat, Kamuoyunda Milli Mücadele**, s. xviii

³⁵⁴ M. Nuri nu ur, **Bas,n Yay,n Tarihi**; Der Yay,nlar,, stanbul 1993, s. 360.

³⁵⁵ Öztoprak, **Kurtulu Sava ,nda Türk Bas,n,**, s. 9.

³⁵⁶ apolyo, a.g.e., s. 210.

³⁵⁷ Öztoprak, **Kurtulu Sava ,nda Türk Bas,n,**, s. 9.

-Ö üt:

Selanikli Abdülğani Efendinin sahibi oldu u matbaa ve Ö üt Gazetesi Afyonkarahisar'da kurulmu tur.³⁵⁸ Yunanlar, n zmir'i gal etmelerinden sonra Konya'ya ta ,nan, Konya'da talyanlar, n bask, lar, yla yay, n yapamaz hale gelen Ö üt Gazetesi, 1921'in Temmuz ay, nda Ankara'da Ak am gazetesi olarak yay, mlanmaya ba lam, t.r. Gazetenin yaz, i leri müdürlü ünü Sadri Ertem yapm, , yazar kadrosu Münir Müeyyit Bekman, Lütfi Arif, Kerameddin, Raif Nezihi, Celal Davut ve Enver Behnan'dan olu mu tur. Gazete Milli Mücadele'nin üçüncü önemli gazetesi olarak 1923 y, l, na dek yay, nlar, n, sürdürmü tür.³⁵⁹ tilaf Devletleri aleyhine ve özellikle de ngiltere hakk, nda son derece etkili yaz, lar bu gazetede yay, nlanm, t.r.³⁶⁰

-Aç, ksöz:

15 Haziran 1919'da ç, kmaya ba lam, t.r. Zamanla Kuzeibat, Anadolu'nun en etkili gazetesi haline gelmi tir. D, haberlere kar , önemli tepkiler vermi tir. Hasan Fehmi Turgal, smail Hakk, Uzunçar , l, o lu, smail Habip ve Mehmet Akif Ersoy gazetenin yaz, kadrosunda olan önemli isimlerdir.³⁶¹

Gazete genel olarak stanbul'un eski öneminin kalmad, , görü ündedir. Aç, ksöz gazetesine göre bir zamanlar stanbul Anadolu'ya üstün olsa da art, k bu durum de i mi tir. Halk, ayd, nlatan ve bilgilendiren stanbul de il, Anadoludur.³⁶²

Aç, ksöz gazetesinin 1920, 1921 ve 1922 y, llar, nda da , lma sahas, çok geni lemi olup tiraj, da 1500'ü geçmi tir. Böylece Kuzeibat, Anadolu'nun en etkili gazetesi haline gelmi tir. Gazete baz, aksamalarla yay, n hayat, n, 1932 y, l, na de in sürdürmü , 1937 sonras, nda da Do ru Söz ad, yla ç, kmaya ba lam, t.r.³⁶³

³⁵⁸ Fuat Süreyya Oral, **Cumhuriyet Bas, n Tarihi 1923-1973**, Sanayi Nefise Matbaas,, Ankara, 1973. s. 49.

³⁵⁹ nu ur, **a.g.e.**, s. 353

³⁶⁰ Öztoprak, **Kurtulu Sava , nda Türk Bas, n.**, s. 10.

³⁶¹ Öztoprak, **Türk ve Bat, Kamuoyunda Milli Mücadele**, s. xviii.

³⁶² **Aç, ksöz Gazetesi**, 20 Temmuz 1919, Say, 6.

³⁶³ Öztoprak, **Kurtulu Sava , nda Türk Bas, n.**, s. 10-11.

- rade-i Milliye:

Sivas Kongresinde alınan kararlar, ve yapılan işlemleri duyurmak, içte ve dışta kamuoyunu oluşturmaya ve Sivas Kongresi zamanında hemen bir gazete çıkarmaya girişiminde bulunulmuştur.³⁶⁴

Mustafa Kemal Paşa, 11 Eylül 1919'da Sivas Kongresi sona ererken, Ulusal Bağımsızlık Savaşı'nın önemini, yapılacak işlemleri, mevcut durumu önce kendi milletine anlatmak kararına vardı, bundan, gazete çıkarmak gerektiğini duymuştur. Sivas Kongresi'nin üyelerinden ve Sivas'ın emektar öğretmenlerinden Rasim Hoca ile konuşarak bir gazete çıkarılacağına, bunun sorumlu müdürlüğünü üzerine alacak, güvenilir bir kişinin gerektiğini söylemiştir. Rasim Hoca derhal araştırmaya başlayarak öğrencilerinden 22 yaşındaki Selahattin'in bu işte güvenilir kişi olacağına, belirtmiştir. Gazeteyi çıkarmak için Sivas Valisi Reşit Paşadan izin alınmış, gazetenin adı da Mustafa Kemal tarafından konulmuştur. Gazetenin yazıları, tamamen Mustafa Kemal Paşa'nın direktifleri ile yazılmıştır.³⁶⁵

rade-i Milliye Gazetesi 14 Eylül 1919'da Sivas'ta Mustafa Kemal tarafından Heyet-i Temsiliye adına kurulmuştur. Atatürk ihtilalinin ilk gazetesidir.³⁶⁶ rade-i Milliye Gazetesi, Kuvay, Milliyecilerin sözcülüğünü yapmak ve gayelerini yaymak amacıyla neşredilmiştir.³⁶⁷

Gazetede, yaşanan olumsuzluklara da değinilmiştir. rade-i Milliye'nin ilk sayısı,nda Smail Hami imzasıyla yayınlanan "Hareket-i Milliye'nin Esbab-ı Bahanesi" adlı makalede, Dünya Harbinden mağlup çıkan devletler içerisinde hiçbirinin Osmanlı kadar zelil (hor görülen) bir durumda olmadığı anlatılmaktadır. zmir'in işgali ve siyasi bahaneler, müsebbibi olarak görülen Damat Ferit Paşaya eleştirilmektedir. Damat Ferit'in Sivas Kongresi'ni tenkil etmek (tepeleyip sindirmek, bahanelerle ibret olacak şekilde cezalandırılmak) için Ali Galip'i görevlendirmesi olayı, halka duyurulmaktadır. Sivas Kongresi faaliyetlerinin kanunlara aykırı olmadığı,

³⁶⁴ Mehmet Önder, *Ö Milli Mücadele'nin Gazetesi Hakimiyet-i Milliye Nasıl Çıkarıldı?*, **XI. Türk Tarih Kongresi**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, s. 2443-2462, s. 2445.

³⁶⁵ Yücel Özkaya, *Ö Milli Mücadele Bağımlı ve Mustafa Kemal Paşa'nın Başlatıldığı İşleri*, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Sayı 3, Cilt: I, Temmuz 1985, s. 902-903.

³⁶⁶ Öztoprak, **Kurtuluş Savaşı'nda Türk Basını**, s. 11.

³⁶⁷ apolyo, **a.g.e.**, s. 192.

belirtilmektedir.³⁶⁸ Ayr,ca Sadrazam Damat Ferit Pa aın, Anadolu hareket,n, ö ttihatç,lar,n k,yam,ö olarak nitelemesi rade-i Milliye gazetesinde iddetle reddedilmektedir.³⁶⁹

Gazetenin Sivasıdaki matbaas,ndaki bas,m i leri, Me rutiyet döneminde getirilen ve kolla çevrilen bir bask, makinesi ile gerçekte tirilmektedir. stanbul ayd,nlar,n,n gazeteden yararlanmas, ve Ulusal Ba ,ms,zl,k Sava ,n,n safhalar,ndan bilgi edinmeleri de dü ünülmü tür. Çünkü, bu önemli bir husustur. Bunun için Sivas Vilâyeti Baytar Dairesinin ka esi zarf olarak kullan,lm, ve Ulusal Ba ,ms,zl,k Hareketinin organ, olan ö rade-i Milliyeö bu yolla stanbulœa sokulabilmi tir.³⁷⁰ Bu noktada, araç analizinin yap,larak stanbulœdaki ayd,nlar,n Milli Mücadele ile ilgili sa l,kl, bilgi almalar,n, sa lay,c, propaganda arac, olarak ö rade-i Milliyeönin en uygun araç olarak tesbit edildi i, yan,ltma-örtü yöntemi ile de gazetenin Sivas Baytar Dairesi ka esi ile stanbulœa gizlice sokuldu u görülmektedir.

rade-i Milliye gazetesinin bütün sayfalar, Ulusal Ba ,ms,zl,k Sava , ile ilgili bilgileri kapsamaktad,r. Mustafa Kemal Pa aın, bildirileri, Heyet-i Temsiliyenin kararlar,, çe itli yaz, malar rade-i Milliyeönin ba l,ca kaynak ve konular, olmu tur. rade-i Milliyeönin ne oldu u, niçin ba ,ms,zl,k sava ,na giri ldi i, neler yap,ld, ,, memleketin neden bu duruma dü tü ü ve mevcut durum kamuoyuna bu gazete vas,tas,yla duyurulmu tur.³⁷¹

Mustafa Kemal Pa a, rade-i Milliye gazetesini Ankaraœya getirmek istemi , ama Sivaslı,lar, bunun Ulusal Ba ,ms,zl,k Sava ,n, anlatan canl, bir an,t olarak kalmas,n, isteyince rade-i Milliyeönin Sivasıta ç,kmaya devam etmesi daha uygun görülmü tür.³⁷² Gazete 1922 sonuna de in üç sene yay,n hayat,n, sürdürmü tür. D, haberler çok yo un olmamakla birlikte gösterilen tepkiler aç,s,ndan önemlidir.³⁷³

³⁶⁸ **rade-i Milliye**, smail Hami, *ö Hareket-i Milliyeönin Esbab,ö* 14 Eylül 1919, Numara 1.

³⁶⁹ **rade-i Milliye**, 28 Eylül 1919, Numara 4.

³⁷⁰ Özkaya, **a.g.m.**, s. 903.

³⁷¹ **a.g.m.**, s. 903.

³⁷² Özkaya, **a.g.m.**, s. 905.

³⁷³ Öztoprak, **Kurtulu Sava ,nda Türk Bas,n,**, s. 11.

-Hakimiyet-i Milliye:

Hakimiyet-i Milliye gazetesi halkın haber iste i ve Ulusal Ba ımsızlık Sava ı , yan,nda olmas, neticesinde do mu tur. Hâkimiyet-i Milliye gazetesi, 10 Ocak 1920de ıkımadan önce Mustafa Kemal Pa aya yurdun her kö esinden, haber al,namad, , yolunda yaz,lar gelmektedir.³⁷⁴

Anadoluada kuvvetli bir bas,ın örgütüne gereksinim vard,ır. stanbul bas,ın,ın tutumu be enilmemektedir. Bütün bunlar Mustafa Kemal Pa aya, Ankaraada bir gazete çıkarma fikrini a ılamaktadır.³⁷⁵

stanbul bas,ın,ın millî birli i bozucu davran, lar, kar ı,ında Anadolu bir bütünlük arz etmi ve ulusal ba ımsızlık konusunda ne kadar duyarlı oldu unu göstermi tir. Mustafa Kemal, i te tam bu s,ralarda, Anadoluanın bu haklı feryad,ın da etkisiyle Ankaraada bir gazete çıkartmak yoluna gitmi , 10 Ocak 1920de Hâkimiyet-i Milliye yay,ın hayat,na girmi tir.³⁷⁶

Ankaraada iyi bir matbaa bulunamad, ından Konyaada bulunan Ö üt gazetesinin matbaas, Meclisde getirilmi , hem meclisin i leri hem de Hakimiyet-i Milliyeanın bas,ını i leri bu matbaa ile yürütölmü tür.³⁷⁷

İlk say,ı, 10 Ocak 1920de çıkı, olan Hakimiyet-i Milliye gazetesi Ankaraada Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Heyet-i Temsilîyesi ad,ına Mustafa Kemal taraf,ından kurulmu tur.³⁷⁸

Mustafa Kemal Pa a, Hâkimiyet-i Milliyeanın ıkı, ın,ın ertesini gününden itibaren derhal gazeteye abone bulma yolunda alımlara da giri mi tir. 11 Ocak 1920de, Heyet-i Merkeziyelere çekti i telde, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyetinin program,ında bulunan ve onun gözetiminde haftada iki gün çıkı,ılan Hâkimiyet-i Milliye gazetesinin nüshalar,ın yeterli say,ıda posta ile gönderildi ini, gazetenin y,ıllık abone ücretinin 300, alt, ayl, ın,ın 160 kuru oldu unu, abone

³⁷⁴ Özkaya, **a.g.m.**, s. 907.

³⁷⁵ **a.g.m.**, s. 908.

³⁷⁶ **a.g.m.**, s. 909.

³⁷⁷ Nuri nu ur, **Türk Bas,ın Tarihi 1919-1989**, Gazeteciler Cemiyeti Yay,ınlar,, stanbul, 1992, s. 25.

³⁷⁸ Öztoprak, **Türk ve Bat, Kamuoyunda Milli Mücadele** , s.xix.

bedellerinin Ziraat Bankas, arac,l, ,yla gönderilmesini duyurmu tur. Hâkimiyet-i Milliye'ye Anadolu'da büyük ilgi duyulmu tur.³⁷⁹

Gazetenin ilk ç,kan say,s,nda ba makaleyi Atatürk yazm, t,r.³⁸⁰ İlk say,da, birinci sayfay, tamamen kaplayan öHeyet-i Tahririye'ö imzal, yaz,, Mustafa Kemal Pa a taraf,ndan Hakk, Behiç'ö not ettirilerek yaz,lm, t,r.³⁸¹

Heyet-i Tahririye imzal, yaz,da, Türkiye'nin son durumuna de inilmekte, yap,lan hainlikler ve i galler anlat,lmakta ve öKuva-y, Milliye'ö ile öAnadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk'ö te kilât,n,n do mas,n,n bu artlardan kaynakland, , ve Hâkimiyet-i Milliye'nin de bu artlar yüzünden yay,n hayat,na girdi i vurgulanmaktad,r. Daha sonra, art,k milletin uyand, ,, milletin hür ve ba ,ms,z ya ayaca ,, ilerlemeye muhtaç oldu u, gazetenin de bu amaca hizmet edece i aç,klanmaktad,r.³⁸²

Hâkimiyet-i Milliye'nin ba yaz,lar,n,n ço unda imza yoktur. Bunlar,n önemli bir k,sm,n,n Mustafa Kemal'ın kaleminden ç,kt, ,, yaz,lar,n üslubundan anla ,lmakta ise de bunu ispatlama olana , yoktur. Alt,nda tek y,ld,z olan makalelerin Mustafa Kemal'ö ait oldu u söylenmektedir.³⁸³

Hakimiyet-i Milliye gazetesinde ilk yaz,lar,n ço u Mustafa Kemal taraf,ndan yazd,r,lm, olup, gazete Ulusal Kurtulu Hareketi'nin sözcüsü olmas, bak,m,ndan da Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti'nin yar, resmi organ, say,lm, t,r.³⁸⁴

Hakimiyet-i Milliye ba lang,çta haftada 2 gün yay,mılanm, , bir ara haftada 3 kez ç,kart,lm, fakat çok geçmeden 2'öye inilmi tir. Mustafa Kemal, gazetenin ç,k, ,n, Karabekir'ö haber verirken, bunun görünü te özel bir gazete oldu unu, ancak yaz,lar,n Temsilciler Kurulunca verildi ini belirtmi tir.³⁸⁵

³⁷⁹ Özkaya, **a.g.m.**, s. 909.

³⁸⁰ apolyo, **a.g.e.**, s. 194.

³⁸¹ Özkaya, **a.g.m.**, s. 905.

³⁸² **a.g.m.**, s. 905-906.

³⁸³ **a.g.m.**, s. 906-907.

³⁸⁴ Öztoprak, **Türk ve Bat, Kamuoyunda Milli Mücadele**, s.xix.

³⁸⁵ **a.g.e.**, s. 126.

Mustafa Kemal Pa a, Hâkimiyet-i Milliye'nin her nüshas,ndan 700 adedinin stanbul'daki Çanakkale Mevki Müstahkem Komutan, Miralay evket Bey'e göndermektedir. Amaç, Ayan ve Mebuslar Meclislerine mensup üyelere bunlar,nda ,t,lmas,, bayilerle de sat,l,p abone kayd,n,n yap,lmas,d,r. Mustafa Kemal Pa a, 24 Ocak tarihinde de stanbul'da 10. F,rka Komutan, Kemal Bey ve milletvekillerinden Rauf Bey'e, Hâkimiyet-i Milliye'nin stanbul'da emniyetle da ,t,m,n,n sa lanmas, için gerekli tedbirlerin al,nmas,n,; nereye, ne kadar verildi inin bildirilmesini de rica etmi tir.³⁸⁶

Mustafa Kemal Ankara'ya kaçan Halide Edip ve Yunus Nadi'den Hakimiyet-i Milliye'ye yardım etmelerini istemi tir. Halide Edip bunun için bir daktilo makinesine gereksinimi oldu unu bildirince de Osmanl, Bankas,ndan bir makine sa lanabilmi tir.³⁸⁷

Daha sonra Ulus ad,n, alm, olan Hakimiyet-i Milliye gazetesi uzun zaman yay,n hayat,na devam etmi tir. 1920 y,l, esnas,nda yaz, kadrosunda bulunmu olan yazarlardan baz,lar, unlard,r: A ao lu Ahmet, Hüseyin Tevfik, Ru en E ref, Doktor Adnan, Doktor Tevfik Rü tü, Yusuf Akçura.³⁸⁸

Hakimiyet-i Milliye gazetesi halk, bilinçlendirme yolunda önemli haberlere imza atm, , Milli Mücadele'ye bu anlamda önemli katk,lar sa lam, t,r. Örne in gazetede 10 Nisan 1920'de yay,nlanan Mustafa Kemal imzal, bir bildiride *ngiltere ile i birli i yapan Damat Ferit ülkeyi parçalamak için Müslümanlar, birbirine dü ürmektedir. Damat Ferit ülkeyi Yunanl,lar'a Ermeliler'e ç,i netmek amac,ndad,r*³⁸⁹ denilerek Damat Ferit'in kötü emelleri aç,klanmaktadır.

Gazetede yurt içindeki önemli geli meler de s,k s,k haber yap,lmaktad,r. Hakimiyet-i Milliye'de, Milli Mücadele'deki kahramanca mücadeleleri ve dü mana kar , gösterilen direni i örnekleyen yaz,lar,n ön plana ç,kt, , görülmektedir. 7 Kas,m 1920 tarihli 'Cephelerde'ö ba l,kl, yaz, bu tip yaz,lara güzel bir örnek te kil

³⁸⁶ Özkaya, **a.g.m.**, s. 909-910.

³⁸⁷ erafettin Turan, **Türk Devrim Tarihi II (Ulusal Direni ten Türkiye Cumhuriyetine)**, Bilgi Yay,nevi, stanbul, 2009, s. 127.

³⁸⁸ Öztoprak, **Türk ve Bat, Kamuoyunda Milli Mücadele**, s.xix.

³⁸⁹ **Hakimiyet-i Milliye**, Mustafa Kemal, *öTa'immö*, 10 Nisan 1336, Cumartesi, Numara 20, Sütun 1-2, s.4.

etmektedir: *K, , so uk her taraftan muharebeleri ad,m ad,m kar ,l,yor. Tabiat,n bütüin bu manialar,na ra men askerlerimiz cephelerimizde kahramanca çarp, ,yorlar. Cenup cephemizde yine ba ka kahramanl,k eserleri görülüyor. Adana ve Antep son zamanlar,n en kutsi iki kahraman, oldu. Adana ve Antep, kar ,lar,ndaki medeni vas,talar ne olursa olsun yeni yeni kahramanl,klar gösteriyor. Antep, hala Frans,z gülleleri alt,nda her gün bir parça daha toprak oluyor. Antep topraklar, biraz daha temiz kanla ,slan,yor. Fakat Antep bütüin bunlara kalbinin ve bile inin gücüyle cevap veriyor.*³⁹⁰

Hakimiyet-i Milliye'de stanbul'un esaret alt,nda bulunmas,ndan duyulan üzüntü ve stanbul özlemi de *Eskiden semalar,nda zafer türküleri uçu an stanbul imdi esaret alt,nda. srailo ullar,ın,n Babil'e sürgün edilmeleri gibi biz de Malta'ya sürüldük. stanbul bizim için arz-, mev'ud oldu*³⁹¹ denilerek ifade edilmektedir.

Milli Mücadele'de kazan,lan zaferlerle ilgili yap,lan haberlerin yan,nda dü man,n yapt, , zulüm de gazetede yer bulmakta, halk bununla ilgili de bilgilendirilmektedir.

Hakimiyet-i Milliye'de Yunan ordusunun nönü Muhaberelerinden sonra geri çekilirken yapt,klar, öyle aktar,lmaktad,r: *Zavall, Müslümanlar camilere konularak Yunan zabitleri taraf,ndan diri diri yak,l,yorlar. Yunanl,lar Tire ve Ayd,n havalisindeki Müslümanlara kar , dünya kurulal,dan beri kaydedilmemi mezalim irtikap etmeye ba lam, lard,r. Her nedense Yunan zulmü yine kudurmaya ba lam, ve vah et irtikab,na memur Yunan zabitleri Müslümanlar, kitleler halinde yakmaya ba lam, lard,r. Yak,ld, , haberini ald, ,m,z köyler unlard,r: Arya deresi kamilen yak,lm, ve 75 Müslüman camiye konularak diri diri yak,lm, t,r. P,narc,lar köyünde 12 ki i yak,lm, t,r. Musalar köyünde 12 ehid vard,r.*³⁹²

³⁹⁰ **Hakimiyet-i Milliye**, mzas,z, *öCephelerde*, , 7 Te rin-i Sani 1336, Pazar, Numara 72, Sütun 5, s. 1.

³⁹¹ **Hakimiyet-i Milliye**, mzas,z, *öZavall, stanbul*, 10 Kanun-u Sani 1337, Pazartesi, Numara 95, sütun 5-6, s. 1.

³⁹² **Hakimiyet-i Milliye**, mzas,z, *ö ehirlerden Sonra nsanlar, Yak,yorlar*, 30 May,s 1337, Pazartesi, Numara 198, Sütun 2-3, s. 1.

Ya anan tüm s,k,nt, ve zorluklara ra men Milli Mücadele'nin yüce bir amac, oldu una inan,lmakta, milletin de azminin ordu kadar kuvvetli oldu u gazetede ki 4 Eylül 1921 tarihli yaz,da *Anadolu halk, gündün güne büyüyen galeyanla maksad-, kudsinin husulüne kadar mücahede-i milliyeye bir cihad halinde devam edeceklerini ilan eylemektedirler. Milletimizin azmi ordumuz kadar kavidir*³⁹³ denilerek vurgulanmaktadır. Böylece halk,n moral motivasyonunun üst düzeyde tutulmas, sa lanmaya çal ,lmaktadır.

istanbul bas,n,n,n sansür nedeniyle ve i gal kuvvetlerinin istanbul ve di er yerlerdeki etkileri dolay,s,yla tam olarak çal ,amad, , dönemde Hakimiyet-i Milliye önemli bir kaynak olarak öne ç,km, t,r. Hakimiyet-i Milliye'ye 6 Nisan 1920'de Anadolu Ajansı, da kat,lm, t,r. Anadolu gazeteleri sürekli Hakimiyet-i Milliye'yi kaynak göstermek yoluna gitmi lerdir.³⁹⁴

Hâkimiyet-i Milliye'nin yükü ve sorumlulu u büyüktür. Anadolu halk, ve bas,n kendisinden çok büyük hizmetler beklemektedir. Hâkimiyet-i Milliye, bu görevini eksiksiz yerine getirmeye çal ,m, ve bunda da ba ar,l, olmu tur.³⁹⁵

-Minber:

Mustafa Kemal Pa a ve Ali Fethi (Okyar) harp akademisinden arkada t,rlar ve bu arkada l,k ttihat ve Terakki Cemiyeti içerisinde, Trablus cephesindeki mücadelede ve Balkan Sava lar,nda da devam etmi tir.

Minber gazetesi, Mustafa Kemal Pa a'n, 2 Kas,m 1918'de arkada , Ali Fethi ile birlikte istanbul'da yay,nlad,klar, siyasi günlük gazetedir. 50 say, ç,kan gazete 21 Aral,k 1918'de kapanm, t,r. Minber Gazetesi Atatürk'ün bas,na verdi i önemin çarp,c, bir örne idir.³⁹⁶

³⁹³ **Hakimiyet-i Milliye**, mzas,z, *Milletimizin Azmi Ordumuz Kadar Kavidir*, 4 Eylül 1337, Pazar, Numara 282, Sütun 3-4., s. 2.

³⁹⁴ Özkaya, **a.g.m.**, s. 911.

³⁹⁵ **a.g.m.**, s. 911.

³⁹⁶ Mehmet Önder, *Milli Mücadele'nin Gazetesi Hakimiyet-i Milliye* Nas,l Ç,kar,ld,?ö, C. VII., Say, 20, **Atatürk Ara t,rma Merkezi Dergisi**, Mart 1991, s. 286.

- stikbal:

Kurtulu Sava , döneminin önemli gazetelerindendir. Trabzon'da 10 Aral,k 1918 tarihinden itibaren ç,km, t,r. Trabzon Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin yay,n organ, haline gelmi tir.³⁹⁷

- zmirø Do ru:

Ulusal Direni øn ilk y,llar,nda ç,kan gazeteler aras,nda, Bal,kesirøde yay,nlanm, olan zmirø Do ru önemli bir yer tutar. Bu gazetede daha çok zmir sorunu i lenmi tir.³⁹⁸

-Yeni Adana:

Yeni Adana, Frans,zlar,n Adanaøy, terk etmeleri üzerine 27 Kas,m 1921øde ç,kmaya ba lam, t,r.³⁹⁹ Gazete, günlük olarak ç,kar,lm, olup yay,n hayat, baz, aksamalara da u ram, t,r. Çukurovaø,n en etkili gazetesi olarak tan,nm, t,r.⁴⁰⁰

2. Milli Mücadele Kar ,t, Gazete ve Dergiler

Ba ,ms,zl,k Sava , boyunca, Millî Mücadeleøyi baltalamak isteyen bir k,s,m stanbul bas,n, mensuplar, ile baz, yabanc, yay,nlar Anadoluøya sokulmam, t,r. Mustafa Kemal bu konuda duyarl,k göstermi ve stanbul bas,n,na ait yay,nlar,n s,k, bir kontrolden geçirilmesi, zararlı yay,nlar,n Anadoluøya sokulmamas, için ilgililere kesin emir vermi tir.⁴⁰¹

Ulusal Kurtulu Sava ,øna kar , olan gazete ve dergiler unlard,r:

-Alemdar:

1909-1922 tarihleri aras,nda ç,km, t,r. Gazete Ulusal Direni e bütün gücüyle kar , ç,km, t,r. Kurtulu için ngiliz yard,m,n,n zorunlu oldu unu ,srarla

³⁹⁷ Öztoprak, **Türk ve Bat, Kamuoyunda Milli Mücadele** , s. xx.

³⁹⁸ Öztoprak, **Kurtulu Sava ,ønda Türk Bas,n,** s. 12.

³⁹⁹ apolyo, **a.g.e.**, s. 208.

⁴⁰⁰ Öztoprak, **Kurtulu Sava ,ønda Türk Bas,n,** s. 12-13.

⁴⁰¹ Yücel Özkaya, *øMillî Mücadeleøde Anadolu Ajans,øn,n Kurulu u ve Faaliyetine Ait Baz, Belgelerø, Atatürk Ara t,rma Merkezi Dergisi*, say,: 2, 1985, s. 589-590

savunmu tur.⁴⁰² Alemdar Gazetesinde ö ngilizleri Bekliyoruzö, ö ngiltere Yönetimini ve Adaletini Sevmekle Vatan,m, Sevmi Oluyorumö gibi ba lıklar kullan,lm, t,r.⁴⁰³

D, haberler yönünden gazetede çok say,da yaz, ç,km, t,r. Bunlar aras,nda ngiliz bas,n,ndan ve Ermeni gazetelerinden al,nm, olanlar, oldukça fazlad,r.⁴⁰⁴ Gazete zaman zaman s,k,yönetim taraf,ndan kapat,lm, , yay,n hayat, aksam, ve gazetenin Takvimli Gazete, Tesrih adlar,yla da yay,nland, , olmu tur.⁴⁰⁵

-Peyam-, Sabah:

16 Kas,m 1913 - 7 Kas,m 1922 tarihleri aras,nda stanbulda yay,nlanm, t,r. Sahibi Mihran, ba yazar, ise Ali Kemaldır. Günlük olarak yay,nlanm, olan gazete Anadolu direni ine aç,k ve sert ekilde muhalefet etmi tir. ngiltere ile siyasi diyalo u savunmu tur. Gazete Kuva-y, Milliye hareketini öcnetö olarak nitelemi tir.⁴⁰⁶ Peyam-, Sabahda ayr,ca Milli Mücadeleöyi yürütenler Bol evik ajan, ve asi olmakla suçlanm, lar, canı ve ya mac, olarak itham edilmi lerdir.⁴⁰⁷

Gazetede Türkiye ile ilgili d, haberler genellikle Bat, bas,n,ndan al,narak yay,nlanm, t,r. Damat Feritön birçok kez kurmu oldu u stanbul hükümetlerini genellikle desteklemi tir.⁴⁰⁸

-Türkçe stanbul:

Sait Molla taraf,ndan 5 Aral,k 1918 tarihinden itibaren ç,kar,lm, t,r.⁴⁰⁹ Said Molla ngiliz Muhipleri Cemiyetine üyedir ve yine cemiyet üyesi olan Padi ah Vahdettin, Sadrazam Damat Ferit ve baz, devlet adamlar,yla beraber Osmanl,

⁴⁰² Öztoprak, **Türk ve Bat, Kamuoyunda Milli Mücadele**, s. xvii.

⁴⁰³ H,fz, Topuz, **II. Mahmutdan Holdinglere Türk Bas,n Tarihi**, Remzi Kitabevi, stanbul, 2003. s.111.

⁴⁰⁴ Öztoprak, **Türk ve Bat, Kamuoyunda Milli Mücadele**, s. xvii.

⁴⁰⁵ Öztoprak, **Kurtulu Sava ,nda Türk Bas,n,** s. 7.

⁴⁰⁶ Öztoprak, **Türk ve Bat, Kamuoyunda Milli Mücadele**, s. xvii

⁴⁰⁷ H,fz, Topuz, **II. Mahmutdan Holdinglere Türk Bas,n Tarihi**, Remzi Kitabevi, stanbul, 2003. s.109.

⁴⁰⁸ Öztoprak, **Türk ve Bat, Kamuoyunda Milli Mücadele**, s. xvii

⁴⁰⁹ Öztoprak, **Kurtulu Sava ,nda Türk Bas,n,** s. 8.

Devleti toprak bütünlü ünün ancak İngiltere himayesinde sağlanabileceğini savunmuştur.⁴¹⁰

-Aydede:

Refik Halit Karay tarafından yayınlanmış, olan bir dergidir.⁴¹¹

-Ümit:

Tarık Mümtaz bu dergiyi 6 Aralık 1919 ile 24 Mayıs 1921 tarihleri arasında çıkartmış, t.r.⁴¹²

-Ferda:

Ali İsmi tarafından Adana'da 1918-1921 yılları arasında yayınlanmış, t.r. Azınlıklardan yansır ve Fransız desteklidir.

birlikçi gazete olarak tanınmış, t.r.⁴¹³

- r at:

Ömer Fevzi tarafından çıkartılmış, t.r. 1920 Ağustos ortalarında kentten kurtuluşuna değin Balıkesir'de yayınlanmış, sürdürmüştür.⁴¹⁴

-Zafer:

İstanbul Hükümetini tutan ve Kastamonu'da çıkarılan bir gazetedir.⁴¹⁵ Hürriyet ve tilafçıların düşüncelerini yansıtmış, t.r. 17 Eylül 1919 tarihine kadar Kastamonu'da çıkmış, t.r.⁴¹⁶

Bu bölümde Milli Mücadele'de istihbarat konusu tartışılmış, istihbarat kuruluşları ve faaliyetleri hakkında bilgi verilmiş, Milli Mücadele'de iç kamuoyunu yönlendirmede söz sahibi olan gazete ve dergilere değinilmiştir.

⁴¹⁰ Nuur, **Basın Tarihi**, s. 341.

⁴¹¹ Öztoprak, **Kurtuluş Savaşı'nda Türk Basını**, s. 8.

⁴¹² Öztoprak, **Türk ve Batı Kamuoyunda Milli Mücadele**, s. xvii.

⁴¹³ Öztoprak, **a.g.e.**, s. xx.

⁴¹⁴ Öztoprak, **Türk ve Batı Kamuoyunda Milli Mücadele**, s. xx.

⁴¹⁵ Apolyo, **a.g.e.**, s. 219.

⁴¹⁶ Öztoprak, **Türk ve Batı Kamuoyunda Milli Mücadele**, s. xxi.

Bundan sonraki bölümde Anadolu Ajansı, Nasihat Heyetleri ve r ad Encümeninin oluşumu, Matbuat ve stihbarat Müdüriyet-i Umumiyesi'nin kuruluşu, amaçları, Milli Mücadelede oynadığı aktif ve merkezi rol, müdüriyette Milli Mücadele döneminde görev yapmış olan genel müdürler ve genel müdürlerin müdüriyetin kurumsal kabiliyet ve performansına katkıları açıklanacaktır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MATBUAT ve ST HBARAT MÜDÜR YET- UMUM YES

A. ANADOLU AJANSI

Sürelî yay,nlar,n ancak 1860'da, y,llarda yayg,nla maya ba lad, , Osmanl, Türkiye'sinde, bir haber ajans, kurulmas, çok geç olarak dü ünülmü tür. Bu yolda ilk giri im yabanc, firmalarca yap,lm, ve 1911'de Osmanl, Telgraf Ajans, kurulmu tur.⁴¹⁷

Osmanl, Telgraf Ajans, ulusal olmaktan çok ticari bir niteliktedir ve yabanc, ajanslar,n bile iminden olu mu tur.⁴¹⁸ Olaylar, bir yabanc, gözle de erlendirerek veren bu ajans Türk bas,n,na yard,mc, olamam, t,r. Birinci Dünya Sava , y,llar,nda Osmanl, Telgraf Ajans,ın yerine Milli Ajans kurulmu tur ancak bu örgüt geli ememi tir.⁴¹⁹ 1914 y,l, içerisinde kurulan ve tam ad, Osmanl, Milli Telgraf Ajans, olan bu ajans 1918'de Almanlar,n I. Dünya Sava ,nda yenilgisi üzerine kapanm, t,r.⁴²⁰

Osmanl, Devleti 30 Ekim 1918'de Mondros Mütarekesi'ni imzalam, ve mütarekenin imzalanmas,ndan hemen sonra tilaf Devletleri Osmanl, topraklar,n, i gale ba lam, lard,r.

Atatürk Nutuk'ta o dönemki durumu anlat,rken Mondros'un, artlar, çok a ,r bir ate kes anla mas, oldu unu vurgulamaktad,r. Sava sonras,nda Osmanl, ordusu her tarafta zedelenmi tir. Millet yorgun ve fakir bir durumdad,r. Milleti ve memleketi I. Dünya Sava ,na sürükleyenler memleketten kaçm, lard,r. Saltanat ve hilâfet makam,nda oturan Vahdettin soysuzla m, , ahs,n, ve bir de taht,n, koruyabilece ini hayal etti i alçakça tedbirler ara t,rılmaktad,r. Damat Ferit Pa a'n,n ba kanl, ,ndaki hükümet aciz bir durumdad,r, haysiyetsizdir ve korkakt,r. Damat Ferit Pa a ve hükümet padi ah ile birlikte kendilerini koruyabilecekleri herhangi bir duruma raz, durumdad,r,lar. Ordu, elinden silâhlar, ve cephanesi al,nm, bir haldedir. tilâf

⁴¹⁷ Turan, a.g.e., s. 127.

⁴¹⁸ Öztoprak, **Kurtulu Sava ,nda Türk Bas,n,**, s. 30.

⁴¹⁹ Turan, a.g.e., s. 127.

⁴²⁰ H,fz, Topuz, **Türk Bas,n Tarihi**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2003, s. 94.

Devletleri donanmalar, ve askerleri İstanbul'da, Adana ili Fransızlar; Urfa, Maraş, Antep İngilizler tarafından işgal edilmiştir. Ayrıca, Antalya ve Konya'da İtalyan askerî birlikleri, Merzifon ve Samsun'da İngiliz askerleri bulunmaktadır. Her tarafta yabancı, subay ve memurlar ile özel ajanlar faaliyet göstermektedir. 15 Mayıs 1919'da İtilaf Devletleri'nin onayıyla Yunan ordusu İzmir'e çıkartılmıştır. Bunların haricinde memleketin her tarafında Hristiyan azınlıklar gizli veya açıkta aç, a kendi özel emel ve maksatlarını gerçekleştirmeye, devleti bir an önce çöktürmeye çalışmaktadırlar.⁴²¹

Görüldüğü gibi Mustafa Kemal İtilaf Devletleri'nin işgalleri, Vahdettin ve İstanbul hükümetinin işgalleri karşısındaki tutumu, halkın içinde bulunduğu çetin koşullar gibi I. Dünya Savaşı sonrası oluşan genel durumu açıklamaktadır. Dikkatimizden kaçmaması gereken önemli bir nokta Mustafa Kemal'in bir de özel ajanların varlığından bahsetmesidir. I. Dünya Savaşı sonrası durumu anlatan bir çerçeveye içerisine özel ajanlar, da yerleştirilmesi Mustafa Kemal'in istihbari bakış açısıyla, istihbari terimlerle düdü ünün ve özellikle kontrespiyonaja önem veriyor olduğunu bir göstergesidir.

İtilaf Devletleri'nin faaliyetleri ve işgalleri karşısında, kurtuluş için İngiliz himayesini, Amerikan mandasını isteyenler olmuştuk da Mustafa Kemal bu görüşlere itibar etmemiştir. Onun kararı, milli hakimiyete dayanan, başlıca yeni bir Türk Devleti kurma yolunda çalışmaya başlaması olmuştur.

Efendiler, bu durum karşısında bir tek karar vardı. O da milli hâkimiyete dayanan, kayıtsız şartsız, başlıca yeni bir Türk Devleti kurmak!

te, daha İstanbul'dan çıkmadan önce düdü ünümüz ve Samsun'da Anadolu topraklarına ayak basar basmaz uygulanmasıyla başladı. Bu karar, bu karar olmuştur.⁴²²

Mustafa Kemal'in Milli Mücadele'nin daha henüz başlangıç aşamasında en çok önem verdiği konulardan biri de propaganda olmuştur. Mustafa Kemal'in savaş stratejisini oluşturmasında sosyal psikolojiye yüklediği anlam ve verdiği önem şu sözlerinden de anlaşılabilir:

⁴²¹ Atatürk, a.g.e., s. 1.

⁴²² a.g.e., s. 9.

Uygulamayı, birtakım safhalara ayırmak, olaylardan ve olayların akışından yararlanarak milletin duygu ve düşüncelerini hazırlamak ve basamak basamak ilerleyerek hedefe ulaşmaya çalışmak gerekiyordu.⁴²³

Te bu noktada Milli Mücadele hareketinin önceliklerinden biri halkın bilinçlendirilmesi oldu. Halka iç ve dış olaylarla ilgili gerçek ve güvenilir bilgiler ulaştırılması, halkın milli bağışimsızlıkta yönelik duygu ve düşüncelerinin hazırlanması önemlidir. Diğer taraftan Türk Ulusu'nun bağımsızlık davasının, mücadelesinin haklı olduğunu, dışarıda duyurmak adına, sağlıklı ve doğru bilgilerin planlı programlı bir şekilde verilmesi de önem arz eder.

Milli Mücadele döneminde haber alma konusunda bazı sıkıntılar yaşanmıştı. Halide Edip de *ne harici dünya, ne memleketin içi Milli Hareketin manası, anlamam, lard.* Çünkü bu hususta haber alamıyorlardı,⁴²⁴ derken o dönemde haber almayla ilgili yaşanan sıkıntıları ifade etmiştir.

Ulusal harekete ilişkin haberleri yurtiçine ve yurtdışına doğru ve hızlı olarak yayabilmek için bir ö haber ajansı kurulması zorunlu görülmüştür.⁴²⁵ Halide Edip İstanbul'dan Ankara'ya gelirken yolda bulduğu Yunus Nadi ile bu bölümlü dolduracak bir ulusal ajansın kurulması konusunu görüşmüştür. Mustafa Kemal ile buluştuğlarında ona böyle bir öneride bulunmuşlardır. Öneri Mustafa Kemal ve Temsilciler Kurulunca da olumlu kararlaştırılmış ve hemen uygulanması sağlanmıştır. Adına Anadolu Ajansı, denen ulusal haber ajansı, (AA) 6 Nisan 1920'de kurulmuştur.⁴²⁶

Mustafa Kemal ulusal davayı, dünya kamuoyuna ulaştırmak ve yurt içinde halkı bu büyük amaca yöneltmek için aydınlatma ve inandırma görevini yapacak bir örgüt kurmayı, önemli işlerden biri olarak ele almış ve Anadolu Ajansı'nın kuruluşunu yayınladığı bildiri ile Türk ulusuna duyurmuştur.⁴²⁷

⁴²³ a.g.e., s. 10-11.

⁴²⁴ Halide Edip Adıvar, **Türklerin Ateşli Mücadelesi**, Can Yayınları, İstanbul, 2009, s. 127.

⁴²⁵ Turan, a.g.e., s. 127.

⁴²⁶ a.g.e., s. 127.

⁴²⁷ Öztoprak, **Kurtuluş Savaşı'nda Türk Basını**, s. 40.

Ajans ilk çal, malar,na Müdafaa-i Hukuk Heyet-i Temsiliyesi örgütünden ve araçlar,ndan yararlanarak birkaç ki iden olu an dar bir kadro ve apografla ba lam, t,r.⁴²⁸

Ajans,n haberleri, Atatürk'ün Osmanlı Bankas,ından alarak Halide Edip'e verdi i daktilo makinesiyle yaz,larak ilk olarak 12 Nisan 1920'de yay,nlanmaya ba lam, t,r.⁴²⁹

Anadolu Ajans,ın,n görevine ba lad, ,n, duyurdu u ve ilk haberlerinin yer ald, , yay,n,nda ajans,n en do ru haber ve bilgileri halka ula t,r,mak için kuruldu u aç,klanm, t,r. Ajans yay,nlar,n,n bas,lmas, ve da ,t,lmas, noktas,nda ajans,n ula t, , herkesten yard,m istenmi , ajans yay,nlar,n,n Anadolu'nun her kö esine ula mas,na önem verilmi tir.

Ajans,n bu ilk yay,n,nda, halktan ajans,n da ,t,m, konusunda yard,m istenirken bu yard,m,n halk,n vatan ve millet sevgisi göz önünde bulundurularak istendi i vurgusu dikkat çekmektedir.

Ajans,n kurulu amac,n,n aç,klanmas, ve özellikle da ,t,m konusunda halk,n yard,m,na ihtiyaç duyulmas, bu ilk yay,n,n ba lang,c,nda belirtildikten sonra devam,nda maddeler halinde Almanya, Amerika, Rusya, Arnavutluk, Yunanistan ve Bulgaristan'daki geli meler ile zmir'in i gal sürecinde ya anan baz, iç geli meler de s,ralanm, , halk,n bu konularda do ru bilgi sahibi olmas, sa lanm, t,r.

Ajanstaki bu ilk haberler analiz edildi inde, dünya kamuoyundan yans,yan ve Milli Mücadele'yi ilgilendiren olumlu haberlerin de halka anlat,ld, , görülmektedir. ABD'de, Wilson ilkelerinin uygulanmas, için büyük bir arzu ve çe itli çevrelerde Türkler lehine iddetli cereyanlar oldu u, Amerika gazetelerinin Türklerin ba ,ms,z kalabilmeleri için uzun makaleler yay,nlamakta olduklar, gibi haberler bu anlamda öne ç,kmaktad,r.

Ayr,ca, Bulgarlar,n Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri milli te kilatlar,yla birlikte hareket etmeyi kendi ç,karlar,na uygun bulduklar,, Trakya'n,n

⁴²⁸ a.g.e., s. 40.

⁴²⁹ Safa Tekeli, **Atatürk ve Anadolu Ajans,**, Anadolu Ajans, Yay,nlar,, Ankara, 2002, s. 98.

Rumlar tarafından i gali durumunda, Müslümanlarla birlikte Yunan ordusuna karşı, savaşı mayaya karar verdikleri haberi de ajansın bu ilk yayınında öne çıkan bir başlıkta haberdir.⁴³⁰ Bu gibi haberler kullanılarak savaşın halkın kendini dünyadan tamamen soyutlanması ve yalnız hissetmesi durumunun önüne geçilmeye çalışılmış, halkın moral gücünün kırılması, engellenerek moral motivasyon yüksek tutulmuş, psikolojik hareket ve propaganda tekniklerinin gereği yerine getirilmiştir.

Vatan ve ulusal birliği tehlikeye düşürecek kırılganlıklara karşı, tedbir almak, Kurtuluş Savaşı ile ilgili en doğru haberleri halka zamanında ve sağlıklı olarak duyurmak Anadolu Ajansı'nın en önemli görevlerinden olmuştur.⁴³¹

Ajans yeni gelişmelerle ilgili olarak halkı sürekli bilgilendirmiştir. Anadolu Ajansı'nın 16 Mart 1920'de İstanbul'un i gali, 11 Nisan 1920'de Meclis-i Mebusan'ın dört ay içinde yeni seçimler sonunda açılması, kayıpla kapanması, konusunda Sivas Kadınlar Cemiyetini de geniş bir şekilde bilgilendirdiği görülmektedir.⁴³²

Anadolu Ajansı, 14 Nisan 1921'de, Ankara'dan, Sivas Kadınlar Cemiyetine çektiği telde, İstanbul'un i galini ve Meclis'teki bazı milletvekillerinin tutuklanması, kurtulabilen mebusların Ankara'da toplanacak olan Meclis-i Fevkalade-i Milliye'ye i tirak etmek üzere gelmekte oldukları, İstanbul'da karşılaşılan çözümler için her türlü girişimlerin yapılması, ayrıca İstanbul basınında bulunduğu bildirilmektedir.⁴³³

Ajans ayrıca *Vatanperverler*, *İstanbul Matbuatı*, ve *al-el-umûm İstanbul tebligatı*, *cebr altındadır*, *Milletin bu tazyikatı daima hatırdanda bulundurması*, *İstanbul'da bulunan bütün vatanperverler ve bütün ricâl-i aliye rica ediyorlar* diyerek, İstanbul'daki basın gözleri önüne sermektedir. Anadolu Ajansı, Tunus'ta İstanbul'un i galine duyulan tepkileri, yapılan mitingleri, İngilizlerin İstanbul'da öKuva-yı Tenkiliye Kumandanlığı adıyla bir memuriyet kurdukları ve

⁴³⁰ Orhan Koloğlu, **Havas-Reuter'den Anadolu Ajansı'na**, Çayda Gazeteciler Derneği Yayınları, Ankara, 1994, s. 48-49. (Anadolu Ajansı'nın ilk yayını için bkz. EK-3)

⁴³¹ *nuur*, **Türk Basın Tarihi**, s.29.

⁴³² Özkaya, **a.g.m.**, s. 895.

⁴³³ **a.g.m.**, s. 895.

imdilik komutanl, ,na Ferit Pa aın,n yak,nlar,ndan Yusuf Rasihın getirildi ini de bildirmektedir.⁴³⁴

Anadolu Ajans,ın,n, 21/22 Nisan 1920de, Sivas Kad,nlar Cemiyetine çekti i bir ba ka telde, tilâf Devletleriınin Türkiyeyi nas,l paylaacaklar, konu edilmektedir. Bu tarihlerde çekilen bir telde de ngilizlerin, stanbulda elleri alt,nda olan hükümet vas,tas,yla Te kilât-, Milliye aleyhine baz, fetvalar ç,karmak üzere zor kulland,klar,, stanbulu i gal edip, padi ah, esir tutup, Damat Ferit Pa aıy, kendi emirlerine soktuklar,ndan, zorla birtak,m fetvalar, ç,kartmalar,n,n ihtimal dahilinde oldu u bildirilmektedir. Amerika kamuoyunun Türkler lehinde bulundu u, Hindistanın Pencap ehrinde büyük bir miting yap,l,p Türk haklar,n,n savunuldu u, Hindistanın Londra ve Newyorka bu konu için heyetler gönderdi i yolundaki haberlerle hem Türkiye hakk,nda bilgi verilmekte hem de halk,n moral gücünün yükseltilmesine çal, ,lmaktad,r.⁴³⁵

Anadolu Ajans, kurulduktan sonra halk askeri ve siyasi olaylar hakk,nda daha sa l,kl, bilgiler almaya ba lam, , Anadoluđaki kurtulu mücadelesine verilen destek artm, t,r. Anadolu Ajans, ulusal ba ,ms,zl,ktan yana tav,r alarak Anadoluınun hakl, sesinin duyurulmas,nda bir propaganda unsuru olarak önemli bir rol oynam, t,r. Bu durum zaman içerisinde tilaf Devletleri ve stanbul Hükümetiınin de dikkatini çekmi tir. stanbul Hükümeti Hakimiyet-i Milliye ile Yeni Gün gazetelerinin yan, s,ra Anadolu Ajans, bültenlerini de takip etmeye ba lam, t,r.

Vatan, ve ulusal birli i tehlikeye dü ürecek k, k,rtmalara kar , tedbir almak, Kurtulu Sava , ile ilgili en do ru haberleri halka zaman,nda ve sa l,kl, olarak duyurman,n yan, s,ra Anadolu Ajans, Anadoluđaki ulusal ba ,ms,zl,k mücadelesi hakk,nda d, kamuoyunu da en do ru ekilde bilgilendirmeyi hedeflemi tir. Ayr,ca d, geli meler, önemli olaylar, Türkiye lehine ve aleyhine yaz,lan yaz,lar, yap,lan propagandalarla ilgili olarak da iç kamuoyu bilgilendirilmi ; kar , propaganda teknikleri de bu a amada ba ar,yla uygulanm, t,r.

⁴³⁴ a.g.m., s. 895.

⁴³⁵ a.g.m., s. 895-896.

Anadolu Ajansı'nın çıkardığı ilk bültenler Fransızca olarak aynı zamanda dünyaya da yayılmıştır.⁴³⁶

Olan biten hakkında net ve anlaşılır bültenler yayınlanarak halk bilgilendirilmiş, İstanbul Hükümetinin, tilaf Devletlerinin Milli Mücadeleyi zayıflatmaya yönelik olumsuz propagandası engellenmeye çalışılmış, psikolojik hareket unsurları devreye sokulmuştur.

Anadolu Ajansı'nın 24 Ocak 1921 tarih ve 48 numaralı bülteni, psikolojik hareket unsurları dikkate alınarak hazırlanmış bültenlere güzel bir örnek teşkil etmektedir. Bu bülten, diğer bültenler gibi, psikolojik hareketin bir parçası niteliindedir. Amaç, bülteni okuyanların zihinlerinde, duygu ve düşünceleri üzerinde etki yapmak, Milli Mücadele hedeflerinin gerçekleştirilmesi yolunda istenen heyecan ve hareketleri yaratmaktır.

24 Ocak 1921 tarih ve 48 numaralı Anadolu Ajansı bülteninde, *Kahraman Bat, Ordumuzun Yunanlılara karşı kazandığı zafer, başkentte olduğu kadar ta rada da Türk ve Müslüman halk arasında görülmemiş bir sevinç, Hristiyanlar ve Müttefikler çevresinde ise üzüntü yaratmıştır* denilerek hem Türk-Müslüman hem Hristiyan-Müttefik grupların Birinci Dünya Savaşı sonrası psikolojik tahlilinin yapıldığı değerlendirme sonuçları kısaca özetlenip halka moral verilmiş; *Yunan Karargahı, yayınladığı gecikmiş bildiri ile gerçek bir hücumun söz konusu olmadığını, sadece keşif hareketi yapıldığını, öne sürerek, büyük önemi Savaşta Yunan birliklerinin olduğu, yenilginin önemini azaltmaya çalışmaktadır. Ayrıca, kayıpların ciddi olmadığını, iddia etmektedir* denilerek Yunan Karargahının yayınladığı bildirinin içerik analizi özetlenmiş, Yunan olumsuz propagandasıyla ilgili bilgi verilmiş; *Yunan birlikleri Eskişehir önünde 36 saat çarpışarak zorunda kalmışlar, büyük kayıplara uğramışlar ve kaçmışlardır. Savaş alanında 12 saat daha kalsalardı, toptan yok edileceklerdi* denilerek istihbari veriye dayalı net ve kısa bir yorum yapılmış; *milliyetçi ordunun genelkurmayına, önceden hazırlanmış bir plan gerektirince, son darbeyi vurmak için düşman birliklerinin Eskişehir önüne kadar ilerlemelerine göz yumulmuştur* denilerek taktik istihbarat verilerinin açıklanması,

⁴³⁶ Orhan Duru, **Amerikan Gizli Belgeleriyle Türkiye'nin Kurtuluş Yılları**, Türkiye Bankası, Kültür Yayınları, İstanbul, 2007, s. 103.

suretiyle dü man propagandasındaki muhtemel Eski ehir önüne kadar ilerleyebilme
bar, s, ö propagandası, do rudan çürütülmü ; Yunanlılar, n yenilgisi, İstanbul'a
götürmek zorunda kaldıkları, çok sayıda yaralıdan bellidir. Bu da Yunan
Genelkurmayı, n, n gecikmi bildirisinin ne kadar yalan oldu unu ortaya koymakta,
denilerek de İstanbul'a ta ,nan çok sayıda Yunanlı asker oldu unun bilindi i
söylenmi , konuya ve duruma hakimiyet vurgulanmı , bu yolla halka güven
verilmi tir.⁴³⁷

Anadolu Ajansı, n, n bu bülteni ajansı, n, propagandaya kar , koyma
tekniklerinden olan çürütme tekni ini bar, yla uyguladı , n, ; istihbari bilgileri açk,
net ve halk, n anlayaca , ekilde vererek, bu tekni in uygulanmasında tekni in
omurgası, n, olu turan inandırı, c, l, k ve güven boyutuna da ne derece önem verdi ini de
göstermektedir.

Anadolu Ajansı, kurulu undan 7 Haziran 1920 y, l, na de in görevini eldeki
olanaklar ölçüsünde yerine getirmi , Matbuat ve Stihbarat Müdüriyeti-
Umumiyesinin kurulmasıyla bu örgüte ba lanmı tır.⁴³⁸

⁴³⁷ a.g.e., s. 103-104. (Anadolu Ajansı, n, n 24 Ocak 1921 tarih ve 48 numaralı bülteni için bkz. EK-4)

⁴³⁸ Öztoprak, **Kurtulu Sava ,ında Türk Basını**, s. 41.

B. NAS HAT HEYETLER ve R AD ENCÜMEN

Açılışından itibaren Büyük Millet Meclisinin en önemli gündem maddelerinden biri, halk, tilaf Devletlerinin ve Osmanlı hükümetinin propagandalarına karşı, uyanık tutmak ve iç güvenliğini sağlamak olmuştur. Tilaf güçlerinin ve Osmanlı hükümetinin Anadolu'da tehlikeli bir şekilde yayılan propagandasıyla birlikte meclisin açılışından önce varolan ve meclisin açılışından sonra da devam eden iç ayaklanmalar meclisin önlem alması gereken kritik bir tablo oluşturmuştur.

Damat Ferit hükümetinin Kuvay-ı Milliye'yi ortadan kaldırmak amacıyla giriştiği kovuşturmaya ve kuvvet göndermeye kadar varan mücadelesine karşılık, Ankara'daki Ulusal Meclis ve onun hükümeti de iç güvenliğini sağlamak, etkinliğini sürdürebilmek için önlemler almaya başlamıştır.⁴³⁹

Alınan ilk önlemlerden biri, ayaklanmalar, önlemeye yönelik olarak atılan bir adım, nasihat heyetlerinin oluşturulmasıdır. Dikkat çekici olan nokta ise oluşturulan ilk nasihat heyetinin atık davranışlar, henüz meclis açılmadan görevlendirilmesidir.

Büyük Millet Meclisinin açılışından on gün önce yani 13 Nisan 1920 tarihinde Düzce'de başlayan isyanın giderek yayılması, gören Mustafa Kemal halkı aydınlatması ve halka nasihat etmesi amacıyla bölgeye bir heyet göndermiştir.⁴⁴⁰ Söz konusu heyetin Ankara'ya gelmesi olan milletvekillerinden oluşturulması, kararlarla, Mustafa Kemal Trabzon'dan seçilen Hüsrev Gerede'yi başkan olarak seçmesi, onun dışında iki Bolu milletvekili İkrü Gülez ve Dr. M. Fuat Umay ile Rize milletvekili Osman Özgen de kurulda görev almalarıdır.⁴⁴¹

Mustafa Kemal'in, karşılaşılan kritik durum karşısında, meclisin açılışını beklemeden derhal bölgeye bir nasihat heyeti göndermesi onun, halka doğru bilgi aktarımının bir an önce denetimli ve sağlıklı bir şekilde sağlanması, noktada propaganda unsurunun kullanılması ne kadar önem verdiğinin açık bir göstergesidir.

⁴³⁹ Turan, **Türk Devrim Tarihi II (Ulusal Direnişen Türkiye Cumhuriyetine)**, s. 170.

⁴⁴⁰ **TBMM Gizli Celse Zabıtları**, Devre I, Cilt I, Ankara, 1980, s. 4.

⁴⁴¹ Turan, **a.g.e.**, s. 173.

Ö ü t Kurulu na (Nasihat Heyeti) verilen ba l,ca görev halk, uyar,p ayd,nlatarak Millet Meclisi ad,na kazanmak ve bölgede ulusal örgütlemeyi sa lamak olmu tur.⁴⁴² Nasihat Heyeti görevlileri kimi zaman can güvenliklerinin tehlikede oldu u bölgelerde propaganda görevlerini yerine getirmek durumunda kalm, lar, Milli Mücadele nin psikolojik hareket sahas,nda kahramanca mücadele vermi lerdir.

Kurul, 21 Nisan 1920 de Ankara dan yola ç,km, , 23 Nisan da Gerede önlerine varm, t,r. Bu s,rada at,lan toplar, Büyük Millet Meclisi nin aç,l, törenine ba layan kurul üyeleri kente biraz daha yakla t,klar,nda yayl,m ate ine tutulmu lard,r. Bu yüzden Gerede den uzakla maya çal, m, lar, ancak pusuya dü ürülerek tutsak al,nm, lard,r. S,rt,ndan yaralanan Hüsrev Gerede ve arkada lar, Gerede ye götürölüp hapsedilmi ler, bir süre sonra da güven alt,nda bulunsunlar diye zincire ba lan,p Dü zce ye yollanm, lard,r. Ö ü t Kurulu üyeleri ancak 26 May,s,ta Dü zce ye girip ayaklanman,n eleba ,lar,ndan Sefer a hükümet kona , önünde ast,ran Çerkez Ethem taraf,ndan kurtar,lm, lard,r.⁴⁴³ Bu gibi olaylar Nasihat Heyeti görevlilerinin ne kadar zor artlar alt,nda çal, t,klar,n, kan,tlamaktad,r.

Matbuat ve stihbarat Genel Müdürlü ü nün 7 Haziran 1920 de kurulmas,ndan önce, meclis çat,s, alt,nda nasihat heyetleriyle birlikte, ir ad ve propaganda faaliyetleriyle ilgilenen bir tak,m olu umlar da mevcuttur.

nk,lab,n ilk günlerinde henüz kanunen kurulmamalar,na ra men birçok lüzumlu te ekküller yap,lm, ve güzelce i ler hale getirilmi tir. Mesela Ankara da Matbuat ve stihbarat dairesinin 6 numaral, kanunla kurulmas,na tekaddüm eden (öncesinde gelmek, öncesinde yer almak) bir te ekkül, Türkiye Büyük Millet Meclisi ne ba l, olarak Samsun Mebusu merhum Diyarbak,rl, Kaz,m Pa a n,n emri alt,nda i lemi ve bu te ekkülün memleketin lüzumlu taraflar,nda ve hatta baz, Avrupa merkezlerinde bile te kilat, bulunmu tur. Te ekkülün, o dönem Kurmay

⁴⁴² a.g.e., s. 174.

⁴⁴³ a.g.e., s. 174.

Binbaşı, olan Muzaffer Ergüder tarafından idare edilen istihbarat birimleri ve propaganda komisyonları, pek büyük bir faaliyet göstermiş ve esaslı faydalar temin edilmiştir.⁴⁴⁴

Genel Müdürlük kurulmadan önce mecliste faaliyet gösteren bu teşekküllerin adı Encümenidir. Değerli yerlerde üyeleri olan bu encümenin üyeleri propaganda ve istihbarat birimiyle meşguldür. Bu teşekküllerin üyeleri istihbarat dairesinde iç ve dış propaganda faaliyetlerini yürütmüşlerdir.⁴⁴⁵

Fakat görüldüğü gibi Matbuat ve İstihbarat Müdüriyeti-i Umumiyesinin kuruluşu öncesinde bu teşekküllerin propaganda faaliyetlerini organize eden teşekküller olsa da, kanunla düzenlenmiş bir teklif henüz söz konusu değildir.

Bu teşekküllerin oluşturulması, Özet Kurulları (Nasihat Heyetleri) oluşturulup halkı aydınlatma amacıyla görevlendirilmelerini takiben atılmış en somut adımlardan biridir.

Meclisin 27 Nisan 1920 tarihli oturumunda Bursa Mebusu Seyyid Servet Efendi, bu teşekküllerin propaganda faaliyetlerini organize edecek bir teşekkülün oluşturulması için önerisini meclise sunmuştur.

Seyyid Servet Efendi bu önergede bu teşekküllerin (aydınlatma, yol gösterme) insanlık hayatının en önemli mutluluk etmenlerinden biri olduğunu belirtmiştir. Dümanlar, görünüşte haklar, savunucu görünüşte, gerçekte ise yalanlar uydurup yayarak gerçekleri saptırmakta, çalkantılar, salımlamak amacıyla propaganda adıyla örgütler kurmakta, bu örgütleri maddi ve manevi çok büyük özverilerde bulunarak yaygın desteklemekte ve bu yolla bütün insanlık dünyasını kandırıp aldatmakta oldukları, da eklemektedir.

Seyyid Servet Efendiye göre karışık, karışık, kalınan üzüntü verici durum da dümanlar tarafından kullanılan propaganda aracılığıyla gerçekleştirilmektedir. Bu sebeple, aleyhte kullanılan silaha karşı, aynen, silahla karşılamak gerektirir.

Seyyid Servet Efendi ayrıca uygun ve hukuki şekilde bütün gerçekleri yaygın,

⁴⁴⁴ Server R. Skit, **Türkiyede Matbuat Daireleri ve Politikaları**, Ba ve kalet Basın ve Yayın Umum Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 1943, s. 218.

⁴⁴⁵ Nurettin Güz, **Türkiyede Basın-ktidarlı kileri (1920-1927)**, Turhan Kitabevi, 2. Basın, Ankara, 2008, s. 105.

insanlara yol göstermenin ve kamuoyunu aydınlatmanın öneminin de net olarak bilinmesinden yola çıkarak, Büyük Millet Meclisinin kurucu üyeleri arasında bir değerlendirilme komisyonunun kurulması, bu komisyonun ülke sathında yayılması önermiştir.⁴⁴⁶

Servet Efendi 27 Nisan 1920 tarihinde Büyük Millet Meclisinde önermesini açklayan bir de konuşma yapmıştır. Bu konuşmada Batılıların psikolojik etkileme hizmetlerini örgütlemiş olduklarından İngilizlerin özel bir bakanlık kurup bu bakanlık örtülü olarak 195 milyon lira vermiş olduklarından bahsetmiştir. Ona göre bu tip psikolojik etkileme hizmetleri ve faaliyetlerinin önemi iyi değerlendirilmeli, sorunlar iyi incelenerek bu yönde gereken örgütlenme yapılmalıdır.

Servet Efendi bu noktada padişahın iktidarı için yönelik bir de yol haritası vermektedir.

Bu yol haritasına göre birincisi, düman propagandasının etkili olduğu, halkın kandırıldığı, ve bozgunculuk yapılan yerlerde yandaşların psikolojik durumları güçlendirilmelidir. Bunun için, kurulacak padişahın belirleyeceği önlemlerle, gerekirse Meclisten alınacak kararlar doğrultusunda bu yerlerin ileri gelenleri, yöneticileri, hocaları, aydınları, Ankara'ya getirilerek padişahın Vekâletinin yetkili heyetlerince tam olarak temsil edilmelidirler ya da uygun görülen yerlere heyetler gönderilerek oralarda yandaşların psikolojik durumlarının güçlendirilmesi gerekmektedir.

İkincisi, herhangi bir psikolojik desteğe ihtiyaç olmayan yerlerde de asker, polis ve jandarma ile alakalı ve kabullenilmesi gereken yol göstericilik ve aydınlatma görevleri yerine getirilmeli, kalpler güçlendirilmeli, ufacık bir propaganda mikrobuna dahi izin verilmemeli, halk mücadele ederken halkın kafasında üpheler oluşmamalıdır.

Üçüncüsü, esaret altında olmayan yerlerde de yerel idareler açmak suretiyle bu yerlerin ileri gelenleri, yöneticileri ve halkı aydınlatılmalıdır.

⁴⁴⁶ TBMM ZC, D.I., C.I., s. 94-96. (Servet Efendi'nin meclise sunduğu önerge için bkz. EK-5A)

eyh Servet Efendi bu görüşlerini Genel Kurul'a sunarak kurulacak olan örgütün uygun bulunursa bu şekilde kurulmasını önermiştir.⁴⁴⁷

eyh Servet Efendi'nin önergesi Meclis'te aynı gün yani 27 Nisan 1920'de kabul edilmiştir.⁴⁴⁸ Önerge kabul edildikten sonra Erad Encümeni kurulması, çalınmaların önlenmesi, Ulusal hareketin görüşlerinin kitlelere doğru anlatılması, amaçlayan Erad Encümeni 11 Mayıs 1920'de kurulmuştur.⁴⁴⁹

Erad Encümeni'nin ilk başkan, zmir mebusu Yunus Nadi'dir. Encümenin ilk mazbata muharriri Trabzon mebusu Ali Ökrü Bey, ilk kâtabi ise Bursa mebusu Muhiddin Baha Bey'dir.⁴⁵⁰

Meclisin Erad Encümeni üyeleri gerektiğinde yurdun çeşitli yerlerine gönderilerek, halka Kurtuluş Savaşı'nın amacı ve gerekliliği hakkında bilgi verilmiştir. Bu üyelerin tek işlevi istihbarat olmayıp, aynı zamanda iç ve dış propaganda ile de meşgul olunmuştur.⁴⁵¹

Erad Encümeni sadece cephe gerisindeki halkı bilgilendirmekle kalmamış, cephelelerde savaşan askerleri de aydınlatmak ve maneviyatlarını yükseltmek amacıyla çalınmaların önlenmesi, askerlere moral vermiştir.⁴⁵²

Faaliyetleri açısından değerlendirildiğinde gerek Nasihat Heyetleri ve gerekse Erad Encümeni üzerlerine düşen görevi yapmaya çalışmışlardır fakat propaganda ve istihbarat faaliyetlerinin yürütülmesi noktasında kurumsallaşmaya gidilmesi, faaliyetlerin kurumsal çerçevede daha planlı programlı bir şekilde geliştirilmesi de ortaya çıkmıştır. Bu anlamda, daha etkili bir teşkilatlanmaya gidilerek Matbuat ve istihbarat Müdürlüğü-i Umumiyesi'nin kuruluş sürecine girilmiştir.

⁴⁴⁷ TBMM ZC, D.I., C.I., s. 94-96. (Servet Efendi'nin meclise sunmuş olduğu önergeyi açıklar mahiyette mecliste yapmış olduğu konuşma metni için bkz. EK-5B)

⁴⁴⁸ TBMM ZC, D.I., C.I., s. 94-96.

⁴⁴⁹ Damar Arkoğlu, **Hatıralarım**, Tan Gazetesi Matbaası, İstanbul, 1961, s. 96.

⁴⁵⁰ TBMM ZC, D.I., C.I., s. 322.

⁴⁵¹ Fethi Karde, **Başın Yayın Genel Müdürlüğü, 60 Yılı'nın Hikayesi**, Başın Yayın Genel Müdürlüğü Yayını, Ankara 1980, s. 15.

⁴⁵² TBMM ZC., D.I., C.II., s. 563.

C. MATBUAT ve İSTİHBARAT MÜDÜR YETKİLERİNİN GENEL KURULUŞU ve AMAÇLARI

İr ad Encümeni propaganda sahasında üzerine düşen görevi zor şartlar altında ve özenle yerine getirirken, Meclis'te bu çalışmaların yeterli olmadığı ve geliştirilmesi gerektiği yönünde görüşler de ortaya atılmıştır.

İr ad Encümeni Reisi Yunus Nadi Bey sadece ir adın yeterli olmadığı, matbuat ve istihbaratın desteği ile hem yurt içinde hem de yurtdışında Milli Mücadele aleyhindeki propagandayı önlemek gerektiğini halkın da aynı noktada birleşmesinin bir zorunluluk olduğunu söylemiştir.⁴⁵³

Çorum Milletvekili Sadık Bey, Amasya Milletvekili Hamdi Bey ve Karahisar Sahib milletvekili Mehmet Ökrü Bey de 3 Mayıs 1920'de TBMM'de istihbarat konusunu gündeme getirmişlerdir. 19 Mayıs 1920'de ise Saruhan Milletvekili Mustafa Necati Bey'in TBMM Başkanlığına sunduğu "Matbuat ve istihbarat Müdüriyet-i Umumiyesi teklifine dair teklif"i ele almıştır.⁴⁵⁴

Mustafa Necati Bey'in ir adet ve istihbarat Teşkilatının yapısıyla ilgili olarak sunduğu teklif şöyledir:

- 1- ir adet ve istihbarat Nezareti veya Müdüriyet-i Umumiyesinin oluşturulması için lazımlı gelen terakkیاتın bir kişinin idaresine bırakılması.
- 2- Her vilayet halkının durumuna ve halkın ruh haline göre propaganda programlarının yapılması, hazırlanması.
- 3- Kuvay-ı Milliye Gazetelerinin bir program dahilinde yayımlanması ve gazetelerin en ucra köylere kadar gönderilmesi.
- 4- Kurulacak olan bu Müdüriyet-i Umumiyeye oldukça ciddi bir para tahsisi yapılması.
- 5- ir ad Encümeninin bu Müdüriyet-i Umumiyeyi daima kontrol altında tutması ve meselenin hemen Milli Mücadelemizde derhal müzakeresiyle lazımlı olan teklifin icrasına talep ve temenni ederim efendim.⁴⁵⁵

⁴⁵³ TBMM ZC., D.İ., C.İ., s. 136.

⁴⁵⁴ Korkmaz Alemdar, **İleti İm ve Tarih**, Ümit Yayıncılık, Ankara, 2001, s. 104.

⁴⁵⁵ TBMM. ZC., C.1, (19.05.1336), .18, celse. 2, s. 353, 355.

Mustafa Necati Bey bu teklifin gerekçesinde kalplerin fethedilmesi için silahtan önce sözün lazımlı geldiğini, istahbarat ve iradatın da Kuvay, Milliye'nin temeli olduğunu belirtmiştir. Kuvay, Milliye gazetelerinin programları, bir şekilde yayınlanmasını, ve gazetelerin en ucra köşelere kadar ulaşılmasını, da isteyen Mustafa Necati Bey'in teklifinin görüşülmesi, aynı konuda r ad Encümeni'nin de hazırlanması, oldu u gerekçesiyle daha sonraya bırakılmıştır.⁴⁵⁶

Saruhan milletvekili Mustafa Necati daha sonra konuyla ilgili bir yasa tasarı, hazırlanmış ve bu yasa tasarı,na Yunus Nadi'nin başkanlığı, nı yaptı, r ad Encümeni bir gerekçe yazmış, tır.⁴⁵⁷

r ad Encümeni'nin yazdığı, , bu gerekçede millî menafimiz savunulması, konusunda silâh kadar siyaset ve fikir tekilât, nı da önemli oldu u fakat bunun öteden beri ihmal edilmiş oldu u, Avrupa'nın en küçük devletlerinin bile bu tip siyasi ve fikri tekilatlara sahip bulundu u, Bulgaristan ve Yunanistan'nın bu konuda en ileri gitmiş devletlerden oldu u tespitleri yapılmış, tır.

Gerekçeye göre, kurulması, bir ihtiyaç olarak görülen Matbuat ve istihbarat Müdüriyet-i Umumiyesi'nin iki büyük hedefi olmalıdır:

Bu hedeflerden biri, d, dünyaya milletin yaptı, , i leri, verdi i mücadeleyi, isteklerini anlatmak ve davanın me ruiyetini ispata çalışmak; di eri de ülke içerisinde milletin fikir ve dü üncelerini ortak noktada birle tirmek, halkı, devamlı, surette bilgilendirmek ve aydınlatmaktır.

Gerekçede ayrıca, alelade bir matbuat te kilat,ndan ziyade canlı ve etkili bir te kilat, n dü ünülmekte oldu u, te kilat, n do rudan do ruya cra Heyeti Riyasetine bağlı olması, nı uygun olacağı, iç ve d, geli melerin yakından takip edilece i, Türkslâm dünyasının, ilgilendiren meselelere dair herkes tarafından kolayca anlaşılabilen tarzda risaleler yayınlanacağı, te kilat, n kadrosunun imdilik dar olsa da zamanla geliştirilece i vurgulanmaktadır.

⁴⁵⁶ Tekeli, **Atatürk ve Anadolu Ajansı**, s. 55-56.

⁴⁵⁷ Öztoprak, **Kurtulu Sava ,ında Türk Basını**, s. 42.

r ad Encümenin bu gerekçesinde eleman kalitesine de değinilmekte, te kilatın çekirdeğini oluşturacak eldeki elemanların ilerinde mahir ve ehil (mühassas) elemanlar olduğu ve te kilatın geliştirilmesi sürecinde de yine aynı nitelikte elemanlarla te kilatın takviye edileceği bildirilmektedir.

Gerekçede son olarak, müdüriyet-i umumiyenin ayrıca Reisine bağlanması, gerek encümen, gerekse de ayrıca Heyetince uygun görülmesi olduğu belirtilmektedir.⁴⁵⁸

r ad Encümenin yazdığı, bu gerekçeyi de göz önünde bulundurmak suretiyle milletvekilleri konuyla ilgili fikirlerini mecliste beyan etmeye başlamışlar ve bazı milletvekilleri kanun teklifine karşı çıkmışlardır.

Görüşmeler sırasında başbakanlık koltuğunda oturan Mustafa Kemal ile bazı milletvekilleri ise kanun teklifinin söz konusu genel müdürlüğün yanı sıra Anadolu Ajansı'nın da görevlerine bir düzenleme getireceği gerekçesiyle teklife sıcak bakmışlardır. Bu konudaki tartışmalarla beraber Matbuat ve Stihbarat Müdüriyet-i Umumiyesi Teşkiline Dair Kanun 7 Haziran 1920'de kabul edilmiştir.⁴⁵⁹

Bu kanunla, iç ve dış yayınlarla ilgili işler, halk uyarma, aydınlatma ve stihbarat işlerini yapma görevi ayrıca Riyasetine (Başbakanlık) bağlı olan Matbuat ve Stihbarat Müdüriyet-i Umumiyesine verilmiştir. Kanuna göre müdüriyet Bakanlar Kurulunun bütün olanaklarından yararlanacaktır. Müdüriyetin yaptığı tüm harcamalar Başbakanın onayı ile Genel Müdür tarafından yapılacaktır.⁴⁶⁰

Anadolu Ajansı, da Matbuat ve Stihbarat Müdüriyet-i Umumiyesi aracılığıyla yürütmeye başlanmıştır.⁴⁶¹ Kanunda belirtilen görevleriyle birlikte müdürlük,

⁴⁵⁸ TBMM ZC., Cilt II, :25, celse:6, (7.6.1336), s. 114-115. (Yunus Nadi'nin başbakanlık yapması, r ad Encümenin gerekçesi için bkz. EK-6)

⁴⁵⁹ Alemdar, a.g.e., s. 104.

⁴⁶⁰ Server R. skit, **Türkiyede Matbuat Rejimleri**, Matbuat Umum Müdürlüğü Neşriyatı, Ülkü Matbaası, İstanbul, 1939, s. 221-222. (Matbuat ve Stihbarat Müdüriyet-i Umumiyesinin teşkiline dair kanun metni için bkz. EK-7)

⁴⁶¹ skit, **Türkiyede Matbuat idareleri ve Politikaları**, s. 226.

Hakimiyet-i Milliye gazetesini de denetlemi,⁴⁶² Ankara'da yayınlanmakta olan Hakimiyet-i Milliye ile Yenigün gazetelerine de yardımcı bulunmuştur.⁴⁶³

Matbuat ve istihbarat Müdüriyeti Umumiyesinin görevlerini yerine getirebilmesi için belirli bir kadro ve bütçesi bulunacaktır. Bu kadro ve bütçenin kullanılması, ayrıca Riyasetinin onayı ile olabilecektir. Bu suretle, yeni kurulan Matbuat ve istihbarat Müdüriyeti Umumiyesi yalnız basınılarının başlıca olduğu örgüt olmakla kalmamış, dış ve iç yayınlar, uyarılar, istihbarat ve propaganda gibi son derece önemli işleri de yükümlenen bir merci durumuna gelmiştir.⁴⁶⁴

İlk hamlede pek çok işleri başaran Matbuat ve istihbarat Müdüriyeti Umumiyesi güzel istihbarat yapmış ve çok güzel çalışmalarını, darenin ne riyat, meyanda Yunan işgali sahasındaki mezalimi tespit eden Türkçe ve Fransızca eserler vardır. Matbuatın ilk senelerdeki mesaisi mücadelenin icapları ile paralel olarak yürümüştü ve çok faydalı olmuştur,⁴⁶⁵ dış propagandaya da gereken önem verilmiştir.⁴⁶⁶

Matbuat ve istihbarat Müdüriyeti Umumiyesi üstlenmiş olduğu görevleri yerine getirmek için, Anadolu Ajansı'nı da kendisine başlanmasıyla yararlanarak, halk kitlelerini günlük olaylardan haberdar etmek ve Türk Ulusu'nun büyük davasını, dışarıda savunmak üzere, dış ülkelerin siyasi ve fikri örgütleriyle ilişkiler kurmak amacıyla böyle bir yol izlemiştir:

- İstanbul, Zonguldak, Trabzon, Antalya, Kars, Adana ve Zmit'te birer istihbarat bürosu kurmak, bunlar aracılığıyla alınan haberleri ve askeri telsiz istasyonları, sayesinde Avrupa telsiz istasyonlarından elde edilen dış haberleri ve yayınları, günü gününe belirli zamanlarda bir yandan ülkenin her yanına telgraflar çekerek, bir yandan da bunları, başlıca en büyük kentlerden en küçük yerleşim yerlerine kadar yaymak,

⁴⁶² a.g.e., s. 226.

⁴⁶³ Öztoprak, **Kurtuluş Savaşı'nda Türk Basını**, s. 32.

⁴⁶⁴ a.g.e., s. 43.

⁴⁶⁵ Öztoprak, **Türkiye'de Matbuat Rejimleri**, s. 222-223.

⁴⁶⁶ a.g.e., s. 227.

-Gazetelerin geli mesine yard,m etmek, olanak bulundukça Londra, Paris, Berlin, Viyana, Cenevre gibi ba l,ca Avrupa merkezleriyle Amerika'da temsilcilikler kurmakí

Ulusal Direni in haklar,n sa layacak yay,nlar, kitaplar, bro ürler, belgeler ve haberler, parlamento ve bas,n çevrelerine yukar,daki kanallar sayesinde ula t,r,lm, t,r.⁴⁶⁷

Bunun yan,nda Anadolu gazetelerinin kâ ,t, harf ve ba ka gereksinmelerinin sa lanmas, için de yard,mc, olunmaya çal, ,lm, t,r. Görülüyor ki istihbarat i i, içeride istihbarat ubeleri ve d, ar,da temsilcilikler arac,l, , ile; yöneltme i i ise, Anadolu Ajans,, Hakimiyet-i Milliye ve öteki gazeteler, bro ürler, kitaplarla yap,lm, t,r.⁴⁶⁸

Milli Mücadele'de, haber alma, da ,tma, istihbarat ubeleri kurmada geni bir çal, ma mevcuttur. Her yerde istihbarat ubeleri aç,lm, t,r. Matbuat ve stihbarat Müdüriyet-i Umumiyesi de kendisinden istenen bilgileri, istenen yerlere iletmeye çal, m, t,r. Bu konuda kendisine pek çok ba vurular olmu tur. Örne in 1. S,k,yönetim Mahkemesi, Matbuat Genel Müdürlü üne 26 Aral,k 1920'de ba vurmu ve 1919'a ait Tasvir-i Efkâr'ın nüshalar,n,n kendilerine ula t,r,lm,as,n, istemi tir.

stihbarat subaylar,na da Ulusal Ba ,ms,zl,k Sava , boyunca çok i dü mü tür. Bas,n ile ilgili bilgilerin, ajans haberlerinin zaman,nda ö renilip Ankara'ya ve di er yerlere ula t,r,lm,as,nda istihbarat subaylar, etkili olmu lard,r. nebolu'daki istihbarat subay, evki Bey, Erkân-, Harbiye Ba kanl, ,ndaki Fevzi Bey'e, 19 Ekim 1920 tarihli ifresine kar,l,k olarak çekti i telde, Ziyat Bey taraf,ndan gönderilen gazetelerin nebolu'da bir bir aç,l,p sar,ld, ,n,, postanelere gönderildi ini aç,klamaktad,r.

Bas,n ile ilgili bilgiler ve haberler Anadolu'ya, daha çok Ere li ve Zonguldak yoluyla ula r,lmakta fakat bu da baz, gecikmelere neden olmaktadır. Bunun önlenmesi için 24 Kas,m 1920'de, nebolu stihbarat Subay, evki Bey'e, Erkan-,

⁴⁶⁷ Öztoprak, **Kurtulu Sava ,nda Türk Bas,n,** s. 43-44.

⁴⁶⁸ a.g.e., s. 44.

Harbiye Bakanl ından yazılan yazıda, haber iletiminin yine eskisi gibi, nebulu üzerinden yapılması, ancak ola anüstü hallerde Matbuat ve istihbarat Müdüriyeti emrindeki Ragıp Bey aracılığıyla Zonguldak üzerinden yapılması, dü ünülmü tür. Ayrıca, Ajans ve gazeteler gibi zabıta ceridelerinin de gönderilmesine çalışılacağı, ancak bunların çok az gönderilebileceği, oradaki basın matbaalarından yararlanılması, İleri Gazetesinin Meclis Zabıtlarının, basıldığı da, tın, önlenildiği bildirilmekte, nebulu'dan gönderilen Ankara gazetelerinin birer sayıları, İstanbul gazetelerine de yollanması istenmektedir.

Görüldüğü üzere, haber dağıtım yolunda bir dizi tedbirler alınmıştır. Artık, Anadolu eskisi gibi habersiz kalmamaktadır. Bu konudaki yaklaşımlar da yok denecek derecede azalmıştır. nebulu'dan, İstanbul gazetelerine Ankara gazetelerinden birer sayı gönderilmesi ile İstanbul basını ile Anadolu basını arasında bir bağ kurulmuş olmaktadır ve İstanbul basını da Anadolu olaylarını örenebilmektedir.⁴⁶⁹

Gazeteler ve gazetecilerle istihbarat subayı ilgilenmiş ve bu işlerle ilgili paralar gerekli görüldükçe Ankara tarafından ödenmiştir. Gereksiz harcamalar olduğu takdirde istihbarat subayı uyarılmaktadır. Örneğin, Fransızların Journal gazetesinin muhabirine gereksiz yere üçbinbe yüz kuruş ödenmiştir. nebulu istihbarat subayı, evki, 28 Kasım 1920'de Erkân-ı Harbiye Umumiye Bakanl ına çektiği telde, Journal gazetesi muhabirini İstanbul'a yolladığını, ancak adamın vapurda üçbinbe yüz kuruşluk yemek yediğini, ömüsrat, Ankara Hükümeti verecektirö diye şırsar ettiğini ve vapur kaptanı bu yüzden kendisini dı arıya çıkarmaya kalktığını, bundan bu parayı kendisinin ödediğini belirtir. Ancak, istihbarat subayı, ödenen parayı istediğinde kendisine, bu şahsın Anadolu'ya hükümetinin emriyle gelmediği bildirilmiş ; kendisine de bu parayı ödemek için kimden emir alındığını ve niçin ödediği sorulmuştur. Ayrıca, istihbarat subayının görevinin ne olduğu da kendisine açıklanmıştır. Herhangi bir husus hakkında dikkat çekecek bir olay ortaya çıktığında, istihbarat subayı olarak öbizi haberdar etmeniz vazife olabilirse de vazife-i istihbariye ve irtibatıye haricindeki işlerle uğraşmamak gerekirö denmiştir.

⁴⁶⁹ Özkaya, a.g.m., s. 901.

1920 y,l,n,n sonlar,nda art,k Anadolu bas,n, güçlenmi , haber alma te kilatlar, geli mi , hemen her yerde istihbarat ubeleri kurulmu , istihbarat subaylar, görevlerini eksiksiz olarak yerine getirmek için canla ba la çal, maya ba lam, lard,r. Art,k Anadolu kamuoyu habersiz kalmaz olmu tur. Bütün bu i lerde Mustafa Kemal Pa a n,n çal, ma ve çabalar,n,n, isteklendirme ve yönlendirmelerinin büyük katk,lar, olmu tur.⁴⁷⁰

Halk,n bilinçlendirilmesine ve olan biten hakk,nda bilgi sahibi olmas,na Milli Mücadele süresince özen gösterilirken Matbuat ve stihbarat Müdüriyet-i Umumiyesi bu süreçte ba rol oynam, t,r.

17 Te rin-i Sani 1336 (17 Kas,m 1920) tarihli kararnameden anla ,ld, ,na göre Anadolu halk, mevcut durum ve dü manlar,n maksatlar,yla ilgili ayd,nlanmaya ve bilgilenmeye muhtaç bir durumdad,r. Bunun üzerine en küçük memurlar,n dahi milli davay, anlatmak için köylere kadar gönderilmeleri 379 numaral, bu kararname ile karara ba lanm, t,r. Bu memurlar,n halka anlatacaklar, konular haftal,k olarak Matbuat ve stihbarat Müdüriyet-i Umumiyesince bütün bakanl,klara bildirilecektir. Ayr,ca müdüriyet halka anlat,lacak konular, köylerde, anla ,lacak basitlikte yay,nlayacak, yaz,lar ve beyannameler bast,r,lacakt,r.⁴⁷¹ Bu noktada ülke sath,nda tüm memurlardan propaganda alan,nda faydalanma yoluna gidildi i görülmektedir. Tek amaç halk, tehlikeler ve tehditler kar ,s,nda uyan,k tutmak ve ayd,nlatmakt,r.

Halk, ayd,nlatmak amac,yla, Matbuat ve stihbarat Müdüriyet-i Umumiyesi taraf,ndan yurdun çe itli bölgelerine heyetler gönderilmekle birlikte müdüriyet bilimsel ara t,rma amaçl, heyetler de olu turarak bu tip çal, malar için de ek tahsisatlar ay,r,m, t,r. 17 Te rin-i Sani 1336 (17 Kas,m 1920) tarihli bir belgede, Do u'da bilimsel ara t,rma yapmak üzere gidecek olan heyete tahsis edilecek 7075 liran,n müdüriyetin geçici bütçesine eklenmesi mevzubahistir.⁴⁷² Belge içeri inde,

⁴⁷⁰ a.g.m., s. 902.

⁴⁷¹ B.C.A., Dosya 38-10, Fon Kodu: 30.18.1.1., Yer No: 1.20.16. (Anadolu halk,n, ülkenin kurtulu u için uyandı,rılmak ve ayd,nlatmak için memurlardan yararlan,lmaz, ve Matbuat ve stihbarat Müdüriyet-i Umumiyesince köylere kadar ula ,larak yaz,lar ve beyannameler bast,r,lmas, ile ilgili kararname için bkz. EK-8.)

⁴⁷² B.C.A., Say,: 355, Fon Kodu: 30.18.1.1., Yer No: 1.19.12. (Do u'da ilmi incelemelerde bulunmak üzere gönderilecek heyetin ödenekleri için Matbuat ve stihbarat Umum Müdürlü ü Bütçesi'ne ek ödenek konulmas, ile ilgili belge için bkz. EK-9.)

neden Do u'da bir ara t,rma yap,ld, ,, bahsi geçen bilimsel ara t,rman,n nas,l bir içeri e sahip oldu uyla ilgili bilgi yer almamaktad,r.

Propaganda uygulamalar,nda uygun araç ve gereçlerin kullan,lmaz,n,n öneminin fark,nda olan Matbuat ve stihbarat Müdüriyet-i Umumiyesi, kurulu undan itibaren ileti imin daha sa l,kl, ve h,zl, olmas, yolunda da hamleler yapm, bir te kilatt,r. 17 Te rin-i Sani 1336 (17 Kas,m 1920) tarihli belge de bunu do rulamaktad,r. Ankara'dan Berlin, Paris ve Moskova'ya telsiz telgrafla ileti imi sa layabilecek kuvvetli bir telgraf merkezinin Matbuat ve stihbarat Müdüriyet-i Umumiyesi taraf,ndan Ankara'ya kurulmas, için bteye 50 bin lira eklenmesiyle ek bte kullan,lmaz, söz konusu olmu tur.⁴⁷³ Bu noktada müdüriyetin, ileti im araçlar,n,n imkan ve kabiliyetinin propagandaya pozitif etkisinin bilincinde oldu u görülmektedir. Sa l,kl, propagandan,n önündeki önemli teknik engellerden biri, Ankara'ya kuvvetli bir telgraf merkezi kurularak ortadan kald,r,lmak istenmektedir.

⁴⁷³ B.C.A., Say,: 358, Fon Kodu: 30.18.1.1., Yer No: 1.19.15. (Ankara'da kuvvetli bir telsiz telgraf merkezi kurulmas, için Matbuat ve stihbarat Müdüriyeti'nin o y,lki btesine 50 000 lira ilave edilmesi ile ilgili belge için bkz. EK-10.)

D. M LL MÜCADELEDE MATBUAT VE ST HBARAT MÜDÜR YET- UMUM YES GENEL MÜDÜRLER

Matbuat ve stihbarat Müdüriyet-i Umumiyesi'nin kurumsal kabiliyet ve performans,n,n geli tirilmesinde, müdüriyetin faaliyetlerinde ku kusuz genel müdürlerin önemli katk,lar, olmu tur. Bu yüzden müdüriyetin Milli Mücadeleöye katk,s, irdelenirken genel müdürlerin e ilim ve yeteneklerini, icraatlar,n, de erlendirmeye almakta fayda vard,r.

7 Haziran 1920 tarihinde benimsenen 6 nođlu yasa ile kurulmu olan Matbuat ve stihbarat Müdüriyet-i Umumiyesi⁴⁷⁴ genel müdürlü üne kanun ç,kt,ktan hemen sonra Hamdullah Suphi (Tanr,över) tayin edilmi tir.⁴⁷⁵

Osmanl, naz,rlar,ndan Abdüllatif Suphi Pa a'n, n o lu ve 1886 stanbul do umlu olan Hamdullah Suphi, 1908 nk,lâb,ndan sonra gazete ve mecmualarda ne retti i iir ve makalelerle ve bilhassa Türk milliyet duygular,n, alevlendiren güzel ve ate li hitabe ve konferanslar, ile tan,nm, bir fikir adam,d,r.⁴⁷⁶

Hamdullah Suphi'nin 1918de Berlinödeki Türk Kulübünde yapt, , konu malar güçlü hitabetine örnek olarak verilebilir.

Suphi o tarihte Berlin Türk Kulübü Ba kan,d,r.⁴⁷⁷ TKF merkez komitesi üyesi Hilmio lu Hakk, da Berlinödeki Türk Kulübünde yap,lan toplant,lardan birinden bahsederken, Hamdullah Suphiöyi *kuvvetli bir çeneye sahip bir nasyonalist* olarak tan,m,am, t,r.⁴⁷⁸ Hamdullah Suphi'nin konu ma yapt, , bu toplant,da dinleyiciler o kadar heyecanlanm, t,r ki süngüler mavzerlere tak,lm, , bellerden sarkan el bombalar, sanki çocuk oyunca ,ym, gibi öteye beriye savrilmaya ba lam, t,r.⁴⁷⁹

⁴⁷⁴ Öztoprak, **Kurtulu Sava ,nda Türk Bas,n,** s. 42.

⁴⁷⁵ Turgut Er, **Türkiyede Bas,n Yay,n ve Tan,tma,** Ba bakanl,k Bas,n Yay,n ve Enformasyon Genel Müdürlü ü Yay,nlar,, Ankara, 2003, s. 50.

⁴⁷⁶ skit, **Türkiyede Matbuat dareleri ve Politikalar,,** s. 219.

⁴⁷⁷ Emel Akal, **Milli Mücadele'nin Ba lang,c,nda Mustafa Kemal ttihat Terakki ve Bol evizm,** Türkiye Sosyal Tarih Ara tırma Vakf, (TÜSTAV) Yay,nlar,, Sunar Matbaac,l,k, stanbul, 2006, s. 76.

⁴⁷⁸ a.g.e., s. 77.

⁴⁷⁹ a.g.e., s. 77.

Ünlü Türkçü ve tthatç, Hamdullah Suphi'nin zmir'ın i gali üzerine Sultanahmet'teki mitingde yapt, , ve *Ey ehit analar,, mazlum karde ler; í bizim için en büyük dü man Rusya de ildir. Bizim için en büyük dü man Yunanistan'd,rí Yunanl,larø, istemiyoruz!*⁴⁸⁰ diyerek halka seslendi i konu ma da onun etkili hitabetinin örneklerinden biridir.

Onun güçlü hitabetine bir ba ka örnek Meclis-i Mebusan'ın 22 Ocak 1920 tarihli gizli oturumunda, Mustafa Kemal Pa a'dan gelen Misak-, Millî metninin okunu u üzerine yapt, , konu mad,r. Milli Mücadele'nin amac,n, ve program,n, belirleyen Misak-, Milli metninin esaslar, Mustafa Kemal Pa a taraf,ndan haz,rılanm, , son Osmanl, Meclis-i Mebusan, taraf,ndan karar halinde ilan edilmek üzere stanbul'a gönderilmi tir. Bu metin Meclis-i Mebusan'ın 22 Ocak 1920 tarihli gizli oturumunda ilk defa okunmu 28 Ocak 1920 günkü gizli oturumunda bir beyanname halinde tespit ve kabul olunmu , daha sonra 17 ubat 1920 günkü oturumda ise yabanc, parlamentolara ve bas,na bildirilmesi karar, al,nm, t,r.⁴⁸¹

Hamdullah Suphi Mustafa Kemal Pa a'dan gelen Misak-, Milli metninin okunu u üzerine Meclis-i Mebusan'ın 22 Ocak 1920 tarihli gizli oturumunda yapt, , konu mada *biz kimiz* diye sormakta, *buhran ve felaket günlerinde vatani vazife deruhte edenler en evvel kendi kuvvetlerini tan,mak, onlar, toplamak ve tanzim etmek mecburiyetindedir* demektedir. Suphi bu konu mas,nda Türk Milletinin esareti kesinlikle kabul etmedi ini ve etmeyece ini, meclisin her eyden önce kabul ve ilan etmesi gereken karar,n Anadolu'da, vatan müdafaas, için ortaya ç,km, olan Kuvay, Milliyeyi tan,mak, milli hareketi tasvip etmek oldu unu belirtmi tir.⁴⁸²

Türk milletinin uyan, tarihinde Hamdullah Suphi'nin hususi ve erefli bir yeri vard,r. İlk kurulu undan beri stanbul Türk Oca ,nda çal, m, , memleketin her

⁴⁸⁰ **a.g.e.**, s. 116.

⁴⁸¹ Merkez Ara t,rma Ekibi ATAM, *ø stanbul Meclis-i Mebusan,ın,n Gizli Oturumunda Hamdullah Suphi Tanr,över'ın Bir Konu mas,ö, Atatürk Ara t,rma Merkezi Dergisi*, Say, 3, Cilt: I, Temmuz 1985, s. 977.

⁴⁸² **a.g.m.**, s. 977-979. (Hamdullah Suphi'nin Meclis-i Mebusan'ın 22 Ocak 1920 tarihli gizli oturumunda yapm, oldu u konu man,n metni için bkz. EK-11.)

taraf,nda Türk Ocaklar,n,n aç,lm,as,nda gayreti görülmü ve bu u urda yirmi sene aral,ks,z devam eden hizmetinden büyük faydalar elde edilmi tir.⁴⁸³

1919 y,l,na gelindi inde Hamdullah Suphi Milli Türk F,rkas, içindedir. Bu parti Kara Vas,fø,n seçimler öncesi Mustafa Kemalø gönderdi i bir bilgilendirme telinde *bizim* olarak nitelendirdi i bir partidir. Parti eski ttihatç,lar,n kontrolünde bir parti olarak görülmektedir. Yusuf Akçura da Milli Türk F,rkas,øn,n kurucular, aras,ndad,r.⁴⁸⁴

Hamdullah Suphi 1920øde son Osmanl, Meclis-i Mebusan,na Antalyaødan Mebus seçilmi ve 16 Mart 1920øde stanbuløun i galinden sonra Ankaraøya gelerek Büyük Millet Meclisiønün birinci devresine kat,lm, t,r.⁴⁸⁵

Büyük Millet Meclisi 7 Haziran 1920øde Matbuat ve stihbarat Müdüriyet-i Umumiyesiønün te kiline dair kanunu kabul etmi ve ayn, gün Hamdullah Suphi Mebusluk uhdesinde iken genel müdür olarak tayin edilmi tir.⁴⁸⁶

Matbuat ve stihbarat Müdüriyet-i Umumiyesiønün kurulu kanununda kurumun mütercim çal, t,rmas,na dair bir madde olmasa da Hamdullah Suphi idari kararlar, kurumda mütercimlere görev vermi tir. Onun genel müdürlü ü döneminde haberlerin 630 telgraf merkezine ula t,r,lm,as, da sa lanm, t,r. Matbuat ve stihbarat Müdüriyet-i Umumiyesi matbaalar,nda çe itli kitap ve bro ürlerin bas,lm,as,na olanak tan,nm, t,r. Bu matbaada bas,lan kitap ve bro ürler aras,nda Ziya Gökalpøn yazd, , Do ru Yol da bulunmaktad,r.⁴⁸⁷

Hamdullah Suphi döneminde Antalya, Samsun, Trabzon ve Zonguldakøa istihbarat memurlar, tayin edilmi tir. Marmaris ve nebolu kaymakamlar,ndan istihbarat konusunda yard,m istenmi tir. Özellikle Marmaris kaymakam, bu i te ba ar,l, olmu fakat daha sonra ba ka bir yere naklolunmas, ile i biraz durmu tur. Yine Hamdullah Suphi döneminde istihbarat odalar,na, ordulara, gruplara ajans ve gazete gönderilmi ve ajanslar,n tamimi (herkese bildirilmesi) için mülhakatta

⁴⁸³ skit, **Türkiyede Matbuat dareleri ve Politikalar,**, s. 219.

⁴⁸⁴ Akal, **a.g.e.**, s. 117.

⁴⁸⁵ skit, **Türkiyede Matbuat dareleri ve Politikalar,**, s. 219.

⁴⁸⁶ **a.g.e.**, s. 219.

⁴⁸⁷ Karde , **a.g.e.**, s. 20-21.

(merkeze ba l, yerlerde) ne rolunan gazetelerden kaz, Aç,k Söz, Ö üt gibi gazetelerle mukavele yap,lm, t,r.⁴⁸⁸

Matbuat ve stihbarat Müdüriyet-i Umumiyesi genel müdürü Hamdullah Suphi ngiliz gizli servisi Intelligence Service taraf,ndan izlenmi olan isimlerden biridir. Hamdullah Suphi ismi ngiliz istihbarat raporlar,nda s,k s,k geçmektedir.

8 Temmuz 1920 tarihli ngiliz gizli istihbarat raporundan ö renildi ine göre Sevr Antla mas,an,n ko ullar, 22 May,søta BMMøde aç,klan,nca büyük gürültü kopmu , tüm milletvekilleri bu ko ullara kar , söz söylemede ve özellikle ngiltereøye ve Sadrazam Damat Feritøe sald,rmada birbirleriyle yar, etmi lerdir.⁴⁸⁹ Rapora göre mecliste konuyla ilgili yap,lan konu malarda söz alanlardan biri olan Hamdullah Suphi d, ar,dan yard,m sa lanmas,n önermektedir. Suphi, Bulgaristanda bir anla ma yap,l,rsa Yunanl,lar,n Trakyaøya girmelerini önlemek için Türkler Bulgarlarla birle ebilir dü üncesindedir. *Rusyaøda bizden yana olanlarla birle ece iz. Bize bir ordu gönderiyorlar. Karde lerimiz ye il bayrak ta ,yarak geliyorlar. K,rg,zlar geliyor! Ba k,rlar geliyor! Kafkasya Müslümanlar, geliyor!* demektedir.⁴⁹⁰

Sevr ko ullar,n,n tart, ld, , meclis görü melerinde ngiliz istihbarat,n,n raporlad, , isimlerden biri de TBMM Ba kanl, 'na Matbuat ve stihbarat Müdüriyet-i Umumiyesi te kiline dair teklifi sunmu olan isim, Saruhan milletvekili Mustafa Necatiødir. Sevr ko ullar,n,n tart, ld, , bu görü melerde Antalya milletvekili Rasih Efendi, Konya milletvekili Refik Bey, Trabzon milletvekili Ali ükrü ve Saruhan milletvekili Mustafa Necati söz alm, lard,r. ngiliz siyasas,na, özellikle ngiltere Ba bakan, Lloyd Georgeøa sald,rm, , onu insanl, a herkesin utanaca , bir belge sunmakla suçlam, lard,r. Ad, geçen milletvekilleri söz konusu antla man,n ngiltereønin Türk, özellikle Müslüman dostu oldu u yolunda çevreye yay,lan yan,lt,c, izlenim ve propaganday, ortadan silece ini öne sürmü lerdir.

⁴⁸⁸ TBMM ZC, Cilt IV, :65, celse:1, (14.9.1336), s. 343-344.

⁴⁸⁹ Salahi R Sonyel, **Kurtulu Sava , Günlerinde ngiliz stihbarat Servisiønin Türkiyeødeki Eylemleri**, Türk Tarih Kurumu Yay,nlar,, Ankara, 1995, s. 77.

⁴⁹⁰ a.g.e., s. 78.

Meclisteki bu toplantı, da söz alanlardan biri olan Mustafa Kemal de Sevr ko ulları, n, n ulusal onura bir hakaret oldu u görü ündedir.⁴⁹¹

Hamdullah Suphi isminin geçti i istihbarat raporları, ndan biri olan 24 Eylül 1920 tarihli raporda ise Kemalistlerin aras, nda görü ayr, l, klar, ba gösterdi i konu edilmektedir. Kemalistlerin üç gruba ayr, ld, klar, öne sürülmektedir. Birinci grup öiçeride Bol evizm ili kilerinin kabulünü öne süren ttihat ve Terakki Cemiyeti yanda lar, ö, ikinci grup öRuslara kar , geleneksel korku ve nefret duyguları, n, kamç, lamaya çal, an Bol evik dü manlar, ö, üçüncü grup ise öbu iki grup aras, nda bir ortam bulmaya çal, an Mustafa Kemal ve yanda lar, ö, d, r. Raporun ilerleyen bölümünde Hamdullah Suphi ve Halide Edip isimleri sürekli yan yana addedilmekte ve bu iki isim öRuslara kar , geleneksel korku ve nefret duyguları, n, kamç, lamaya çal, an Bol evik dü man, grup ö içerisinde de erlendirilmektedir.⁴⁹²

Yine bu raporda *Mustafa Kemal'in durumu gündün güne güçle iyor; çok geçmeden ttihatç, lar onu erkten dü ürebilirler. Onun yerini alabilecek en uygun önder Karabekir görünüyor. Bol evikler Mustafa Kemal'in Ulusal Ak, m, a önderlik etme yetene i olmad, , iddias, yla, yak, nda onun yerine Enver Pa a, y, geçirmeyi tasarl, yorlar. Gerçekte Mustafa Kemal Bol evik ilkelerinden nefret ediyor, ama duyguları, n, gizlemeye çal, , yor de erlendirmesi yap, lmaktadır.*⁴⁹³ Rapora göre Hamdullah Suphi ve Halide Edip ulusçu ideallere ba l, olmaları, na kar , n görünürde art, k Mustafa Kemal de i birli i yapmamaktadırlar.⁴⁹⁴

ngiliz gizli istihbarat raporları, ndan 27 Eylül 1920 tarihli raporda da Hamdullah Suphi ismiyle kar , la maktay, z. Bu raporda bir yandan Eyüp Sabri'nin Bol evik partisinin, öte yandan ba ta Halide Edip ve Hamdullah Suphi olmak üzere Bol evizm dü manları, n, n Mustafa Kemal'in gücünü a , nd, rmakta oldukları, öne sürülmektedir. Raporda Mustafa Kemal'in bu iki a , r, grup aras, nda benli ini daha ne kadar sürdürece i belirsiz görülmekte ve kendisinin yak, nda ya merkezi

⁴⁹¹ a.g.e., s. 78.

⁴⁹² a.g.e., s. 114.

⁴⁹³ a.g.e., s. 114-115.

⁴⁹⁴ a.g.e., s. 117.

yönetimle birlemek ya da tithat ve Terakki Cemiyeti'nden emir almak zorunda kalacağı, ifade edilmektedir.⁴⁹⁵

Hamdullah Suphi, o zamanki kaideye göre genel müdürlük görevi süresince yalnızca mebusluk maaşını, almış ve genel müdürlükten ayrıca bir ücret almamıştır. Hamdullah Suphi, Matbuat ve Stihbarat Müdüriyet-i Umumiyesi genel müdürlüğü görevinden 19 Austos 1920'de ayrılmıştır.⁴⁹⁶

Hamdullah Suphi genel müdürlük görevinden ayrıldıktan sonra Süleyman Necati (Güneri) 19 Austos 1920'de genel müdür olmuştur.⁴⁹⁷

1889'de mezun olan Süleyman Necati 1911'de Konya Hukuk Mektebinden mezundur. Önce Konya tithat ve Terakki dairesinde öğretmenlik, 1913'te de Erzurum tithat ve Terakki Mektebinde müdürlük ve Türkçe öğretmenliği yapmıştır. Bu görevi sürdürürken aynı zamanda Erzurum Meclisi üyesi olarak seçilmiştir. Bir süreliğine Konya'ya dönüp Konya'da tithat ve Terakki Mektepleri müdürlüğü yapmıştır. 1918'de tekrar Erzurum'a gelmiş ve Albayrak gazetesini çıkarmaya başlamıştır.⁴⁹⁸

Süleyman Necati Erzurum Kongresi'nin azalarından biridir. Kongrenin tekil ettiği Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin ilk azaları arasında bulunmuştur. Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin kongrede ilk nizamname müsveddelerini kendisi hazırladığı gibi, buna son şeklini veren Kongre Nizamname Encümeninde de üyesi olarak çalışmıştır. Bu nizamname, Sivas Kongresi'nin bütün vatana temel olarak kabul edilmiş ve tebliğ edilmiştir, cemiyetin nizamnamesine ve Misak-ı Milli'ye esas olmuştur. Son Osmanlı Meclisi Mebusanına Erzurum Mebusu seçilen Süleyman Necati bu meclisin da üyesi olarak, üzerine Ankara'ya gelmiş ve Büyük Millet Meclisi birinci devresine katılmıştır.⁴⁹⁹

Süleyman Necati'nin genel müdürlüğü döneminde ajanslar ve evrak-, havadisın (ceride ve gazetelerin) merkezlere gönderilmesi için tamimler yazılmış ve

⁴⁹⁵ a.g.e., s. 115.

⁴⁹⁶ skit, **Türkiye'de Matbuat daireleri ve Politikalar**, s. 220.

⁴⁹⁷ a.g.e., s. 223.

⁴⁹⁸ a.g.e., s. 223.

⁴⁹⁹ a.g.e., s. 223.

sulh muahedenamesinin Türkçe bir metnini ne ir ve teksir için Konya'daki Ö üt matbaas, ile bir mukavele akdedilmi tir.⁵⁰⁰

11 Eylül 1920 tarihine kadar Matbuat ve stihbarat Müdüriyet-i Umumiyesi'nde genel müdürlük yapan Süleyman Necati müdürlük vazifesinden ayr,ca bir maa almam, t,r.⁵⁰¹

Süleyman Necati'nin ard,ndan Matbuat ve stihbarat Müdüriyet-i Umumiyesi genel müdürlü üne Galip Bahtiyar (Göker) gelmi tir. 1882'de stanbul'da do an Galip Bahtiyar, Galatasaray Sultanisi ve stanbul Hukuk Mektebinden mezundur. 1908'den sonra Kosva, zmir ve Adalar Maarif Müfetti li inde ve Halep Maarif Müdürlü ü görevlerinde bulunmu tur.⁵⁰² Me rutiyet'ten sonra ç,kan Türk Yurdu ve Halka Do ru mecmualar,nda Türkçülü e dair yaz,lar, mevcuttur.⁵⁰³ Ayr,ca bir buçuk sene de zmir ttihat ve Terakki Ticaret Mektebi müdürlü ü yapm, , Balkan Sava , sonlar,nda Edirne Maarif Müdürlü üne tayin edilmi tir.⁵⁰⁴

Galip Bahtiyar Umumi Harp esnas,nda hükümetin emriyle Milli Ajans'ı idare etmi tir. Mütareke devresinde Milli Mücadele'ye kat,lm, ve sonralar, Trakya ve Garbi Trakya Cemiyeti ad,n, alan Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'ni üç arkada , ile tesis etmi tir. Son Osmanl, Meclis-i Mebusan,na Edirne Mebusu olarak seçilmi ve meclisin feshi üzerine Anadolu'ya geçmi ve Birinci Büyük Millet Meclisi'ne kat,lm, t,r.⁵⁰⁵

Galip Bahtiyar Matbuat ve stihbarat Müdüriyet-i Umumiyesi genel müdürlü ü s,ras,nda mecliste yapm, oldu u bir konu mada kendi döneminde yap,lan icraattan bahsetmi tir. Galip Bahtiyar, Matbuat ve stihbarat Müdüriyet-i Umumiyesi'nin kendi müdürlü ü dönemindeki faaliyetleriyle ilgili olarak, il ve illere ba l, yerlerin matbuat,na imkanlar ölçüsünde yard,m edilmeye devam edildi inden, ka ,t ve memur gönderildi inden, te kilat, daha etkin k,lmak için istihbarat

⁵⁰⁰ TBMM ZC, Cilt IV, :65, celse:1, (14.9.1336), s. 344.

⁵⁰¹ skit, **Türkiyede Matbuat darelere ve Politikalar,** s. 223.

⁵⁰² a.g.e., s. 227.

⁵⁰³ a.g.e., s. 228.

⁵⁰⁴ a.g.e., s. 227.

⁵⁰⁵ a.g.e., s. 227.

odalar,n,n geli tirilmeye çal, ,ld, ,ndan, istihbarat salonu aç,l,p daha etkin faaliyet gösterildi inden bahsetmi tir.

Galip Bahtiyar konu mas,nda ayr,ca baz, milletvekillerinin ne riyat,n yeterli olmad, , yönündeki ele tirilerine de hak vermi tir. Yeterli araç gerecin olmamas, sebebiyle ne riyat,n az oldu unu, meclis matbaas,n,n meclise ait evrak,n tabedilmesiyle me gul oldu u için meclis matbaas,nda fazla ajans tabedilemedi ini, kendisinin de bu konuda üzgün oldu unu fakat yeni makineler gelene kadar zor da olsa bu ekilde çal, maya devam edeceklerini anlatm, t,r.

Galip Bahtiyar konu mas,nda matbuat,n ve halk, ayd,nlatma i inin hem uzmanl,k hem de zihinsel kabiliyet isteyen bir i oldu unu da vurgulam, t,r. Baz, konularda elinde yeterli kalifiye eleman olmad, ,ndan da ikayet etmi tir.⁵⁰⁶

Matbuat ve stihbarat Müdüriyet-i Umumiyesi genel müdürlü ü görevini Mustafa Kemal Pa a,n emriyle alan Galip Bahtiyar yine Mustafa Kemal Pa a,n emriyle Trakya meselesi ile me gul olmak üzere Sofyaøya gönderilmi tir. Bu vazifesi esnas,nda muavini Hikmet Bayur müdürlü ü ve Anadolu Ajans,øn, idare etmi tir.⁵⁰⁷

Galip Bahtiyar 14 Kanun-u Evvel (Aral,k) 1920øye kadar genel müdürlük görevine devam etmi tir.⁵⁰⁸

Galip Bahtiyarødan bo alan Matbuat ve stihbarat Müdüriyet-i Umumiyesi genel müdürlü üne 14 Aral,k 1920øde Muhittin Birgen getirilmi tir.⁵⁰⁹ Birgen 1887 stanbul do umludur. 1908 öncesinde bir dönem Hicaz Demiryollar,øn, stanbulødaki dare-i Maliyesinde memur olarak çal, m, t,r. Me rutiyetten sonra çe itli okullarda felsefe hocal, , yapm, t,r. Ayn, zamanda Tanin gazetesinin önce yaz, müdürlü ünü ve ba yazarl, ,n, yapm, t,r. Osmanl, Meclisi Mebusan,nda bir dönem Çorum milletvekili i yapm, t,r.⁵¹⁰

⁵⁰⁶ TBMM ZC, Cilt IV, :65, celse:1, (14.9.1336), s. 343-346. (Galip Bahtiyarøn mecliste yapm, oldu u konu man,n tam metni için bkz. EK-12.)

⁵⁰⁷ skit, **Türkiyede Matbuat dareleri ve Politikalar,**, s. 227.

⁵⁰⁸ a.g.e., s. 227.

⁵⁰⁹ Zeki Ar,kan, **Tarihimiz ve Cumhuriyet Muhittin Birgen (1885-1951)**, Tarih Vakf, Yurt Yay,nlar,, stanbul, 2010, s. 27.

⁵¹⁰ skit, **Türkiyede Matbuat dareleri ve Politikalar,**, s. 229.

Muhittin Birgen Matbuat ve stihbarat Müdüriyet-i Umumiyesi genel müdürlü ü görevinden önce ve görevi s,ras,nda Hakimiyet-i Milliye gazetesinde ba yazarl,k yapt, ,n, söylemektedir fakat o zamanlar bu gazetede yaz,lara imza atmak usul olmad, ,ndan bu zamana ait kolleksiyonlarda imzalar, mevcut de ildir.⁵¹¹

Birgen 6 ubat 1921den itibaren Hakimiyet-i Milliye nin günlük olarak ç,kmas,n, sa lam, t,r. Ayr,ca k,r,k dökük vilayet matbaas,nda Anadolu da Yeni Günün de bas,lmas, için insanüstü bir çaba göstermi tir. Ceride-i Resmîye nin de düzenli ç,kmas, onun genel müdürlü ü s,ras,nda sa lanm, t,r.⁵¹²

Muhittin Birgen görevde bulundu u s,rada stanbul gençli inin Milli Mücadele ye ilgisini sa lamak için o s,rada Ankara ya gelmi bulunan Naz,m Hikmet ve Vala Nurettin den bir iir yazmalar,n, istemi tir. ki genç uzun bir iir kaleme alm, lar, iirin sonunda Anadolu hareketine kat,lmayanlara öyle seslenmi lerdir:

O sat,lm, vezire, o sat,lm, hünkara,
O sat,lm, kullara siz de mi kat,ld,n,z?
Siz de mi sat,ld,n,z, siz de mi sat,ld,n,z?⁵¹³

Birgen bu iiri be enmi fakat mebuslardan baz,lar,n,n gazab,ndan çekindi i için hünkar sözcü ünün kald,r,lmas,n, önermi tir. iir resmen bast,r,lm, ve da ,t,lm, t,r. Ancak mebuslardan ço u küplere binmi , hatta Muhittin Birgen i meclisin huzurunda sorgulam, lard,r.⁵¹⁴

Matbuat ve stihbarat Müdüriyet-i Umumiyesi nin Dahiliye Vekaletine mi yoksa Hariciye Vekaletine mi ba lanaca , sorusu Muhittin Birgen döneminde cevap bulmu tur.

Bir görü e göre müdürlük Dahiliye Vekaletine ba lanmal,d,r. Meclisin bir toplant,s,nda Bursa Milletvekili Operatör Emin Bey in, Matbuat ve stihbarat Müdüriyet-i Umumiyesi nin Dahiliye Vekaletine ba lanmas,na dair kanun teklifi ve ayn, do rultuda Kastamonu Milletvekili Suad Bey ve arkada lar,n,n ve Bolu

⁵¹¹ a.g.e., s. 229.

⁵¹² Ar,kan, a.g.e., s. 27-28.

⁵¹³ a.g.e., s. 28.

⁵¹⁴ a.g.e., s. 28.

Milletvekili Tunal, Hilmi Bey'in, Matbuat ve stihbarat Müdüriyet-i Umumiyesi'nin Dahiliye Vekaletine ba lanmas,na dair takriri, layiha ve dahiliye encümenleri mazbatalar, TBMM'de okunmu tur.⁵¹⁵

Bir di er görü e göre ise müdürlük Hariciye Nezaretine ba lanmal,d,r. Dahiliye Vekaleti Vekili Dr. Adnan Bey bu görü ü savunanlardand,r. Adnan Bey Matbuat ve stihbarat Müdüriyet-i Umumiyesi'nin daha çok d, dünya ile irtibat sa layarak d, ar,dan haber almak ve d, ar,ya haber vermek ekinde i leri oldu unu söyleyerek müdüriyetin Hariciye Vekaletine dahil olmas,n,n uygun olaca ,n, savunmu tur.

Adnan Bey müdüriyetin iç bas,nla da ilgili oldu unu ifade etmi , müdüriyetin iç bas,n,n takibini gerektiren i lerinde sorumlulu un Dahiliye Vekaletinde olmas,n, fakat esas itibariyle Matbuat ve stihbarat Müdüriyet-i Umumiyesinin Hariciye Vekaletine dahil olmas,n, teklif etmi tir. TBMM'nin bu toplant,s,nda teklif kanunla m, ve kabul edilmi tir.⁵¹⁶ Matbuat ve stihbarat Müdüriyet-i Umumiyesi 25 Aral,k 1920 tarihli, 79 numaral, yasayla Hariciye Vekaleti'ne ba lanm, t,r.⁵¹⁷

K,sa görev süresi içerisinde Muhittin Birgen Matbuat ve stihbarat Müdüriyet-i Umumiyesi'ne ba l, olan Anadolu Ajans,ın, çal, malar,na da katk,da bulunmu tur. Bas,n, Frans,z gazetelerinin tekelden kurtarmak için Frans,zca bir bülten yay,mlamaya ba lam, , bültenden 40 say, yay,mlanarak hepsi d, ar,ya gönderilmi tir. I. nönü Sava ,ın, ve Çerkez Ethem'in ihanetini yabanc,lar bu bültenden alarak yay,mlam, lard,r.⁵¹⁸

Muhittin Birgen 14 Aral,k 1920'de atand, , Matbuat ve stihbarat Müdüriyet-i Umumiyesi genel müdürlü ü görevinden 9 Mart 1921'de istifa etmi tir.⁵¹⁹

⁵¹⁵ TBMM. ZC. C.6, (28.11.1336) .104, celse 1, s. 89-91.

⁵¹⁶ TBMM. ZC., C.7, (25.12.1336) .121, celse 2, s. 10,11.

⁵¹⁷ skit, **Türkiyede Matbuat Rejimleri**, s. 223. (25 Aral,k 1920 tarihinde kabul edilen ve Matbuat ve stihbarat Müdüriyet-i Umumiyesi'ni D, i leri Bakanl, ,ına ba layan 70 nodu yasa metni için bkz. EK-13.)

⁵¹⁸ Ar,kan, **a.g.e.**, s. 28.

⁵¹⁹ skit, **Türkiyede Matbuat darelere ve Politikalar,,** s. 229.

Muhittin Birgenin istifasından sonra genel müdürlüğe vekalet eden ve 1876 İstanbul'da doğumlu olan Mehmet Suat Davaz ise 9 Mart 1921'de vekalet görevine başlamış, 12 Mart 1921'de vazifeyi Hüseyin Ragıp'a devretmiştir.⁵²⁰

Hüseyin Ragıp (Baydur) 1890 senesinde Rodos'ta doğmuştur. 1914'te İstanbul Darülfünunu Hukuk Fakültesinden diploma almış, t.r. 1910'da Sakız sancağı, Maarif Müfettişliği'ne, 1912'de İstanbul Sultanisi Türkçe muallimliği'ne tayin edilmiştir. 12 Mart 1921 tarihinde on bin kuruş maaşla Matbuat ve Stihbarat Müdüriyeti Umumiyesi genel müdürlüğüne tayin edilmiştir.⁵²¹

Hüseyin Ragıp bu göreve getirilmeden önce Hakimiyet-i Milliye gazetesini çıkarmaktadı. Baştan itibaren haftada iki defa çıkarmakta olan gazete o zaman Büyük Millet Meclisi Reisi olan Atatürk'ün emriyle 6 Şubat 1921'den itibaren gündelik olarak çıkmaya başlamış, t.r. Hüseyin Ragıp Hakimiyet-i Milliye'nin başyazarlığına, görevini üstlenmiştir. Matbuat ve Stihbarat Müdüriyeti Umumiyesi genel müdürü olduktan sonra da başyazarlık görevine imzasız makaleler yazmak suretiyle devam etmiştir.⁵²²

Hüseyin Ragıp'ın genel müdürlüğü döneminde idarenin matbaasında bazı vekaletlerin tabii olarak görev gördükleri broşürler basılmış, t.r. Matbuat Fakültesinde müdür olarak Ethem Hidayet (Akıncı) ve Neziyat Fakültesinin başkanı da Alaeddin bulunmaktadır. O dönem dört übeden müteekkil olan idarenin Neziyat Fakültesine bağlı bulunan Anadolu Ajansı, günde bir veya müteaddit bültenler çıkarmakta ve bunlar, harp tebliğlerini, iç ve dış haberleri ihtiva etmektedir. Bültenler telgraf tellerinin varabildiği yerlere kadar içeride tamim olunmakta, gazete çıkan yerlerde gazete, gazete çıkmayan yerlerde ise meydanlara asılarak ve kahvelerde okutturularak halka bilgi verilmektedir. Böylece, Milli Mücadele ile alakadar dahili ve harici vaziyetlerin memleket efkarına, umumiyesine geniş ve devamlı bir surette iletilebilmesi, temin olunmuştur.⁵²³

⁵²⁰ a.g.e., s. 231.

⁵²¹ a.g.e., s. 235.

⁵²² a.g.e., s. 235.

⁵²³ a.g.e., s. 234.

Hüseyin Ragıp Matbuat ve stihbarat Müdüriyet-i Umumiyesi genel müdürlüğünden 31 Temmuz 1921'de ayrılmış, t.r.⁵²⁴

Hüseyin Ragıp'tan sonra genel müdürlüğe Etem Hidayet (Ak,msar) vekalet etmiştir. 1890'dan itibaren olan Ak,msar A ustos 1920'de Matbuat ve stihbarat Müdüriyet-i Umumiyesi'nde Türkçe ajans memuru olarak göreve başlamış, 1 Temmuz 1921'de Matbuat şubesi Müdürü olmuş, 1 Temmuz 1921'den 29 Kasım 1921'e kadar da genel müdürlüğe vekalet görevini yerine getirmiştir.⁵²⁵

Etem Hidayet'in vekalet görevinin son bulduğu 29 Kasım 1921'de Matbuat ve stihbarat Müdüriyet-i Umumiyesi genel müdürlüğüne atanan isim Ahmed Aho lu olmuştur. Aho lu bu göreve 130 lira maaşla tayin edilmiştir.⁵²⁶

Ahmed Aho lu 1869 senesinde, Azerbaycan Türkleri harsıne bağlı olan Karabağ yaylası merkezinde doğmuştur. Öğrencilik yıllarında Petersburg ve Paris'te eğitim almış, t.r. Yurtdışı eğitiminden sonra 1894'te Kafkasyaya dönmüş, Tiflis ve Bakü'de öğretmenlik yapmış, t.r. II. Mevzuat inkılabından, takiben 1908 yıllarında İstanbul'a gelmiştir.⁵²⁷

Ahmed Aho lu Paris'te öğrenci iken tanıştığı, Ahmed Rıza ve Doktor Nazım aracılığıyla İttihat ve Terakki Fırkasına girmiştir. Maarif Nezaretinde şiddetli Tedrisat Müfettişi ve Süleymaniye İttihat ve Terakki kulübünün reisi olmuştur. Aynı sene zarfında Fransızca'da Jeun Turcö gazetesinin başyazarı, ve iki sene sonra da ÖTercüman-, Hakikatö gazetesinin başyazarı olmuştur.

Aho lu 1914'te Yusuf Akçura ile birlikte ÖTürk Yurdu'nu mecmuasını tesis etmiştir. Aynı sene Darülfünun'da Türk Medeniyeti Tarihi öğretmenliği yapmış, t.r.

Ahmed Aho lu 1915'te Afyonkarahisar Mebusu ve İttihat ve Terakki'nin Umumi Merkez üyesi seçilmiştir. 1917 yıllarında Nuri Paşa ile birlikte

⁵²⁴ a.g.e., s. 235.

⁵²⁵ a.g.e., s. 239.

⁵²⁶ a.g.e., s. 242.

⁵²⁷ a.g.e., s. 241.

Azerbaycan'a gitmi tir. 1918'de Mütareke üzerine İstanbul'a dönmü ve burada tutuklanarak Malta'ya gönderilmi tir.⁵²⁸

Tutuklanma tarihi 25 Mart 1919'dur ve o tarihte hasta olmas,na bak,lmadan Bekira a Bölü üne kapat,lm, t,r.⁵²⁹ İngiliz ajanlar, taraf,ndan hakk,nda haz,rlanan 23 Nisan 1919 tarihli raporda kendisinden Panislamist ak,m,n ve ttihat ve Terakki'nin hararetli taraftar, olarak bahsedilmektedir.⁵³⁰

14 Temmuz 1919 tarihli bir ba ka istihbarat raporunda ise Ahmed A ao lu'nun Musevi kökenli bir Tatar oldu u, genç ya lar,nda Ohrana örgütünde k, k,rt,c, ajanl,k yapt, ,, 1904'te Ermeni olaylar,na kar, t, ,, Panislamist propagandac,l, , sebebiyle Rus hükümeti taraf,ndan suçland, , belirtilmektedir. Aynı istihbarat raporuna göre A ao lu slama hizmetleri dolay,s,yla II. Me rutiyet'te Osmanl, yurttta , olmu , Alman yanl,s, ve Siyonist öJeune Turcöte gazetecilik yapm, , ttihat ve Terakki'nin önemli üyeleri aras,na girmi , sava içinde Almanlarca beslenmi ve Müttefikler aleyhine sert makaleler yazm, t,r. stihbarat raporunun sonunda ise A ao lu'nun aleyhinde kesin bir suç delili olmad, , ama kötü bir tip oldu u ifadesi yer almaktad,r.⁵³¹

A ao lu, Bekira a Bölü ünden Malta'ya gönderilecek ilk 59 ki ilik listenin de içindedir. Bu liste Amiral Webb taraf,ndan haz,rlanm, t,r ve listedeki isimler İngilizlerin gözünde en tehlikeli ki ilerdir.⁵³²

Ahmed A ao lu'na Malta'da verilen sürgün numaras, 2764'dür ve künyesinde darülfünun hocas, ve yazar oldu u, Afyonkarahisar mebusu oldu u, sürülme nedeninin ise asayi i bozmak ve Ermeniler'e zorbal,k oldu u yazmaktad,r.⁵³³

⁵²⁸ a.g.e., s. 241-242.

⁵²⁹ Bilal N. im ir, **Malta Sürgünleri**, Bilgi Yay,nevi, Ankara, 5. Bas,m, Eylül 2009, s. 310.

⁵³⁰ a.g.e., s. 311-312.

⁵³¹ a.g.e., s. 313.

⁵³² a.g.e., s. 121-123.

⁵³³ a.g.e., s. 135.

ngilizlere Ahmed A ao lu kadar yaka silktiren bir ba ka sürgün yoktur. A ao lu özgürlü ü için sava m, t,r. Yalvar,p yakaracak yarad,l, ta biri de ildir. Lütuf de il hak aram, t,r.⁵³⁴

Sa lam hukuk formasyonu, polemikçi gazetecilik tecrübesi, kusursuz Frans,zcas, ve hepsinin üstünde yavuzlu u ile, kaçak güre meyi ye tutan ngilize hodri meydan demi tir. ngilizler ise kendisiyle aç,ktan aç, a bir tart, maya girmemi fakat onun hakk,nda kal,n bir dosya olu turmu lard,r. Malta sürgünleri içinde en kal,n dosya onunkidir. htılalci, Türkçü, Turanc,d,r ve ttihatç,lar,ın aras,ndad,r.⁵³⁵

9 A ustos 1919da ngiliz Yüksek Komiserli i Vekili Webb'ın Ahmed A ao lu hakk,nda Londra'ya gönderdi i raporda A ao lu'nun son on y,l içerisinde üç vatanda l,k (Rus, Osmanl,, Azerbaycan) de i tirdi i, ba l,ca i inin ttihatç, propaganda yapmak oldu u ve çal, malar,n, Mekke'ye kadar geni letti i, oradan Ezher ulemas,yla ili kiler kurdu u, Kahire'deki ngilizler'ın kendisinden ku kuland, ,, istihbarat servislerinin Ahmed A ao lu'nu ÷a ,r, derecede arzulanmayanö ki i olarak niteledikleri yaz,l,d,r.⁵³⁶

Malta sürgünlerinin kaderlerini hakl, veya haks,z olu lar, de il, Ankara'n, ba ar, ans, etkilemi tir. II. nönü galibiyetinden sonra stanbul'daki i galci ngiliz komutanlar, Malta'daki sürgünlerden 40 ki inin sal,verilmesini istemi lerdir. 13 Nisan 1921'de Malta valisine talimat verilerek 64 sürgünden 40'ı serbest b,rak,lm, t,r. Peyderpey di erleri de sal,verilmi fakat ço u paras,z oldu undan yurda dönü leri için problemler ç,km, t,r. Hüseyin Cahid, Abbas ve Said Halim Pa alar kendi imkanlar,yla talya'ya ç,km, lar, di er sürgünler Ankara'n, Roma temsilcisi Cami Bey'ın yard,m,yla dönü haz,rl, ,na ba lam, lard,r.⁵³⁷

Malta sürgünlerinin tek dertleri paras,zl,k de ildir. Deniz yoluyla dönenleri Yunanl,lar esir al,rken karadan gelenlerin pe ine de Ermeniler dü mü tür. Said Halim Pa a öldürülmü tür. Di erleri de ölüm korkusu ya ayarak stanbul'a ula m, lard,r.

⁵³⁴ a.g.e., s. 308.

⁵³⁵ a.g.e., s. 309.

⁵³⁶ a.g.e., s. 314-315.

⁵³⁷ Fahri Sakal, **A ao lu Ahmed Bey**, Türk Tarih Kurumu Bas,mevi, Ankara, 1999, s. 36-37.

Ahmed A ao lu evine döndü ünde büyük bir sevinçle kar ,lanm, t,r. Ancak bu mesut hal çok uzun sürmemi tir. Bir Ermeni profesör A ao luønu ziyarete gelerek onun da Ermenilerin ölüm listesinde oldu unu bildirmi tir. A ao lu daha sonra Hamdullah Suphi Beyin gönderdi i cep harçl, , ile Ankaraøya do ru yola ç,km, t,r.⁵³⁸ Hamdullah Suphi 300 lira göndermi , A ao lu bu paran,n 250 liras,n, ailesine b,rak,p geri kalan,n, yan,na almak suretiyle Ankaraøya hareket etmi tir. Ahmed A ao luønun Ankaraøya yakla ,rken duydu u hisleri çok airanedir:

Ankaraøya bir müminin mukaddes bir ehre girerken ta ,d, , duygularla giriyordum. Oras,n, bütün Türklük için bir Kabe, bir Kudüs olarak görüyordum. Oraya derin bir ükran, içten bir iman, yüksek bir dilek duygusu ile giriyordum. Oras, beni dü manlar,n elinden kurtar,c, bir tap,nakt,. Oras, yurtsuz ve ocaks,z kalm, Türklerin yurt ve ocaklar, için sava an bir kahramanlar yata , idi. Oras, onuru k,r,lm, Türklü ün eref ve haysiyeti için talih ve kaderle çarp, an efsanevi övölyelerin bir oca , idi.

A ao lu Ankaraøya varm, ve Ankaraøda ttihatç,larøn aleyhinde bir hava olu tu unu görünce a ,rm, t,r, daha sonra Mustafa Kemal Pa a ile tan, an A ao luønu Mustafa Kemal Pa aøya takdim edip tan, t,ran isim Hamdullah Suphi olmu tur.⁵³⁹

Hamdullah Suphiøye göre ir ad i ini yapacak ve Anadoluøda bas,n yay,n hareketlerini güçlendirecek ki ilerden biri de A ao ludur. Çarl,k zulmüne kar , Azerbaycanøda Türkçe matbuat gelene ini yerle tiren iki üç ayd,ndan biri Ahmed A ao lu olmu tur.⁵⁴⁰

Ahmed A ao lu ilk olarak Karadeniz ve Do u illerinde ir ad vazifesinde bulunmu daha sonra da Karsøa ula arak o bölgede yaz, ve konferanslarla milli davay, tabana anlatmaya çal, m, t,r.⁵⁴¹ Görevi süresince Mustafa Kemal Pa aødan defalarca kutlama, te ekkür ve minnettarl,k telgraflar, alarak vazifesinde te vik edilmi tir. Bu memnuniyetin neticesinde 29 Kas,m 1921øde henüz Karsøta iken Matbuat ve stihbarat Müdüriyet-i Umumiyesi genel müdürlü üne tayin edilmi tir.

⁵³⁸ a.g.e., s. 37.

⁵³⁹ a.g.e., s. 39

⁵⁴⁰ a.g.e., s. 39.

⁵⁴¹ a.g.e., s. 39-40.

26-27 Aralık 1921 gecesi aldığı, bir telgrafla Ankara'ya çağırıldı, t.r. 26 Ocak 1922'de Aralov'da birlikte Ankara'ya ulaşıldı, t.r.⁵⁴²

Semyon Ivanoviç Aralov I. Dünya Savaşı'nda Rus ordusunda Almanlar karşısındaki savaşta, t.r. 1917ubat devriminde cepheden aktif olarak katılan askerlerin arasında yer aldı, t.r. Karşısındaki devrimci ayaklanmaların bastırılmasında rol oynadı, t.r. Ekim Devriminde İkinci Sovyet kongresine ordu delegesi olarak katıldı, t.r. Lev Davidoviç Trotskiy'in Ordu ve Bahriye Halk Komiseri (Savunma Bakanı) oldu ve burada bu komiserlikten Harekatı başlatılarak, İstanbul'a getirilerek (1918) Kızıl Ordu'daki ilk alay ve tümenlerin örgütlenmesini üstlenmiştir.⁵⁴³ Semyon Ivanoviç Aralov'un başlatılan, yaptığı, bu işte istihbarattan da sorumlu bir işidir.

Milli Mücadele'nin hızla kazandığı ve Birinci Büyük Millet Meclisi hükümeti ile Sovyet Rusya ili ilişkilerinin olumlu yönde gelişmeye başladığı, 1922'de Aralov, kısa bir süre görev yapan Natsarenus'un ardından, ülkesinin resmi temsilcisi olarak Ankara'ya atanmıştır, t.r. Milli Mücadele'deki en büyük askeri zaferlerin kazanıldığı, ve Lozan Antlaşması ile Ankara Hükümetinin uluslararası camiada tanınması, dönemde Ankara'da, Anadolu'daki cephelerde ve cephe gerisinde bulunan Sovyet diplomat, Cumhuriyet ilan edilmeden kısa bir süre önce ülkesine dönmüştür.⁵⁴⁴

Aralov anlatılarında Anadolu'dan çok güzel Rusça konuşmaları, Rusya'ya, iyi tanıyan deneyimli bir gazeteci olarak bahsetmektedir.⁵⁴⁵ Anadolu ve Aralov aynı gemide Türkiye'ye gelmişlerdir.⁵⁴⁶ Aralov Türkiye'de görevde iken Anadolu Rusçası, iyi olduğu için kimi zaman Aralov'a tercümede yardımcı olmuştur.⁵⁴⁷ Aralov Anadolu'yu Mustafa Kemal Paşaya sonuna kadar sadık kalan yurtsever bir gazeteci olarak nitelendirmektedir.⁵⁴⁸

⁵⁴² a.g.e., s. 40.

⁵⁴³ Semyon Ivanoviç Aralov (Çeviren: Hasan Ali Ediz), **Bir Sovyet Diplomatı'nın Türkiye Anıları**, Türkiye Bankası, Kültür Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 2010, s. xvii-xviii.

⁵⁴⁴ a.g.e., s.xviii.

⁵⁴⁵ a.g.e., s. 33-34.

⁵⁴⁶ a.g.e., s. 33.

⁵⁴⁷ a.g.e., s. 52.

⁵⁴⁸ a.g.e., s. 117.

ngiliz gizli servisi raporlar,nda s,k s,k geçen Ahmed A ao lu ismine Intelligence Service'nin 15 May,s 1922 tarihli bir raporunda da rastlan,lmaktad,r. Raporda Ankara'dan stanbul'a ula an ulusçu bir yetkilinin verdi i bilgiler yer almaktad,r. Bu istihbarat raporunda Rus etkisinin Anadolu'da artm, oldu una ku ku olmad, ,, buna eski ttihatç,lardan Yusuf Akçura ve Ahmed Agayef'n (Ahmed A ao lu) göstermi oldu u enerjinin neden oldu u, ayn, zamanda Ankara yönetiminin son zamanlarda Sovyet yönetiminden külliyetli miktarda para almas,n,nda Rus etkisinin Anadolu'da artmas,nda katk,s, oldu u, Mustafa Kemal'n Aralov'da görü birli i içinde davrand, , kaydedilmektedir.⁵⁴⁹ Bu rapordan anla ,ld, , üzere Intelligence Service Türkiye'deki Rus etkisini A ao lu, Akçura, Aralov ve Mustafa Kemal aras,ndaki ili kiler a , üzerinden yorumlayarak de erlendirmektedir.

XX. yüzy,l Türkiyesi'nin rejimiyle birlikte kurulmas,nda hizmetlerine ra men gölgede kalm, ayd,nlardan biri olan Ahmed A ao lu özellikle Türk Demokrasi Tarihi'nin teorisyenlerinden biri olarak önemli roller oynam, , Atatürk'e ink,laplar ve Cumhuriyet'n ilan, s,ras,nda dan, manl,k ve benzeri alanlarda yard,mc,l,k yapm, t,r.⁵⁵⁰ nk,laplar ve Cumhuriyet'n ilan, noktas,nda önemli görevler üstlenen A ao lu'nun dü ünçe sistemine, demokrasi, hürriyet ve milliyetçilik anlay, ,na daha yak,ndan bakmakta fayda vard,r.

A ao lu ferdi öne ç,kar,p onu geni hak ve sorumluluklarla donanm, olarak görmekte, bu anlamdaki yetersizliklerin giderilmesi için hükümet ve ayd,nlar,n halk, e itmesi gerekti ini dü ünmektedir. Ona göre öhak ve vazifeö kar ,l,kl, olarak ço unluk taraf,ndan verilmi tir ve demokrasinin temeli bu iki kavram etraf,nda ekillenir.⁵⁵¹

Hürriyet kavram, üzerinde de duran Ahmed A ao lu hürriyetin halk,n bilgi birikimi ve geli mi li iyle orant,l, oldu u görü ündedir. Cahil insanlar,n cemiyetinde saltanat ve despotizm kald,r,lsa bile hürriyete ula ,lamayaca ,n, söylemektedir. A ao lu'na göre cahil toplumlar kendilerine yap,lan bask,lar kar ,s,nda gereken mukavemeti gösteremezler çünkü do ru, iyi, güzel ve faydal, gibi kavramlar

⁵⁴⁹ Sonyel, **a.g.e.**, s. 256.

⁵⁵⁰ Fahri Sakal, *ãA ao lu Ahmed Bey'n Demokrasi Anlay, ,ö, Atatürk Ara tırma Merkezi Dergisi*, Say, 34, Cilt: XII, Mart 1996, s. 195.

⁵⁵¹ **a.g.m.**, s. 195.

yeterince ö renilmemi tir. Bu durumda do ruya sahip ç,kma ve yanl, a kar , tav,r mümkün olamaz. Yanl, ve do ruyu birbirinden ay,ramayan insanlar hürriyetleri için birle emeyeceklerinden onlar, idare etmek kolayd,r. A ao lu *hürriyet serbest dü ünme ve dü ündü ünü serbest ve samimi söylemek de il midir? Yani iyi diye tan,d, ,m,z eye iyi ve kötü diye tan,d, ,m,z eye de kötü demek. Hür insan bu hürriyete tahammül etmelidir* demektedir.

Ahmed A ao lu, insanl,k erefinin vesayeti kabul etmedi ini söylerken, insanl, ,n kendi erefini idare etmesi için üç serbestiye riayetin art oldu unu savunmu tur: Serbest dü ünme, serbest hissetmek ve serbest hareket etmek. A ao lu serbest dü ünmeyi anlat,rken dü ündü ünü serbestçe söylemeyi de buna dahil eder. Serbest dü ünemeyen bir millette ulûm ve fûnûnun inki af etmeyece i, serbest hissedemeyen topluluklarda güzel sanatlar,n nema vermeyece i, nihayet serbest hareketten mahrum çevrelerde ümran ihtimali olmayaca , dü üncesindedir.

A ao lu demokrasinin öneminin fark,ndad,r ve onun demokrasi anlay, , milliyetçilik anlay, ,n, da ekillendirmektedir. H,fz, O uz Bekataçya göre A ao lu, demokrasiyi milliyetçili in mutlak art, olarak ele alm, t,r. Demokrasinin esas ilkesi olan vatanda ,n murakabe (kontrol ve tefti) hakk,n, tan,mak, milletin bütün fertlerinin tercihlerini önceden ve pe inen kabullenmeye haz,r oldu unuzu bildirmektir. Dolay,s,yla demokratik toplumlar ayn, zamanda milli menfaatleri ve de erleri de kabul edip korurlar. Bu noktada A ao lu *milliyetçilikle ferdi hürriyeti daima beraber ve birbirinin lâz,m-, gayri müfariki* addetmi tir. A ao lu^{na} göre milliyet duygusunun yan,s,ra fertler aras,ndaki dayan, ma ve i bölümü de hürriyetle geli ir. Fertlerdeki bu dayan, ma ruhunun en geli mi ekli ise milli birlik ve ülke bütünlü ü duygusudur.⁵⁵²

Hürriyetin do ruya ve cesarete dayand, ,n, vurgulayan Ahmed A ao lu^{na} göre riya ve tabasbus (ikiyüzlülük ve kendini küçülterek ikiyüzlülükle kendini be endirmeye çal, mak) en a ,r cürümdür. Ülke vatanda , olan ki iler

⁵⁵² a.g.m. s. 195-199.

yardımla maldir. Tesanüd (yardımla mak) bir vatandaşlık görevidir ve her vatandaşta ülke memurların, murakebe etmekle (kontrol etmekle) mükelleftir.⁵⁵³

Ahmed Aao lu Matbuat ve stihbarat Müdüriyet-i Umumiyesi genel müdürlüğü yapmadan önce r ad Heyeti azas, olarak da görev yapmış, t.r.⁵⁵⁴

Türkiye'de Matbuat Rejimleri, Türkiye'de Matbuat daireleri ve Politikalar, gibi önemli eserler veren ve bir dönem Matbuat ve stihbarat Müdüriyet-i Umumiyesi'nde de görev yapmış olan Server skit, Ahmed Aao lu'na kendi döneminde Matbuat ve stihbarat Müdüriyet-i Umumiyesi'nde ne gibi çalışmalar yapmış, bu daireye sorduğu sorulara karşılık Aao lu'dan bir mektup almış, t.r. Bu mektupta Aao lu kendi dönemindeki faaliyetlerden bahsetmektedir.⁵⁵⁵

O zamanki Matbuat ve stihbarat Müdüriyet-i Umumiyesi'nin esas vazifesi içeride ve dışarıda Kurtuluş Savaşı lehine propaganda yapmaktır. Bu maksatla gazetelere devamla yardımlar yapılmaktadır. Ankara'da Yunus Nadi'nin *Yeni Gün*, İstanbul'da Celal Nuri'nin *İleri*, Konya'da Mazhar'ın *Babalık*, ile *Sebilürre ad* ve Ziya Gökalp'ın Diyarbakır'da çıkardığı *Küçük Mecmua* idareden muntazam muavenet (yardım) görenler arasındadır. Aao lu genel müdür olduktan sonra *Sebilürre ad*'ın tahsisatını kesmiş tir. Bunun dışında Milli Mücadele lehine yazan yabancılara da yardım yapmış, t.r. Klod Farer bu yazarlardan biridir. Yeni kurulmak istenen gazetelere ve mecmualara vesair ne riyata, tabaletleri, hurufat ve kağıt verilmiş tir.⁵⁵⁶

Matbuat ve stihbarat Müdüriyet-i Umumiyesi kadrosu Ahmed Aao lu zamanında üç kişiden oluşmaktadır: Ankara, tahta ve hariç.⁵⁵⁷

Ankara komisyonundaki bazı görevliler şunlardır: Etem Hidayet (Akımsar), Alaeddin, Kemalettin (Kamu), Sabri (Baysung), Süreyya (Kalabay), Abdülfeyyaz Tevfik, muhasebeci Ahmed Akar. Bu komisyonun bazı görevi dahili matbuat, ve efkar, beslemek ve idare etmektir. Daireye bağlı olan Anadolu Ajansı, da bu komisyondadır.

⁵⁵³ Ahmet Aao lu, **Serbest İnsanlar Ülkesinde**, Sanayi-i Nefise Matbaası, İstanbul, 1930, s. 8-9.

⁵⁵⁴ skit, **Türkiye'de Matbuat daireleri ve Politikalar**, s. 242

⁵⁵⁵ a.g.e. s. 237.

⁵⁵⁶ a.g.e. s. 237.

⁵⁵⁷ a.g.e. s. 237.

darenin elinde iki ne riyat vas,tas, vard,r: Telgraf ve kitap ne riyat,. Telgrafla stanbul, Zonguldak, Adana, zmit ve Karstaki ajanslardan veyahut ecnebi matbuat ve ecnebi ajanslardan al,nan malumat,n i e gelenleri ne rolunmaktad,r. Kitap ne riyat, ise ,kar,lan risalelerdir. Bu risalelerin mühim bir k,sm,n, ecnebi matbuattan yap,lan hulasalar te kil etmektedir. Bu risale ve telgraflar mebuslara resmi dairelere ve gazetelere yollanmaktad,r. Bunlar haricinde bir de mühim ne riyat vard,r. Mesela Pontus mezalimine dair vesikalar,n toplan,p ne redilmesi, Ruslar için smail Habib yazd,r,lan Trk Edebiyat, Tarihi bunlar aras,ndad,r.⁵⁵⁸

Matbuat kadrosunun ta ra k,sm,n,; Adana, stanbul, Zonguldak, zmit ve Karstaki ajanlar te kil etmektedir. Adanada ajan Doktor Re it Galip, stanbulda S,rr,, Abdlmtalip (ker), Zonguldakta Rag,p, zmitte Cevdet ve Karsta Mecit görev yapmaktad,r. D manlarla me gul yerlerdeki ajanlarla idare aras,nda hususi bir ifre mevcuttur. Tebligatlar bu ajanlar arac,l, ,yla yap,lmaktad,r.⁵⁵⁹

Hariç k,s,mdaki ajanl,kklar aras,nda Londra, Paris, Almanya, Avusturya, svire ve Amerika bulunmaktad,r. Bu servis Ahmed Bey zaman,nda kurulmu tur. Paristeki ajan Doktor Nihat Re at, svirede Ahmet hsan (Tokgöz), New Yorkta ise Zekeriya (Sertel)dir. Bunlar arac,l, ,yla dünyaya Türkiye haberleri ve özellikle Kurtulu Sava , propagandas, yap,lmaktad,r. Bu haberler oralarda milletvekillerine, ayana, matbuata, siyasi ve içtimai ahsiyetlere ula t,r,lmaktad,r.⁵⁶⁰

Ahmed A ao luna göre görev yapan kadro mütevazi bir kadrodur. A ao lu 130 lira maa almaktad,r. Di er görevlilerin maa lar, ise daha azd,r. Ayr,ca Ahmed A ao lu Server skit yazm, oldu u mektupta kendi döneminde Milli Mücadele lehine yaz,lar yazan Piyer Lotiye Anadolu matbuat,ndan bir albüm hediye edildi ini söylemektedir. A ao lu, Frans,z yazar Jan ilikeye Milli Mücadele lehine bir kitap yazd,r,ld, ,n, da belirtmektedir.⁵⁶¹

Matbuat ve stihbarat Müdüriyet-i Umumiyesine ifre ile haberle me yetkisi verilmesi Ahmed A ao lunun genel müdürlük döneminde olmu tur. D man,n

⁵⁵⁸ skit, **Trkiyede Matbuat darelere ve Politikalar,**, s. 237.

⁵⁵⁹ a.g.e., s. 237-238.

⁵⁶⁰ a.g.e s. 238.

⁵⁶¹ a.g.e. s. 238.

askeri hareket ve siyasi teebbüslerine ilişkin konular bir çok sakıncaya, barındırmaktadır. Bu yüzden bu konularla ilgili haberlerde ifade kullanılmaması, ve ifade kullanılması konusunda Matbuat ve Stihbarat Müdüriyeti'ne yetki verileceğine karar bağlanmıştır. 8 Mart 1922 tarihli kararname ile Dışişleri Bakanlığı ve İçişleri Bakanlığı tarafından belirlendiği konularla sınırlı olmak kaydıyla Matbuat ve Stihbarat Müdüriyeti'ni de ifadeyle haberler yapılabilir.⁵⁶²

Ao Lu'nun genel müdürlüğü döneminde, meclisin 1922 bütçe görüşmelerinde Matbuat ve Stihbarat Müdüriyeti'nin harcamaları, özellikle tiri konusu olduğu görülmektedir. Kütahya Milletvekili Cemil Bey, kurulduğu günden bu yana müdüriyet için harcanan para ve müdüriyetin verdiği hizmet karşılığında Matbuat ve Stihbarat Müdüriyeti'nden yeterince faydalanılmadığını görüleceğini söylemiş ve bu yüzden kendisinin müdüriyetin lafını, daha önceden de istediğini belirtmiştir.⁵⁶³

1922 bütçesinin bir baka tartışma konusu da Hakimiyet-i Milliye'ye yapılacak yardım,dir. Bu yardımın en çok karşı çıkan Hüseyin Avni Bey'dir. Erzurum milletvekili Hüseyin Avni Bey gazetelere yapılacak yardımların gazetecileri etkilemeye alacağını, bunun fikir hürriyetine aykırı bir uygulama olduğunu söylemiştir. Hakimiyet-i Milliye gazetesine bütçeye konan toplam 30 bin liralık yardımdan 17 bin lira verildiğini, kalan 13 binin de 50-100 gazeteye dağıtılacağını belirterek, Hakimiyet-i Milliye gazetesi ile bir mukavele yapılmasını, kendisinin Hakimiyet-i Milliye'yi resmi bir gazete olarak tanımadığını, vurgulamıştır. Hüseyin Avni Bey'e göre Hakimiyet-i Milliye gazetesi 17 bin lira alıp kendi isteğine göre yayın yapmaması ve meclisin isteklerini dikkate almamasıdır.⁵⁶⁴

Dönemin Matbuat ve Stihbarat Müdür-i Umumisi Ao Lu Ahmed Bey ise bu konuda, destek olunan basın izlemeleri gereken yayın politikaları, dayatılmadığını, belirterek uyarı söylemiştir.

⁵⁶² B.C.A., Sayı: 1461, Fon Kodu: 30.18.1.1., Yer No: 4.51.17. (Matbuat ve Stihbarat Müdüriyeti'ni Dahiliye ve Hariciye Vekaletlerinin ortaklaştıkları kararlarla, belirli noktalarda ifadeyle haberler yapılmasına yetkisi verilmesi ile ilgili belge için bkz. EK-14.)

⁵⁶³ TBMM ZC, cilt: 2, sayı: 99, (16.9.1338), s. 80.

⁵⁶⁴ TBMM ZC, sayı: 103, celse: 1, (16.09.1338), s. 71-79.

Bir milletin muhtelif cereyanlar, vard,r. Muhtelif istikametleri ve muhtelif ihtisat, vard,r. Ve Matbuat-, Umumiye Müdüriyeti yaln,z ve yaln,z bütün bu cereyan ve istikametlere riayet etmekle kendi vazifesini ifa etmi olabilir. Yoksa yaln,z bu cereyanlardan birisini iltizam edip gideceksin; diye bana emretseniz, ben bu emre katıyen ittiba etmem; buradan kalk,p giderim.⁵⁶⁵

Ahmed A ao lu bu sözleriyle halk aras,nda çe itli fikirlerin ve e ilimlerin olabilece ini fakat herhangi bir tarafa yak,n olman,n ya da taraf tutman,n söz konusu bile olamayaca ,n, belirtmi tir. Taraf tutmas,na yönelik bir emir geldi i takdirde de kesinlikle böyle bir emre itaat etmeyece ini aç,k aç,k söyleyerek objektif duru unu ortaya koymu tur.

Ahmed A ao luğun Matbuat ve stihbarat Müdüriyet-i Umumiyesi genel müdürlü ü görevinden ayr,l, tarihi 11 A ustos 1923tür. Ahmed A ao lu genel müdürlük vazifesinin yan,nda ayn, zamanda Hakimiyet-i Milliye gazetesinin ba yazarl, ,n, yapm, t,r.⁵⁶⁶

12 A ustos 1923 ó 4 Eylül 1923 tarihleri aras,nda Alaeddin genel müdürlü e vekalet etmi tir. 1889 Konya do umlu olan Alaeddin 1911 y,l,nda Hukuk mektebinden mezun olmu tur. Milli Mücadele ba lang,c,nda Ankaraya gelmi ve Matbuat ve stihbarat Müdüriyet-i Umumiyesi matbaas,n,n müdürü ve sonra da istihbarat ubesi müdürü olmu tur. Zekeriya Sertelın genel müdür olmas,yla Alaeddinın vekalet görevi sona ermi tir.⁵⁶⁷

Zekeriya Sertel 1892 Selanik Ustrumca do umludur. Hukuk fakültesinden ç,kt,ktan sonra Paris'te Sorbonne Üniversiyesinde Sosyoloji tahsil etmi tir. I. Dünya Sava ,ından önce öTuranö adl, gündelik bir gazete ç,karm, t,r.⁵⁶⁸

1919 y,l,n,n son günlerinde Amerikaya hareket eden Sertel,⁵⁶⁹ Amerika'da kald, , üç y,l, hayat,n,n en önemli y,llar, olarak görmektedir. Gazetecili i orada ö rendi ini söylemektedir.⁵⁷⁰

⁵⁶⁵ TBMM ZC, :99, celse:2, (9.9.1338), s. 601.

⁵⁶⁶ skit, **Türkiyede Matbuat darelere ve Politikalar,**, s. 242.

⁵⁶⁷ a.g.e., s. 243.

⁵⁶⁸ a.g.e., s. 245.

⁵⁶⁹ M. Zekeriya Sertel, **Hat,rlad,klar,m (1905-1950)**, Yaylac,k Matbaas,, stanbul, 1968, s. 81.

⁵⁷⁰ a.g.e., s. 96.

Kendisi Amerika'da bulundu u s,rada New York Times gazetesinde Mustafa Kemal hakk,nda ba tan a a , yanl, ve uydurma bilgilere dayanan bir ba yaz, ç,km, t,r. Sertel bunun üzerine gazeteye bir mektup yazarak yaz,daki yanl, lar, belirtmi tir. ki gün sonra gazeteye ba yazarla görü mesi için davet edilmi tir. Kendisinden Mustafa Kemal ve Anadolu'daki Milli Mücadele hakk,nda bir yaz, yazmas, istenmi tir. Bir hafta sonra Zekeriya Sertel'in New York Times'ta ilk yaz,s, ç,km, t,r. Bu yaz, New York Times ba yazar,n,n dikkatini çekmi ve Zekeriya Sertel'den Kurtulu Sava , hakk,nda sürekli yaz,lar yazmas, istenmi tir. Bundan sonra Sertel'in Kurtulu Sava ,n,n gidi at,n, anlatan yaz,lar, gazetede her hafta ç,km, t,r. Bir taraftan da Current History dergisine ayda bir etrafl, bilgiler veren yaz,lar göndermi tir. Zekeriya Sertel an,lar,nda *böylece Milli Kurtulu Sava ,n, Amerikan kamuoyuna duyurmak olana ,n, buldu um için son derece seviniyordum* demektedir.⁵⁷¹ Görülüyor ki Zekeriya Sertel propaganda faaliyetlerine daha Türkiye'ye dönmeden ba lam, t,r ve bu faaliyetleri büyük bir haz alarak yerine getirmektedir.

Sakarya zaferinden sonra Amerikan kamuoyunda bir uyan,kl,k belirmi , Türk'ün haks,z bir istilaya u rad, ,, emperyalistlerin elinde ezilip ac, çekti i yava yava anla ,lmaya ba lanm, t,r. Türkler'in emperyalistleri kovarak tekrar yoktan bir vatan yaratt,klar,n, gören Amerikal,lardaki merak sempatiye dönü mü tür. Öyle ki gazeteler Zekeriya Sertel'den bilgi istemek için yar, a girmi lerdir.⁵⁷²

Zekeriya Sertel 1923 yaz,nda Türkiye'ye dönmü tür. An,lar,nda öyle demektedir: *Memleketten ç,kt, ,m,z zaman yaln,z emperyalizm dü man, milliyetçiydik. Bu kez memlekete devrimci olarak döndük. Bu sava a daha oradayken ba lam, t,k. stanbul'daki gazetelere Türkiye'deki Amerikan misyonerleri ve kolejleri aleyhinde bir seri iddetli yaz, yazm, t,m. Döndükten sonra bu sava a devam edecektik.*⁵⁷³

⁵⁷¹ a.g.e., s. 86-87.

⁵⁷² a.g.e., s. 95.

⁵⁷³ a.g.e., s. 96-97.

Sertel'e göre d, sava zaferle bitmi tir. imdi iç sava , hürriyet ve demokrasi sava , ba layacakt,r. Bir an önce memlekete dönüp bu sava a kat,lmak ve kendi pay,na dü eni yapmak istemektedir.⁵⁷⁴

Sertel, 4 Eylül 1923'te Matbuat ve stihbarat Müdüriyet-i Umumiyesi genel müdürü olmu tur.⁵⁷⁵

Zekeriya Sertel'in Amerika'dan Ankara'ya geli amac, milli kurtulu davas,na yararlı, olma,t,r. Ona göre stanbul sönmü , suyu çekilmi bir çe meye dönmü tür. Kendisi memleketin nabz,n,n Ankara'da att, ,na inanarak Ankara'ya gelmi tir. Zekeriya Sertel Ankara'ya geldikten birkaç gün sonra matbuat hususunda kendisine ihtiyaç duyuldu u söylenmi tir. A ao lu Ahmed Bey de görevi Zekeriya Sertel'e devredece i için sevinmi tir.⁵⁷⁶

Zekeriya Sertel daha sonra yazm, oldu u an,lar,nda genel müdür oldu unda müdüriyetin durumunun nas,l oldu u ve o dönem yap,lmaz, gerekenlerin neler oldu uyla ilgili bilgi vermi tir.

Müdüriyet sava ko ullar, içinde kurulup çal, t,r,lan bir kurumdur ve Zekeriya Sertel'e göre kendisi genel müdür oldu u tarihte kurum ilkel bir durumdad,r. Sadece bas,n, izlemektedir. Mebuslar için d, bas,n yay,nlar,ndan çeviriler yaparak arada s,rada küçük bültenler ç,karmaktad,r. Anadolu Ajans, da Matbuat ve stihbarat Müdüriyet-i Umumiyesi'ne ba l,d,r. Sertel Anadolu Ajans, için *ajans olmaktan ba ka her eydi* ifadesini kullanmaktad,r. Sertel'e göre ilk i olarak uzun süre dünyadan uzak kalan mebuslara, devlet adamlar,na, memleket d, ,nda olup bitenler ve Türkiye ile ilgili sorunlar konusunda yabanc, bas,n,n neler yazd, ,n, duyurmak gerekmektedir. Ankaradakiler karanl,ktaya amaktad,r. Dünyada olup bitenleri izleyenler pek azd,r. Oysa Milli Kurtulu Sava ,ından sonra dünya bas,n,n,n Türkiye ile ilgili yay,nlar, önem kazanm, t,r. Sertel bu amaçla müdüriyetin yay,n, olarak *öAy,n Tarihi* ad,nda zengin bir dergi ç,karm, t,r. Bu ayl,k dergi bir ayda memlekette ve d, ar,da olup bitenleri ve dünya bas,n,n, vermektedir. Dergi Zekeriya Sertel'den sonra biraz daha zenginle tirilmi tir. Sertel bir yandan da

⁵⁷⁴ a.g.e., s. 97.

⁵⁷⁵ skit, **Türkiye'de Matbuat dareleri ve Politikalar**, s. 245.

⁵⁷⁶ Sertel, a.g.e., s. 105-106.

Anadolu Ajansı, dünya haber ajansları, ile ilişkiler kuracak bir ajans haline getirmeye çalıştı, m, t.r.⁵⁷⁷

Zekeriya Sertel'in genel müdürlüğü döneminde, gazetelerde yayınlanan haberlerin Matbuat Kanunu'na uygunluğunu açısından denetlenmesine de özen gösterilmiştir.

25 Aralık 1923 tarihli belgede Başbakanlık, Matbuat Kanunu'na aykırı yayın yapan gazeteler hakkında Başbakanlık makamından ve Çiğlerli Bakanlık, bilgilendirilmesini, Çiğlerli Bakanlık'na gönderilen konuyla ilgili yazılardan bir nüsha da Başbakanlık'a gönderilmesini Matbuat ve İstihbarat Müdüriyeti Umumiyesinden istemektedir. Bu yazıya cevaben yazıldı, anlaşılan 29 Kanun-u Evvel 1339 (29 Aralık 1923) tarihli belgede bütün gazetelerin Matbuat ve İstihbarat Müdüriyeti Umumiyesince incelenmekte olduğu ve Matbuat Kanunu'na aykırı görülenlerin Başbakanlık ve Dahiliye Vekaleti'ne bildirileceği söylenmektedir.⁵⁷⁸ Bu noktada sağlam bir merkezi kontrol mekanizması ile birlik kazanmış olduğu açıktır.

Zekeriya Sertel'in Server skiti'ne naklettiğine göre, kendi döneminde idarenin ajans kapsamında Alaeddin, tercüme kapsamında Ali Rıza Seyfi, matbuat kapsamında Veli Necdet, Kerami Kurtbay ve ne riyyatta da Süreyya (Kalabay) ve Sabri (Baysung) görev yapmıştır, t.r.⁵⁷⁹

Zekeriya Sertel Matbuat ve İstihbarat Müdüriyeti Umumiyesi'ndeki genel müdürlük görevinden 1923 senesinin Temmuz-İsanısında (Kasım ayında) ayrılmıştır, t.r. Ercümen Ekrem ikinci defa genel müdürlüğe getirilmiştir. Ercümen Ekrem'in Server skiti'ne yolladığı mektuba göre o dönem idarenin istihbarat bübesinde müdür olarak Alaeddin, matbuat bübesinde Cevdet Dülger, tercümede Abdi Tevfik, matbaada ise Ahmet Akar görev yapmıştır, t.r. Matbuat mümeyyizi Kemal (Karman), istihbarat baş memuru Refik (Bakuy) Sabri'dir. Yurdun muhtelif yerlerinde Matbuat ve İstihbarat Müdüriyeti Umumiyesi'ne bağlı istihbarat müdürleri de vardır. Vazifeleri istihbaratla uğraşmak ve daha ziyade henüz kurulan yeni rejimin

⁵⁷⁷ Sertel, a.g.e., s. 106-107.

⁵⁷⁸ B.C.A., Sayı: 8519, Dosya, Fon Kodu: 30.10.0.0, Yer No: 83.545.20/1 ve 20/2. (Bütün gazetelerin Matbuat ve İstihbarat Genel Müdürlüğü'nce incelendiği ve Matbuat Kanunu'na aykırı görülenlerin Başbakanlık ve Dahiliye Vekaleti'ne bildirileceği hususundaki belge için Bkz. EK-15.)

⁵⁷⁹ skiti, **Türkiyede Matbuat daireleri ve Politikalar**, s. 240.

propagandasın, yapmak yaptırmaktır. Matbuat ve stihbarat Müdüriyet-i Umumiyesi'ne bağlı, istihbarat müdürlerinden Etem Hidayet (Akıncı) İstanbul'da, Barramzade Smail Hakk, İzmir'de, Enver Nurettin Edirne'de, Ali Becil Kars'ta görev yapmaktadırlar.⁵⁸⁰ Ercümen Ekrem'in 11 Mart 1924'te görevden ayrılmasından sonra tekrar Alaeddin vekil olmu ve Alaeddin'in bu vekalet görevi bir seneden fazla sürmüştür.⁵⁸¹

Matbuat ve stihbarat Müdüriyet-i Umumiyesi Milli Mücadele dönemi ihtiyaçlarına uygun olarak kurulmuştur, cephelerde merkeze bağlı, birer istihbarat büresi bulunan, bu büresler vasıtasıyla haber toplayan, ayrıca diğer kurumlardan gelen bilgi isteklerine de yanıt veren bir kurumdur.⁵⁸²

Özellikle Anadolu'da yayınlanan gazeteler kontrol altında tutulmuş, gerekli görülen gazetelere destek verilmiş, halka günlük olaylarla ilgili sağlıklı bilgiler ulaştırılmış, yayınlanan bülten ve ajanslarla propagandaya karşı koyma faaliyetleri yürütülmüş, çeviriler yapılmış, Milli Mücadele'nin haklı, Avrupa'ya ve diğer ülkelere anlatılmıştır.

Matbuat ve istihbarat mekanizmasının iç içeliği kazandı, Matbuat ve stihbarat Müdüriyet-i Umumiyesi istihbaratta merkezi bir seviye sahip olmuştur. İngiliz istihbaratının 4 Ekim 1921 tarihli raporunda da bunu doğrular nitelikte veriler mevcuttur. Raporda Matbuat ve stihbarat Müdüriyet-i Umumiyesi ile ilgili şu bilgi verilmektedir:

Kemalistlerin istihbarat merkezi Ankara'da Ordu Karargahında bulunan Matbuat ve stihbarat Müdürlüğüdür. Anadolu içinde ve dışında propaganda, casusluk ve mukabil casusluk örgütlerini denetlemektedir. Roma, Zürih, Berlin, Paris ve Moskova'da beş büresi vardır.

Bu büreslerin görevi Avrupa'da topladıkları istihbarat, Anadolu'ya göndermek ve Ulusçuların propagandasını, müdüriyet aracılığıyla Avrupa'ya yaymaktır.

⁵⁸⁰ Skit, **Türkiye'de Matbuat Daireleri ve Politikaları**, s. 244.

⁵⁸¹ a.g.e., s. 246.

⁵⁸² Özkaya, a.g.e., s. 54-55.

Roma ubesi en önemli örgüttür. Rodos ve Antalya yoluyla, Anadolu ile ula tırma merkezi olarak görev yaparí Moskova, Berlin ve Roma aras,nda bir kurye sistemi kurulmu tur. Roma'daki örgüt ayn, zamanda Trablusgarp'taki slam komiteleriyle ili ki kurmu ve Hindistan Halifelik Delegasyonuyla yaz, m, t.r. Müdüriyet Avrupa'n, n i lerine ve Anadolu hakk,ndaki görü lerine büyük ilgi gösterir. Roma ubesi ngiltere, Fransa ve talya'da ç,kan gazetelerin suretlerini çevrilmek üzere s,k s,k Ankara'ya gönderir.⁵⁸³

Bu rapordan da anla ,laca , gibi ngiliz istihbarat, müdürlü ün özellikle d, ubelerinin faaliyetleriyle ilgili ayrınt,l, bilgi sahibidir. Ayr,ca Intelligence Service Matbuat ve stihbarat Müdüriyet-i Umumiyesi'ni yurt içindeki tüm casusluk örgütlerini denetleyen bir beyin olarak de erlendirmektedir.

Müdüriyet, Milli Mücadele döneminde aktif rol oynam, t.r. Sonraki dönemde ise Anadolu Ajans,ın 1924'teki bütçe kanunu ile Matbuat daresinden ayrılm,ş,, müdürlü ün matbaas,n,n kapanmas, gibi sebeplerle Matbuat ve stihbarat Müdüriyet-i Umumiyesi'nin görev alan, daralt,lm, t.r. Hakimiyet-i Milliye gazetesi müdürlük bünyesinden ayrılm,ş, , Resmi Ceride'nin ç,kar,lm,ş, görevi de Ba vekalet Müdevvenat Müdürlü ü'ne verilmi tir.⁵⁸⁴ Matbuat ve stihbarat Müdüriyet-i Umumiyesi 1 Haziran 1931 bütçe kanunu ile la vedilmi tir.⁵⁸⁵

⁵⁸³ Sonyel, **a.g.e.**, s. 214.

⁵⁸⁴ skit, **Türkiyede Matbuat dareleri ve Politikalar**, s. 256-257.

⁵⁸⁵ **a.g.e.**, s. 256.

SONUÇ

istihbarat, bugün olduğu gibi geçmişte de devletlerarası ilişkilerde önemli rol oynamış, hedef devlet, örgüt ya da kişilerin muhtemel hareketleri, istihbarat faaliyetleri ile önceden tespit edilmeye çalışılmıştır. İstihbari bilgiler devletlerin karar süreçlerinde, tehditleri öngörme ve önleme noktasında ve belirsizliklerin azaltılmasında önemli işleve sahip olmuştur.

İstihbaratta teknolojiyi etkin şekilde kullanılması, zorunluluğu vardır. Çalışma yöntemlerinin ve organizasyon esasları, başarılı çalışmada önemli bir rol oynar. Sürekli gelişen teknoloji ortamında olan istihbarat mekanizması, teknolojiyle birlikte en önemli gelişmelerdir.

İstihbarat faaliyetleri devletin güvenliği için elzemdir. İstihbarat, hem devletin geleceğe yönelik vizyonunun oluşumunda, hem de var olan vizyonun gerçekleştirilmesinde etkilidir.

Dünya tarihi boyunca istihbarat her dönem önemli olmuştur, Türkler de özellikle Çin ile olan mücadelelerinden itibaren gittikleri her coğrafyada casusluğa maruz kalmışlar, ya da politik casusluk faaliyetleri ile ilgilenmeleri sebebiyle istihbari faaliyetlerin içerisinde olmuşturlar. Uygurlar ve Göktürkler döneminde Çinli, Moğol, İranlı casuslarla mücadele edilmiştir. Büyük Selçuklu Devleti zamanında da gerek Nizamü'l-Mülk gerekse Melikşah ülkeyi koruması ve çevre bölgelerdeki gelişmeleri takip etmek amacıyla istihbarata önem vermişlerdir.

Osmanlı Devleti'nde de istihbarat ve espionaj faaliyetleri kuruluşundan itibaren başlamıştır. Özellikle fetihler ve askeri hareketler sırasında bu gibi faaliyetler önem kazanmıştır ve imparatorluk sürecinde Voynuk ve Martolos teşkilatları, istihbarat alanında önemli görevler üstlenmişlerdir. Böylece iç ve dış tehditten ayrıntılı şekilde haberdar olunabilmektedir. Fatih Sultan Mehmet ve Kanuni Sultan Süleyman dönemlerinde özellikle Martolosların önemini arttırmış, görülmüştür. Osmanlı Devleti'nde esirler, gönüllü casuslar, maaşlı casuslar, tüccarlar, gezginler, elçiler ve posta görevlilerinden istihbarat temininde faydalanılmıştır. İstihbarat temini bu şekilde

sa lan,rken, II. Abdülhamid döneminde istihbaratta te kilatlanmaya gidildi i görülmektedir.

II. Abdülhamid'ın a ,r, ihtiyatkâr ve merkezîyetçi yakla ,m, hem devlet yönetimine hem de istihbarat anlay ,na yans,m, , dönemin iç ve d, dinamiklerini de erlendiren II. Abdülhamid Y,ld,z stihbarat Te kilat,ön, kurmu tur. Te kilatta padi ah,n güvenini kazanm, ki iler i ba ,na getirilmi , hemen hemen her meslek grubundan yakla ,k bin ajan te kilat bünyesinde görev yapm, t,r. Bu gizli servisin önceliklerinden biri padi aha kar , yap,labilecek komplolar, ortaya ç,karmak ve II. Abdülhamid'e muhalefet eden gruplar,n çal, malar,n, de ifre etmek olmu tur.

II. Abdülhamid'ın istibdat rejimine kar , ç,kan en önemli grup olan ttihatç,lar da cemiyetlerinin geli im süreci içerisinde istihbarat faaliyetlerinin önemini kavram, , II. Abdülhamid'ın hafiye te kilat,n,n rol oynad, , sürgün ve tutuklamalar sonucu daha s,k, tedbirler almalar, gerekti ini dü ünmü lerdir. Ayr,ca ttihatç,lar,n Ermeni sorunu kar ,s,nda etkin tav,r almalar, ve hükümet darbesi planl,yor olmalar,, ttihatç, kadrolar,n propaganda tekniklerini geli tirmeleri ve kendi faaliyetlerini örtmeleri noktas,nda istihbari perspektiflerinin olu umunda etkili olmu tur.

30 Kas,m 1913'te kurulan Te kilat-, Mahsusa'n,n da çekirde ini ttihat ve Terakki'nin vurucu gücü olan Manast,r Oca , olu turmu tur. Te kilat-, Mahsusa, Avrupa tarz,nda bir örgüttür, Harbiye Nezareti'ne ba l,d,r. Osmanl, mparatorlu u Birinci Dünya Sava ,na girince te kilat yeniden örgütlenerek Harbiye Nezareti içinde yar,-aç,k resmi bir statü kazanm, t,r. Te kilat-, Mahsusa Birinci Dünya Sava , içerisinde geni bir alanda faaliyet göstermi ve devrin seçkin subaylar, ve ayd,nlar, da te kilatta görev alm, lard,r.

Osmanl, mparatorlu u için Birinci Dünya Sava , 30 Ekim 1918'de imzalanan Mondros Mütarekesi ile resmen sona ermi tir. Enver Pa a ve arkadaş lar,n,n yurt d, ,na ç,kmalar,ndan hemen sonra Te kilat-, Mahsusa tasfiye edilmi tir. Te kilat,n depolar,ndaki silahlar ve cephane saklanarak, silah ve cephanenin Anadolu'ya sevki için ç,areler aranmaya ba lanm, , te kilat,n faaliyetleri ba ka adlarla devam etmi tir.

Mondros Mütarekesinden hemen sonra başlayan işgaller karşısında direniş başlandı, t.r. Direniş hareketinde etkin rol oynayan gruplar Milli Mücadele sürecinde etkin birer istihbarat kurulu haline dönmüştür. Karakol Cemiyeti, Zabitan, Yavuz, Hamza ve Felah Grupları, başta olmak üzere Müsellah Müdafaa-i Milliye Grubu, Muavenet-i Bahriye Grubu, Malatya, Harbiye Grubu, Berzenci Grubu, Namık Grubu, Askeri Polis Teşkilatı, Tedkik Heyeti Amirlikleri ve Emniyet-i Umumiye Müfettişlikleri istihbaratta etkili olmuşlardır. Askeri kesim ve esnaf teşkilatları, hızla örgütlenmiş, yerel örgütler birleştirilmiş, Anadolu için faydalı olacak subay ve sivillerin İstanbul'dan güvenle çekilmesi sağlanmış, direniş hareketine tilaf Devletleri'nin denetimi altındaki Osmanlı depolarından çalınmış, büyük miktarlarda silah, erzak, gereç ve cephanelik sağlanmış, ve Milli Mücadele'ye her yönden tam destek verilmiştir.

Milli Mücadele sürecinde basın da önemli bir propaganda aracı olarak önem kazanmış, t.r fakat homojen bir yapı sergilememiştir. Milli Mücadele taraftarları, olanlar ve Milli Mücadele aleyhtarları olmak üzere iki zıt grup ortaya çıkmış, t.r.

Milli Mücadele hareketinin en önemli önceliklerinden biri halkın bilinçlendirilmesi olmuştur. Bu amaçla özellikle iç ayaklanmalar, önlemeye yönelik olarak önce Nasihat Heyetleri oluşturulmuştur. 6 Nisan 1920'de Anadolu Ajansı kurulmuş, yaklaşık bir ay sonra ise meclis bünyesinde radyo Encümeni oluşturulmuştur. Sayılan bu yapıların propaganda sahasında yaptığı çalışmalar yeterli görülmemiştir. Propaganda ve istihbarat faaliyetlerinin yürütülmesi ve çalışmaların daha planlı, programlı bir şekilde geliştirilmesi gerekliliği kısa zaman içerisinde ortaya çıkmış, ve bu anlamda daha etkili bir teşkilatlanmaya gidilerek Matbuat ve istihbarat Müdüriyet-i Umumiyesi'nin kuruluşu sürecine girilmiştir, 7 Haziran 1920'de Matbuat ve istihbarat Müdüriyet-i Umumiyesi kurulmuş, Anadolu Ajansı da müdüriyete başlatılmış, t.r.

Matbuat ve istihbarat Müdüriyet-i Umumiyesi kuruluşundan itibaren yalnızca basın faaliyetlerinin başlıca olduğu bir müdürlük olmakla kalmamış, radyo ve iç yayınlar, uyarılar, istihbarat ve propaganda gibi son derece önemli işleri de yükümlenen bir merci olmuştur.

Matbuat ve stihbarat Müdüriyet-i Umumiyesiğe yönelik olarak, müdüriyetin kurulu unu takip eden aylar içerisinde ve daha sonra da özellikle meclisin bütçe görüşmeleri sırasında eleştiriler olsa da, müdürlük baz, teknik imkansızlıklara ve kalifiye teknik eleman eksikliğine rağmen azimli bir çalışmaya göstermiştir.

İstanbul, Zonguldak, Trabzon, Antalya, Kars, Adana ve zmitte birer istihbarat büresi kurulmuştur, buralardan alınan haberler ile askerî telsiz istasyonları, sayesinde Avrupa telsiz istasyonlarından elde edilen haberler ve yayınları günün gününe takip edilmiştir. Ayrıca Milli Mücadeleye destek veren gazetelere yardım edilmiştir, Ulusal Direnişin hakkı bir direniş oldu unu tüm dünyaya duyurmak için Londra, Paris, Berlin, Viyana, Cenevre gibi bazı Avrupa merkezleriyle Amerika'da temsilcilikler kurulmuştur, yayınları, kitapları, broşürler, belgeler ve haberler gerek yurtiçinde gerek yurtdışında kitlelere ulaştırılmıştır.

Kurulmuş olan istihbarat büselerine gerektiğçe istihbarat memurları, tayin edilmiştir, istihbarat konusunda kaymakamlardan da faydalanılmıştır, istihbarat odaları, ordu ve gruplara ajans ve gazete gönderilmiştir, ajansları, herkese ulaştırılması için bazı gazetelerle, basındaki bazı sınıflar, gidermek için de bazı matbaalarla sözleşmeler imzalanmıştır, tekilat, daha etkin kılmak için istihbarat odaları, geliştirilmeye çalışılmıştır. Ayrıca diğer kurumlardan gelen bilgi isteklerine de yanıt verilmiştir.

Matbuat ve stihbarat Müdüriyet-i Umumiyesi faaliyet sahasında istihbarat subayları ile de organize bir şekilde çalışmıştır. Böylelikle istihbarî tecrübeye sahip saha elemanları kullanılmıştır, suretiyle kurumsal performansları artmıştır, yoluna gidilmiştir. Özellikle istihbarat oluşturulması sürecinde önemli olan zamanın etkin ve doğru kullanılmasında, istihbarat subaylarının haberleri gerekli yerlere zamanında iletmeleri Milli Mücadeleye değerli katkıları yapmıştır. Özellikle olağanüstü durumlarda, müdüriyetle koordineli olarak çalışmış istihbarat subayları, devreye girme ve bilgi iletim sürecinin aktif, hızlı ve güvenli bir şekilde gerçekleşmesinde faydalı olmuştur.

İstihbarat subaylarının Matbuat ve stihbarat Müdüriyet-i Umumiyesi ile ortak çalışmaları, müdüriyetin kurumsal performansını artıran bir diğer

katkıs, gazeteler ve gazetecilerle de istihbarat subayları, yakınlarından ilgilenmi olmalarıdır. Özellikle yabancı gazeteciler istihbarat subayları kontrol altına tutulmuş, bu gazetecilerle kontak kurularak Anadolu'da kontrol dışı faaliyet göstermelerinin önüne geçilmeye çalışılmıştır. O dönemin artıları, dü ünlü ünde cepheye ya da cephe gerisinde faaliyet gösteren gazeteciler önemli bilgiler elde edebilecek ve bu anlamda gizli servisler tarafından angaje edilip bilgi temin edilebilecek elemanlar olarak kullanılabilirler. Böylece bir unsura karşı, Matbuat ve istihbarat Müdüriyeti'nin istihbarat subaylarıyla koordineli çalışması, müdüriyetin kontrespiyonajda hassas olduğunu göstermektedir. Bir yabancı gazeteci dü man istihbarat servislerinden biri tarafından angaje edilmemiş olsa bile Milli Mücadele artıları, içerisinde propagandanın önemi ve kara propaganda tehdidi dikkate alınmış, kontrol dışı bir kaynak hüviyetine sahip olabilecek bir gazetecinin faaliyetlerinin takibi noktasında müdüriyet tedbirli davranmış, t.r.

Ahmed Aho lu döneminde, Milli Mücadele lehine yazılar yazan yabancı yazarlara yardım yapıldığı, görülmektedir. Klod Farer bu yazarlardan biridir. Yine onun döneminde, Milli Mücadele lehine yazılar yazan Piyer Lotiöye Anadolu matbuatından bir albüm hediye edilmiştir. Fransız yazar Jan ilikeöye de Milli Mücadele lehine bir kitap yazmıştır, t.r. Bu faaliyetler adı geçen yazarların gönüllü olarak Milli Mücadeleyi desteklediklerini gösterebileceği gibi gazetecilerin angaje edildiği de ihtimal dahilindedir.

Milli Mücadelede halkın bilinçlendirilmesinde ve olan biten hakkında bilgi sahibi olmasında Matbuat ve istihbarat Müdüriyeti'nin önemli bir rol oynamış, t.r.

17 Teşrin-i Sani 1336 (17 Kasım 1920) tarihli kararnamede de görüldüğü gibi, en küçük memurların dahi milli davayı anlatmak için köylere kadar gönderilmeleri karara bağlanmış, t.r. Burada dikkati çeken nokta bu memurların halka anlatacakları konuların haftalık olarak Matbuat ve istihbarat Müdüriyeti'nin Umumiyesince bütün bakanlıklara bildirilecek olmasıdır. Bu durum, propaganda faaliyetlerinin yürütülmesinde müdüriyetin ne kadar merkezi ve aktif bir rol oynadığını, önemli bir konumda olduğunu kanıtlatır. Ayrıca müdüriyetin halka anlatacakları konuların köylerde anlatılacak basitlikte yayınlanacak yazılar ve

beyannameler bastırarak olmas, faaliyet sahasında propaganda faaliyetlerini gereği gibi yerine getirdiğini göstermektedir zira propaganda faaliyetlerinde ürünün basit ve anlaşılır olması, esastır. Ülke sahasında tüm memurlardan propaganda faaliyetlerinde faydalanma yoluna gidilmesi Matbuat ve Stihbarat Müdüriyeti Umumiyesi'nin faaliyetlerini mümkün olduğu kadar geniş tabanlı, ve dinamik bir şekilde gerçekleştirmek istediği şeklinde değerlendirilebilir

Matbuat ve Stihbarat Müdüriyeti Umumiyesi'nin halkı aydınlatmak amacıyla yurdun çeşitli bölgelerine heyetler gönderdiği, bilimsel araştırma amaçlı heyetler de oluşturularak bu tip çalışmalar için ek tahsisatlar ayrılmış olduğu da görülmektedir. 17 Temmuz 1920 tarihli bir belgede, Doğu'da bilimsel araştırma yapmak üzere gidecek olan heyete tahsis edilecek 7075 liranın müdüriyetin geçici bütçesine eklenmesi mevzu bahisdir. Belge içeriğinde, neden Doğu'da bir araştırma yapıldığı, bahsi geçen bilimsel araştırmanın nasıl bir içeriğe sahip olduğuyla ilgili bilgi yer almamakla birlikte müdüriyetin bu tip çalışmalarına destek olması ve bu çalışmaların finansmanı konusunda aktif olarak çalıştığı da göstermektedir.

Matbuat ve Stihbarat Müdüriyeti Umumiyesi propaganda uygulamalarında aktif saha uygulamalarının yanı sıra uygun araç ve gereçlerin kullanılması da önemini farkediyor. 17 Temmuz 1920 tarihli belgedeki Ankara'dan Berlin, Paris ve Moskova'ya telsiz telgrafla iletilmiş mesajla yapılacak kuvvetli bir telgraf merkezinin Matbuat ve Stihbarat Müdüriyeti Umumiyesi tarafından Ankara'ya kurulması için bütçeye 50 bin lira eklenmesiyle ilgili bilgi, Matbuat ve Stihbarat Müdüriyeti Umumiyesi'nin kurumsal kabiliyet ve performansının artmasına çalıştığını göstermektedir. Yapılan bütün bu hamlelerdeki amaç Milli Mücadele'ye daha fazla katkı yapmaktır. Stihbaratın ana fonksiyonlarından olan propagandaya ne kadar ciddi ve planlı bir şekilde yaklaşıldığı da görülmektedir.

Matbuat ve Stihbarat Müdüriyeti Umumiyesi'nin kurumsal kabiliyet ve performansının geliştirilmesinde, müdüriyetin Milli Mücadele'deki merkezi ve aktif rolünün ortaya çıkması, kusuz genel müdürlerin de önemli katkıları olmuştur.

Milli Mücadele döneminde Matbuat ve stihbarat Müdüriyet-i Umumiyesi genel müdürlü ü görevinde bulunan isimler incelendi inde genelde edebi yönü kuvvetli, e itim-ö retim ve bas,n-yay,n alan,nda tecrübe sahibi ki ilerin görev ald , görülmektedir. Bu durum Matbuat ve stihbarat Müdüriyet-i Umumiyesinin kurumsal performans,n, pozitif yönde etkilemi tir çünkü müdüriyetin faaliyet alan, ve üstlendi i görevler fonksiyonel istihbarat,n propaganda alan,na ili kindir; propaganda faaliyetleri de e itim-ö retim ve bas,n-yay,n faaliyetleriyle iç içe yürütülür.

Genel müdürlerin hepsinin bas,n-yay,n ve e itim-ö retim alanlar,yla ilgili tecrübeli olmalar,n,n yan, s,ra bir di er önemli nokta da ço unun milliyetçi kimli i ön planda olan, ttihat ve Terakki bünyesinde yer alm, ya da ttihat ve Terakki ile irtibatlı, ki iler olmalar,d,r.

Hamdullah Suphi ilk kurulu undan beri stanbul Türk Oca ,nda çal, m, , memleketin her taraf,nda Türk Ocaklar,ın aç,lmas,nda gayreti görülmü ve bu u urda yirmi sene aral,ks,z devam eden hizmetinden büyük faydalar elde edilmi , bilinen bir Türkçü ve ttihatç,, halk,n milli duygular,n, harekete geçiren önemli bir hatiptir. Süleyman Necatiøye bakt, ,m,zda ttihat ve Terakki döneminde ttihat ve Terakki mekteplerinde ö retmenlik yapm, t,r. Erzurumda 1918de Albayrak gazetesini ç,karmaya ba lam, t,r. Misak-, Milliøye esas olmu olan, Müdafaa-i Hukuk Cemiyetinin ilk nizamnamesini Erzurum Kongresinde haz,rlayanlardand,r. Bir ba ka genel müdür Galip Bahtiyarın II. Me rutiyetden sonra ç,kan Türk Yurdu ve Halka Do ru mecmualar,nda Türkçülü e dair yaz,lar, mevcuttur. zmir ttihat ve Terakki Ticaret Mektebi müdürlü ü ve Balkan Sava , sonlar,nda Edirne Maarif Müdürlü ü yapm, t,r. Galip Bahtiyar ayr,ca daha sonra Trakya ve Garbi Trakya Cemiyeti ad,n, alan Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyetini üç arkada , ile tesis etmi tir. Genel müdürlerden Muhittin Birgen II. Me rutiyetden sonra çe itli okullarda felsefe hocal, ,, Tanin gazetesinde yaz, müdürlü ü ve yine ayn, gazetede ba yazarl,k, Osmanlı Meclis-i Mebusan,nda da bir dönem Çorum milletvekilli i yapm, t,r. Genel müdürlük görevinden önce ve görevi s,ras,nda Hakimiyet-i Milliye gazetesinde de ba yazarl,k yapm, t,r. Hüseyin Rag,p da Hakimiyet-i Milliyeinin ba yazarlar,ndand,r. Genel müdürlü e bir süre vekalet eden Etem Hidayet (Ak,msar)

A ustos 1920'de Matbuat ve stihbarat Müdüriyet-i Umumiyesi'nde Türkçe ajans memuru olarak göreve başlamış, 1 Temmuz 1921'de Matbuat bübesi Müdürü olmuş, 1 Temmuz-1 Kasım 1921'den 29 Kasım 1921'e kadar da genel müdürlük vekalet görevini yerine getirmiştir, kurum içinde terfi almamış bir isimdir. Ahmed Aho İstanbul'da Paris'te öğrenci iken tanıştığı, Ahmed Rıza ve Doktor Nazım Aracı, İttihat ve Terakki Fırkası'na girmiş, Özgür Türk gazetesi'nin başyazarlığına başlamış, 1914'te Yusuf Akçura ile birlikte "Türk Yurdu" mecmuasını tesis etmiştir. Malta sürgünlerindedir. Çarlık zulmüne karşı, Azerbaycan'da Türkçe matbuat geleneğini yerleştiren iki üç aydır, Karadeniz ve Doğu illerinde bir ad vazifesinde bulunmuş, yazmış ve konferanslarla milli davayı tabana anlatmaya çalışmış, r. Görevi süresince Mustafa Kemal Paşadan defalarca kutlama telgrafları almış, r. Türk Demokrasi Tarihi'nin teorisyenlerinden biridir. O da Hakimiyet-i Milliye'de başyazarlık yapmış isimlerdendir. Zekeriya Sertel ise Birinci Dünya Savaşı'ndan önce "Turan" adlı gündelik bir gazete çıkarmış, r. Amerika'da iken New York Times gazetesi ve Current History dergisinde Milli Mücadele lehine yazmış, r.

Görüldüğü gibi Milli Mücadele döneminde Matbuat ve stihbarat Müdüriyet-i Umumiyesi'nde genel müdürlük yapmış kişiler, fonksiyonel istihbaratın önemli bir kolu olan propaganda faaliyetlerini örgütleyecek olan müdüriyette genel müdürlük yapmaya uygun motive sahip kişilerdir. Geçmiş tecrübeleri kusuz genel müdürlük görevlerinde onlara yardımcı olmuş ve bu anlamda kurumsal kabiliyet ve performansları olumlu katkı yapmışlar, önemli kararlara imza atmışlardır.

Hamdullah Suphi Matbuat ve stihbarat Müdüriyet-i Umumiyesi'nin kuruluş kanununda kurumun mütercim çalıştırılmasına dair bir madde olmamasına rağmen inisiyatifi eline alarak idari kararlarla kurumda mütercimlere görev vermiştir. Yine onun genel müdürlüğü döneminde haberlerin 630 telgraf merkezine ulaştırılması, dağıtılması, r. Matbuat ve stihbarat Müdüriyet-i Umumiyesi matbaalarında çeşitli kitap ve broşürlerin basılması, r. Muhittin Birgen, başkanı, Fransız gazetelerinin tekeline kurtarmak için Fransızca bir bülten yayımlanmaya başlamış, bülten 40 sayı yayımlanarak hepsi dağıtılmıştır. I. Dünya Savaşı ve Çerkez Ethem'in ihanetini yabancılar bu bülten aracılığıyla yayımlamışlardır. Hüseyin Ragıp döneminde dört übeden mütekkil olan idarenin ne riyat bübesine bağlı,

bulunan Anadolu Ajansı, günde bir veya birden çok bülten çıkarması ve bunlar, harp tebliğlerini, iç ve dış haberleri ihtiva eder nitelikte bültenler olmuştur. Bültenler telgraf tellerinin varabildiği yerlere kadar içeride herkese ulaştırılmı, gazeteye çıkan yerlerde gazetelerde yayınlanarak, gazete çıkmayan yerlerde ise meydanlara asılarak ve kahvelerde okutturularak halka bilgi verilmiştir.

Müdüriyet Ankara'da Yunus Nadi'nin *Yeni Gün*, İstanbul'da Celal Nuri'nin *leri*, Konya'da Mazhar'ın *Babalık* ile *Sebilürre ad* ve Ziya Gökalp'ın Diyarbakır'da çıkardığı, *Küçük Mecmuaya* düzenli olarak yardımına Aao lu döneminde de devam etmiştir. Ahmed Aao lu genel müdür olduktan sonra *Sebilürre ad*'ın tahsisatı kesilmiştir. Yine Aao lu döneminde yeni kurulmak istenen gazeteler ve mecmualar ve yayınlar için tabiiyetleri, hurufat ve kağıt verilmiştir. Matbuat ve istihbarat Müdüriyet-i Umumiyesi kadrosu Ahmed Aao lu zamanında Ankara, tara ve hariç olmak üzere üç kısımdan oluşmaktadır. Ankara kısımlarında görevi dahili matbuat ve efkar, beslemek ve idare etmek olmuştur, Anadolu Ajansı da bu kısımdadır. Tara kısımlarında Adana, İstanbul, Zonguldak, Zmit ve Kars'taki ajanlar tekil etmektedir. Dümanlarla meşgul yerlerdeki ajanlarla idare arasında hususi bir ilişki mevcuttur. Tebligatlar bu ajanlar aracılığıyla yapılmaktadır. Hariç kısımdaki ajanlıklar arasında Londra, Paris, Almanya, Avusturya, İsviçre ve Amerika bulunmaktadır. Hariç kısımların kurulması, Ahmed Aao lu tarafından, New York'taki ajan daha sonra genel müdür olacak olan Zekeriye Sertel'dir. Hariç kısımlar dünyaya Türkiye haberleri ve özellikle Kurtuluş Savaşı propagandası yapmakla görevlidir. Haberler hariçte milletvekillerine, ayana, matbuata, siyasi ve içtimai ahşiyetlere ulaştırılmaktadır. Bu faaliyetler iç kamuoyu yanında dış kamuoyuna da önem verildiğini göstermektedir.

Genel müdürlük vazifesinin yanında Hakimiyet-i Milliye gazetesinin başyazarlığına da yapmış olan Ahmed Aao lu zamanında Matbuat ve istihbarat Müdüriyet-i Umumiyesine ilişki ile haberleşme yetkisi verilmiştir. Dümanın askeri hareket ve siyasi teebbüsleriyle ilgili haberleşmelerde 8 Mart 1922 tarihli kararname ile Dışişleri Bakanlığı ve İçişleri Bakanlığının belirlediği konularla sınırlı olmak kaydıyla müdüriyet ilişki ile haberleşebilecektir. Hassas konularda gizliliğe büyük önem verilmektedir.

Zekeriya Sertel'in de di er genel müdürler gibi Matbuat ve stihbarat Müdüriyet-i Umumiyesi'nin kurumsal performans, n, art, rmayaya yönelik önemli hamleleri olmu , müdüriyetin yay, n, olarak öAy, n Tarihi ö ad, nda zengin bir dergi ç, kar, lm, t, r. Bu ayl, k dergi bir ayda memlekette ve d, ar, da olup bitenleri ve dünya bas, n, n, vermektedir. Sertel, Anadolu Ajans, n, da dünya ajanslar, ile ili kiler kurabilecek bir yap, ya kavu turma yolunda çal, malar yapm, t, r. Zekeriya Sertel döneminde müdüriyetin idaresi ajans, tercüme, matbuat ve ne riyat k, s, mlar, yla yürütülmü , gazetelerde yay, nlanan haberlerin Matbuat Kanunu'na uygunlu u aç, s, ndan denetlenmesine de özen gösterilmi tir. Kanuna ayk, r, yaz, lar Ba bakanl, k ve çi leri'ne bildirilmi , böylece sa lam bir merkezi kontrol mekanizmas, n, n i lerlik kazanmas, sa lanm, t, r.

Sertel'den sonraki genel müdür Ercümen Ekrem döneminde de yurdun muhtelif yerlerinde Matbuat ve stihbarat Müdüriyet-i Umumiyesi'ne ba l, istihbarat müdürleri görev yapm, t, r. Onun döneminde istihbarat müdürlerinin görevleri istihbaratla u ra mak ve henüz kurulan yeni rejimin propagandas, n, yapmak olmu tur.

Matbuat ve stihbarat Müdüriyet-i Umumiyesi genel müdürlerinden Hamdullah Suphi, Ahmed A ao lu gibi isimlerin dönemin en güçlü istihbarat servisi Intelligence Service taraf, ndan izlenen isimler aras, nda olmas, dikkat çekicidir. stihbarat servislerinin önceli i, risk de erlendirmelerinde tehdit olarak alg, lanan, faaliyetlerinden endi e duyulan isimler üzerinde yo unla mak ve bu tip ki ilerin hareketlerini takip etmektir. Gizli servis ahsa ait bilgileri esas bilgi unsurlar, n, n olu turulmas, sürecinde kullanaca , ndan bu bilgiler önemlidir. Bu anlamda Hamdullah Suphi ve Ahmed A ao lu gibi isimlerin ngiliz gizli servisi Intelligence Service taraf, ndan izlenmi olmalar, ve farklı tarih ve dönemlerde haklar, nda raporlar haz, rlanm, olmas,, genel müdürlük yapm, olan ki ilerin kapasite ve kabiliyetleriyle dikkate al, nmaya de er nitelikte insanlar oldu unu göstermektedir. Servis raporlar, incelendi inde Intelligence Service'nin bu isimlerin özellikle ttihatç, geçmi lerini dikkate ald, ,, ba lant, lar, n, irdeledi i gözden kaçmamaktad, r.

ahsi ili kiler aç, s, ndan de erlendirildi inde istihbaratç, kimlikleriyle bilinen ki ilerle bir dönem ba lant, s, olan Hamdullah Suphi ve A ao lu bu sebeple de takibe

tak,lm, olabilirler. Hamdullah Suphi 1919'da Milli Türk Fırkası, içinde yer alm, t.r. Bu parti Kara Vasıf'ın seçimler öncesi Mustafa Kemal'e gönderdiği bir bilgilendirme telinde *bizim* olarak nitelendirdiği bir partidir. Kara Vasıf'ın Türk tarihinin önemli istihbari yapılarından olan Karakol'un kurucularından olması, Yusuf Akçura'nın kurucular arasında olduğu ve geçen partinin eski tihatçıların kontrolünde bir parti olarak görülmesi, Hamdullah Suphi'nin siyasi durumu ve istihbaratla ilgili ilişkileriyle yakından, , konusunda fikir verebilmektedir. Hamdullah Suphi isimli İngiliz istihbarat raporlarında sık sık geçmekte, onun isminin geçtiği raporlarda siyasi duruma yönelik fikirlerinin ve ilişkileri olduğu ve ilgili bilgilerin yer aldığı, , görülmektedir.

istihbarat raporlarında Ahmed Aho'nun da tihatçı, geçmişi vurgu vardır. Kendisinden Panislamist akımları ve tihat ve Terakki'nin hararetli taraftarı, Musevi kökenli bir Tatar, genç yaşlarında Ohrana örgütünde görev yapmış, k, k,rt,c, ajan, 1904'te Ermeni olaylarına karışan Panislamist bir propagandacı olarak bahsedilmektedir. Raporlarda Aho'nun Malta'ya sürgün edilmeden önce tihatçı, propaganda yapmış olduğu ve çalınmaların Mekke'ye kadar genişlettiği, oradan Ezher ulemaıyla ilişkiler kurduğu, Kahire'deki İngilizlerin kendisinden kullandığı, , istihbarat servislerinin Ahmed Aho'nu öne, r, derecede arzulanmayan kişi olarak nitelendikleri yazılmaktadır.

Intelligence Service'in, Aho'lu Matbuat ve istihbarat Müdüriyeti Umumiyesi genel müdürlüğüne tayin olduktan sonra da onu raporladığı, görülmektedir. Servis Aho'nun Anadolu'da Rus etkisini artıracağı, etkisi olduğu deklare etmektedir. Intelligence Service Türkiye'deki Rus etkisini Aho'lu, Akçura, Aralov ve Mustafa Kemal arasındaki ilişkiler açısından, üzerinden yorumlamaktadır.

Matbuat ve istihbarat Müdüriyeti Umumiyesi Milli Mücadele dönemi ihtiyaçlarına uygun olarak kurulmuş, matbuat ve istihbaratın iç içe olduğu yapıyla ve eldeki tüm imkanları etkin bir şekilde kullanmasıyla Milli Mücadele döneminde aktif bir rol oynamıştır.

Propaganda, iç ve dış kamuoyu yaratmada çok önemli bir güçtür ve Matbuat ve stihbarat Müdüriyet-i Umumiyesi kurulu undan itibaren bu gücü elinde bulundurmuş, kurumsal kabiliyet ve performans, eldeki imkanlar nisbetinde geliştirmiştir.

Savaşların kazanılmasında maddi güç unsurların yanı sıra savaşta psikolojik hazırlık ve savaşta psikolojik hazırlıklı bulunulmasının da önemi büyüktür. Kitlenin ya da bireyin düşüncelerini, duygularını, tutum ve davranışlarını değiştirmek, etkilemek ve yönlendirmek propagandanın hedefidir. Milli Mücadelede Matbuat ve stihbarat Müdüriyet-i Umumiyesinin istihbarat ve propaganda faaliyetlerini başarıyla organize etmesi ve propaganda gücü, cephedeki ordu ve silah gücü kadar önemli olması, müdüriyetin Milli Mücadelede aktif ve merkezi bir rol oynamasıdır.

Bu çalışmada Milli Mücadelede istihbarat ve propaganda faaliyetleri ön plana çıkarılmış ve bu noktada kurumsal kabiliyet ve performansıyla Milli Mücadelede propaganda faaliyetleri ve istihbarat üretimi konusunda etkili olan, hatta İngiliz gizli servisinin istihbarat raporunda Anadolu içinde ve dışında propaganda, casusluk ve mukabil casusluk örgütlerini denetleyen bir istihbarat merkezi yani bir nevi istihbarî beyin olarak değerlendirilen Matbuat ve stihbarat Müdüriyet-i Umumiyesinin Milli Mücadelede oynadığı kilit rol gözler önüne serilmiştir. Bu çalışmada, Matbuat ve stihbarat Müdüriyet-i Umumiyesini etkin bir istihbarat tekilatı olarak değerlendiriyor olması, tarihsel literatüre katkı sunacaktır.

KAYNAKÇA

Kitap ve Makaleler

Adıvar, Halide Edip; **Türklerin Ateşle Mücadelesi**, Can Yayınları, İstanbul, 2009.

Adıvar, Ahmet; **Serbest İnsanlar Ülkesinde**, Sanayi-i Nefise Matbaası, İstanbul, 1930.

Ahmad, Feroz; **Modern Türkiye'nin Oluşumu**, (Çeviren: Yavuz Alogan), İstanbul, 1999.

Akal, Emel; **Milli Mücadele'nin Başlangıcında Mustafa Kemal Atatürk'ün Terakki ve Bolşevizm**, Türkiye Sosyal Tarih Araştırma Vakfı, (TÜSTAV) Yayınları, Sunar Matbaası, İstanbul, 2006.

Akgündüz, Ahmet; *Osmanlı Kanunnameleri ve Hukukî Tahlilleri*, **Kanuni Devri Kanunnameleri**, Cilt 5, Kısım 2, İstanbul, 1990.

Akın, Sina; **Türkiye Tarihi**, (Yayın Yönetmeni: Sina Akın), Cilt 3, Cem Yayınları, İstanbul, 1990.

Akın, Sina; **Jön Türkler ve Atatürk ve Terakki**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1987.

Akyıldız, Ali; *II. Abdülhamid'in Çalınan Sistemi, Yönetim Anlayışı ve Hükümetli Kileri*, **Osmanlı, II**, Ankara, 1999.

Alemdar, Korkmaz; **Atatürk ve Tarih**, Ümit Yayıncılık, Ankara, 2001.

Aralov, Semyon vanoviç; (Çeviren: Hasan Ali Ediz), **Bir Sovyet Diplomatının Türkiye Anıları**, Türkiye Bankası, Kültür Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 2010.

Arkan, Zeki; **Tarihimiz ve Cumhuriyet Muhittin Birgen (1885-1951)**, Tarih Vakfı, Yurt Yayınları, İstanbul, 2010.

Arıklı, Ercan; (Genel Yönetmen), **Başlangıçtan Günümüze Dünya Casusluk Tarihi**, (Redaksiyon Hilmi Yavuz) c. I, İstanbul, 1974.

Arkoç, Damar; **Hatıralarım**, Tan Gazetesi Matbaası, İstanbul, 1961.

Atatürk, Mustafa Kemal; **Nutuk**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2004.

Atay, Falih Rıfkı; **Çankaya**, Cilt I, Cumhuriyet Yayınları, İstanbul, 1999.

Avcı, Gültekin; **Stihbarat Teknikleri Aktörleri Örgütleri ve Açmazlar**, Tima Yayınları, İstanbul, 2004.

Avcıoğlu, Doğan; **Türkiye'nin Düzeni (Dün-Bugün-Yarın)**, Bilgi Yayınları, Ankara, 1969.

Aydın, Mesut; *Milli Mücadele Yıllarında İstanbul'da Faaliyet Gösteren Gizli Gruplar*, (Ankara Üniversitesi Türk Tarih Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi) Ankara, 1989.

Aysal, Necdet; *Ulusal Başarımların Savaşına Stihbaratın Etkisi (23 Nisan 1920-20 Ekim 1921)*, (Ankara Üniversitesi Türk Tarih Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 1989.

- Aysal, Necdet; *öÇökü ten Mütarekeye Osmanl,'da Haberalmaö Ankara Üniversitesi Türk nk,lâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, Say, 40,Kas,m 2007.*
- Babacan, Hasan; *öMehmed Talat Pa a 1874-1921 (Siyasi Hayat, ve craat,)ö, (Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yay,nlanmam, Doktora Tezi), Isparta, 2000.*
- Balc,o lu, Mustafa; **Te kilat-, Mahsusaödan Cumhuriyetöe**, Asil Yay,n Da ,t,m, Ankara, 2004.
- Balc,o lu, Mustafa; *öMilli Mücadelede Merkez Ordusuö, (Ankara Üniversitesi Türk nk,lâp Tarihi Enstitüsü, Bas,lmam, Doktora Tezi), Ankara, 1990.*
- Berkes, Niyazi; **Türkiye'de Ça da la ma**, Do u-Bat, Yay,nlar,, stanbul, 2002.
- Borak, Sadi; **Ata ve stanbul**, stanbul, 1983.
- Bozda , smet; **Sultan Abdülhamid'in Hat,ra Defteri**, stanbul, 2002.
- Ca ,n, Mesut Hakk,.; *öAskeri stihbarat,n Politik ve Stratejik Yap,s,ndaki Boyutsal De i imö, Strateji Dergisi, 1996/1.*
- Chomsky, Noam; **Medya Gerçe i**, Tüm Zamanlar Yay,nc,l,k, stanbul, 1993.
- Çavdar, Tevfik; **Talat Pa a**, Dost Kitabevi, Ankara, 1984.
- Çeliktepe, Atilla; **Te kilat-, Mahsusaö,n Siyasi Misyonu**, IQ Kültür Sanat Yay,nlar,, stanbul, 2002.
- Çetinsaya, Gökhan; *öÇ,ban Bas, Koparmamak: II. Abdülhamid Rejimine Yeniden Bak, ö, Türkiye Günlü ü, Say,. 58, Ankara, 1999.*
- Ç,nar, Bekir; **Devlet Güvenli i, stihbarat ve Terör**, Sam Yay,nlar,, Ankara, 1997.
- Çukurova, Bülent; **Kurtulu Sava ,nda Haberalma ve Yeralt, Çal, malar,, Ard,ç Yay,nlar,, Ankara, 1994.**
- Çukurova, Bülent; *öKurtulu Sava ,nda stanbul Gizli Gruplar,ö, Atatürk Ara t,rma Merkezi Dergisi, Cilt II, Say, 5, Ankara, 1986.*
- Demirel, Emin; **Te kilat-, Mahsusaödan Günümüze Gizli Servisler**, IQ Kültür Sanat Yay,nlar,, stanbul, 2002.
- Duru, Orhan; **Amerikan Gizli Belgeleriyle Türkiyeönin Kurtulu Y,llar,, Türkiye Bankas, Kültür Yay,nlar,, stanbul, 2007.**
- Engin, Vahdettin; **II. Abdülhamid ve D, Politika**, stanbul, 2005.
- Er, Turgut; **Türkiyeöde Bas,n Yay,n ve Tan,tma**, Ba bakanl,k Bas,n Yay,n ve Enformasyon Genel Müdürlü ü Yay,nlar,, Ankara, 2003
- Ero lu Haldun; *öKlasik Dönemde Osmanl, Devletiönin stihbarat Stratejileriö, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Co rafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Ara t,rmalar, Dergisi, Cilt: 22, Say, 34, Ankara, 2003.*
- Ertürk, Hüsamettin; **ki Devrin Perde Arkas,,** Sebil Yay,nevi, stanbul, 1996.
- Fain, Tyrus G; **The Intelligence Community**, Public Document Series, New York: Bowker, New York, 1997.

- Gudgin, Peter; **Military Intelligence, A History**, England, 1999.
- Gehlen, Reinhard; **Hitler'in S, ,na ,ndan Pentagon'a-An,lar**, leri Yay,nlar,, stanbul, 2005.
- Georgeon,François; **Sultan Abdülhamid**, (Çeviren: Ali Berktaş), Homer Kitabevi, stanbul, 2006.
- Gömeç, Sadettin; **Kök Türk Tarihi**, Akça Yay,nlar,, Ankara 1999.
- Güz, Nurettin; **Türkiye'de Bas,n- ktidar li kileri (1920-1927)**, Turhan Kitabevi, 2. Bas,, Ankara, 2008.
- Halaço lu, Yusuf; **Osmanl,larda Ula ,m ve Haberle me, Menziller**, PTT Genel Müdürlü ü Yay,nlar,, Ankara, 2002.
- Hanio lu, ükrü; **Bir Siyasal Örgüt Olarak Osmanl, tihat ve Terakki Cemiyeti ve Jön Türklük**, Cilt I., leti im Yay,nlar,, stanbul, 1989.
- Hiçy,lmaz, Ergun; **Belgelerle Te kilat-, Mahsusa ve Casusluk Örgütleri**, Ünsal Kitabevi, stanbul, 1979.
- Haslip, Joan; **Bilinmeyen Taraflar, ile Abdülhamid**, (Çeviren: Nusret Kuruo lu), stanbul, 1964.
- Herman Michael; **Intelligence Power in Peace and War**, Cambridge University Press, 1999.
- liadis, Manos; **Türk Gizli Servisleri ve M T**, Atina, 1998.
- lter Erdal; **Milli stihbarat Te kilat, Tarihçesi**, M T Bas,m Evi, Ankara, 2002.
- lter Erdal; "*Osmanl,larda stihbarat (XIV.-XIX.Yüzy,llar)*", **Avrasya Dosyas,, cilt 8**, say,: 2, s. 233-254, Ankara, 2002.
- nu ur, Nuri; **Türk Bas,n Tarihi 1919-1989**, Gazeteciler Cemiyeti Yay,nlar,, stanbul, 1992.
- skit, Server R.; **Türkiye'de Matbuat Rejimleri**, Matbuat Umum Müdürlü ü Ne riyat,, Ülkü Matbaas,, stanbul, 1939.
- skit, Server R.; **Türkiye'de Matbuat dareleri ve Politikalar,,** Ba vekalet Bas,n ve Yay,n Umum Müdürlü ü Yay,nlar,, Ankara, 1943.
- iyat, Bora; **Türk stihbarat Tarihi-Bir Vatan, Kar ,l,ks,z Sevmek**, Platin Yay,nlar,, Ankara, 2006.
- Kansu, Mazhar Müfit; **Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk ile Beraber**, Cilt I, Türk Tarih Kurumu Bas,mevi, Ankara, 1986.
- Karabekir, Kaz,m; **Gizli Harp stihbarat**, Kamer Yay,nlar,, Haz,rlayan: Emrullah Tekin, stanbul, 1998.
- Karabekir, Kaz,m; **tihat ve Terakki Cemiyeti 1896-1909**, Emre Yay,nlar,, stanbul, 1993.
- Karan, Kaya; **Türk stihbarat Tarihi**, Truva Yay,nlar,, stanbul, 2008.
- Karde , Fethi; **Bas,n Yay,n Genel Müdürlü ü, 60 Y,l,n Hikayesi**, Bas,n Yay,n Genel Müdürlü ü Yay,n,, Ankara 1980.

- Kaynak, Mahir; **stihbarat ve Terör Oyunlar**., Selis Kitaplar, stanbul, 2006.
- K,z,ler, Fikret; **Te kilat-, Mahsusadan Günümüze Kadar Türk stihbarat Te kilatlar, ve Konuya li kin Bibliyografya Denemesi**, Ankara, 1995.
- Kolo lu, Orhan; **Osmanl,adan Günümüze Türkiyeøde Bas,n**, leti im Yay,nlar,, stanbul, 1992.
- Kolo lu, Orhan; **Havas-Reuterøden Anadolu Ajans,na**, Ça da Gazeteciler Derne i Yay,nlar,, Ankara, 1994.
- Konuralp, Cengiz; **Osmanl, Devletinde Haberalma**, Konuralp Matbaas,, stanbul, 1986.
- Kuran, Ahmet Bedevi; **nk,lap Tarihimiz ve Jøn Türkler**, stanbul, 1945.
- Kuran, Ahmet Bedevi; **Osmanl, mparatorlu unda nk,lap Hareketleri ve Milli Mücadele**, Çeltüt Matbaas,, stanbul, 1959.
- Kuran, Ercüment; **Avrupaøda Osmanl, kamet Elçilikleriønin Kurulu u ve İlk Elçilerin Siyasi Faaliyetleri: 1793-1821**, Türk Kültürünü Ara t,rma Enstitüsü Yay,nlar,, Ankara, 1968.
- Küçük, Cevdet; **øAbdülhamid IIø, Türkiye Diyanet Vakf, slam Ansiklopedisi**, Cilt 1, stanbul, 1988.
- Lewis, Bernard; **Modern Türkiyeønin Do u u**, TTK Yay,nlar,, Ankara, 1988
- Lewis, Bernard; **Modern Türkiyeønin Do u u**, (Çeviren: Metin K,ratl,), Ankara, 2004.
- Mehmet Tevfik Bey, **II. Abdülhamid, Me rutiyet ve Mütareke Devri Hat,ralar**., stanbul, 1992.
- Merkez Ara t,rma Ekibi ATAM, **ø stanbul Meclis-i Mebusan,øn, Gizli Oturumunda Hamdullah Suphi Tanr,överøñ Bir Konu mas,ø, Atatürk Ara t,rma Merkezi Dergisi**, Say, 3, Cilt: I, Temmuz 1985, s. 977-979.
- Nesimi, Abidin; **Y,llar,n çinden**, Gözlem Yay,nlar,, stanbul, 1977.
- Nizamülmülk, **Siyasetname**, (haz. M. Altay Köymen), Kültür Bakanl, , Yay,nlar,, Ankara, 1990.
- Okyar, Fethi; **Üç Devirde Bir Adam**, Tercüman Yay,nlar,, stanbul, 1980.
- Oral, Fuat Süreyya; **Cumhuriyet Bas,n Tarihi 1923-1973**, Sanayi Nefise Matbaas,, Ankara, 1973.
- Orkun, Hüseyin Nam,k; **Eski Türk Yaz,tlan**, TTK Yay,nlar,, Ankara 1986.
- Ortayl,, lber; **mparatorlu un En Uzun Yüzy,l**, stanbul, 2001.
- Önder, Mehmet; **øMilli Mücadeleønin Gazetesi Hakimiyet-i Milliye Nas,l Ç,kar,ld,?ø**, C. VII. Say, 20, **Atatürk Ara t,rma Merkezi Dergisi**, Mart 1991.
- Önder, Mehmet; **øMilli Mücadeleønin Gazetesi Hakimiyet-i Milliye Nas,l Ç,kar,ld,?ø**, **XI. Türk Tarih Kongresi**, Türk Tarih Kurumu Yay,nlar,, Ankara, s. 2443-2462.
- Özda , Ümit; **stihbarat Teorisi**, Kripto Kitaplar, Ankara, 2008.

- Özkan, Tuncay; **M Tın Gizli Tarihi**, Alfa Yayınlar,, Ekim 2003.
- Özkaya, Yücel; **Milli Mücadelede Atatürk ve Basın**, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2007.
- Özkaya, Yücel; *ö Milli Mücadele Ba langıcında Basın ve Mustafa Kemal Pa a nın Basınla li kileriö*, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Say, 3, Cilt: I, Temmuz 1985.
- Öztoprak, Zzzet; **Kurtulu Sava ında Türk Basın**, Türkiye Bankas, Kültür Yayınlar,, 1981.
- Öztoprak, Zzzet; **Türk ve Batı, Kamuoyunda Milli Mücadele**, Türk Tarih Kurumu Basınevi, Ankara, 1989.
- Özkaya, Yücel; **Milli Mücadelede Atatürk ve Basın (1919-1921)**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Yayınlar,, Ankara, 1989.
- Ransom, Harry Howe; **The Intelligence Established**, Harvard University Press, 1971.
- Palmer, Alan; **Son Üç Yüz Yıl Osmanlı İmparatorluğu: Bir Çöküşün Tarihi** (Çeviren: Belkıs Çorakç, Di budak), İstanbul, 2003.
- Parlar, Suat; **Osmanlıdan Günümüze Gizli Devlet**, Spartaküs Yayınlar,, İstanbul, 1996.
- Pehlivanlı, Hamit; **Kurtulu Sava ında İstihbaratında Tedkik Heyeti Amirlikleri**, Genelkurmay Basınevi, Ankara, 1993.
- Pehlivanlı, Hamit; **Kurtulu Sava ında İstihbaratında Askeri Polis Te kilat**, Genelkurmay Basınevi, Ankara, 1992.
- Sakal, Fahri; **A ao lu Ahmed Bey**, Türk Tarih Kurumu Basınevi, Ankara, 1999.
- Sakal, Fahri; *öA ao lu Ahmed Beyin Demokrasi Anlayışıö*, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Say, 34, Cilt: XII, s. 195-223, Mart 1996.
- Sertel, M. Zekeriya; **Hatırladıklarım (1905-1950)**, Yayıncı Matbaas,, İstanbul, 1968.
- Sonyel, Salahi R.; **Kurtulu Sava ında Günlerinde İngiliz İstihbarat Servisinin Türkiye'deki Eylemleri**, Türk Tarih Kurumu Yayınlar,, Ankara, 1995.
- Sönmezolu, Faruk; **Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi**, İstanbul, 1995.
- Stoddard, Philip H. **Te kilat- Mahsusası**, Arma Yayınlar,, İstanbul, 2003.
- Sun Tzu; **Sava Sanatı**, Anahtar Kitaplar, İstanbul, 2006.
- apolyo, Enver Behnan; **Türk Gazetecilik Tarihi ve Her Yönü ile Basın**, Güven Matbaas,, Ankara, 1969.
- im ek, Erdal; **Türkiye'de İstihbaratçılık ve M T**, Kum Saati Yayıncılık, İstanbul, 2004.
- im ir, Bilal N; **Malta Sürgünleri**, Bilgi Yayınevi, Ankara, 5. Basım, Eylül 2009.
- Tanör, Bülent; **Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri**, İstanbul, 2002.
- Tahsin Pa a, Yıldıız **Hatıralar**, II. Abdülhamid, İstanbul, 1989.

- Tarhan, Nevzat; **Psikolojik Sava** , Tima Yay,nlar,, stanbul, 2003.
- Tekeli, Ihan; Ikin, Selim; **Kurtulu Sava ,nda Talat Pa a ile Mustafa Kemal'in Mektupla malar**,, Türk Tarih Kurumu Bas,mevi, Ankara, 1980.
- Tekeli, Safa; **Atatürk ve Anadolu Ajans**,, Anadou Ajans, Yay,nlar,, Ankara, 2002
- Temo, brahim; **brahim Temo'nun ttihat ve Terakki An,lar**,, Arba Yay,nlar,, stanbul, 1987.
- Tezsever, Serhat; **Milli Güvenli imiz çinde stihbarat**, .Ü. Bas,mevi, stanbul, 1999.
- Topuz, H,fz,; **II. Mahmuttan Holdinglere Türk Bas,n Tarihi**, Remzi Kitabevi, stanbul, 2003.
- Tökin, Hüsrev; **Türk Tarihinde Siyasi Partiler ve Siyasi Dü üncenin Geli mesi**, (1839-1965), Elif Yay,nlar,, stanbul, 1965.
- Tökin, Füzuzan Hüsrev; **Bas,n Ansiklopedisi**, Kule Bas,mevi, stanbul, 1963.
- Tunaya, Tar,k Zafer; **Türkiye'de Siyasi Partiler**, Cilt III, ttihat ve Terakki, Hürriyet Vakf, Yay,nlar,, stanbul, 1989.
- Turan, erafettin; **Türk Devrim Tarihi II (Ulusal Direni ten Türkiye Cumhuriyetine)**, Bilgi Yay,nevi, stanbul, 2009.
- Uzunçar ,l,, smail Hakk,; "1908 Y,l,nda ikinci Me rutiyyetin Ne Suretle lan Edildi ine Dair Vesikalar," **Belleten**, Cilt XX, Say, 77, ss. 103-174, Ocak 1956.
- Uzunçar ,l,, smail Hakk,; "1908 Y,l,nda kinci Me rutiyyetin Ne Suretle lan Edildi ine Dair Vesikalar", **Hürriyet Kahraman, Resneli Niyazi Hat,rat**,, ss.7-100 Örgün Yay,nevi, stanbul, 2003.
- Yak,n, Aziz; **stihbarat Casusluk ve Casuslukla Mücadele**, D, i leri Akademisi Yay,nlar,, Ankara, 1969.
- Yaz,c,, Nesimi; "*Tanzimat Döneminde Osmanl, Posta Örgütü*", **TCTA**, Cilt .6, s. 1636-1652, stanbul, 1985.
- Y,lmaz, Sait; **21. Yüzy,lda Güvenlik ve stihbarat**, Alfa Bas,m Yay,n, stanbul, 2006.
- Zürcher, Eric Jan; **Milli Mücadelede ttihatç,l,k**, leti im Yay,nlar,, stanbul, 2008
- Zürcher, Eric Jan; **Modernle en Türkiye'nin Tarihi**, leti im Yay,nlar,, stanbul, 2004.

Resmi Yay,nlar:

TBMM ZC (Türkiye Büyük Millet Meclisi Zab,t Cerideleri)

TBMM GCZ (Türkiye Büyük Millet Meclisi Gizli Celse Zab,tlar,)

Gazeteler:

Hakimiyet-i Milliye, Mustafa Kemal, *öTaammimö*, 10 Nisan 1336, Cumartesi, Numara 20, Sütun 1-2, s. 4.

Hakimiyet-i Milliye, mzas,z, *öCephelerdeö*, , 7 Te rin-i Sani 1336, Pazar, Numara 72, Sütun 5, s. 1.

Hakimiyet-i Milliye, mzas,z, *öZavall, stanbulö*, 10 Kanun-u Sani 1337, Pazartesi, Numara 95, sütun 5-6, s. 1.

Hakimiyet-i Milliye, mzas,z, *ö ehirlerden Sonra nsanlar, Yak,yorlarö*, 30 May,s 1337, Pazartesi, Numara 198, Sütun 2-3, s. 1.

Hakimiyet-i Milliye, mzas,z, *öMilletimizin Azmi Ordumuz Kadar Kavidirö*, 4 Eylül 1337, Pazar, Numara 282, Sütun 3-4., s. 2.

rade-i Milliye, smail Hami, *öHareket-i Milliyein Esbab,ö* 14 Eylül 1919, Numara 1.

rade-i Milliye, 28 Eylül 1919, Numara 4.

Aç,ksöz, 20 Temmuz 1919, Say, 6.

EKLER

EK-1

II. Abdülhamid'ın istihbarat te kilat, kurmaya nas, l karar verdi ine dair söyledikleri.

Padi ah, tebaas,n,n ne dü ündü ünü, ne gibi ikayetleri oldu unu bir taraftan kendi valilerinden, kad,lar,ndan hükümet marifetiyle haberdar olur, bir taraftan da memâlikin (memleketin) etraf-, erbaas,ndan (dört buca ,ndan), oralara yay,lm, tekkelerin eyhlerinden, dervi lerinden malûmat (haberler) toplar, buna göre memleketi idare eder. Ceddîm Sultan Mahmud (II. Mahmud), bunlara seyyah (gezginçi) dervi leri de ilâve ederek istihbarat, tevsî etmi ti (geni letmi ti). Ben tahta ç,kt, ,m zaman vaziyet böyleydi ve böyle devam ediyordu. Bir gün Londra Sefiri Musurus Pa adan, eski Sadrazam ve Serasker Hüseyin Avni Pa a'ın, n ngilizler'eden para ald, ,n, ö rendim. Padi ah nam,na devleti idare eden bir Sadrazam kendi devletine ihanet ediyor ise, istihbarat, da elbette ki mant, ,na uygun geldi i ekilde Saraya bildirirdi. üpheye dü tüm, müteessir oldum. te bu günlerde Mahmud (Celâleddin) Pa a bana geldi ve Jön Türklerden baz,lar, hakk,nda malumat getirdi. Bu haberler mühimdi. Kendisine bunlar, nas,l ö rendi ini sordum. Hususi bir stihbarat Te kilât, kurmu , baz, e has,n (kimselerin) yak,nlar,n, para ile elde etmi ti. Bu kimseler, görüp i ittiklerini haber veriyorlar, o da bunlar, ehemmiyetlerine göre k,ymetlendiriyordu. sterse karde imin kocas, olsun, devletin bir parças,n,n devletten gizli bir istihbarat kurmas, do ru olamazd,. Kendisine bu te kilât, hemen bana devretmesini ve ba-de-mâ (bundan sonra) bu i lerle u ra mamas,n, söyledim. Te kilât, bana devretti; ama bundan çok mu ber oldu (al,nd,). Yabanc, devletler kendi âmâline (emellerine) hizmet edecek kimseleri vezir ve sadrazam mertebesine kadar ç,karabilmi lerse, devlet emniyet içinde olamazd,. Do rudan do ruya ahs,ma merbüüt (ba l,) bir stihbarat Te kilât, kurmaya, bu dü ünçe ile karar verdim. te dü manlar,m,n jurnalcilik dedikleri te kilât budur.

Erdal İter, "Osmanl,larda stihbarat (XIV.-XIX.Yüzy,llar)", Avrasya Dosyas,, cilt 8, say,: 2, Ankara, 2002, s. 247-248

EK-2

Karakol'un *Karakol Cemiyetinin Tekilât-, Umumiye Nizamnamesi ve Karakol Cemiyetinin Vezâif-i Umumiye Talimatnamesi* yayınlaması konusunda Mustafa Kemal Atatürk'ün Nutuk'ta söyledikleri.

Biz Erzurum'da kongre kararları her tarafça anlaşılmasın ve topyekûn uygulanmasın, sağla, tedbirleri almaya çalışarak, bize «Karakol Cemiyetinin Tekilât-, Umumiye Nizamnamesi ve Karakol Cemiyetinin Vezâif-i Umumiye Talimatnamesi» diye basıldı, birtakım kâğıtların bütün orduya, komutan, subay, herkese dağıtıldı, bildirildi. Bu yönetmeliği okuyan bana en yakın komutanlar bile, bu teebbüsün benden geldiğini sanarak, birçok üphe ve kararsızlıklara düştüler. Benim bir yandan kongrelerle açkça ortak millî faaliyetlerde bulunurken, bir yandan da esrarengiz ve korkunç bir komite kurmaya çalıştım, zannın kapılmaları. Gerçi, bu örgütün ve teebbüslerin elebaları, İstanbul'da bulunuyorlarmış; fakat, teebbüslerini benim ad ve hesabıma yapmakta imişler. Karakol Cemiyeti'nin genel kurulu tüzüğüne göre, genel merkez üyeleri, sayılar, toplantı yer ve toplanma ekilleri, seçim usulleri ve görevlendirilmeleri kesinlikle gizli tutulur. Bir de, en ufak bir şerre, açkça vuran, Karakol Cemiyeti'ne bir tehlike getiren, hattâ tehlikeye yol açabilecek bir üphe uyandıran kimseler derhal idam edilir. Genel Görev Yönetmeliğinde de bir «millî ordu'dan» söz ediliyor ve «bu ordunun başkomutanı, büyük kurmay hey'eti, ordu, kolordu ve tümen komutanları, ile kurmaylar, seçilmiş ve tayin edilmiş olup gizli tutulur. Bunlar görevlerini gizli olarak yaparlar» açıklaması okunur.

Efendiler;

Derhal komutanlar, uyararak, bu tüzük ve yönetmelik hükümlerini asla uygulamamaları, gerektiğini ve bu teebbüsün kaynağını araştırmakta olduğunu bildirdim. Sivas'a vardığımdan sonra, oraya gelen Kara Vasıf Bey'den anladım ki, bu işi yapan kendisi ve bazı arkadaşlarıdır. Herhalde, bu hareket tarzı doğru değildir. Herkesi idam ile tehdit ederek bilinmeyen bir merkezin, bilinmeyen bir başkomutanın, bilinmeyen birtakım komutanların emirlerine uymak mecburiyetinde bırakılmaya kalkmak çok tehlikeliydi. Gerçekten de, bütün ordu mensuplarında

birbirlerine kar , bir güvensizlik ve korku ba lad,. Söz geli i, herhangi bir kolordu komutan,n,n, benim komuta etmekte oldu um kolordunun acaba bilinmeyen gizli komutan, kimdir? Bu gizli komutan ne vakit ve nas,l komutay, ele alacak ve bana ne gibi bir i lem uygulayacak gibi hakl, birtak,m kuruntulara kap,lmas, ihtimalden uzak de ildi. Sivas'ta Kara Vas,f Bey'e bu gizli merkezin, gizli ba komutan,n ve gizli büyük kurmay heyetinin kimler oldu unu sordu um zaman, hepsi siz ve arkadaş lar,n,zd,r, kar ,l, ,n, vermi ti. Bu beni büsbütün a ,rtm, t,. Böyle bir kar ,l,k elbette akla yatk,n olamazd,. Çünkü bana asla böyle bir örgütlenmeden kimse söz etmi ve iznimi de alm, de ildi. Bu derne in, sonradan, özellikle stanbul'da yine ayn, adla faaliyetini sürdürmeye çal, t, , anla ,ld,ktan sonra, kurulu unda ve bununla ilgili olarak bize vermek zorunda kald,klar, bilgilerde samimiyet bulunabilece i iddia edilemez.

Mustafa Kemal Atatürk, Nutuk, Atatürk Ara tırma Merkezi Yay,nlar,, Ankara, 2004, s.50-51-52.

EK-3

Anadolu Ajansı'nın görevine başladığını duyurdu ve ilk haberlerinin yer aldığı yayını.

Devlet merkezimizin düman i gali altına geçmesi üzerine Anadolu ve Rumeli'nin Müdafaa-i Hukuk azim ve kararları içinde yi itçe harekete geçtiği usulalarda din ve vatan kardeşlerimizin endürlü haber ve bilgiler alabilmelerini sağlamak için kurulan Anadolu Ajansı, bugünden itibaren görevine başlıyor.

Bugün alınan haber ve bilgilerin oralarda da mümkün olduğu kadar fazla kimse tarafından okunup bilinmesi gereğini arz ve açıklamaya gerek yoktur. Bu amaçla oralarda dahi özel örgütler meydana getirerek her gün vereceğimiz bilgilerin telgrafhane kapılarında siyah levhalar üzerine yazılması ve yeterli araç olan yerlerde basılması, yayınılanması ve dağıtılması, nahiyeler ve hatta köylere kadar gönderilmesi hususlarını yerine getirilmesini, hepimizin vatan ve millet sevgisinden ve yardımlarından rica ederiz. Bu başlangıçtan sonra bugünkü son bilgiler aşağıdadır:

1. *Almanya'da Cumhuriyet taraftarları, Hindenburg partisine başlanmaktadır.*

2. *ABD'de Wilson ilkelerinin uygulanması için büyük bir arzu ve çetli çevrelerde lehimize iddetli cereyanlar olduğu gibi Amerika gazeteleri de Türklerin başlanması için uzun makaleler yayınlamaktadırlar.*

3. *Bol evik ordular, Denikin ordusunu tamamen dağıttı. Dağıtılanlarla birlikte Kafkasya'da duruma hakim oldular. Gürcistan ve Azerbaycan kamuoyu çoğunlukla Bol eviklere taraftar bulunuyorlar.*

4. *İzmir'de Yunan zulümlerinden hükümete ve tilaf devletleri temsilcilerine ikayet etmek için gelen bir heyetin muhtırları, Türkçe olarak İtalyan, Amerikan ve Fransız temsilcilerince kabul edildiği halde, İngiliz temsilcisi yalnız İngilizce veya Fransızca olarak kabul edeceğini söyleyerek ikayetleri dinlememiştir. Bu muhtırlarda*

aç,klanen zulüm ve i kenceler aras,nda, köy imam, Haydar Efendi'nin bir çam a ac,na ba lanarak bo az,ndan testere gibi kesilmesi gibi vah etler vard,r.

5. Arnavutluk'ta bütüin H,ristiyan i galine kar , ihtilal vard,r. Görice'yi Arnavutlar ele geçirmek üzeredirler.

6. Yunanl,lar,n Makedonya'ya 40 bin ki ilik bir kuvvet göndermek zorunda kald,klar, haber al,nm, t,r. Telgraf ve telefoncu tak,malar, ile Nisan'da ilk kafile olarak Selanik'e iki tabur gönderilmi tir.

7. Bulgarlar,n Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri milli te kilatlar,yla birlikte hareket etmeyi kendi ç,karlar,na uygun bulduklar,n, Bulgar gazeteleri yaz,yor. Trakya'n,n Rumlara taraf,ndan i gali durumunda, Müslümanlarla birlikte Yunan ordusuna kar , sava maya karar verdikleri de yine ad, geçen gazete yaz,lar,ndan anla ,lmaktad,r.

Orhan Kolo lu, Havas-Reuterøden Anadolu Ajans,øna, Ça da Gazeteciler Derne i Yay,nlar,, Ankara, 1994, s. 48-49.

EK-4

Anadolu Ajansı, 24 Ocak 1921 tarih ve 48 numaralı Bülteni, Ankara.

İstanbul'dan ve iç bölgelerden bize gelen haberlere göre, kahraman Batı Ordumuzun Yunanlılara karşı kazandığı zafer, başkentte olduğu kadar tahta da Türk ve Müslüman halk arasında görülmemiş bir sevinç, Hristiyanlar ve Müttefikler çevresinde ise üzüntü yaratmıştır.

Anadolu Ajansı, bunu belirtir ki, Yunan Karargahı, gecikmiş bildiri ile gerçek bir hücumun söz konusu olmadığını, sadece keşif harekati yapmış olduğunu, öne sürerek büyük önemi taşıyan Savaşta Yunan birliklerinin başarısızlığına, yenilginin önemini azaltmaya çalışmaktadır. Ayrıca kayıplarını ciddi olmadığını, iddia etmektedir.

Bunu hatırlatmalıyız ki Yunan birlikleri Eskişehir önünde 36 saat çarpışarak zorunda kalmışlar, büyük kayıplara uğramışlar ve kaçmışlardır. Savaş alanında 12 saat daha kalsalardı, toptan yok edileceklerdi.

Ayrıca belirtmek gerekir ki, milliyetçi ordunun genelkurmayı, önceden hazırlanmış bir plan gerektirince, son darbeyi vurmak için düzenli birliklerinin Eskişehir önüne kadar ilerlemelerine göz yummuştur.

Yunanlıların yenilgisi, İstanbul'a götürmek zorunda kaldıkları çok sayıda yaralıdır. Bu da Yunan Genelkurmayının gecikmiş bildirisinin ne kadar yalan olduğunu ortaya koymaktadır.

Orhan Duru, Amerikan Gizli Belgeleriyle Türkiye'nin Kurtuluş Yılları, Türkiye Bankası, Kültür Yayınları, İstanbul, 2007, s. 103-104.

EK-5A

Bursa Mebusu Seyh Servet Efendi'nin meclisin 27 Nisan 1920 tarihli oturumunda, irad ve propaganda faaliyetlerini organize edecek bir İrad Encümeni'nin kurulmasına dair verdiği önerge.

Büyük Millet Meclisi Yüksek Başkanlığına;

İrad, (yol göstermenin aydınlatması) insanlık hayatının önemli mutluluk etmenlerinden biri olduğu tarihin sayısız olayları ile karşılaşılması ve gerçekle karşılaşmaktadır. Dümanlar, bu yararlı ve kutsal gerçeği tersine çevirerek, görünümü tehlikeli haklar, savunucu görünümü, gerçekte ise yalanlar, uydurup, yayarak gerçekleri saptırmakta, sahip bulunmadıkları hakları ele geçirmek ve çabalarıyla, sağlamaya çalışarak propaganda adıyla örgütler kurmakta, bu örgütleri, maddi ve manevi çok büyük özverilerde bulunarak, yatırımlarıyla desteklemekte ve bu yolla bütün insanlık dünyasını kandırmakta devam etmektedirler. Bugün karışık, karışık, ya kaldırımlı, üzüntü verici durumda dümanlar tarafından kullanılan propaganda aracı ile gerçekle tirilmektedir. Bu sebeplerle aleyhimize kullanılan silaha karşı, aynı silahla karşılamak gereğinin açık olması ilaveten her uygun ve hukuki şekilde gerçekleri yaymanın ve insanların zaafiyetlerini yol göstermenin ve kamuoyunu aydınlatmanın önemi ve büyüklüğünü de anlatmak gerekmeyecek kadar açık bulunduğundan Büyük Millet Meclisimizin kurucu üyeleri arasında bir deradise üyeleri arasında bir deradise üyesinin kurulması ile bunun Osmanlı ülkesine yayılması öneririm.

EK-5B

Bursa Mebusu Seyh Servet Efendi'nin meclisin 27 Nisan 1920 tarihli oturumunda, irad ve propaganda faaliyetlerini organize edecek bir İrâd Encümeni'nin kurulmasına dair verdiği önergeyi açıklayan konuşması.

Saygıdeğer arkadaşlarım;

Bu sorun, ilk bakışta o kadar önemli görünmüyorsa da gerçek anlamda psikolojik durumlarda (ruhlara) etkiyi açıklayan bir niteliktedir. İnsanların davranış ve hareketlerini oluşturan psikolojik dayanıklılıklarıdır. Sanıyorum ki, hayatın sorunları, en önemlisidir. Bu durumu hayatın deneyimleriyle de erlendiren Batılılar, önergemde sunduğum gibi, soruna çok büyük önem vermişler ve psikolojik etkileme hizmetlerini örgütlenmişlerdir. Özellikle, İngilizler özel bir bakanlık kurmuşlar ve yalnızca bu bakanlık örtülü olarak yüzdoksanbeş milyon lira vermişlerdir. Batı devletlerinin bu davranışları, bilindiği gibi, kandırma ve dolular, saptırma yöntemlerini eşyanca bir şekilde kullanarak insanları, bozguna uğratmak, değerlerini bozmak biçiminde ortaya çıkıyor, görünüyor. Bizde yani Müslümanlarda da bir irâd (doğruyu gösterme) aydınlatma) vardı. Yüce Kur'an baştan başta aydınlatmak, doğru yolu göstermek içindir. İnsanların psikolojik durumları, mutlulukları, yönetmek ve mutlulukları, yolunda yönlendirmek içindir. Dümanlar, en büyük silah olarak bize karşı kullandıkları, bu cins silaha karşı bizim de varlığı, ortaya çıkması, günden beri elimize verilmiş bir silah vardı, ki, herhalde iyi kullandıktan sonra onların silahından üstün gelir. Açıklamak isterim ki, bu hizmet ve faaliyetlerin önemini iyi de erlendirmek gerekir. Bir şeyden görüldüğü gibi, o şeydeki önemin hissedilmemesi, insanın sonucudur. Bu sebeple, sorunu iyi inceleyerek, iyi anlayarak bu yönde gereken örgütlenmeyi yapalım. Ve buna diğer varlıklarımızla ilgili, şüphelerle verdiğimiz önemi vererek bir kuralı. Bir kuralı. Bu hizmete doğru gösterme zeminini açıklamay, yararlı görüyorum. Bunun birincisi: Dümanlar, haince yaptıkları, propagandalar sonucunda kandırma, bozgunculuk yapıyor, bir miktar yerimiz var, bunlar görünüşte iyi niyetli girişimler ile veya üzülerek belirtelim ki, bazı din kardeşlerinin birbirleriyle silahlanarak çarpışmak suretiyle düman tarafından elde edilmiş, daha doğrusu içerisinden fethedilmiş yerlerdir. Burada ya ayanların psikolojik durumları,

güçlendirilmezse, bugün izledi imiz kutsal emel ve gelecekteki gücümüzün büyüklü ü ruhlar,nda tam olarak olu turulamazsa, dü man,n gerçekler üzerine örttü ü perdeler kald,r,lmazsa birkaç hafta deneyimlerle de görüldü ü gibi o yerler f,rsat bulduklar, anda gene bozgunculuk hastal, ,na u rayabilirler. Bunun için, kurulacak ubenin belirtilece i önlemler ve gerekirse Meclisten al,nacak kararlar do rultusunda bu yerlerin ileri gelenleri, yöneticileri, hocalar,, ayd,nlar, buraya getirilerek õ r ad leri Vekaletiñin yetkili heyetlerince tam olarak e itilmeleri veya uygun görülen yerlere bu heyetlerin gönderilerek oralarda ya ayanlar,n psikolojik durumlar,n,n güçlendirilmesi gerekir. Ne ekilde olacaksa bu ah,slar,n ruhlar, ayd,nlat,l,r, do ru yollar gösterilir. Çünkü bir ülkenin, ehrin, kasaban,n köyün ileri gelenlerinin, yöneticilerinin, hocalar,n,n ilim adamlar,n,n ve ayd,nlar,n,n tam olarak psikolojik durumlar, güçlendirmek, ayd,nlat,lmak ve do ru yollar gösterilmek suretiyle bunlar gerçekleri tam olarak bilebilir ve de erlendirebilirler. Ve bir ülkenin ayd,nlar,, yöneticileri, ilim adamlar, o ülkenin kamuoyu hiçbir zaman bozulmaz. Bu anlamda bir Yüce Ayet vard,r ki; õBir ülkenin harap olmas,, bir ülkenin yok olmas,, o ülkenin ileri gelenlerinin ve yöneticilerinin bozulmas,yla meydana gelirö eklindedir. Bu ülkenin say,lan ki ileri gerek ki isel, gerek genel olarak görevlerinden uzakla ,rlarsa, gerçekleri görmezlerse, çürümeye u rarlar, bozgunculu a dü erler. O ülkenin harap ve yok olmas, Yüce Allah'ın kanunu gere idir. Bu görevleri Kuran'da belirtiyor. Onlarla tam olarak anla ,p, ruhlar,n, ayd,nlatmak gerekir. kincisi: Yüzde bir üphe ihtimali bulunan sorunlarda ileri dü ünerek önlemler almak ve bu suretle hareket etmek ilmin ve akl,n gere idir. Bugün, milletin kararl,l, , sonucu, onuru ve ba ,ml,l, , bulundu umuz ehirden do acakt,r. Bu ehrin hayat,n,n ve i lerinin düzeni ve disipliniyle ilgili olarak ve di er ehirlerimizin, yerlerimizin düzeni ve asayi i, huzuruna bir zarar geldi i zaman oraya gönderece imiz asker, jandarma ve polislerimiz var. Do al olarak bunlarda zerre kadar, yüzde bir üphemiz bulunmamakla beraber, en büyük ileri görü lülük, onlar,n kalpleri istenilen derecede kuvvetli de olsa, herhangi bir psikolojik deste e ihtiyaçlar, bulunmasa da, askerlerimize, polisimize ve jandarmam,za ak,lc, ve kabullenilmesi gereken yol göstericilik ve ayd,nlatma görevlerini yerine getirmemiz, kalplerini daima güçlendirmemiz gerekir. Ufac,k bir propaganda mikrobu, bir taraftan bir kelime, bir f,s,lt, kulaklara sokulmu olursa bula ,c, hastal,k gibi

birbirlerine bula arak devam eder, kalpleri zay,flat,r. Bir zarar olmasa bile kalplerin zay,fl, , ve üpheler meydana getirir. Ayn, ekilde halk,m,z,n kalplerini de bu kutsal emelle doldurmak, desteklemek, imanlar,n, tazelemek, kuvvetlendirmek arzu edilir. Halk,n iman, ancak do ru yolu göstermekle, Oñu ayd,nlatmakla mümkündür. Üçüncüsü: Bugün elimizde bulunan ve dü manlar taraf,ndan esaret alt,na al,nmayan yerlerimizin tamam,n, kapsayacak, ya her yerin ileri gelenlerini, yöneticilerini buraya getirtmek veya oralara bir heyet göndermek suretiyle yahut yerel ubeler açarak bu yerlerin ileri gelenlerini, yöneticilerini ve halk,n, ayd,nlatmay,, onlara do ru yolu göstermeyi büyük bir zorunluluk olarak hissediyorum. Ve bunu Genel Kurulða öneriyorum. Uygun ise böyle bir örgüt kurulsun.

TBMM ZC, D.I., C.I., s. 94-96.

EK-6

Saruhan milletvekili Mustafa Necati'nin irad konusunda hazırlanmış olduğu yasa tasarıyla, Yunus Nadi'nin başkanlığına, yapılmış olan Encümen'in yazmış olduğu gerekçe.

Umumen teslim edilen bir hakikat vardır ki, memleketimizin şu anda, felâketlerin en müessir âmillerinden biri de dahil ve hariç efkâr, milletin menafii âliyesine muvafık bir cereyan ile sevk ve idare edilmesinde gösterilmiş olan ihmaldir. Millî menafîimizin müdafaa, hususunda silâh kadar müessir olan siyaset ve fikir tekilât, öteden beri ihmal edilmiş olması, keyfiyeti pek çok fenalıklara sebep olmuştur ve elan da olmakta bulunmaktadır. Avrupa'nın en küçük bir devleti yoktur ki, bu yolda kabil olduğu kadar geniştir bir tekilâta malik bulunmasıdır. Bu meyanda Bulgaristan ve Yunanistan en ileri gitmiş devletlerdendir ve siyâsi muvaffakiyetlerinin sebeplerinden pek mühim bir kısmında da bu tekilâta verdikleri ehemmiyette aramak lâzımdır. Büyük Millet Meclisince de büyük bir iddetle hissedilen bu ihtiyacı tatmini için ikinci defa olarak ehemmiyeti mahsusa ile tekilat buyurdu. unuz encümen uzun uzadıya tedkikattan sonra esaslı bir tekilât vücuda getirmek ve bu tekilât, peyderpey silâh ve tevsi ile fikir kuvvetinin bütün kuvvetlere faik gelmekte olduğu zamanda millî siyasetimizi harice karıştırmaya, müdafaa ve dahilinde her tarafa ne retmek gibi iki büyük gayeyi temin için İcra Heyeti ile birleşti. are i bu lâyiha, ihzar eylemiştir. Lâyiha ile tesisi lüzumu arz edilen Matbuat ve stihbarat Müdüriyeti Umumiyesi'nin gayesi iki büyük hedefe müteveccih olmak lâzım gelir. Biri harice karıştırmaya, milletın amal ve metalibini tanıtmaya ve devam ettirmeye ruiyetini isbata çalışmak, diğeri de dahilinde milletın efkârını, aynı noktada tevhid mütemadiyen tenvir ve irad ile meşgul olmak. Bunun için alelade matbuatın sırf idarî tekilât ile meşgul olacak bir matbuat müdüriyeti yerine faaliyetin gayesi müsbet hizmetlere teveccüh eden canlı bir tekilât vücuda getirilmesi ve bu pek mühim muvaffakiyet aletinin doğrudan doğruya İcra Heyeti Riyasetine merbut bir müdüriyeti umumiye halinde tesis edilmesi daha muvafık görülmüştür. Müdüriyeti umumiyenin programı; bir taraftan Avrupa matbuatı, arasında milli ve meşru hukukumuzu müdafaaaya matuf ne riyatta bulunmak ve cihan matbuatını, daima tedkik ve takib ile dünya cereyanlarını, anlamaya çalışmak, diğeri taraftan da dahilinde

zaman,n emretti i fikri ve ruhî vahdeti temin için her vas,tadan istifade sureti ile ne riyat ve ir adatta bulunmak olmal,d,r. Anadolu'nun muhtelif noktalar,nda gazeteler ne rettirmek ve bunlar,n eklen mükemmel ve manen de mütemadi bir dikkat alt,nda bulunmalar,n, temin eylemek, hali haz,rda Türk ve slâm âlemini alâkadar eden meselelere dair herkes taraf,ndan kolayca anla ,labilecek tarzda risaleler yazd,rarak ne retmek, her tarafta muhabirler tedarik etmek, hususî muhabirler dola t,rnak, ir ad heyetleri izam eylemek ve mekteblerden, muallimlerden bu i için istifade çarelerini aramak gibi hususat bu meyanda dahil oldu u gibi müdüriyet alel ûmum matbuat umuruna da mercii resmî te kil eylemelidir. Mevzuubahis olan ve maatteessüf imdiye kadar pek ziyade tehhür etmi bulunan bu i elzem oldu u kadar mühim ve bilhassa ihtisasa mütevakf,b bir i tir. Bu hususta elde edilecek muvaffakiyet te kilât,n vüs'ati ile beraber vesaitin de mükemmeliyeti ile mütenasib olmak zaruridir. Ancak bunun iyi bir tarzda idaresi bilhassa mütahass,s anâs,ra müftekir bulundu u için bu büyük i in temelini te kil etmek üzere imdilik küçük bir te kilât kadrosu tertibi ile iktifa edilmi tir. cra Heyetinizce de isabeti takdir edilen bir nokta-i nazara göre bu kadro ile vücuda gelecek, müdüriyet bir yandan mütahass,s anas,r toplanmakta devam edecek ve di er taraftan te kilât,n, tevsiye çal, acakt,r. Te kilât esas,n, imdiden geni tutmak canl, bir faaliyet makinesi yerine faydas,z memurinden mürekkeb bir iskelet vücuda gelmesini intaç edebilece i için imdilik yaln,z mutahass,s anas,r dan mürekkeb bir temel at,lmas, ile iktifa edilecektir. Müdüriyetin faaliyeti ile faideleri tahakkuk ettikçe bu te kilât peyderpey tedarik edilecek mütahass,s anas,r ve maddî vesait ile daima tevsi olunacak ve o zaman gerek kadro ve gerek tahsisat ihtiyaç ve tecrübe ile mütenasip bir ekil ve mikdara ifra edilmek üzere cra Heyeti Meclise arz, malûmat eyleyecektir. Bu mütalaa iledir ki hadd-i zatinde pek büyük bir ehemmiyete haiz ve bilâ ihmal faaliyete gelmesi elzem olan bu i bizde pek yeni bir te ebbüs oldu u için beyhude israfata mâni olmak arzusu ile te kilât,n mukaddeme olarak imdilik mahdud bir ekilde tutulmas, münasib görülmü tür. Tarz-, faaliyet ve mesaisi itibariyle cra vekâletlerinin birço u ile alâkadar oldu u için müdüriyet-i umumiyenin cra Reisine rabt, da gerek encümen, gerek cra Heyetince münasib görülmü tür.

TBMM ZC, Cilt II, :25, celse:6, (7.6.1336), s. 114-115.

EK-7

Matbuat ve istihbarat Müdüriyet-i Umumiyesi'nin tekiline dair kanun metni.

Madde 1. Alelumum (Genel olarak) dahili ve harici ne riyat (yay,n) ve iradat (ayd,nlatma, uyarma) ve istihbarat i leri ile me gul olmak ve bilcümle matbuat umuruna merci tekil eylemek üzere Matbuat ve istihbarat Müdüriyet-i Umumiyesi ünvan, ile cra Riyasetine (Ba bakanl, a) merbut bir müdüriyet-i umumiye tesis edilmi tir. (kurulmu tur.)

Madde 2. Müdüriyet-i Umumiye Vekiller Heyeti'nin bütün vesait ve tekilat,ndan istifade edebilecektir. (Bu genel müdürlük Bakanlar Kurulu'nun bütün olanaklar,ndan yararlanacakt,r.)

Madde 3. r ad ve istihbarat mesarifi cra Reisinin tasdikine iktiran etmek art,yla Müdüriyet-i Umumiye taraf,ndan sarf edilir. (Harcamalar Ba bakan,n onay, ile Genel Müdür taraf,ndan yap,lacakt,r.)

Madde 4. bu kanun, tarihi ne rinden mer'edir.

Kadro ve Tahsisat Cetveli:

Ayl,k Senelik:

Müdürü Umumi 5.000 - 60.000

Ajans Müdürü 2.500 - 30.000

Dahiliye Masas, 2.000 - 24.000

Hariciye Masas, 2.000 - 24.000

Bir Muharrir 2.000 - 24.000

Ba katip 2.000 - 24.000

Koleksiyon ve Dosya Memuru 1.000 - 12.000

kinci Katip 2.000 - 24.000

Bir Hademe 500 - 6.000

r ad ve istihbarat Masarifi 1.250.000

K,rtasiye 6.000

Tahsisat, ptidaiye 16.000

Yekün 1.500.000.

Server R. skit, Türkiye'de Matbuat Rejimleri, Matbuat Umum Müdürlü ü Ne riyat,,
Ülkü Matbaas,, stanbul, 1939, s. 221-222.

Do u'da ilmi incelemelerde bulunmak üzere gönderilecek heyetin ödenekleri için Matbuat ve stihbarat Umum Müdürlü ü Bütçesi'ne ek ödenek konulmas.,

Tarih: 17/11/1920 Say,: 355 Dosya: Fon Kodu: 30..18.1.1 Yer No: 1.19..12.

۵۰

تاریخ قانون

شماره ۳۵۰
مجلس شورای ملی

ماده - ۱ : مستند تحقیقات مربوطه برلحه انزله کرده و چون تحقیقات تخصصات مطروحه در این مورد است و اینها را در این مورد نمیتوان کرد و چون اینها را در این مورد نمیتوان کرد و چون اینها را در این مورد نمیتوان کرد
ماده - ۲ : اینها را در این مورد نمیتوان کرد و چون اینها را در این مورد نمیتوان کرد
ماده - ۳ : اینها را در این مورد نمیتوان کرد و چون اینها را در این مورد نمیتوان کرد
ماده - ۴ : اینها را در این مورد نمیتوان کرد و چون اینها را در این مورد نمیتوان کرد

۱۷ دی ۱۳۰۰

فایده وکیلان
فایده وکیلان
فایده وکیلان
فایده وکیلان
فایده وکیلان
فایده وکیلان
فایده وکیلان
فایده وکیلان
فایده وکیلان
فایده وکیلان

EK-10

Ankara'da kuvvetli bir telsiz telgraf merkezi kurulmas, için Matbuat ve stihbarat Müdüriyeti'nin bu y, lki bütçesine 50 000 lira ilave edilmesi.

Tarih:
17/11/1920

Say,: 358

Dosya:

Fon Kodu:
30..18.1.1

Yer No: 1.19..15.

۵۹

۵۰

لایحه تاسیس

۴۵۸

ماده - ۱ : آنقدره برلنه ، پارس و روسیوزاشر تعلقان مرکز قمر ابدالیه و سید جلیت غابنه قومی رنر تعلقان مرکز
تاسیس ایمران و سلطان و آنجکاتان سدرینکله سه اهلک لورده سه الی ملک لرا حلاوره و لرا تاسیس لورال کجه در حقه
مادونه درلنه .

ماده - ۲ : استوفانولنک اجناسه مالک دیکلی مأموره در .

۱۷ سرتک ۴۶

آ

فاریه کالی دیکلی دهنه دیکلی نانه عدله دیکلی نانه مدافه ایلدیکلی مرشد دیکلی بوزون منسلیجی دیکلی

ایله در حقه بلور برن دیکلی محمد دیکلی انصار کالی دیکلی نانه دیکلی نانه مدافه دیکلی مالد دیکلی

EK-11

Hamdullah Suphi Tanrıöver'in İstanbul Meclis-i Mebusan,ın, n 22 Ocak 1920 tarihli gizli oturumunda yapmış olduğu konu hakkında metni.

Arkadaşlar!

Mustafa Kemal Paşa Hazretlerinin bize gönderdikleri misak-, millî metnini Hüsrev (Gerede) Beyefendi okudular. Aramızda müzakereye başlamadan evvel bir noktayı tasrihini elzem ediyorum. Osmanlı tarihinde ümitsiz ki, ölüm tehlikesi geçirdiğimiz birçok devirler olmuştu. Bu memleket kaç defa, çok fecî buhranlara uğramış, ve bu buhranların içinden araziye, nüfusça, servetçe çok ağır zayıflık vermek suretiyle çökülmüştür. Zannetmiyorum ki, aramızda bir fert, üzerimize çöken son felâket kadar mühimlik ve ehemmiyet bir badireye vaktiyle de maruz kaldık, iddia edebilirsiniz. Her taraftan gelen elîm haberler, memleketin yer yer uğradığı, istilâ, büyük muharebenin belli başlı, bütün kuvvetlerimizi tüketmiş olması, içinde yaşadığımız günlere müstesna bir mahiyet veriyor. Biz müzakerelerimize başlamadan evvel, sözlerimizin ve kararlarımızın neye istinat ettiği, memlekete ve dünyaya karşı göstermek mecburiyetindeyiz. Türk vatanı, aleyhine tertip edilen suikastın mutlak esaret halinde karşı karşıya geldiğimiz, bildiren deliller çoktur. Biz kimleriz? Sözlerimizin kıymet ve mahiyeti neden ibarettir? Bunlar, tayin edecek en esaslı mesele, temin etmeden, ne desek beyhudedir, ziyandır. Bu gibi buhran ve felâket günlerinde, vatanî vazifeler deruhte edenler, en evvel kendi kuvvetlerini tanımlamak, onları toplamak, tanzim etmek mecburiyetindedirler. Biz, burada yalnız yüz elli, yüz altmış kişiyi temsil ediyoruz. Bir memleket namına söz söylemek için bu kâfi değildir. Cihan harbinde mezbahadan mezbahaya koşturulan zavallı, delikanlılar, kanlar, ve kemikleri mecnunane bir surette israf edildiği için, bugün memleket müdafaasında kullanılabilecek bir orduya malik olmadığımızı biliyoruz. Devlet ordusu gibi, devlet tekilâtı, da umumî bir buhran ve tevessül içindedir. Nereye baksak, gafletle sevk ve idare edilmiş büyük bir mücadelenin vücuduna getirdiği nihayetsiz harab, ve sefaletten başka bir şey görünmüyor. Böyle zamanlarda toplanan millet meclisleri, her çareye başvurarak memleketin iyileşmesine yarar ne kadar hayat ve servet kuvveti varsa, hepsinden istifade etmekle mükellefdir. Evet soruyorum, biz kimiz? Neyi temsil ediyoruz?

Kuvvetimiz nerededir? Müdafaa etti imiz fikirleri kabul ettirmek için elimizde ne gibi vas,talar vard,r? Müsaadenizle, bütün ac,l, ,na ra men arz edeyim ki, u kap,dan ba ,n, içeriye uzatacak bir ngiliz çavuş u, bizi istedi i tarafa sürükleyip götürmek iktidar,na maliktir.

Arkada lar!

Her eyden evvel kabul edilmesi zarurî olan bir karar vard,r. Onu size teklif ediyorum. Anadolu'da, vatan müdafaas, için ortaya ç,km, olan Kuvay, Milliyeyi tan,d, ,m,z,, millî hareketi tasvip etti imizi ve bu harekete istinat etmekte oldu umuzu dünyaya kar , ilân etmeliyiz. üphe yok ki, koskoca bir memleketin içinde, her dü üncede adama tesadüf olunabilir. Fakat Türk milleti, esareti kabul etmedi ini ve etmeyece ini, herkesin anlamaya mecbur oldu u fiilî, beli ve mutantan bir lisan ile ifade etmi tir. çimizi dinledi imiz vakit, kendimiz nereye tutunuyoruz? Bize ümit nereden geliyor? Bunu itiraf etmek lâz,md,r. Da ,n,k sürüye yol gösterecek çoban y,ld,z,, millî bir ümit halinde Anadolu topraklar,n,n üzerinde do up yükselmi tir. Bugünkü vazifesi vatan müdafaas,ndan ibaret olan Millet Meclisi, bu müdafaada yaln,z olmad, ,n,, son vazife için yeni bir mücadelenin lüzum gösterdi i bütün fedakârl,klara raz, olarak, mücadele ve istiklâl bayra ,n, çeken Anadolu hareketiyle, bizim aram,zdaki i tirak ve vahdeti kay,t ve ilân etmelidir. Ancak bundan sonra söz söylemek, müzakere etmek, karar vermek hakk,na haiz oluruz. Arkada lar, fevkalâde vaziyetlerin iltizam etti i fevkalâde tedbirleri itihaz etmeye müstait bir heyet oldu umuzu gösterecek böyle bir karar, müstakbel mesaimizi mümkün k,lacak yegâne karard,r. Size ben her eyden evvel bu karar, teklif ediyorum.

istanbul 22 Kânun-, sanî 1335 hafî celse.

Merkez Ara t,rma Ekibi ATAM, *ō stanbul Meclis-i Mebusan,øn,n Gizli Oturumunda Hamdullah Suphi Tanr,överân Bir Konu mas,ö, Atatürk Ara t,rma Merkezi Dergisi, Say, 3, Cilt: I, Temmuz 1985, s. 977-979.*

EK-12

Müdür-i Umumi Galip Bahtiyar Bey'ın 14 Eylül 1920'de meclis görüşmeleri sırasında yaptığı konuşma.

Büyük Millet Meclisinin tekkülünden sonra, matbuat dairesi enevvelâ 19 Haziran 1336'da tesis olunmuş ve bu işi emur olmak üzere evvel emirde Vali Nuri Bey dört-beş gün bu vazifede kalmışlar ve bu esnada Bursa'da bulunan bir zatla İstanbul'dan bazı haberler getirilmesine dair muhabere cereyan etmiş ve o vasıta ile bazı istihbarat elde edilmiştir. Nuri Bey'den sonra bu vazifeye Miralpa Kâzım Paşa tayin edilmiştir. O zat da hemen hemen bir ay burada bulunmuş ve mazbut bir tekilât esasına kurulu bu zat olmuştur. Mümaileyhin zamanında Avrupa'dan, talyan'dan ve diğer taraflardan istihbarat almak üzere istihbarat tekilatı yapılmış, meselâ talyan'dan gelecek haberler için Antalya'da İstanbul için Zonguldak'ta Irak ve Irak ahvali için Trabzon, Erzurum, El-cezire cephelerinde birer merkez-i istihbariye tasavvur edilmiş, bunun ufak bir kadrosu yapılmış, fakat bu kadro tatbik edilmeden ve memurlar tayin edilmeksizin mümaileyh oradan infikâk etmiştir. Kezalik bu zatın zamanında Ajans çikma gibi bir iki defa da icmal-i siyasi yapılmış, t.r. Bundan başka, Kâzım Paşa zamanında mülhakatın mahallerinde bir takım müzakere açılmış, na tebbüs edilmiş; Samsun, Zonguldak, Antalya, nebolu, Bartın, Balıkesir, Bepazar, Kalecik, Haymana ve diğer bazı mahallelerde istihbarat odaları küllü için Dahiliye Nezaretinden oralara tamimler yazılmış, t.r. Mümaileyhin infikâkinden sonra 19 Temmuzdan 20 Ağustos'a kadar Hamdullah Suphi Beyefendi bulunmuşlardır. Bu müddet zarfında Antalya, Samsun, Trabzon ve Zonguldak'ta istihbarat memurları tayin edilmiştir. Marmaris ve nebolu kaymakamlarına da istihbarat hususunda muavenet edilmesi rica edilmiştir. Bunlardan Marmaris kaymakamı bu işi hakikaten güzel yapmış, ise de başka bir yere naklolunması ile biraz durdu. O vakte kadar hakikaten iyi çalışıyordu. Kezalik bu müddet zarfında istihbarat odaları, ordulara, gruplara, gerek ajans ve gerek gazete gönderilmiş ve ajansların tamimi için mülhakatta ne rolunan gazetelerden kazık Söz, Öt... Bu gibi gazetelerle mukavele yapılmış, t.r. Ve o esnada kağıt bürhanı burada kendini göstermiş ve başlıklarında o müdüriyet zamanında kağıt tacirlerinden birisi vasıtasıyla İstanbul'a sipariş olunmuştu. Bu esnada bazı

risaleler yazd,r,lm, t,r. 20 A ustos tarihinde de Hamdullah Suphi Beyefendi infikâk etmi tir. Necati Bey yerlerine gelmi lerdir. Kezalik bu zamanda da baz, icraat olmu ve ajanslar,n ve evrak-, havadisın merkezlere gönderilmesi için tamimler yaz,lm, ve o s,rada iyi bir te ebbüs olmak üzere sulh muahedenamesinin Türkçe bir metnini ne ir ve teksir için Konya'daki Ö üt matbaas, ile bir mukavele akdedilmi tir. Zannederim ki bu muahedenamenin ne ri bitmek üzeredir. Belki bu günlerde gelecektir. Necati Bey 11 Eylül 1336 tarihinde infikâk etmi ve o zaman bendenize bu hizmet teklif ve tevdi olunmu tur. Bu müddet zarf,nda da bendeniz en evvelâ sulh muahedelerinin adamak,ll,, havas ve avam nezdinde tamamen anla ,lmas, için baz, te ebbüsata giri tim ve Hariciye Vekâletinin te ebbüs ve muavenetile sulh muahedenamesinin tefsirini mutazamm,m olmak üzere iki eser vücuda getirdik. Birisi, avama mahsus ve derdest-i tabd,r zannederim, bir hafta sonra inti ar edecektir. Di eri de, bir az daha hukuki ve daha ciddi bir surette yaz,lmak üzeredir. Hemen n,fs,na karîb k,sm, yaz,lm, t,r. Vilayat ve mülhakat matbuat,na muavenet, tabî matbuat idaresinin mühim vazifelerindendir. Hamdullah Suphi beyefendi zaman,nda sipari olunup, bendenizin henüz tayin olundu um zamanlarda yürüt etme e ba layan ka ,tlardan, Yeni Günøe, Aç,k Sözøe, kazøa ve sair burada ve mülhakattaki gazetelere mühim miktarda ka ,t tevzi ettik. Tabî bunlara yap,lacak muavenet, mühim miktarda ka ,t tevziidir. Onlara yap,lacak muavenetin bu s,rada en faideli k,sm, bu idi. Sonra baz, yerlerde meselâ: neboluøda istihbarat memuru yokmu , mühim bir yer oldu undan, muamelât, itmam etmek üzere oraya memur gönderdik. stanbul ve Avrupa gazetelerinin celbi için te ebbüsata giri tik. Bu i gayet güç bir mesele oldu u için gayri muntazam surette ve geç geliyor. Fakat bundan sonra zannederim muntazaman getirtmek mümkün olacakt,r. Bu müdüriyetin yan,nda bir encümenin, fenni gibi bir heyetin vücudu pek laz,md,r. r ad,n mutlaka böyle bir heyetin muavenetile has,l olaca , tabiidir. Bunun için böyle bir heyetin tesisine te ebbüs edilmi tir. Gerek heyet-i celileniz azas,ndan bu heyette i göreceklere ve gerek di er alakadar olan zevata bu i te çal, malar, için yaz,lm, ve müracaat edilmi tir. Henüz bir cevap gelmedi, fakat takip olunuyor. Encümen-i ir at ayr,ca yap,lacakt,r ve üphesizdir ki, Millet Meclisiønde bulunan heyet-i ir ad,n da bu heyetle alaka-i daimesi olacakt,r. E er o türlü bir heyet te ekkül ederse, tabî ir at meselesi daha sehil bir surette ve daha mazbut bir tarzda temin olunabilir.

Mirliva Kâz,m Pa a zaman,nda aç,lmaz, için tamim yaz,lan istihbarat odalar,n,n, ne halde oldu unu anlamak için tamimler yazd,k ve bunlardan baz,s,n,n gayet güzel i ledi ini maalmemnuniye haber ald,k. Ezcümle Beypazar,nda güzel bir merkez aç,lm, ve halk pek güzel istifade ediyorlarm, , orada gayyur bir kaymakam da ve di er zevat da buna muavenet etmi ler. Kezalik Kang,r,ada istihbarat odas,n,n iyi semereler verdi ini haber ald,k. Di er taraftan daha baz, yerlerde de açmak üzere te ebbüsat,m,z vard,r ve onlara da nakden muavenete karar vererek, her türlü muavenet ve müzaheretini ifa edece iz. Merkezde de, burada bir istihbarat salonu açt,k. Avrupaðdan, stanbulðdan vesaireden gelen gazeteleri herkesin mütealas,na amade k,l,yoruz. u halde matbuat idaresi burada üç aydan beri teessüs etmi tir. Üç ay zarf,nda óbendeniz de dahil olmak üzere- be inci müdürdür ve tabî bu zamanda her müdür kendisine göre bir i yapm, t,r. Fakat unu da dü ünmelidir ki; matbuat i i biraz ihtisas ve i i ve ir at i i de, ihtisas kariha ve meselesidir, kezalik tabâiyat ve ne riyat meselesidir. Bunlar da vesaitsiz olmaz. Bu itibarla güçlük çekilmemi demek do ru de ildir ve imdiki halde ekli haz,r itibar ile matbuat ve ir at meselesinin matlup derecede oldu unu iddia etmek de do ru olamaz. Tabî çal, ,lacakt,r. Dü ünmeli ki; merkez matbuat kaleminde bu i le i tugal etmi yaln,z bir zat vard,r. Di erleri ba ka i lerde bulunmu lar, içlerinde elektrik tahsil etmi , ulûmu tabiye tahsil etmi zevat da var. Bunlar, yeni bir hizmete al, t,rnak için tabî dikkate ihtiyaç vard,r. Sonra matbuat demek, ne riyat demek, ir at demektir. Cümlelerin malûmudur ki ve heyeti celilenizce de malumdur ki Ankaraðda bu hiç yoktur. Bugün tabâiyat bir vilayet matbaas, ile Meclis matbaas,n,n himmetine kalm, t,r. Meclis matbaas, zab,tlar, tabetmek ve di er Meclise ait evrak, tabetmekle haddinden ziyade me guldür. Bu me guliyet aras,nda zorla ve pek güçlkle ajanslar, tabedip biraz okunacak bir hale ifra ediyoruz. Vilayet matbaas, ise pek eski bir matbaad,r. Bu, vilayete mahsus oldu u için kendinden beklenen hizmeti tamamiyle ifa edememektedir. u halde as,l matbuat,n en büyük kolu olan matbaa meselesi pek iptidai bir halde oldu u için, tabî ne riyat,n ve tab,n pek az oldu unu görmekte hepimiz bundan müteessiriz, müteessifiz. Fakat ba ka çare yoktur ki. Tâ ki baz, te ebbüslerde bulunduk. Yeni bir tak,m makine getirip onlar, kurdurup i letinceye kadar, bu i ler mü kil ve noksan devam edecektir.

TBMM ZC, Cilt IV, :65, celse:1, (14.9.1336), s. 343-346.

EK-13

25 Aralık 1920 tarihinde kabul edilen ve Matbuat ve Stihbarat Müdüriyet-i Umumiyesi'ni D, i leri Bakanlı, ına ba layan 70 noğlu yasa.

Kabul tarihi: 25 Kanun-u Evvel 1336

Ne ir tarihi: 11 Nisan 1337

Ceride-i Resmîye; No: 10

Kanunun Numaras,: 79.

Madde 1- Büyük Millet Meclisi riyasetine merbut olan Matbuat Müdüriyet-i Umumiyesi Hariciye Vekaletine rabtolunmu tur.

Madde 2- Matbuat, dahiliyeye müteallik umurda Matbuat Müdüriyet-i Umumiyesi do rudan do ruya Dahiliye Vekaleti ile temas ve muhabere eder.

Madde 3- Bu kanun tarihi ne rinden itibaren mer'iyüllicrad,r.

Madde 4- Bu kanun icras,na Hariciye ve Dahiliye Vekilleri memurdur.

Server R. skit, Türkiye'de Matbuat Rejimleri, Matbuat Umum Müdürlü ü Ne riyat,, Ülkü Matbaas,, stanbul, 1939, s. 223.

EK-14

Matbuat ve stihbarat Müdüriyet-i Umumiyesi'ne, Dahiliye ve Hariciye Vekaletlerinin ortakla a kararlar t, racaklar, belirli noktalarda ifre ile haberle me yetkisi verilmesi.

Tarih: 8/3/1922 Say,: 1461 Dosya: Fon Kodu: Yer No: 4.51..17.
30..18.1.1

۴۹۸

قرارداد

۱۴۶۱

مشرفه ایبرهیم پاشا کتر مواد ده مطبوعه کتب دستاویزه مطبوعه مطبوعه تا به این ایدیم جهت دیر وقتند
حکامه قدیمه و قدیمه سیاه مطبوعه مواد ده کتب مطبوعه کتب مطبوعه یا طبعی هر روز لوگو دور در
سال اوله مایه جریزه مشرفه ایبرهیم پاشا صلاحتیه اقراسه خارجی و کاتبه بار کتا - حوضه اوله نامه
مطبوعه دستاویزه مدیره عمومی سنک ۲۸ مارش ۲۸ تا به این دستاویزه شعبه ۲۸۰۰ نودولو
نکره سنک بدیلرله نامه داخله و خارجی و کاتبه یا اقراسه قراره شیریه و مطبوعه و مطبوعه
نقد کرده مطبوعه اوله ۲۸ مارش ۲۸ مدیره مذکوره مشرفه ایبرهیم پاشا صلاحتیه اقراسه اجزا
دکتره شعبه ۲۸ مارش ۲۸ تا به این اقراسه قراره قراره ۲۸/۳/۲۲

۴۲
خارج و کاتبه داخلی مدیره و کاتبه مدیره و کاتبه مدیره و کاتبه مدیره
صحه و معاونت اقراسه و کاتبه اقراسه و کاتبه اقراسه و کاتبه اقراسه
ماب و کاتبه معاونت و کاتبه اقراسه و کاتبه اقراسه و کاتبه اقراسه
تور با ایبرهیم پاشا
تور با ایبرهیم پاشا
تور با ایبرهیم پاشا

EK-15

Bütün gazetelerin Matbuat ve stihbarat Genel Müdürlü ü'nce incelendi i ve Matbuat Kanunu'na ayk,r, görülenlerin Ba bakanlık ve Dahiliye Vekaleti'ne bildirilece i.

Tarih:
29/12/1923

Say,:

Dosya:
8519

Fon Kodu:
30..10.0.0

Yer No:
83.545..20./1 ve
20/2



طبعات و اخبارات مديرية
طبعات مديرية
انفء
١٢٢٨

نور كيه جمهورية ياسه كانه سنده

٤٥ كانون اول ١٩١٧ تاريخ و ٧٧٧٧ نودوط. رتبه ساميدى عريفه جواميد سيد
منه جاني سايات رقت كوربه غره كره در بر نوسى را اما لوبه وكات جلد سنده تقدم فقهه اولدينى كى
با لغوم غره لوبان طرف غره سنده دره نيوه ابيدرك مخطات قانونه صاف كوربه جلد جهوانك
كرك مقام ساميدينه كرك وكات سارا بيا با مط لده عرصه ابيدركى مودعه زاندم ٤٥ ملى
٤٩ كانون اول ١٩١٧ طبعات و اخبارات مديرية

طبعات و اخبارات مديرية

030 10 83 545 20

نوریه جمهوری

86

32

آقره

رئیس هیئت مدیره

باش وکالت
قلم مخصوص مدبری
عدد

سایه وقت کوپون قوت ازین ماهه و تمام کونده که بر سر نمسند ده دایره کالت
بینه اصل اصولی دین صایه (بجز زکات بودن قوت ازین تر قبضه
ز او مان عفو نه بلکه - او زین قوت بینه لازم که نقد و عفو
بیان و در اول و در نه کالت و در عده کالت بینه نسبت تورن لازم در رقم

T. C.
BAŞBAKANLIK
CUMHURİYET ARŞIVI

Handwritten signature and stamp

جواباً بآیه تی اوارنه = جواب اولینی عردالت تاریخ ونوسر دستله دوی دیا اولود .

030	10			83	545	20
-----	----	--	--	----	-----	----

Handwritten number 144

ÖZGEÇM

1979da Ankaraada do dum. İlk, orta ve lise öğrenimimi Ankaraada tamamladım. 2000 y, l, nda girdiğim ODTÜ Tarih Bölümünden 2005 y, l, nda mezun oldum. 2006 y, l, nda Hacettepe Üniversitesi İngilizce Öğretmenliği Sertifikasyon Programını bitirdim. 2008 y, l, nda Ankara Üniversitesi Türk Tarih Enstitüsü Yüksek Lisans Programına kayıt yaptırıldım.